

THE NO.1 INTERNATIONAL BESTSELLER

MARKUS ZUSAK

The
Book Thief

'A novel of breath-taking scope, masterfully told'

Guardian

Markus Zusak
Kradljivica knjiga

*Elizabet i Helmutu Zusaku,
s ljubavlju i divljenjem*

PROLOG

Gorje krhotina

u kojem naša pripovjedačica predstavlja:
sebe - boje - i kradljivicu knjiga

SMRT I ČOKOLADA

Prvo boje.

Potom ljudе.

Tako ja obično vidim stvari. Ili bar pokušavam.

*** * * EVO JEDNE MALE ČINJENICE * * ***

Umrijet čete.

Najiskrenije se trudim pristupiti ovoj temi vedro, iako većinu ljudi nešto koči da mi povjeruju, unatoč svim mojim uvjeravanjima. Molim vas, vjerujte mi. Nedvojbeno mogu biti vedra. Mogu biti blaga, brižna, bezbolna. Da ne idemo dalje od B. Samo ne tražite od mene da budem draga. Dragost nema veze sa mnom.

*** * * REAKCIJA NA * * * SPOMENUTU ČINJENICU**

**Zabrinjava li vas to?
Molim vas - ne bojte se.
Ako ništa drugo, pravedna sam.**

Naravno, uvod.

Početak.

Zaboravih na pristojnost.

Mogla bih se dolično predstaviti, no to zapravo nije potrebno. Dobro ćete me, i doskora, upoznati, ovisno o različitim rasponima varijabli. Dovoljno je reći da ću u nekom trenutku stajati nad vama, što je dobrohotnije moguće. Vaša će duša biti u mojim rukama. Na moje će se rame spustiti boja. Nježno ću vas odnijeti.

U tom ćete trenutku ležati (rijetko zatičem ljude u stojećem položaju). Bit ćete zgrušani u vlastitome tijelu. Možda se zbude i otkriće; krik će prosliniti niza zrak. Jedini zvuk koji ću potom čuti bit će moje disanje, zvuk mirisa i mojih koraka.

Pitanje je, koja li će boja sve prožeti u trenutku kada dođem po vas? Što li će govoriti nebo?

Osobno, volim nebo boje čokolade. Tamne, tamne čokolade. Kažu da mi pristaje. Trudim se, međutim, uživati u svakoj boji koju vidim - u cijelome spektru. Otprilike milijardu okusa, ni jedan sasvim isti, i nebo koje možete polako sisati. To smanjuje stres. Pomaže mi da se opustim.

* * * JEDNA MALA TEORIJA * * *

Ljudi promatraju boje dana samo na njegovu početku i kraju, no meni je sasvim očito da se dan pretapa kroz mnoštvo nijansi i intonacija, sa svakim novim trenutkom. Jedan jedini sat može se sastojati od tisuća različitih boja. Voštano žutih, oblacima popljuvanih plavih. Tmurnih tmina. S obzirom na svoj posao, svjesno se trudim da ih primijetim.

Kako već natuknuh, jedina je osobina koja me spašava rastresenost. Pomaže mi da ostanem pri zdravoj pameti. Pomaže mi da izdržim s obzirom na to koliko već radim ovaj posao. Problem je samo: tko bi mene ikad mogao zamijeniti? Tko bi uskočio dok se ja odmaram u tipičnome praznično-odmarališnom odredištu, bilo ono

tropskoga ili skijaškoga tipa? Odgovor je, naravno, nitko - što me i nagnalo da donesem svjesnu, promišljenu odluku - da rastresenost učinim svojim praznikom. Treba li uopće reći, praznikujem na mahove. U bojama.

Ipak, možda se pitate, što će njoj uopće praznici? Od čega se ona mora odmoriti?

Što me dovodi do moje sljedeće stavke.

To su ostaci ljudi.

Preživjeli.

Ne mogu podnijeti pogled na njih, iako još često zakažem. Svjesno tražim boje da mi odvrate misli s njih, ali s vremena na vrijeme vidim one koji su ostavljeni, kako se drobe u trenutku spoznaje, očaja i iznenadenja. Imaju probušena srca. Imaju pluća iz kojih je izbijen dah.

To me pak dovodi do teme o kojoj vam pripovijedam večeras, ili danas, ili koji već bili sat i boja.

Priča je to o jednoj od onih vječno preživjelih - kojoj uvek majstorski uspije da je ostave.

To je zapravo samo pričica o, između ostalog:

- * jednoj djevojčici
- * nekoliko riječi
- * harmonikašu
- * nekoliko fanatičnih Nijemaca
- * židovskom šakaču
- * i poprilično mnogo krađe.

Kradljivicu knjiga vidjela sam triput.

POKRAJ ŽELJEZNIČKE PRUGE

Prvo je stiglo nešto bijelo. Zasljepljujuće.

Neki od vas sad najvjerojatnije misle kako bijela zapravo i nije boja, i slične otrcane besmislice. E pa, ja

sam ovdje kako bih vam rekla da jest. Bijela neupitno jest boja i, osobno, mislim da se sa mnom ne želite prepirati.

*** * * OHRABRUJUĆA IZJAVA * * ***

Molim vas, smirite se, unatoč prethodnoj prijetnji.

**To su samo puste riječi -
nisam nasilna. Nisam zlonamjerna.
Ja sam posljedica.**

Da, bilo je bijelo.

Kao da je cijela zemaljska kugla bila odjevena u snijeg. Kao da ga je navukla, onako kako se navlači pulover. Pokraj željezničke pruge, otisci stopala potonuli su do potkoljenica. Drveće se umotalo u ledene pokrivače.

Kao što biste i očekivali, netko je umro.

Nisu ga mogli samo ostaviti na tlu. Sad to i nije bio toliki problem, no uskoro će tračnice očistiti i vlak će morati krenuti dalje.

Bila su ondje dva sprovodnika vlaka.

Bile su ondje majka i njezina kći.

Jedno truplo.

Majka, djevojčica i truplo ostali su tvrdoglavci i tihi.

„Pa, što još hoćete da učinim?“

Jedan je sprovodnik bio visok, drugi nizak. Visoki je uvijek progovarao prvi, iako nije bio nadređeni. Pogledao je nižega i okrug-lijega. Onoga sa sočnim, crvenim licem.

„Pa“, glasio je odgovor, „ne možemo ih samo ostaviti ovako, je li?“

Visoki je gubio strpljenje. „Zašto ne?“

A manji je bio prokletno blizu da eksplodira. Pogledao je visokome u bradu i viknuo „*Spinnst du? Jesi li glup?!*“ Gnušanje na njegovim obrazima sa svakim je trenutkom raslo. Koža mu se proširila.

„Hajde“, reče gazeći kroza snijeg. „Budemo li morali, odnijet ćemo ih sve troje natrag. Obavijestit ćemo sljedeću postaju.“

Što se pak mene tiče, ja sam već počinila osnovnu pogrešku. Ne mogu vam dočarati koliko sam ozbiljno bila razočarana samom sobom. Isprva sam sve učinila kako treba:

Proučila sam zasljepljujuće, snježnobijelo nebo koje je stajalo na prozoru vlaka u pokretu. Gotovo sam ga *udahnula*, no ipak sam pokleknula. Popustila sam – zainteresirala sam se. Za djevojčicu. Svladala me znatiželja i ostala sam koliko mi je raspored dopuštao, i gledala.

Dvadeset i tri minute poslije, kad se vlak zaustavio, izašla sam s njima.

U naručju mi je bila mala duša.

Stala sam malo udesno.

Dinamični sprovodnički duo probio se natrag do majke, djevojčice i maloga muškog trupla. Jasno se sjećam da mi je toga dana dah bio glasan. čudim se da me sprovodnici u prolazu nisu primijetili. Svijet se objesio pod pritiskom tolikog snijega.

Kojih desetak metara lijevo od mene stajala je blijeda, mrazom ošinuta djevojčica, praznoga želuca.

Usta su joj se tresla.

Hladne su joj ruke bile prekrižene.

Suze su se zaledile na licu kradljivice knjiga.

POMRČINA

Sljedeća je boja karakteristično crna, da pokažem raspon svoje svestranosti, ako baš hoćete. Bio je to najmračniji trenutak pred svitanje.

Ovaj sam put došla po čovjeka od jedva dvadeset i četiri godine. U određenom je smislu to bilo lijepo. Zrakoplov je još kašljao. Dim mu je sukljao iz oba plućna krila.

Kad se srušio, u zemlji su nastale tri duboke posjekline. Krila su mu sad bila batrljci. Nema više lamatanja. Ne za ovu metalnu ptičicu.

*** * * JOŠ NEKOLIKO MALIH ČINJENICA * * ***

**Katkad dođem prerano.
Požurim se,
a neki se ljudi drže života dulje od očekivanog.**

Nakon nekoliko minuta dim se iscrpio.

Više nije imao što dati.

Prvi je stigao dječak, teško dišući i noseći nešto nalik kutiji s alatom. Vidno zabrinut, približio se pilotskoj kabini i gledao pilota procjenjujući je li živ, što je ovaj u tome trenutku još bio. Kradljivica knjiga stigla je možda 30 sekunda poslije.

Prošle su godine, ali prepoznala sam je.
Dahtala je.

Iz kutije s alatom dječak je, ma zamislite, izvadio plišanog medu. Gurnuo je ruku kroz razbijeno staklo vjetrobrana i stavio ga pilotu na grudi. Nasmišljeni medo sjedio je tako šćućuren u zbijenoj olupini čovjeka i krvi. Nekoliko minuta poslije, iskoristila sam svoju priliku. Bio je pravi trenutak.

Ušetala sam, oslobođila mu dušu i nježno je iznijela.

Ostalo je tek tijelo, miris dima koji se polako gubi i nasmiješeni plišani medo.

Dok je gomila hrpimice nadolazila, stvari su se, naravno, promijenile. Obzor je počeo ugljeniti. Od gornjeg je crnila sad ostala tek črčkarija, a i ona je brzo nestajala.

Čovjek je, kao kontrast tome, bio boje kosti. Koža boje kostura. Izgužvana uniforma. Oči su mu bile hladne i smeđe - poput mrlja od kave - a zadnji ostaci žvrljotine odozgor tvorili su čudan, no poznat oblik. Potpis.

Gomila je učinila ono što gomile već čine.

Dok sam se probijala, svaka je osoba stajala i igrala se tišinom. Bila je to mješavina nepovezanih pokreta ruku, prigušenih rečenica i nijemog, nelagodnog okretanja.

Kad sam bacila pogled natrag na zrakoplov, pilotova otvorena usta kao da su se smijala.

Posljednja surova šala.

Još jedan ljudski štos.

Mrtvac obavijen svojom uniformom dok se sve sivije svjetlo hrve s nebom. Kao i u mnogo drugih slučajeva, baš kad sam bila na odlasku, nakratko ponovno nastade sjena, konačni trenutak pomrčine - spoznaja još jedne otišle duše.

Vidite, unatoč svim bojama koje dodiruju i zahvaćaju sve što vidim na ovome svijetu, ja često, makar na tren, uhvatim pomrčinu kad ljudsko biće umre.

Vidjela sam ih na milijune.

Vidjela sam više pomrčina no što se želim sjetiti.

ZASTAVA

Kad sam je posljednji put vidjela, bilo je crveno.
Nebo je bilo poput juhe, uzavrelo i uskomešano.
Mjestimice i zagorjelo. Crne mrvice i papar, prosuti po
crvenilu.

Na ulici koja je izgledala poput uljem zamašćenih
stranica djeca su se do maločas igrala školice.

Kad sam stigla, još sam čula odjeke. Topot stopala
na cesti. Smijeh dječjih glasova i osmijesi poput soli, u
brzom raspadu.

Potom, bombe.

Ovaj je put sve stiglo prekasno.

Sirene. Krici kukavice na radiju. Sve prekasno.

U nekoliko su se minuta posložili i naslagali
plastovi betona i zemlje. Ulice su bile raspucale vene.

Krv je lila dok se nije zgrušala na cesti, a tijela su
se zaglavila, poput naplavljenog drveća nakon poplave.

Bili su zalijepljeni za tlo, svi do jednoga. Zavežljaj
duša.

Je li to bila sudbina?

Nesreća?

Je li ih to tako zalijepilo za tlo?

Naravno da nije.

Ne budimo glupi.

To je vjerojatno imalo više veze s bombama koje su
bacili ljudi skriveni u oblacima.

Satima je nebo bilo razorne, domaće crvene boje.
Njemački je gradić još jednom poharan. Pahuljice pepela
padale su tako divno da ste bili u napasti isplaziti jezik i
uhvatiti ih, kušati. Samo što bi vam spržile usne.
Skuhale bi vam usta.

Jasno to vidim.

Baš sam bila na odlasku kad sam je našla kako
ondje kleći.

Gorje krhotina bilo je ispisano, projektirano, podignuto oko nje. Stiskala je knjigu.

Kradljivica knjiga se, uza sve ostalo, očajnički željela vratiti u podrum, pisati, ili pročitati svoju priču, još jednom, posljednji put. Sad, u retrospektivi, jasno to vidim na njezinu licu. Žudjela je za tim - za sigurnošću, osjećajem doma - no nije se mogla pomaknuti. Osim toga, podrum više nije postojao. Bio je dio osakaćena krajolika.

Ponovno vas molim da mi vjerujete.

Željela sam stati. čučnuti.

Željela sam reći:

„Žao mi je, dijete.“

Ali ne smijem.

Nisam čučnula. Nisam progovorila.

Umjesto toga, neko sam je vrijeme promatrala. Kad se uspjela pokrenuti, slijedila sam je.

Ispustila je knjigu.

Kleknula je.

Kradljivica knjiga je zaridala.

Kad je počelo raščišćavanje, na njezinu su knjigu nekoliko puta nagazili i, unatoč naredbama da se počisti samo betonski krš, djevojčićina najveća dragocjenost bačena je na kamion sa šutom, a to me natjerala da djelujem. Popela sam se i uzela je u ruku ne sluteći da će u godinama koje dolaze, na svojim putovanjima, njezinu priču pročitati nekoliko stotina puta. Promatrat će mesta gdje su nam se putevi presjekli i diviti se onome što je djevojčica vidjela, i kako je preživjela. To je najviše što mogu - gledati kako se njena priča polako uklapa u sve ostalo čemu sam u to doba nazočila.

Kad je se sjetim, vidim dugi niz boja, no najjače odjekuju upravo one tri u kojima sam je vidjela uživo. Katkad uspijem lebdjeti visoko iznad ta tri trenutka. Visim u zraku, a zamućena istina, krvareći, postaje jasnija. Tada ih vidim kako se oblikuju.

*** * * BOJE * * ***

crvena: bijela: crna:

Padaju jedna na drugu. Nažvrljana karakteristično crna, na zasljepljujuću globalno bijelu, na gustu jušno crvenu.

Da, često je se sjetim, a u jednome od svojih mnogobrojnih džepova zadržala sam njezinu priču kako bih je pripovijedala dalje. Dio je gomilice koju nosim, u kojoj je svaka na svoj način izuzetna. Svaka je pokušaj - beskrajna težnja - da mi dokaže kako ste vi, i vaše ljudsko postojanje, vrijedni truda.

Evo je. Jedna od pregršt.

Kradljivica knjiga.

Ako ste raspoloženi, podite sa mnom. Ispripovijedat će vam priču.

Nešto će vam pokazati.

PRVI DIO

Grobarov priručnik

u kojem se pojavljuju:

ulica himmel - umjetnost saumenschanja -

žena željezne šake - pokušaj poljupca –
jesse owens - brusni papir - miris prijateljstva -
prvakinja u teškoj kategoriji - i najgori mogući watschen

DOLAZAK U ULICU HIMMEL

Onaj posljednji put.

Ono crveno nebo...

Kako kradljivica knjiga završi na koljenima,
ridajući, s obje strane opkoljena hrpom apsurdnih,
masnih, zagorjelih krhotina koje su djelo ljudskih ruku?

Počelo je mnogo godina prije, sa snijegom.

Kucnuo je čas. Za jednoga.

*** * * SPEKTAKULANO TRAGIČAN TRENUТАK* * ***

Vlak se brzo kretao.

Bio je krcat ljudima.

Šestogodišnji je dječak
umro u trećem vagonu.

Kradljivica knjiga i njezin brat putovali su prema Münchenu gdje su ih uskoro trebali predate udomiteljima. Sad, naravno, znamo da dječak nije stigao.

*** * * KAKO SE TO DOGODILO? * * ***

**Došlo je do jakog
napadaja kašla.**

**Gotovo nadahnutog napadaja.
I ubrzo zatim - ništa.**

Kad je kašalj prestao, nije bilo ničega, osim ništavila života koje se nejasno vuče dalje, ili s gotovo bezglasnim trzajem. Nenadanost se probi do njegovih usana, hrđavo smedih i perutavih, poput stare boje. Boje koju očajnički treba obnoviti.

Majka im je spavala.

Ušla sam u vlak.

Moja su stopala koračala kroz nakrcan prolaz i dlan mi je začas bio na njegovim ustima.

Nitko nije primijetio.

Vlak je galopirao dalje.

Osim djevojčice.

S jednim okom otvorenim, a drugim još u snu, kradljivica knjiga - znana i kao Liesel Meminger - jasno je vidjela da je njezin mlađi brat Werner sad ležao na boku, mrtav.

Plave su mu oči zurile u pod.

Ne videći ništa.

Prije no što se probudila, kradljivica knjiga sanjala je Führera, Adolfa Hitlera. U snu je pohodila skup na kojem je govorio, gledala mu razdjeljak boje lubanje i savršen kvadrat njegovih brkova. Zadovoljno je slušala bujicu riječi koja mu se prosipala iz usta. Rečenice su mu blistale na svjetlu. U mirnijem je trenutku čak čučnuo i nasmiješio joj se. Uzvratila mu je gestu i rekla: „*Guten Tag, Herr Führer. Wie geht's dir heut?*“ Nije znala baš dobro govoriti, a ni čitati, jer je rijetko pohađala školu. Razlog tomu otkrit će u dogledno vrijeme.

Baš kad se Fuhrer spremao odgovoriti, probudila se.

Bio je siječanj 1939. Imala je devet godina; uskoro će napuniti deset.

Brat joj je bio mrtav.

Jedno oko otvoreno.

Jedno još u snu.

Bilo bi bolje da je bila potpuno u snu, mislim, ali to je zbilja izvan moje kontrole. Drugo se oko naglo probudilo, i vidjela me, nema nikakve sumnje. Zbilo se to baš kad sam kleknula i izvukla mu dušu držeći je mlohavo u svojem natečenom naručju. Ubrzo se ugrijao, ali kad sam ga tek podigla, dječakov je duh bio mek i hladan, poput sladoleda. Počeo mi se topiti u rukama. Zatim se potpuno zagrijao. Ozdravljao.

Liesel Meminger pogodi zatočena ukočenost pokreta, pa teturav nalet misli. *Es stimmt nicht.* Ovo se ne događa. Ovo se ne događa.

I trešnja.

Zašto ih uvijek protresu?

Da, znam, znam, pretpostavljam da to ima neke veze s nagonom. Da zapriječe protok istini. Srce joj je u tom trenutku bilo sklisko i vruće, i glasno, tako glasno, tako glasno.

Glupavo, ostala sam. I promatrala.

Zatim, njezina majka.

Probudila ju je istom odsutnom trešnjom.

Ako si to ne možete predočiti, zamislite nezgrapnu tišinu. Zamislite djeliće plutajućeg očaja. I utapanje u vlaku.

Snijeg je ustrajno padao, i vlak za Miinchen bio je prisiljen stati zbog kvara na tračnicama. Jedna je žena naricala. Djevojčica je obamrlo stajala pokraj nje.

U panici majka otvorila vrata.

Siđe u snijeg držeći malo tijelo.

Što je djevojčica mogla doli slijediti je?

Kao što već znate, iz vlaka su izašla i dva sprovodnika. Raspravljali su i svađali se oko toga što učiniti. Situacija je bila, najblaže rečeno, neukusna. Na

koncu je odlučeno da će sve troje odvesti do sljedećega gradića i ostaviti ih ondje da srede stvari.

Ovaj je put vlak šepesao kroza zasneženi krajolik.

Hramao je i stao.

Zakoračili su na peron; tijelo u rukama njezine majke.

Stajali su.

Dječak je postajao težak.

Liesel nije imala pojma gdje je. Sve je bilo bijelo i, dok su stajale na postaji, mogla je samo zuriti u izblijedjela slova znaka ispred sebe. Za Liesel je taj grad bio bezimen, a upravo je ondje njezin brat Werner pokopan dva dana poslije. Među svjedocima bili su svećenik i dva promrzla grobara.

* * * JEDNO ZAPAŽANJE * * *

Par sprovodnika vlakova.

Par grobara.

Kad bi zagustilo,

prvi je donosio odluke.

Drugi je činio ono što mu je naloženo.

Pitanje je, što ako

je drugi mnogo više od jednoga?

Pogreške, pogreške, katkad kao da ni za što drugo nisam sposobna.

Dva sam se dana bavila svojim poslom. Putovala sam zemaljskom kuglom, kao i obično, predajući duše pokretnoj traci vječnosti. Gledala sam kako se pasivno kotrljaju dalje. Nekoliko sam puta upozorila samu sebe da se držim podalje od pokopa brata Liesel Meminger. Nisam poslušala vlastiti savjet.

Približavajući se, već miljama iz daljine vidjela sam grupicu ljudi kako promrzlo stoji na pustopoljini

snijega. Groblje me pozdravilo kao prijatelja, i uskoro sam bila s njima. Oborila sam glavu.

Stojeći Liesel slijeva, grobari su trljali ruke i tužili se na snijeg i uvjete kopanja. „Tako se teško probiti kroz sav taj led“, i tome slično. Jednomo nije moglo biti više od četrnaest. Naučnik. Kad je otisao, iz džepa mu je bezazleno, bez njegova znanja, ispala crna knjiga. Napravio je kojih dvadesetak koraka.

Nekoliko minuta poslije, Lieselina majka sa svećenikom polako je krenula s groblja. Zahvaljivala mu je na tome kako je obavio obred.

Djevojčica je, međutim, ostala.

Koljena su joj se zarila u zemlju. Kucnuo je njezin trenutak.

Još uvijek u nevjerici, poče kopati. Ne može biti mrtav. Ne može biti mrtav. Ne može...

Za samo nekoliko sekunda snijeg joj se usjekao u kožu.

Zaleđena krv raspucala joj je po rukama.

Negdje u toj gomili snijega vidjela je svoje srce, slomljeno na dva dijela. Svaka je polovica sjala i kucala pod svom tom bjelinom. Tek kad je osjetila koščatu ruku na ramenu, shvati da se majka vratila po nju. Odvlačila ju je. Topli krik ispuni joj grlo.

*** * * MALI PRIZOR, * * ***
DVADESETAK METARA DALJE

**Kad je majka prestala vući djevojčicu,
stale su i disale.**

**Nešto crno i četvrtasto
zaglavilo se u snijegu.**

**Samo je djevojčica vidjela.
Sagnula se, podigla to
i čvrsto stegnula u šaci.**

Knjiga je na sebi imala srebrni natpis.

Držale su se za ruke.

Tad prekinuše konačan, promočen pozdrav, pa se okrenuše i odoše osvrćući se nekoliko puta.

Što se pak mene tiče, ja sam još malo ostala.

Mahnula sam.

Nitko mi nije odmahnuo.

Majka i kći napustile su groblje i probile se do sljedećeg vlaka za München.

Obje su bile mršave i blijede.

Obje su imale ispucale usnice.

Liesel je to primijetila u prljavu, zamagljenu prozoru vlaka kad su se ukrcale, malo prije podneva.

Kako je sama kradljivica knjiga zapisala, putovanje se nastavilo kao da se *sve to nije dogodilo*.

Kad je vlak stao na minhenski Bahnhof, putnici su iskliznuli kao iz razderana zavežljaja. Bilo je ljudi svakojaka stasa, ali siromašni su bili najprepoznatljiviji. Osiromašeni pokušavaju stalno biti u pokretu, kao da bi premještanje moglo pomoći. Zanemaruju činjenicu da će nova verzija istoga starog problema uvijek čekati na kraju puta - kao rođak kojeg nevoljko ljubite.

Muslim daje njezina majka to sasvim dobro znala. Nije predavala svoju djecu višoj minhenskoj klasi, ali udomitelji su očito pronađeni i, ako ništa drugo, nova će obitelj moći barem malo bolje hranići dječaka i djevojčicu i pristojno ih obrazovati.

Dječak.

Liesel je bila sigurna da njezina majka uspomenu na njega nosi prebačenu preko ramena. Ispustila ga je. Vidjela je kako njegova stopala, noge i tijelo udaraju o peron.

Kako je uspijevala hodati? Kako se uspijevala pomaknuti?

Takve stvari nikad neću znati ni shvatiti - za što su sve ljudi sposobni.

Podigla ga je i nastavila hodati, a djevojčica joj se prilijepila za bok. Našle su se s vlastima, i izronila su bolna pitanja o kašnjenju i dječaku. Liesel je ostala u kutu malog, prašnjavog ureda dok je njezina majka sjedila, stisnutih misli, na vrlo tvrdnu stolcu.

Nastade kaos oproštaja.

Djevojčićina glava bila je ukopana u vunene, istrošene pličine majčina kaputa. Zatim je ponovno odvukoše.

Podosta iza predgrađa Münchena nalazio se gradić imenom Mol-ching, što vama i meni slični u najboljem slučaju izgovaraju kao Molking. Onamo su je vodili, u ulicu pod imenom Himmel.

* * * **PRIJEVOD** * * *

Himmel = nebo

Tkogod da je dao ime Ulici Himmel, nedvojbeno je imao zdrav smisao za ironiju. Nije baš bila živipakao. Nije. Ali prokletno sigurno nije bila ni raj nebeski.

Bez obzira na to, Lieselini su udomitelji čekali.

Hubermann.

Očekivali su djevojčicu i dječaka; dobit će malu naknadu za brigu o njima. Nitko nije htio reći Rosi Hubermann da dječak nije preživio put. Zapravo, nitko joj ništa nije htio reći. Nije baš imala karakter na kojem bi joj netko pozavidio iako je u prošlosti postigla dobre rezultate s udomljenom djecom. čini se da je nekolicinu dovela u red.

Za Liesel je presudna bila vožnja u automobilu.

Nikad prije nije bila u automobilu.

Želudac joj se stalno podizao i spuštao, u uzaludnoj nadi da će se izgubiti ili predomisliti. Uza sve to, misli su joj se protiv volje vraćale majci koja, tamo na

Bahnhofu, čeka da ponovno ode. Drhti. Zabundana u onaj beskorisni kaput. Zacijelo grize nokte, čekajući vlak. Peron je dug i neugodan - komad hladnoga betona. Hoće li na povratku pogledom tražiti mjesto gdje joj je pokopan sin? Ili će san biti pretežak?

Automobil je vozio dalje, a Liesel se užasavala posljednjega, smrtonosnog skretanja.

Dan je bio siv, boje Europe.

Zastori kiše bili su navučeni oko automobila.

„Gotovo smo stigli.“ Gospođa iz ustanove za udomljavanje, Frau Heinrich, okrenu se i nasmiješi.

„*Dein neues Heim.* Tvoj novi dom.“

Liesel napravi proziran krug na zahukanom staklu i pogleda van.

* * * FOTOGRAFIJA ULICE HIMMEL * * *

Zgrade kao da su slijepljene, uglavnom male kuće i stambene zgrade koje djeluju nervozno.

Mrki je snijeg prostir poput saga. Beton, drveće poput prazne vješalice za šešire i sivi zrak.

U autu je bio i muškarac. Ostao je s djevojčicom, a Frau Heinrich nestala je unutra. Nije progovorio ni riječi. Liesel je pretpostavljala kako je ondje kao osiguranje da ona ne pobjegne, ili da je natjera u kuću bude li im stvarala nevolje. Poslije, međutim, kad su nevolje započele, samo je sjedio i gledao. Možda je bio tek posljednje sredstvo, krajnje rješenje.

Nakon nekoliko minuta iz kuće izađe vrlo visok čovjek. Hans Hubermann, Lieselin udomitelj. S jedne mu je strane bila srednje visoka Frau Heinrich. S druge je strane bio niski, nabiti lik Rose Hubermann: izgledala je poput omanjeg ormara preko kojega je prebačen kaput. Hodala je vidno se gegajući. Gotovo da bi bila

slatka kad ne bi bilo tog njezina lica, nalik zgužvanu kartonu, s izrazom dosade, kao da sve to tek podnosi. Muž joj je hodao uspravno, a cigareta mu je tinjala među prstima. Motao ih je.

Stanje je bilo ovakvo:

Liesel nije htjela izaći iz auta.

„Was ist los mit diesem Kind?“ upita Rosa Hubermann. Pa ponovi. „Što je ovome djetetu?“ Gurnu glavu u automobil i reče: „Na, komm. Komm.“

Prednje sjedalo poleti naprijed. Trak hladna svjetla pozva je van. Nije se mogla pomaknuti.

Kroz krug koji je napravila, Liesel je vani vidjela prste visokoga čovjeka koji su još držali cigaretu. S vrška joj se surva pepeo, propadajući i podižući se nekoliko puta prije no što dotaknu tlo. Prošlo je petnaest minuta dok je nisu izmamili iz auta. To je uspjelo visokome muškarcu.

Tiho.

Potom dvorišna vrata: zalijepila se za njih.

Gomila suza navre joj iz očiju dok se držala za vrata i odbijala ući. Ljudi su se počeli okupljati na ulici dok im Rosa Hubermann nije opsovala, nakon čega su se vratili odakle god da su došli.

* * * PRIJEVOD IZJAVE ROSE HUBERMANN * * *

„A što vi šupci gledate?“

Na kraju je Liesel Meminger oprezno ušla. Hans Hubermann držao ju je za jednu ruku. Drugom je držala mali kovčeg. Zakopana ispod sloja složene odjeće, u tom je kovčegu ležala mala crna knjiga, koju je, koliko znamo, četrnaestogodišnji grobar u bezimenu gradu vjerojatno tražio posljednjih nekoliko sati. „Časna riječ“, zamišljam ga kako govori svojem šefu, „nemam pojma

gdje je mogla nestati. Posvuda sam je tražio. *Posvuda!*" Sigurna sam da nikad ne bi posumnjao u djevojčicu, pa ipak, bila je tu - crna knjiga sa srebrnim riječima ispisanim po krovu njezine odjeće.

* * * **GROBAROV PRIRUČNIK** * * *

**Vodič u dvanaest koraka
do grobarskoga uspjeha**

Izdavač: Bavarska udruga grobara

Kradljivica knjiga djelovala je prvi put - početak svijetle karijere.

ODRASTANJE JEDNOG SAUMENSCHA

Da, svjetla karijera.

No trebala bih odmah priznati da je između prve i druge ukradene knjige bila poprilična praznina. Druga stvar koju valja primijetiti jest da je prva ukradena iz snijega, a druga iz vatre. Ne izostavimo ni činjenicu da ih je nekoliko i dobila. Sveukupno je posjedovala četrnaest knjiga, ali smatrala je da njezinu priču uglavnom tvori njih deset. Od tih deset, šest je ukradeno, jedna se pojavila na kuhinjskom stolu, dvije joj je napravio skriveni Židov, a jednu je donijelo meko, u žuto odjeveno poslijepodne.

Kad počne pisati svoju priču, Liesel će se zapitati kad su joj točno knjige i riječi počele značiti ne tek nešto, već sve. Kad je prvi put ugledala sobu s policama i policama punim knjiga? Ili kad je Max Vandenburg došao u Ulicu Himmel noseći pregršt patnje i Hitlerov *Mein Kampf*? Je li to bilo dok je čitala u skloništima? Tijekom zadnje povorke za Dachau? Je li to bila *Beračica riječi*? Možda nikad neće postojati točan odgovor na pitanje kada i kako se to zabilo. U svakom

slučaju, trčim pred rudo. Prije no što stignemo do ičega od toga, prvo moramo pogledati početke Liesel Meminger u Ulici Himmel, i umijeće *saumenschanja*.

* * *

Nakon dolaska, na prstima su joj se još vidjeli ojedi od snijega i zaledena krv. Sve je na njoj bilo pothranjeno. Potkoljenice poput žice. Ruke vješalice. Nije se često pojavljivao, no kad bi joj se zalomio, i osmijeh joj je bio izgladnjo.

Kosa joj je bila relativno bliska njemački plavoj, no oči su joj bile opasne. Tamnosmeđe. U to doba u Njemačkoj niste baš htjeli imati smeđe oči. Možda ih je naslijedila od oca, ali nije bilo načina da to dozna, nije ga se sjećala. O ocu je zapravo znala samo jedno. Bila je to etiketa koju nije razumjela.

* * * **ČUDNA RIJEČ** * * *

Komunist

U posljednjih nekoliko godina čula ju je više puta.

Pansioni nakrcani ljudima, sobe prepune pitanja. I ta riječ. čudna je riječ stalno nekako bila tu negdje, stajala u uglu, virila iz tame. Nosila je odijela, uniforme. Ma kamo išli, ona je bila ondje, uvijek kad bi se spomenuo njezin otac. Kad je pitala majku što znači, rečeno joj je da nije važno, neka se ne brine o takvim stvarima. U jednom je pansionu neka jedra žena pokušavala naučiti djecu da pišu, rabeći ugljen na zidu. Liesel je bila u napasti upitati je za značenje te riječi, no nikad nije došlo do toga. Jednog je dana žena odvedena na ispitivanje. Nije se vratila.

Kad je Liesel stigla u Molching, bilo je nekih naznaka da će biti spašena, no to nije bila utjeha. Ako

ju je majka voljela, zašto ju je ostavila na tuđem pragu?
Zašto? Zašto?

Zašto?

Činjenica da je znala odgovor - makar onaj osnovni - bila je nevažna. Majka joj je stalno bila bolesna i nikad nije bilo novca da se izlijeći. Znala je to. Ali to nije značilo da je to morala i prihvatići. Ma koliko joj puta mama rekla da je voli, Liesel nije shvaćala kako napuštanje tome može biti dokaz. Ništa nije moglo promijeniti činjenicu da je bila izgubljeno, mršavo dijete u još jednome stranom mjestu, među još više neznanaca. Sama.

Hubermann su živjeli u jednoj od malih kockastih kuća u Ulici Himmel. Nekoliko soba, kuhinja i zahod u dvorištu, koji su dijelili sa susjedima. Ravan krov i plitak podrum za stvari. Nije to bio podrum *primjerene dubine*. Takvo što i nije bio neki problem 1939. Poslije, '42. i '43., jest. Kad su počeli zračni napadi, uvijek su morali juriti niz ulicu do boljeg skloništa.

U početku su najveći dojam na Liesel ostavile upravo prostote. Bile su silno žestoke, i obilne. Svaka

je druga riječ bila *Saumensch*, *Saukerl* ili *Arschloch*. Za ljude kojima ti izrazi nisu poznati, trebala bih objasniti. Sau se, naravno, odnosi na svinju. U slučaju riječi *Saumensch*, svrha mu je da kritizira, izgrdi ili jednostavno ponizi žensku osobu. *Saukerl* (izgovara se *zaukerl*) namijenjena je muškarcima. *Arschloch* se može izravno prevesti kao šupak. Ta riječ, međutim, ne razlikuje rod.

Ona jednostavno jest.

„*Saumensch du dreckigs!*“ viknu Lieselina udomiteljica te prve večeri kad se djevojčica odbila okupati. „*Svinjo prljava!* Zašto se nećeš skinuti?“ Bješnjenje joj je išlo od ruke. Zapravo, moglo bi se reći da je lice Rose Hubermann krasio stalni bijes. Tako su nastale bore u kartonskoj teksturi njezina tena.

Liesel je, naravno, obuzela tjeskoba. Ni za živu glavu nije namjeravala ući ni u kakvu kadu, a ni u krevet, kad smo već kod toga. Nagurala se u kut praonice veličine ormara, grčevito se držeći za nepostojeće ruke zida radi kakve-takve potpore. Nije bilo ničega osim suhe boje, teškoga daha i poplave Rosinih pogrda.

„Pusti je na miru.“ Hans Hubermann upleo se u sukob. Njegov se nježni glas probio kao da klizi kroz gomilu. „Prepusti je meni.“

Približio se i sjeo na pod naslonivši se na zid. Pločice su bile hladne i neljubazne.

„Znaš li smotati cigaretu?“ upitao ju je, i sljedeći su sat vremena sjedili u tami koja se širila, igrajući se duhanom i cigaretnim papirima, a Hans Hubermann ih je pušio.

Kad je sat istekao, Liesel je znala pristojno smotati cigaretu. Još se nije okupala.

* * * NEKOLIKO ČINJENICA O * * * HANSU HUBERMANNU

Volio je pušiti.

**Kod pušenja je najviše uživao u motanju.
Po zanimanju je bio soboslikar i svirao je harmoniku.
To bi mu dobro došlo, osobito zimi kad je mogao
zaraditi nešto novca svirajući po molhinškim
gostionicama, poput one po imenu Knoller.
Već me bio nadmudrio u jednome svjetskom ratu, ali
poslije će ga poslati u još jedan (poput neke
perverzne nagrade), gdje će me ponovno nekako
uspjeti izbjegći.**

Većini je ljudi Hans Hubermann bio jedva primjetan. Ni po čemu poseban. Soboslikarska mu je vještina nedvojbeno bila izuzetna. Glazbeno mu je

umijeće bilo bolje od prosječnog. No nekako je - a sigurna sam da ste i sami upoznali takve ljude - imao sposobnost da izgleda kao da je u pozadini, čak i kad bi stajao na početku reda. Uvijek je jednostavno bio *tamo*. Neprimjetan. Ni važan ni osobito vrijedan.

Kao što možete i zamisliti, trik takva izgleda bio je što je, da tako kažemo, potpuno zavaravao. U njemu je itekako bilo vrijednosti, što nije promaklo Liesel Meminger. (Ljudsko dijete – katkad toliko mudrije od zapanjujuće tupih odraslih.) Odmah je to opazila.

Njegovo ponašanje.

Ozračje spokoja oko njega.

Kad je te večeri upalio svjetlo u maloj, bešćutnoj praonici, Liesel zamijeti neobične oči svojeg udomitelja. Bile su ljubazne i srebrne. Poput mekog srebra, rastaljenoga. Vidjevši te oči, Liesel shvati da je Hans Hubermann silno vrijedan.

* * * NEKOLIKO ČINJENICA O * * *
ROSI HUBERMANN

**Bila je visoka 155 cm i smeđe-sive pramenove
svoje elastične kose nosila je u punđi. Kako bi
pridonijela prihodu Hubermannu, prala je i glačala
ruble za pet najbogatijih kućanstava u Molchingu.**

Odvratno je kuhala.

**Imala je jedinstvenu sposobnost
da iziritira gotovo sve koje je ikad upoznala.**

Ali zbilja je voljela Liesel Meminger.

**Samo, način na koji je to pokazivala bio je pomalo
čudan. Uključivao je teror kuhačom i riječima, u
nepravilnim razmacima.**

Kad se, nakon dva tjedna stanovanja u Ulici Himmel, Liesel napokon okupala, Rosa joj priuštī čvrst,

bolan zagrljaj. Gotovo je zadavivši, reče: „*Saumensch du dreckigs* - već je bilo i vrijeme!"

Nakon nekoliko mjeseci više nisu bili g. i gđa Hubermann. Uz sebi svojstvenu bujicu riječi, Rosa reče: „Slušaj, Liesel, odsad ćeš me zvati mama." Na trenutak se zamisli. „Kako si zvala svoju pravu majku?"

Liesel tiho odgovori: „*Auch Mama* - isto mama."

„Onda sam ja mama broj dva." Pogledala je muža. „A onaj onđe." Kao da je skupljala riječi u ruku, umijesila ih i bacila preko stola. „Onaj *Saukerl*, onaj krmak - njega zovi tata, *verstehst*? Razumiješ?"

„Da", Liesel se odmah složi. U ovoj su kući brzi odgovori bili na cijeni.

„Da, *mama*", ispravi je Mama. „*Saumensch*. Kad mi se obraćaš, zovi me mama."

U tom trenutku Hans Hubermann smota cigaretu liznuvši papir i spojivši sve zajedno. Pogleda Liesel i namignu joj. Njega će bez problema zvati tata.

ŽENA ŽELJEZNE ŠAKE

Prvih je nekoliko mjeseci nedvojbeno bilo najteže.

Svake je noći Liesel mučila mora.

Lice njezina brata.

Kako zuri u pod vlaka.

Probudila bi se plivajući u krevetu, vrišteći i utapajući se u poplavi plahti. S druge strane sobe, krevet namijenjen njezinu bratu plutao je u mraku poput čamca. Kako joj se vraćala svijest, polako je tonuo, naizgled u pod. Ta vizija nije pomagala, i obično bi poprilično potrajalo da vrištanje prestane.

Jedino dobro proizašlo iz tih noćnih mora možda je bilo to što su u sobu dovele Hansa Hubermann, njezina novog tatu, da joj pruži utjehu, ljubav.

Svake bi noći došao i sjedio uz nju. Prvih nekoliko puta jednostavno je ostao - neznanač koji ubija samoću. Nekoliko noći nakon toga, šapnuo je: „Pst, ovdje sam, sve je u redu.“ Nakon tri tjedna zagrljio ju je. Povjerenje se brzo nakupilo, uglavnom zahvaljujući sirovoj snazi nježnosti toga čovjeka, *njegovoj prisutnosti*. Djevojčica je otpočetka znala da će se uvijek pojaviti usred vriska, i da neće otići.

* * * DEFINICIJA KOJE NEMA U RJEČNIKU * * *

Neodlazak: čin povjerenja i ljubavi, koji često otkriju upravo djeca.

Hans Hubermann sjedio bi snenih očiju na krevetu dok je Liesel plakala u njegove rukave i udisala ga. Svakog jutra, netom poslije dva sata, ponovno bi je uspavao njegov miris: mješavina mrtvih cigareta, desetljeća boje i ljudske kože. Kad bi jutro usitinu došlo, bio je nekoliko metara od nje, skvrčen, gotovo prepolavljen, na stolcu. Nikad se nije poslužio drugim krevetom. Liesel bi se iskobeljala i oprezno ga poljubila u obraz, a on bi se probudio i nasmiješio.

Bilo je dana kad bi joj tata rekao da se vrati u krevet i pričeka pa bi se vratio s harmonikom i svirao joj. Liesel bi sjela i pjevušila, a hladni bi joj se nožni prsti krvčili od uzbuđenja. Nitko joj prije nije podario glazbu. Budalasto bi se kesila gledajući linije koje se iscrtavaju po njegovu licu, i meki metal njegovih očiju - dok iz kuhinje ne bi doprle psovke.

„PREKINI TU BUKU, SAUKERL !“

Tata bi još malo svirao.

Namignuo bi djevojčici i ona bi, nespretno, namignula natrag.

Nekoliko puta, tek toliko da dodatno razjari mamu, donio je instrument u kuhinju i svirao tijekom cijelog doručka.

Tatin kruh s pekmezom bio bi napola pojeden na tanjuru, uobičen zagrizima, a glazba bi gledala Liesel u lice. Znam da zvuči čudno, ali ona se tako osjećala. Tatina je desna ruka vrludala po tipkama boje zuba. Lijeva je udarala po basovima. (Osobito je voljela vidjeti kako udara onaj srebrni, blistavi - C dur.) Izgrebana, no sjajna crna harmonika išla je amo-tamo dok su njegove ruke stiskale prašnjavi mijeh tjerajući ga da udahne zrak i ponovno ga izbací. Tih bi jutara u kuhinji tata natjerao harmoniku da oživi. Valjda to ima smisla, kad bolje razmislite.

Kako znate je li nešto živo?

Provjerite diše li.

Zvuk harmonike zapravo je bio i nJAVA sigurnosti. Dana. Tijekom dana nije mogla sanjati o bratu. Nedostajao bi joj i često bi plakala u maloj praonici, što je tiše mogla, no ipak joj je bilo drago što je budna. Prve noći kod Hubermanna sakrila je pod madrac posljednju poveznicu s njim – *Grobarov priručnik* - i povremeno bi ga vadila i držala. Zurila bi u slova na naslovnici i dodirivala otisnute stranice, bez ikakva pojma što тамо uopće piše. Nije bilo važno o čemu je knjiga. Bilo je važnije ono što je značila.

* * * **ZNAČENJE KNJIGE** * * *

- 1. Zadnji put kad je vidjela brata.**
- 2. Zadnji put kad je vidjela majku.**

Katkad bi prošaptala riječ mama i vidjela majčino lice stotinu puta u jednom poslijepodnevnu. Ali to su bile male muke u usporedbi s užasom njezinih snova. Nikad se nije osjećala tako potpuno samom kao u tim trenucima, u beskrajnoj kilometraži sna.

Kao što ste, sigurna sam, već primijetili, u kući nije bilo druge djece. Hubermann su imali dvoje vlastite, ali bila su starija i odselila su se. Hans mlađi radio je u središtu Münchena, a Trudi je bila namještена kao soberica i dadilja. Uskoro će oboje biti u ratu. Jedno će praviti metke. Drugo će ih ispaljivati.

Škola je, kao što možete i zamisliti, bila jad i bijeda.

Iako je bila državna, osjećao se jak katolički utjecaj, a Liesel je bila luteranka. Ne baš najpovoljniji početak. A onda su otkrili da ne zna ni čitati ni pisati.

Ponižavajuće je bačena među manje klince koji su tek učili abecedu. Iako je bila tananih kostiju i blijeda, među patuljastom se djecom osjećala poput diva, i često bi poželjela da je dovoljno blijeda da potpuno nestane.

Ni doma nije bilo mnogo prostora za pouku.

„Ne traži pomoć od *njega*!, istaknula je Mama. „Taj *Saukerl*.“ Tata je po običaju zurio kroz prozor.

„Napustio je školu u četvrtom razredu.“

Ne okrećući se, tata odgovori mirno, no otrovno: „Ne pitaj ni nju.“ Otrese pepeo van. „Ona je napustila školu u *trećem* razredu.“

U kući nije bilo knjiga (osim one koju je skrila pod madrac) i najviše što je Liesel mogla bilo je potiho izgovarati abecedu, sve dok joj nije rečeno, izrazima koji nisu ostavljali mjesta sumnji, da bude tiho. Dosta tog mumlanja. Tek poslije, nakon nezgode s mokrenjem u krevet usred noćne more, počela je dodatna naobrazba u čitanju. Neslužbeno, zvala se ponoćna lekcija iako je obično počinjala oko dva ujutro. Uskoro više o tome.

Sredinom veljače, kad je napunila deset godina, Liesel je dobila rabljenu lutku sa žutom kosom i bez jedne noge. „To je najbolje što smo si mogli priuštiti”, ispričao se tata.

„O čemu ti to govorиш? Ima sreće što je i *to* dobila”, ispravi ga mama.

Hans je nastavio proučavati preostalu nogu, a Liesel je isprobavala novu uniformu. Deset godina, to je značilo upis u Hitlerovu mladež. Hitlerova mladež značila je malu, smeđu uniformu. Kao žensko, Liesel je upisana u mlađi odred BDM-a.

* * * OBJAŠNJENJE KRATICE * * *

**Označavala je *Bund Deutscher Mädchen* -
Ujedinjene njemačke djevojke.**

Ondje su se prvo pobrinuli da vam Heil Hitler dobro radi. Onda bi vas naučili da ravno stupate, zamataće zavoje i šijete odjeću. Vodili bi vas i na planinarenje i slične aktivnosti. Dani određeni za sastanke bili su srijeda i subota, od tri do pet poslijepodne.

Svake srijede i subote tata bi otpratio Liesel do sjedišta BDM-a i pokupio je dva sata poslije. Nikad nisu mnogo razgovarali o tom. Samo su se držali za ruke i slušali svoja stopala, a tata je popušio cigaretu ili dvije.

Jedino što ju je tištalo u vezi s tatom bila je činjenica da je često odlazio. Mnogi bi večer ušetao u dnevnu sobu (koja je služila i kao spavaća soba Hubermannovih), izvukao harmoniku iz starog ormara i progurao se kroz kuhinju do ulaznih vrata.

Dok bi hodao niz Ulicu Himmel, mama bi otvorila prozor i viknula: „Nemoj se vratiti prekasno!”

„Ne tako glasno”, okrenuo bi se i utoratio.

„Sauker! Poljubi me u dupe! Govorit ču koliko glasno me volja!”

Odjek njezinih psovki pratio ga je niz ulicu. Nikad se nije osvrnuo, ili bar ne dok nije bio siguran da mu se žena vratila u kuću. Tih bi se večeri, s kutijom za harmoniku u ruci, okrenuo na kraju ulice, točno ispred trgovine Frau Diller na uglu, i video lik koji je na prozoru zamijenio njegovu ženu.

Njegova bi se duga, sablasna ruka nakratko podigla prije no što bi se okrenuo i polako krenuo dalje. Sljedeći bi ga put Liesel vidjela u dva ujutro, kad bi je nježno izvukao iz noćne more.

Večeri u maloj kuhinji bile su, bez iznimke, bučne. Rosa Hubermann stalno je govorila, a ono što je govorila bilo je *schimpfen*. Stalno se svađala i prigovarala. Nije zapravo bilo nikoga s kime se mogla svađala, ali mama bi to uspjela obaviti majstorski, čim bi se ukazala prigoda. U toj se kuhinji mogla svađati s cijelim svijetom; i jest, gotovo svake večeri. Kad bi pojeli, a tata otišao, Liesel i Rosa obično bi ostale ondje, i Rosa bi glaćala.

Nekoliko puta na tjedan Liesel bi došla doma iz škole i hodala ulicama Molchinga sa svojom mamom preuzimajući i isporučujući oprano i izglačano rublje u bogatijim dijelovima grada. Knaupt Strasse, Heidestrasse. I još nekoliko drugih. Mama bi isporučila izglačano rublje ili preuzeila prljavo s pokornim osmijehom, no čim bi se vrata zatvorila, a ona odmaknula, proklevla bi te bogataše, njihov novac i lijenosť.

„Previše ‘schtinkerdt’ da sami peru vlastito rublje”, rekla bi, unatoč tome što je ovisila o njima.

„Taj”, optužila je Herr Vogela iz Heidestrasse. „Sav je novac dobio od oca. Baca ga na žene i piće. I pranje i glaćanje, naravno.”

Bilo je to poput prozivke omalovažavanja.

Herr Vogel, g. i gđa Pfaffelhirver, Helena Schmidt, Weingartneri. Svi su bili krivi za nešto.

Prema Rosi, osim pijančevanja i rastrošna razbluda, Ernst Vogel stalno je češao svoju ušljivu kosu, ližući prste i onda joj predajući novac. „Trebala bih ga oprati prije nego što dođem doma”, zaključila bi.

Pfaffelhurveri su pomno pregledavali obavljeni posao. „*Bez nabora na ovim košuljama, molim*”, opornašala ih je Rosa. „*Nijedne neravnine na odijelu*. A onda stoje i sve pregledavaju, ispred mene. Meni pod nosom! Kakav *G'sindel* - kakva fukara.”

Weingartneri su, čini se, bili glupani sa *Saumensch*-mačkom koja se stalno linjala. „Znaš li koliko mi treba da se riješim tih dlaka? Posvuda su!”

Helena Schmidt je bila bogata udovica. „Stara paralitičarka -samo sjedi i trune. U cijelome životu nije moralna raditi ni dana.”

No Rosin je najveći prezir bio rezerviran za Grande Strasse 8. Velika kuća, visoko na brdu, u gornjem dijelu Molchinga.

„Ovo”, pokazala je Liesel kad su prvi put isle onamo, „ovo je gradonačelnikova kuća. Lopov! Žena mu cijeli dan sjedi doma, preškrta da upali vatru - unutra je uvijek ledeno. Luda je.” Naglašavala je riječi. „Potpuno. Luda.” Kod dvorišnih vrata pokaza rukom djevojčici. „Idi ti.”

Liesel je bila užasnuta. Golema smeđa vrata s mјedenim zvekirom stajala su navrh malog stubišta.

„Što?”

Mama je gurnu. „Nemoj ti meni što, *Saumensch*. Kreni.”

Liesel krenu. Prijeđe puteljak, pope se uza stube, malo zastade i pokuca.

Vrata otvori kućni ogrtač.

U njemu je pred nju stala žena preplašenih očiju, kose poput paperja i poražena držanja. Na dvorišnim je vratima vidjela mamu i dala djevojčici vreću prljavog

rublja. „Hvala”, reče Liesel, ali nije bilo odgovora. Samo vrata. Zatvorila su se.

„Vidiš?” reče Mama kad se vratila do dvorišnih vrata. „S time se ja moram nositi. Ta bogata gamad, te lijene svinje...”

Odlazeći, s rubljem u ruci, Liesel se osvrnu. S vrata ju je gledao mjedeni zvekir.

Kad bi završila s vrijedanjem ljudi za koje je radila, Rosa Hubermann obično je prelazila na svoju drugu najdražu metu psovanja.

Svojeg muža. Gledajući vreću prljava rublja i zigurene kuće, govorila bi i govorila i govorila. „Da tvoj tata išta vrijedi”, obavijestila bi ona Liesel svaki put kad su hodale kroz Molching, „ne bih ovo morala raditi.” Prezirno šmrcnu. „Soboslikar! Zašto bi se udala za tog *Arschlocha*? Tako su mi rekli - moja obitelj, hoću reći.” Koraci su im škripali po puteljku. „I eto, hodam ulicama i robujem u kuhinji jer taj *Saukerl* nikad nema posla. Bar ne pravog posla. Samo jadna harmonika po onim prljavim rupama, svake noći.” „Da, mama.”

„To je sve što imaš reći?” Mamine su oči bile poput blijedoplavih izrezaka nalijepljenih na njezino lice.

Hodale su dalje. Liesel je nosila vreću.

Doma bi mama oprala rublje u kotlu uz štednjak, objesila ga pokraj kamina u dnevnoj sobi, a zatim glaćala u kuhinji. Kuhinja je bila mjesto akcije.

„Jesi li ti to čula?” pitala bi je mama gotovo svake večeri. S glaćalom u ruci, još vrućim od štednjaka. Svjetlo je u cijeloj kući bilo slabo i, sjedeći za kuhinjskim stolom, Liesel bi zurila u praznine u vatri ispred sebe.

„Što?” odgovorila bi. „Što je?”

„To je ona Holtzapfelica.” Mama je već ustala sa stolca. „Ta nam je *Saumensch* upravo ponovno pljunula na vrata.”

Frau Holtzapfel, jedna od njihovih susjeda, tradicionalno bi pljunula na vrata Hubermannovih svaki put kad bi prošla pokraj njih. Ulazna su vrata bila samo koji metar od dvorišnih, i recimo samo da je Frau Holtzapfel imala potreban domet - i preciznost.

Plijuvanje je bilo posljedica toga što su ona i Rosa Hubermann vodile neku vrst desetogodišnjega verbalnog rata. Nitko nije znao podrijetlo tog neprijateljstva. I one same vjerojatno su ga zaboravile.

Frau Holtzapfel bila je žilava i, sasvim očito, pakosna žena. Nikad se nije udavala, no imala je dva sina, nekoliko godina starijih od potomaka Hubermannovih. Obojica su bila u vojsci, no obojica će se pojaviti u malim, ali značajnim ulogama prije no što završimo, uvjeravam vas.

U tom nadmetanju u zlobi, moram pripomenuti i da je Frau Holtzapfel bila temeljita u svojem pljuvanju. Nikad nije zaboravila izbaciti spuck na vrata broj trideset i tri i reći „Schweine!“, kad god je prolazila. Jednu sam stvar primijetila u Nijemaca:

čini se da veoma vole svinje.

* * * PITANJCE I ODGOVOR * * *

**A što mislite, tko je svake večeri
morao čistiti pljuvačku s vrata?
Da - pogodili ste.**

Kad vam žena željezne šake kaže da izadete i očistite pljuvačku s vrata, vi to i učinite. Osobito ako je to željezo vruće.

Sve je to, zapravo, bilo tek dio rutine.

Svake bi večeri Liesel izašla, obrisala vrata i promatrala nebo. Obično je bilo poput lokve - hladno i teško, klisko i sivo - ali s vremenom na vrijeme pokoja bi zvijezda imala hrabrosti izaći i zasjati, pa makar samo

na nekoliko minuta. Tih bi noći ostala malo duže i čekala.

„Zdravo, zvijezde.“

I čekala.

Glas iz kuhinje.

Ili dok zvijezde ponovno ne bi zašle u vode njemačkoga neba.

POLJUBAC (Presudni faktor u djetinjstvu)

Kao i većina malih gradova, Molching je bio pun osebujnih likova. Nekolicina ih je živjela u Ulici Himmel. Frau Holtzapfel bila je samo jedan član postave. Među ostalima bili su i ovi:

- Rudy Steiner - dječak iz susjedstva, opsjednut američkim crnim sportašem Jesseom Owensom.
- Frau Diller - zakleta Arijka, vlasnica trgovine na uglu.
- Tommy Muller - dječak čije su kronične upale uha rezultirale s nekoliko operacija, s ružičastom rijekom kože naslikanom preko lica i sklonosću trzajima.
- I čovjek poznat uglavnom kao Pfiffikus, pokraj kojeg je, kad je o vulgarnosti riječ, Rosa Hubermann djelovala poput krasnoslovke i svetice.

U cijelosti, usprkos prividnu rastu njemačke ekonomije pod Hitlerovom vlašću, bila je to ulica puna relativno siromašnih ljudi. Siromašni dijelovi grada ipak su postojali.

Kao što je već spomenuto, kuću pokraj Hubermannova unajmljivala je obitelj Steiner. Steinerovi su imali šestoro djece. Jedno od njih, zloglasni Rudy,

uskoro će postati Lieselin najbolji prijatelj, a poslije i partner, katkad i katalizator, u zločinu. Upoznala ga je na ulici.

Nekoliko dana poslije Lieseline prve kupke, mama joj je dopustila da ode van igrati se s drugom djecom. U Ulici Himmel prijateljstva su se stvarala vani, bez obzira na vremenske prilike. Djeca su rijetko išla jedna drugima doma jer su kuće bile male, i obično u njima nije bilo mnogo. I omiljenu su razbibrigu upražnjavalii na ulici, poput profesionalaca. Nogomet. Ekipe su bile uhodane. Kante za smeće služile su za označavanje golova.

Kao novo dijete u gradu, Liesel je odmah bačena usred para tih kanti. (Tommy Muller napokon je oslobođen te pozicije unatoč tome što je bio najužasniji nogometni igrač koji je Ulica Himmel ikad vidjela.)

Sve je to neko vrijeme lijepo išlo, do sudbinskoga trenutka kad je frustrirani Tommy Muller prekršajem srušio Rudyja Steinera u snijeg.

„Što?!“ viknu Tommy. Lice mu se trzalo u očaju.

„Što sam učinio?!“

Cijela se Rudyjeva ekipa složila da je riječ o jedanaestercu, i sad se Rudy Steiner suočio s tom novom malom na golu, Liesel Meminger.

Postavio je loptu na prljavi humak snijega, siguran u uobičajen ishod. Napokon, Rudy nije promašio jedanaesterac u osamnaest gađanja, čak i kad bi protivnici maknuli Tommyja Mullera s gola. Ma s kime ga zamijenili, Rudy bi pogodio.

Ovom su prilikom pokušali prisiliti Liesel da se makne. Kao što možete i zamisliti, ona se bunila, a Rudy se složio.

„Ne, ne“, nasmiješio se. „Neka ostane.“ Trljaо je ruke.

Snijeg je sada prestao padati na prljavu ulicu, i među njima su se nakupili blatni otisci stopala. Rudy uze zalet, opali loptu, a Liesel se baci i nekako je uspje

skrenuti laktom. Ustade, s osmijehom na usnama, ali prvo što je dočeka bila je gruda snijega koja joj se razbila o lice. Pola grude bilo je blato. Luđački je peklo.

„Kako ti se to sviđa?” iskesi se dječak i otrči, u potjeri za loptom.

„*Saukerl*”, prošapta Liesel. Rječnik njezina novog doma brzo se širio.

* * * NEKOLIKO ČINJENICA * * *
O RUDYJU STEINERU

Bio je osam mjeseci stariji od Liesel i imao je koščate noge, oštре zube, nemirne plave oči i kosu boje limuna.

Bio je jedno od šestoro djece Steinerovih, i stalno gladan.

U Ulici Himmel smatrali su ga pomalo ludim.

Uglavnom zbog događaja o kojem se rijetko govorilo, no o kojem su svi razmišljali kao o „jesseowenovskom ispadu”: jedne se večeri ugljenom obojio u crno i istrčao sto metara na mjesnome sportskom igralištu.

Lud ili ne, Rudy je bio predodređen da postane Lieselin najbolji prijatelj. Gruda snijega u lice nedvojbeno je savršen početak trajnoga prijateljstva.

Nekoliko dana nakon što je Liesel počela pohađati nastavu, išla je do škole sa Steinerima. Rudyja je njegova majka, Barbra, natjerala da obeća kako će ići s novom djevojčicom, uglavnom zato što je čula za grudu. Rudyju na čast, s veseljem joj je udovoljio. Taj dječak uopće nije bio ženomrzac.

Djevojčice su mu se jako sviđale, a i Liesel (otud i gruda). Zapravo, Rudy Steiner bio je jedan od onih smionih malih gadova koji su se čak *zamišljali* s damama. Čini se da među djecom uvijek postoji baš takav mladac. To je dječak koji se odbija plašiti

suprotnoga spola, jednostavno zato što svi ostali prihvaćaju taj strah, a on je tip koji se ne boji donošenja odluke. U ovom se slučaju Rudy već bio odlučio glede Liesel Meminger.

Na putu do škole, pokušao je ukazati na određene znamenitosti grada, ili bar sve to ubaciti negdje između naredivanja mlađoj braći da začepe i slušanja starijih kako mu govore da on začepi. Prva zanimljivost bio je prozorcić na drugom katu stambene zgrade.

„Tamo živi Tommy Muller.“ Shvati da ga se Liesel ne sjeća. „Trzavac? Kad mu je bilo pet godina, izgubio se na tržnici najhladnjeg dana u godini. Tri sata poslije, kad su ga našli, bio je potpuno promrznut i od hladnoće su ga užasno boljele uši. Nakon nekog vremena, uši su mu se iznutra inficirale i imao je tri ili četiri operacije. Liječnici su mu oštetili živce. Zato se sad trza.“

Liesel se ubaci: „I loše igra nogomet.“

„Očajno.“

Sljedeća je bila trgovina na uglu Ulice Himmel. *Kod Frau Diller.*

* * * **NAPOMENA O FRAU DILLER** * * *
Imala je jedno zlatno pravilo.

Frau Diller bila je oštra žena s debelim naočalama i opakim, prodornim pogledom. Razvila je zli pogled kako bi obeshrabrilu i samu pomisao na krađu u svojoj trgovini, u kojoj je stolovala s vojničkim držanjem, ledenim glasom, pa čak i dahom koji je mirisao na Heil Hitler. Sama je trgovina bila bijela, hladna i sasvim beskrvna. Mala kuća stisnuta uz nju drhtala je ozbiljnije od drugih zgrada u Ulici Himmel. Taj je osjećaj širila Frau Diller, i to je bila jedina besplatna stvar koju je dijelila u svojem prostoru. Živjela je za svoju trgovinu, a njezina je trgovina živjela za Treći Reich. Čak i kad je poslije te godine počelo racioniranje, znala je ilegalno

prodati određene teško nabavljive stvari i donirati novac Nacističkoj stranci. Na zidu iza mjesta gdje je obično sjedila nalazila se uokvirena fotografija Führera. Ako biste usli u njezinu trgovinu i ne biste rekli Heil Hitler, ne bi vas poslužila. U prolazu Rudy skrenu Liesel pozornost na oči, otporne na metke, koje su zlobno zurile kroz izlog.

„Reci Heil kad ulaziš”, ukočeno je upozori. „Osim ako ne želiš hodati malo dalje.” čak i kad su dobrano prošli trgovinu, Liesel se osvrnula a povećane su oči još bile ondje, pričvršćene za izlog.

Iza ugla, Minhenska ulica (glavna ulica koja je vodila u Molching i iz njega) bila je posuta bljuzgavicom.

Kao što je to bio čest slučaj, nekoliko redova vojnika na vježbi promarširalo je pokraj njih. Njihove su odore hodale uspravno, a crne su im čizme dodatno zaprljale snijeg. Lica su im usredotočeno zurila naprijed.

Kad su im vojnici nestali s vidika, skupina Steinera i Liesel prošli su pokraj nekoliko izloga i velebne gradske vijećnice, koja će sljedećih godina biti potkresanai pokopana. Nekoliko je trgovina bilo napušteno i još uvijek označeno žutim zvjezdama i uvredama na račun Židova. Malo niže, crkva se uspravila prema nebu, a krov joj je bio mozaik raznobojnih crepova. Sve u svemu, ulica je bila duga, siva cijev - hodnik vlage, ljudi zgurenih na hladnoći i gacava zvuka bljuzgavih koraka.

U jednom trenutku Rudy jurnu naprijed vukući Liesel za sobom.

Pokuca na prozor krojačke radionice.

Da je znala pročitati natpis, vidjela bi da pripada Rudyjevu ocu. Radionica se još nije otvorila, ali unutra je muškarac iza pulta pripremao odjevne predmete. Podigao je pogled i mahnuo.

„Moj tata”, obavijesti je Rudy, i uskoro su se gužvali sa Steinerima raznih veličina, a svaki je mahao ili slao poljupce ocu, ili jednostavno stajao i klimao u znak

pozdrava (što su činili najstariji), a onda su krenuli dalje, prema posljednjoj znamenitosti prije škole.

*** * * POSLJEDNJA POSTAJA * * ***
Cesta žutih zvijezda.

Bilo je to mjesto gdje nitko nije želio zastati i osvrnuti se oko sebe, ali gotovo svi jesu. U obliku duge, slomljene ruke, cesta se sastojala od nekoliko kuća s razderanim prozorima i izranjavanim zidovima. Na vratima im je bila naslikana Davidova zvijezda. Te su kuće bile gotovo poput gubavaca. Ili, u najmanju ruku, bile su inficirane rane na ranjenu njemačkom tlu. „Schiller Strasse”, reče Rudy. „Cesta žutih zvijezda.” Malo dalje motali su se neki ljudi. Zbog kišice su izgledali poput duhova. Ne ljudi, nego oblici koji se kreću pod olovnim oblacima.

„Hajde, vas dvoje”, povika Kurt (najstariji od djece Steinera), a Rudy i Liesel brzo krenuše prema njemu.

U školi je Rudy za vrijeme odmora tražio Liesel, naočigled sviju. Nije ga bilo briga što su drugi žamorili o gluposti nove djevojčice. Bio je uz nju na početku, a bit će i poslije, kad Lieselina frustracija prekipi. Ali neće to učiniti besplatno.

*** * * JEDINA STVAR GORA OD DJEČAKA * * ***
KOJI TE MRZI
Dječak koji te voli.

Krajem travnja, vrativši se iz škole, Rudy i Liesel čekali su na Ulici Himmel uobičajenu partiju nogometa. Malo su uranili i još se nije pojavilo ni jedno drugo dijete. Jedina osoba koju se vidjeli bio je prljavousti Pfimkus. „Gle tamo”, pokaza Rudy.

* * * **PFIFFIKUSOV PORTRET** * * *

Krhka građa.

Bijela kosa.

**Crni baloner, smeđe hlače,
cipele u raspadu, i usta
- a kakva li su to samo usta bila.**

„Hej, Pfiffikuse!”

Dok se udaljeni lik okretao, Rudy poče zviždukati.

Starac se istodobno uspravi i krenu psovati žestinom koja se može opisati jedino kao talent. Čini se da mu nitko nije znao ime, a ako i jesu, nikad ga nisu rabili. Zvali su ga samo Pfimkus jer se taj nadimak daje osobi koja voli zviždati, što je on svakako bio. Stalno je zviždukao melodiju zvanu *Radetzky marš*, i sva bi ga djeca u gradu zazivala i oponašala napjev. Točno tada Pfimkus bi napustio svoj uobičajeni stil hodanja (nagnut naprijed, grabio je velikim, krakatim koracima, s rukama na leđima balonera) i uspravio se kako bi isporučio psovke. Svaki je dojam spokoja tad bio nasilno prekinut jer mu je glas kiptio od bijesa.

Tom se prigodom Liesel nadovezala na Rudyjevo ruganje gotovo poput refleksne radnje.

„Pfifnkus!” odjeknula je, brzo usvajajući primjerenu okrutnost koju djetinja dob, čini se, zahtijeva. Zviždukanje joj je išlo očajno, ali nije bilo vremena da ga usavrši.

Natjeravao ih je i vikao. Počelo je s „*Geh'scheissen!*” i ubrzano se pogoršavalо. Isprva se uvredama obrušio samo na dječaka, no uskoro je i Liesel došla na red.

„Droljo mala!” zagrmio je na nju. Riječi su je udarale u leđa. „Nikad te prije nisam video!”

Zamislite, nazvati desetogodišnjakinju droljom. Takav vam je bio Pfiflikus. Postojalo je opće suglasje da bi on i Frau Holtzapfel bili krasan par. „Vratite se ovamo!” bile su posljednje riječi koje su Liesel i Rudy

čuli, sveudilj trčeći. Trčali su dok nisi stigli u Minhensku ulicu.

„Hajde”, reče Rudy kad su ponovno došli do daha. „Samo još malo.”

Odveo ju je na Hubertovo trkalište, mjesto jesseowenovskog ispada, i stajali su s rukama u džepovima. Staza se protezala pred njima. Moglo se dogoditi samo jedno. Rudyje započeo. „Sto metara”, podbadao ju je. „Kladim se da me ne možeš pobijediti.”

Liesel to nije namjeravala trpjeti: „Kladim se da mogu.”

„U što se kladiš, ti mala *Saumensch*? Imaš li novca?”

„Naravno da nemam. A ti?”

„Nemam.” Ali Rudy je imao ideju. Iz njega je progovarao osvajač ženskih srdaca. „Ako pobijedim, smijem te poljubiti.” Sagnu se i poče zasukavati hlače.

Liesel se, blago rečeno, uz nemirila. „Zašto bi htio poljubiti mene? Prljava sam.”

„I ja također.” Rudy očito nije video razloga zašto bi malo prljavštine omelo stvar. Prošlo je neko vrijeme od kupanja, oboma.

Razmišljala je o tom dok je proučavala mršave noge svojeg suparnika. Bile su ravne njezinima.

Nema šanse da me pobijedi, pomislila je. Ozbiljno je klimnula. Dogovorena stvar. „Smiješ me poljubiti ako pobijediš. Ali ako ja pobijedim, ne moram više biti golman na nogometu.”

Rudy razmisli o tom. „Pošteno”, i rukovahu se.

Nad sve se navuklo tmurno nebo i magla, i počele su padati trešćice kiše.

Staza je bila blatnija no što se činilo.

Oboje natjecatelja bilo je spremno.

Rudy baci kamen u zrak, umjesto startnog pištolja. Kad udari tlo, počet će trčati.

„Uopće ne vidim cilj”, potuži se Liesel.

„A ja vidim?”

Kamen se ukotvi u tlo.

Trčali su jedno pokraj drugoga laktareći se i pokušavajući se progurati na čelo. Sklisko tlo mljjackalo im je pod nogama i srušilo ih kojih dvadesetak metara od cilja.

„Isuse, Marijo i Josipe!” zavili Rudy. „Prekriven sam govnom!”

„Nije to govno”, ispravi ga Liesel, „to je blato”, iako je i sama imala svojih sumnji. Otklizali su se još pet metara prema cilju. „Da to onda proglašimo neriješenim?”

Rudy joj dobaci pogled, sav u oštrim zubima i nemirnim plavim očima. „Ako je neriješeno, hoću li ipak dobiti poljubac?”

Markus Zusak

„Ni za milijun godina.” Liesel ustade i otrese malo blata s jakne.

„Izvući će te s gola.”

„Zabij si gol.”

Dok su se vraćali prema Ulici Himmel, Rudy je unaprijed upozori. „Jednoga dana, Liesel”, reče, „umirat ćeš od želje da me poljubiš.”

Ali Liesel je znala.

Zavjetovala se.

Dok su ona i Rudy Steiner živi, nikad neće poljubiti toga jadnog, prljavog *Saukerla*, a pogotovo ne danas. Imala je važnijeg posla. Pogledala je svoje blatno odijelo i ustvrdila očito.

„Ona će me ubiti.”

Ona je, naravno, bila Rosa Hubermann, poznata i kao mama, i zbilja ju je gotovo ubila. Riječ *Saumensch* igrala je značajnu ulogu u izricanju kazne. Samljela ju je.

JESSEOWENSOVSKI ISPAD

U Lieselinu je sjećanju to bilo zabilježeno kao da je osobno prisustvovala činu Rudyjeve dječačke sramote. Nekako se uvijek mogla vidjeti u njegovu zamišljenom gledateljstvu. A možda joj se samo sviđala pomisao na crno obojena dječaka koji trči po travi.

Bila je 1936. godina. Olimpijada. Hitlerove igre.

Jesse Owens upravo je istrčao štafetu na 4 x 100 metara i osvojio četvrtu zlatnu medalju. Glasine da je podčovjek zato što je crn, i Hitlerovo odbijanje da se rukuje s njim, pronijele su se diljem svijeta.

Čak su i najveći njemački rasisti bili zadvljeni Owenovim postignućima, a glas o njemu procurio je kroz pukotine. Nitko mu se nije divio više od Rudyja Steinera.

Cijela je njegova obitelj bila nagurana u dnevnu sobu kad se iskrao i probio do kuhinje. Izvukao je malo ugljena iz peći i stegnuo ga svojim sitnim šakama. „Sad“, nasmiješio se. Bio je spremam.

Razmrljao je ugljen po sebi, fino, debelo, dok nije bio potpuno crn. Čak je jednom prošao i kroz kosu.

Dječak se gotovo manjakalno iskesio svojem odrazu u prozoru pa, u kratkim hlačama i potkošulji, tih ukrao bicikl svojeg starijeg brata i odvezao se niz ulicu prema Hubertovu trkalištu. U jednom od džepova sakrio je nekoliko dodatnih komada ugljena, za slučaj da se nešto crnila skine.

U Lieselinoj je glavi te noći mjesec bio zašiven na nebo. Oblaci su bili prikrpani oko njega.

Hrđavi bicikl stropoštao se na ogradu Hubertova trkališta i Rudy se pope preko. Doskoči s druge strane i, onako koščat, otkasa prema početku stotice. Pun ushita, nespretno izvede vježbe istezanja.

Iskopa startne rupe u zemlji.

Čekajući svoj trenutak, hodao je uokolo skupljajući koncentraciju pod mračnim nebom dok su mjesec i oblaci gledali, izbliza.

„Owens izgleda uvjerljivo”, poče komentirati. „Ovo bi mu mogla biti najveća pobjeda dosad...“

Protresao je zamišljene ruke drugih sportaša i poželio im sreću, iako je znao. Nisu imali šanse.

Starter dade znak da priđu. Na svakom četvornom centimetru opsega Hubertova trkališta stvori se gomila. Svi su izvikivali samo jedno. Skandirali su ime Rudyja Steinera - a ime mu je bilo Jesse Owens.

Sve utihnu.

Bose su mu noge ščepale zemlju. Osjećao je kako je drži između prstiju.

Na zahtjev startera, podignu se iz niskog starta - i pištolj razreze rupu u noći.

Prva je trećina utrke bila relativno izjednačena, no bilo je samo pitanje vremena kad će se pougljenjeni Owens izdvojiti i povećati razmak.

„Owens vodi”, uzviknu dječakov prodorni glas dok je trčao niz prazni završni dio staze – ravno prema burnom pljesku olimpijske slave. Osjetio je čak i kako prsima kida traku nadvoje kad je prvi proletio kroz nju. Najbrži čovjek na svijetu.

Tek su u njegovu pobedničkom krugu stvari krenule po zlu. Među gomilom, na cilju, stajao je njegov otac, poput krampusa. Ili bar krampusa u odijelu. (Kao što je već spomenuto, Rudyjev je otac bio krojač. Rijetko ga se moglo vidjeti u javnosti bez odijela i kravate. Ovom je prigodom imao samo odijelo i razdrljenu košulju.)

„Was ist los?” reče sinu kad se ovaj pojавio u svojoj pougljenenoj slavi. „Koji se vag ovdje zbiva?” Gomila je isčezla. Pojavio se povjetarac. „Drijemao sam u naslonjaču kad je Kurt primjetio da te nema. Svi te traže.”

U uobičajenim je okolnostima g. Steiner bio izuzetno pristojan čovjek. Otkriće jednog od vlastitih potomaka premazanog ugljenom u ljetnu večer nije smatrao uobičajenim okolnostima. „Dečko je lud”, promrmljaо je iako je dopuštao mogućnost da se, sa šestoro djece, takvo što moralo dogoditi.

Barem je jedno moralno biti crna ovca. I on ju je upravo gledao, očekujući objašnjenje. „Onda?”

Rudy je dahtao sagnuvši se i stavivši dlanove na koljena. „Bio sam Jesse Owens.” Odgovori kao da je to najprirodnija stvar na svijetu. U njegovu je tonu čak bila i natruha podrazumijevanja, u stilu:

„A kako, dovraga, izgleda?” No taj ton nestade kad primijeti kako se manjak sna urezao pod očeve oči.

„Jesse Owens?” G. Steiner bio je vrlo drven. Glas mu je bio krut i iskren. Tijelo mu je bilo visoko i teško, poput hrasta. Kosa mu je bila poput iverja. „Što s njim?”

„Znaš, tata, crno čudo.”

„Dat će ja tebi crno čudo.” Uhvatio je sinovo uho između palca i kažiprsta.

Rudy ustuknu. „Joj, to boli.”

„Je li?” Njegova je oca više zabrinjavala ljepljivost ugljena koji mu je onečistio prste. Sve je prekrio, ništa mu nije izmaklo, pomisli. Ima ga čak i u ušima, zaboga. „Hajde.”

Na putu kući g. Steiner odluči porazgovarati s dečkom o politici, najbolje što je znao. Tek će u godinama koje predstoje Rudy sve to shvatiti - kad je već bilo prekasno zamarati se bilo kakvim shvaćanjem.

* * * PROTUSLOVNA POLITIKA * * * ALEXA STEINERA

Prva stavka: Bio je član Nacističke stranke, ali nije mrzio Židove, a ni bilo koga drugoga, kad smo već kod toga.

Druga stavka: Potajno si, međutim, nije mogao pomoći što osjeća dozu olakšanja (ili još gore - zadovoljstva!) kad su židovske trgovce natjerali da zatvore radionice -

propaganda ga je obavještavala kako je samo pitanje vremena kad će se pojaviti pošast židovskih trgovaca i preoteti mu mušterije.

Treća stavka: Ali, je li to značilo da ih baš treba potpuno otjerati?

Četvrta stavka: Njegova obitelj. Naravno, morao je učiniti sve što treba kako bi je uzdržavao.

Ako je to značilo članstvo u stranci, značilo je članstvo u stranci.

**Peta stavka: Negdje duboko u njegovu srcu postojalo je mjesto koje je svrbjelo, no dobro je pazio da ga ne grebe.
Bojao se što bi moglo iscuriti van.**

Zamakli su za nekoliko uglova, u Ulicu Himmel, i Alex reče: „Sine, ne možeš hodati svijetom obojen u crno, jasno?”

Rudyja to zaintrigira i zbuni. Mjesec se sad otparao, slobodno se kretao, izlazio i zalazio, kapao na dječakovo lice i učinio ga lijepim i tmurnim, poput njegovih misli. „Zašto ne, tata?”

„Zato što će te odvesti.”

„Zašto?”

„Zato što ne bi smio željeti biti crnac ili Židov, ili bilo tko tko nije... mi.”

„Tko su Židovi?”

„Znaš moju najstariju mušteriju, g. Kaufmana? Kod kojeg smo ti kupili cipele?”

„Da.”

„E pa, on je Židov.”

„Nisam znao. Moraš li platiti da postaneš Židov? Trebaš li dozvolu?”

„Ne, Rudy.” G. Steiner jednom je rukom usmjeravao bicikl, a drugom Rudyja. Imao je problema s usmjeravanjem razgovora. Još nije popustio stisak na sinovu uhu. Zaboravio je na to. „To je isto kao što si ti Nijemac, ili katolik.”

„Aha. Je li Jesse Owens katolik?”

„Ne znam!” Uto se spotaknu na pedalu bicikla i pusti uho.

Neko su vrijeme hodali u tišini dok Rudy nije rekao: „Jednostavno bih htio biti Jesse Owens, tata.”

Ovaj put g. Steiner spusti ruku na Rudyjevu glavu i objasni: „Znam, sine, no imaš divnu plavu kosu i velike, sigurne plave oči. Trebao bi biti zadovoljan time, jasno?”

No ništa tu nije bilo jasno.

Rudy nije ništa razumio, a ta je noć bila uvod u ono što će slijediti. Dvije i pol godine poslije Kaufmanova trgovina cipela svela se na razbijeno staklo, a sve su cipele u kutijama ubaćene u kamion.

DRUGA STRANA BRUSNIG PAPIRA

Ljudi, prepostavljam, imaju trenutke koji ih odrede, osobito u djetinjstvu. Nekima je to jesseovvensovski ispad. Drugima, trenutak histerije i mokrenja u krevet.

Bio je kraj svibnja 1939. i noć je bila poput većine drugih. Mama je glaćala željeznom šakom. Tata je bio vani. Liesel je očistila ulazna vrata i gledala nebo nad Ulicom Himmel.

Prije je održana parada.

Smeđekošuljaši, ekstremistički članovi NSDAP-a (poznatog još i kao Nacistička stranka) promarširali su

niz Minhensku ulicu, ponosno držeći stjegove, visoko uzdignutih lica, kao na kolcu.

Glasovi su im odzvanjali pjesmom, a kulminirali su u gromkoj izvedbi *Deutschland über Alles*. Njemačka iznad svega.

Kao i uvijek, pozdravljeni su pljeskom.

Bodreni su na svojem putu tko zna kamo.

Ljudi su na ulici stajali i gledali, neki s rukom ispruženom na pozdrav, drugi s dlanovima upaljenima od pljeskanja. Nekima su lica bila iskrivljena od ponosa i osjećaja zajedništva, poput Frau Diller, a tu i тамо bilo je i autsajdera, poput Alexa Steinera, koji su

stajali poput klada u ljudskom obliku, plješćuci sporo i po dužnosti. I prekrasno. Pokornost.

Liesel je s tatom i Rudyjem stajala na pločniku. Lice Hansa Hubermanna bilo je bezizražajno.

* * * NEKOLIKO BROJČANIH PODATAKA * * *

Od 1933. devedeset posto Nijemaca iskazivalo je nepokolebljivu potporu Adolfu Hitleru.

Ostaje deset posto onih koji nisu.

Hans Hubermann ubrajao se u tih deset posto.

Za to je postojao i razlog.

Te je noći Liesel, kao i obično, sanjala. Isprva je vidjela smeđekošuljaše kako marširaju, ali ubrzo su je odveli u vlak, gdje ju je čekalo uobičajeno otkriće. Njezin je brat ponovno zurio.

Čim se probudila, s vriskom, Liesel je znala da se ovaj put nešto promijenilo. Ispod plahti je probijao smrad, topao i boležljiv. Isprva se pokušala uvjeriti da se ništa nije dogodilo, ali kad se tata približio i zagrlio je, rasplakala se i u uho mu priznala kako stvari stoje.

„Tata”, prošaptala je, „tata”, i to je bilo sve. Vjerojatno je osjetio vonj.

Nježno ju je podigao s kreveta i odnio u praonicu. Nekoliko minuta poslije, kucnuo je čas.

„Skinut ćemo plahte”, reče tata, a kad je gurnuo ruku ispod i povukao tkaninu, nešto se olabavilo i palo, s treskom. Crna knjiga sa srebrnim natpisom sleti na pod, među stopala visokoga čovjeka.

On je pogleda.

Pogleda i djevojčicu koja sramežljivo slegnu ramenima.

Onda je pročitao naslov, usredotočeno, glasno: „*Grobarov priručnik*.“

Znači, tako se zove, pomisli Liesel.

Među njima se sad ispriječio zastor tištine. Muškarac, djevojčica, knjiga. Podigao ju je i progovorio, meko poput vate.

* * * RAZGOVOR U DVA UJUTRU * * *

„Je li ovo tvoje?“

„Da, tata.“

„Želiš li je pročitati?“

Ponovno: „Da, tata.“

Umorni smiješak.

Metalne oči, tope se.

,,E pa, pročitajmo je onda.“

Četiri godine poslije, kad je počela pisati u podrumu, dvije su misli, povezane s traumom mokrenja u krevet, osupnule Liesel. Prvo, smatrala je da je imala izuzetnu sreću što je tata otkrio knjigu. (Srećom, kad su plahte prije toga prane, Rosa je natjerala Liesel da raspremi krevet i napravi ga. „I budi brza, *Saumensch!* Misliš da imamo cijeli dan?“) Drugo, očito se ponosila ulogom Hansa Hubermann u svojem obrazovanju. *Ne biste vjerovali*, zapisala je, *ali nije mi škola pomogla da naučim čitati. Nego tata. Ljudi misle da nije baš pametan, i istina je da ne čita jako brzo, ali*

uskoro ću otkriti da su mu riječi i pisanje jednom čak spasili život. Ili bar riječi i čovjek koji ga je naučio svirati harmoniku...

„Prvo ono najvažnije”, rekao je te noći Hans Hubermann. Oprao je plahte i objesio ih. „A sad”, reče nakon povratka. „Započnimo ovu ponoćnu lekciju.”

Žuto je svjetlo oživjelo prašinom.

Liesel je sjela na hladne, čiste plahte, posramljena, ushićena. Bockala ju je pomisao na mokrenje u krevet, ali čitat će. Čitat će knjigu.

U njoj je raslo uzbudjenje.

Rasplamsale su se vizije desetgodišnje genijalne čitačice.

Da je bar bilo tako lako.

„Da ti pravo kažem”, odmah je objasnio tata, „ni sam ne čitam baš najbolje.”

Ali nije bilo važno što je čitao sporo. Štoviše, možda je čak pomoglo to što je brzina njegova čitanja bila ispodprosječna. Možda je to, u borbi s djevojčićinom nevještošću, prouzročilo manje frustracija.

Ipak, dok je držao knjigu i listao je, Hans je isprva djelovao malo usplahireno.

Kad joj je prišao i sjeo uz nju na krevet, nagnuo se natrag, a noge su mu se klatile preko ruba.

Ponovno je proučio knjigu i spustio je na pokrivač. „Zašto bi dobra curica poput tebe htjela čitati ovakvu knjigu?”

Liesel je ponovno slegnula ramenima. Da je grobarski naučnik čitao sabrana djela Goethea ili kakve slične prosvjećene glave, pred njima bi sada bilo to. Pokuša to objasniti. „Ja - kad... Ležala je u snijegu, i -” Tiho izgovorene riječi padaše preko ruba kreveta i rasuše se po podu poput praha.

No tata je znao što treba reći. Uvijek je znao što treba reći.

Prošao je rukom kroz svoju snenu kosu i rekao:
„Pa, obećaj mi jedno, Liesel. Ako uskoro umrem, pobrini se da me pravilno pokopaju.“

Klimnula je, vrlo iskreno.

„Bez preskakanja šestog poglavlja, ili četvrtog koraka u devetom poglavlju.“ Nasmija se, kao i mokriteljica kreveta. „Pa, drago mijesno što smo to riješili. Sad se možemo baciti na posao.“

Ugodnije se smjesti, i kosti mu zaškripaše poput svrabiljivih podnica. „Zabava počinje.“

Uveličana smirajem noći, knjiga se otvorila - nalet vjetra.

U retrospektivi, Liesel je točno znala što je njezin tata mislio kad je preletio očima preko prve stranice *Grobarova priručnika*. Shvatio je koliko je tekst težak i očito je bio svjestan da to baš i nije idealna knjiga. Unutra je bilo riječi s kojima će i sam imati problema. Morbidnost teme da i ne spominjemo. Djevojčica pak osjeti iznenadnu žudnju da pročita knjigu, želja koju nije ni pokušavala razumjeti. U određenom se smislu možda htjela uvjeriti da joj je brat pravilno pokopan.

Ma što bilo razlog, njezina je glad da pročita knjigu bila najjača glad koju desetogodišnje ljudsko biće može osjetiti.

Prvo poglavlje zvalo se *Prvi korak: Odabir prave opreme*. U kratkome uvodnom odjeljku bio je pregled materijala koji će se obradivati na sljedećih dvadeset stranica. Pobrojani su tipovi lopata, pijuka, rukavica i tome slično, kao i nasušna potreba da ih se pravilno održava. To kopanje grobova bilo je ozbiljna stvar.

Dok je tata prelistavao knjigu, zacijelo je osjećao Lieseline oči na sebi. Sustigle su ga i čekale da mu nešto, bilo što, pobjegne s usana.

„Evo.“ Ponovno se promeškoljio i dodao joj knjigu. „Pogledaj ovu stranicu i reci mi koliko riječi znaš pročitati.“

Bacila je pogled i - slagala.

„Otprilike polovinu.“

„Pročitaj mi nekoliko“, no, naravno, nije mogla. Kad ju je natjerao da pokaže sve riječi koje zbilja zna pročitati i izgovoriti, bilo ih je samo tri - tri glavna njemačka člana. Na cijeloj je stranici sigurno bilo dvjesto riječi.

Ovo bi moglo biti teže nego što sam mislio.

Uhvatila ga je kako to misli, samo na trenutak.

Podigao se naprijed, ustao i ponovno izašao.

Kad se ovaj put vratio, rekao je: „Zapravo, imam bolju zamisao.“ U ruci je imao debelu soboslikarsku olovku i snop brusnog papira. „Počnimo ispočetka.“ Liesel nije vidjela razloga da se usprotivi.

U lijevom kutu naopako okrenuta komada brusnog papira nacrtao je kvadrat od možda 2,5 cm i ugurao u nj veliko slovo A. U drugi je kut smjestio malo slovo. Dosad je sve bilo jasno.

„A“, reče Liesel.

„A kao što?“

Nasmiješila se. „Apfel.“

Napisao je riječ velikim slovima i ispod nje nacrtao izobličenu jabuku. Bio je soboslikar, a ne umjetnik. Kad je bila gotova, pogledao ju je i rekao: „Sad B.“

Kako su napredovali kroz abecedu, Lieseline su oči rasle. Radila je to već u školi, u predškolskoj grupi, ali ovaj je put bilo bolje. Ovdje je bila jedina i nije bila divovski visoka. Bilo je lijepo gledati tatinu ruku dok je pisao slova i polako pravio primitivne skice.

„Daj, Liesel“, rekao je, kad se poslije mučila. „Nešto što počinje na S. Lako je. Jako sam razočaran tobom.“

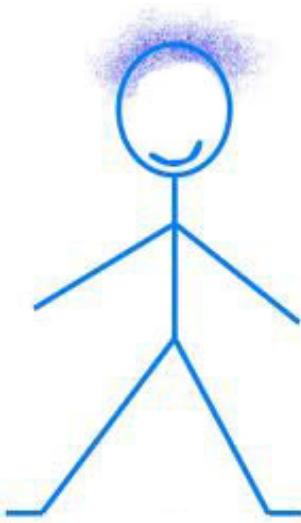
Nije mogla razmišljati.

„Daj!“ Njegov se šapat poigravao njome. „Sjeti se mame.“

Tad ju je riječ udarila u lice poput pljuske. Refleksni cerek. „SAUMENSCHI“ viknula je, a tata zaurlao od smijeha, no potom se stišao.

„Pst, moramo biti tihi.“ No svejedno je zaurlao i napisao riječ upotpunivši je jednom od svojih skica.

*** * * TIPIČNO UMJETNIČKO DJELO * * ***
HANSA HUBERMANNA

„Tata!“ prošaptala je. „Nemam oči!“

Potapšao je djevojčićinu kosu. Upala je u njegovu zamku. „S takvim osmijehom“, reče Hans Hubermann, „ne trebaju ti oči.“ Zagrljio ju je, a onda ponovno pogledao crtež, s licem od topla srebra. „Sad na T.“

Kad su zgodili abecedu i nekoliko je puta proučili, tata se nagnuo i rekao: „Je li dosta za večeras?“

„Još nekoliko riječi?“

Bio je odlučan. „Dosta je. Kad se probudiš, svirat će ti harmoniku.“

„Hvala, tata.“

„Laku noć.“ Tih, jednosložan smijeh. „Laku noć,
Saumensch.“

„Laku noć, tata.“

Utrnuo je svjetlo, vratio se i sjeo na stolac. U mraku, Liesel je držala oči otvorene. Gledala je riječi.

MIRIS PRIJATELJSTVA

Nastavilo se.

Sljedećih nekoliko tjedana i tijekom ljeta nakon svake noćne more počinjala je ponoćna lekcija.

Dogodile su se još dvije epizode mokrenja u krevet, ali Hans Hubermann jednostavno je ponovio svoj čistački podvig i bacio se na zadaću čitanja, skiciranja i recitiranja. U ranojutarnjim satima, tihi su glasovi zvučali glasno.

Jednoga četvrtka, malo poslije tri sata poslijepodne, mama je rekla Liesel da se spremi i pođe s njom isporučiti izglačano rublje. Tata je imao druge planove.

Ušetao je u kuhinju i rekao: „Žao mi je, mama, danas ne ide s tobom.“

Mama se uopće nije zamarala podizanjem pogleda s vreće rublja. „Tko je tebe što pitao, *Arschloch?* Hajde, Liesel.“

„;ita“, rekao je. Tata se nepokolebljivo nasmiješio Liesel i namignuo. „Sa mnom. Poučavam je. Idemo na Amper - uzvodno, tamo gdje sam nekoć vježbao harmoniku.“

Sad je zadobio njezinu pozornost.

Mama spusti rublje na stol i natjera se na uporabu primjerene doze cinizma. „Što si rekao?“

„Misljam da si me čula, Rosa.“

Mama se nasmija. „Kojeg bi je vraga ti mogao naučiti?” Kartonski cerek. Aperkat riječi. „Kao da ti bog zna kako čitaš, ti Saukerir Kuhinja je čekala. Tata zada protuudarac. „Odnijet ćemo ti rublje.“

„Ti prljavi - ”, zaustavila se. Riječi su joj bile spremne u ustima dok je razmišljala. „Vratite se prije mraka.”

„Ne možemo čitati po mraku, mama”, reče Liesel.
„Što si rekla, *Saumensch*?“

„Ništa, mama.“

Tata se nasmija i pokaza na djevojčicu. „Knjiga, brusni papir, olovka”, naredi joj. „I harmonika!” kad je već otišla. Ubrzo su bili na Ulici Himmel i nosili riječi, glazbu, rublje.

Dok su išli prema trgovini Frau Diller, nekoliko su se puta okrenuli da vide je li mama još na vrtnim vratima, provjerava li ih. Bila je. U jednom je trenutku viknula: „Liesel, drži to rublje ravno! Nemoj ga zgužvati!”

„Da, mama!”

Nekoliko koraka dalje: „Liesel, jesи li dovoljno toplo odjevena?!”

„Što si rekla?“

„*Saumensch dreckigs*, nikad ništa ne čuješ! Jesi li dovoljno toplo odjevena? Poslije bi moglo zahladnjeti!“

Iza ugla, tata se sagnuo da zaveže vezicu. „Liesel”, zamolio je, „bi li mi mogla smotati cigaretu?“

Ništa joj ne bi pričinjalo veće zadovoljstvo.

Kad je rublje isporučeno, vratili su se do rijeke Amper koja je štitila bok grada. Vrludala je pokraj njih, pokazujući u smjeru Dachaua, koncentracijskog logora.

Tamo je bio most od drvenih dasaka.

Sjeli su možda tridesetak metara niže, u travu, pišući riječi i čitajući ih naglas, a kad se približio mrak, Hans izvuče harmoniku. Liesel ga je pogledala i slušala, iako nije odmah primjetila smetenii izraz na tatinu licu dok je te večeri svirao.

* * * TATINO LICE * * *
**Putovalo je i pitalo se,
ali nije otkrivalo odgovore.
Još ne.**

Došlo je do promjene u njemu. Do sitnog pomaka.

Vidjela ju je, ali je tek poslije shvatila, kad se sve posložilo. Nije vidjela kako gleda dok je svirao, nije znala da harmonika Hansa Hubermanna ima priču. U vremenu koje tek predstoji, ta će priča doći u Ulicu Himmel 33 u ranim jutarnjim satima, zguerenih ramena, u promrzloj jakni. Nosit će kovčeg, knjigu i dva pitanja. Priča. Priča za pričom. Priča *u* priči.

Zasad je, što se Liesel ticalo, postojala samo jedna priča, i ona je uživala u njoj.

Smjestila se u duge ruke trave i zalegla.

Zažmirila je, a u ušima su joj odzvanjale note.

Katkad je, naravno, bilo i problema. Nekoliko je puta tata gotovo povikao na nju. „Hajde, Liesel”, rekao bi. „Znaš tu riječ, znaš je!” Baš kad se činilo da dobro napreduju, stvari bi nekako zapele.

Kad je vrijeme bilo dobro, poslijepodne bi otišli na Amper. Po lošem vremenu, odredište im je bio podrum. Uglavnom zbog mame. Isprva su pokušali s kuhinjom, ali nije bilo šanse.

„Rosa”, u jednom joj je trenutku rekao Hans. Tiho, riječi mu prekinuše jednu od njezinih rečenica.

„Možeš li mi učiniti uslugu?”

Digla je pogled sa štednjaka. „Što?”

„Molim te, *preklinjem te*, možeš li samo na pet minuta zatvoriti usta?”

Reakciju si možete zamisliti.

Završili su u podrumu.

Dolje nije bilo svjetla pa su ponijeli petrolejku i Liesel je polako, od škole do kuće, od rijeke do podruma, od dobrih dana do loših, učila čitati i pisati. „Uskoro

ćeš", reče joj tata, „moći čitati onu užasnu grobarsku knjigu zatvorenih očiju.“

„I moći će se maknuti iz onog razreda patuljaka.“ Te je riječi izgovorila s nekom tmurnom opsesijom.

Tijekom jedne od podrumskih sesija, tata se riješio brusnog papira (brzo se trošio) i izvukao kist. U kući Hubermannovih nije bilo luksuza, ali boje je bilo napretek; pokazala se i više nego korisnom za Lieselino učenje. Tata bi rekao neku riječ, a djevojčica ju je morala sricati naglas i onda je naslikati na zidu, no samo ako ju je pogodila. Nakon mjesec dana zid je prebojan. Svježa cementna stranica.

Gdjekojih bi se večeri, nakon rada u podrumu, Liesel šćučurila u kadi i slušala uvijek iste izjave iz kuhinje. „Smrdis“, rekla bi mama Hansu. „Po cigaretama i petroleju.“

Sjedeći u vodi, zamišljala je taj miris, ispisan po tatinoj odjeći. Bio je to ponajviše miris prijateljstva, a osjećala ga je i na sebi. Liesel je voljela taj miris. Njušila bi si ruku i smješkala se, dok se voda oko nje hladila.

PRVAKINJA ŠKOLSKOG DVORIŠTA U TEŠKOJ KATEGORIJI

Ljetu 1939. se žurilo, ili se možda žurilo Liesel. Provodila je vrijeme igrajući nogomet s Rudyjem i drugom djecom u Ulici Himmel (razonoda za cijelu godinu) noseći izglačano rublje s mamom po gradu i učeći riječi. Kao da je ljetno prošlo tek nekoliko dana nakon što je počelo.

U drugom dijelu
godine dogodile su se dvije stvari.

* * * RUJNA DO LISTOPADA 1939. * * *

1. Počinje Drugi svjetski rat.

2. Liesel Meminger postaje prvakinja školskog igrališta u teškoj kategoriji.

Dan kad je počeo rat i kad se opseg mojega posla povećao, u Mol-chingu je bio hladan.

Svijet je raspravljao o tom.

Novinski su se naslovi naslađivali.

Führerov je glas grmio iz njemačkih radija. Nećemo se predati. Nema odmora. Pobijedit ćemo. Došlo je naše vrijeme.

Počela je njemačka invazija na Poljsku i ljudi su se posvuda okupljali, slušajući vijesti o tom. Minhenska ulica, kao i svaka druga glavna ulica u Njemačkoj, odjekivala je ratom. Miris, glas. Nekoliko dana prije počelo je racioniranje - loš predznak - a sad je bilo i službeno. Engleska i Francuska objavile su rat Njemačkoj. Da ukrademo rečenicu Hansa Hubermann:

Zabava počinje.

Na dan objave, tata je imao sreće i radio je. Na putu prema kući, podigao je odbačene novine i, umjesto da stane i zabije ih među limenke boje u kolicima, presavio ih je i gurnuo pod košulju. Dok je došao doma i izvadio ih, znoj mu je već izvukao grafit na prsa. Novine su doletjele na stol, ali vijesti su bile pričvršćene i za njegova prsa. Tetovaža. Držeći raskopčanu košulju, na nesigurnom je kuhinjskom svjetlu pogledao dolje.

„Što tu piše?“ upita ga Liesel. Pogled joj je letio naprijed-natrag, od crnih obrisa na njegovoj koži na papir.

„HITLER OSVAJA POLJSKU“, odgovori Hans Hubermann i sruši se na stolac. „Deutschland über

alles", prošapta, a glas mu ni izdaleka nije bio patriotski.

Ponovno taj izraz - njegovo harmonikaško lice.

Tako je počeo jedan rat.

Liesel će se uskoro naći u drugom.

Gotovo mjesec dana nakon što je škola ponovno počela, prebačena je u razred primjeren svojoj dobi. Mogli biste pomisliti da se to dogodilo zahvaljujući njezinu napretku u čitanju, ali nije. Unatoč poboljšanju, još je teško čitala. Rečenice su bile posvuda raštrkane. Riječi su je zavaravale. Njezino prebacivanje imalo je više veze s činjenicom da je u mlađem razredu postala smetnja. Odgovarala je na pitanja upućena drugoj djeci i vikala. Nekoliko je puta u hodniku dobila ono što je bilo poznato pod nazivom *Watschen* (izgovara se „vačn“).

* * * DEFINICIJA * * *

Watschen = poštene batine

Učiteljica, koja je usto bila i časna sestra, podigla ju je, posjela na stolac sa strane i rekla joj da umukne. S druge strane razreda, Rudy joj je dobacio pogled i mahnuo. Liesel je odmahnula i pokušala suzdržati osmijeh.

Domaje s tatom već poodmakla u čitanju *Grobarova priručnika*. Zaokruživali bi riječi koje nije razumjela i sljedeći ih dan ponijeli u podrum. Mislila je da je to dovoljno. Nije bilo.

Negdje početkom studenoga u školi su imali testove napretka. Jedan je bio čitanje. Svako je dijete moralо stati pred razred i pročitati odjeljak koji mu je učiteljica zadala. Jutro je bilo ledeno, ali vedro od sunca. Djeca su stiskala oči. Aureola je okruživala sestru tmurnu žetelicu, časnu Mariju. (Uzgred - sviđa mi se ta ljudska ideja o smrti kao tmurnoj žetelici. Sviđa mi se kosa. Zabavlja me.)

U razredu, otežalom od sunca, nasumično su prštala imena:

„Waldenheim, Lehman, Steiner.“

Svi su ustali i čitali, s različitim uspjehom. Rudy je bio iznenađujuće dobar.

Tijekom cijelog ispita, Liesel je sjedila s mješavinom žarkog iščekivanja i mučnog straha. Očajnički se željela odmjeriti, otkriti jednom za svagda kako napreduje njezino učenje. Je li im dorasla? Je li uopće blizu Rudyju i ostalima?

Svaki put kad bi časna Marija pogledala na popis, Liesel bi se stisnuli živci u prsima. Počelo je u trbuhu, ali proširilo se gore. Uskoro će joj biti oko vrata, debelo poput užeta.

Kad je Tommy Muller završio svoj osrednji ogled, osvrnula se po razredu. Svi drugi su već čitali.

Ostala je samo ona.

„Vrlo dobro“, klimnu časna Marija pregledavajući popis. „To su svi.“

Što?

„Ne!“

Glas se gotovo ukazao na drugoj strani razreda. Pripadao je dječaku s kosom boje limuna čija su kvrgava koljena u hlačama lupkala pod stolom. Podigao je ruku i rekao: „časna Marija, mislim da ste zaboravili Liesel.“

Časna Marija.

Nije bila impresionirana.

Tresnula je fascikl na stol ispred sebe i proučila Rudyja s uzdahom neodobravanja. Gotovo melanko- ličnim. Zašto li je, potuži se, morala trpjeti Rudyja Steinera? Jednostavno nije mogao držati usta zatvorena. Zašto, Bože, zašto?

„Ne“, odlučno je rekla. Trbušići joj se nagnuo naprijed s ostatkom tijela. „Bojim se da Liesel to ne

može, Rudy." Učiteljica pogledom potraži potvrdu. „Ona će mi čitati poslije."

Djevojčica pročisti grlo i progovori s prigušenim inatom. „Mogu i sad, časna." Većina druge djece gledala je u tišini. Nekoliko ih se bavilo divnim djetinjim umijećem smijuljenja.

Časnoj je bilo dosta. „Ne, ne možeš!... Što to radiš?"

Jer Liesel se dignula sa stolca i polako, ukočeno koračala prema čelu razreda. Uzela je knjigu i nasumice je otvorila.

„Onda dobro", reče časna Marija. „Želiš čitati? čitaj."

„Da, časna." Bacivši brzi pogled prema Rudyju, Liesel spusti oči i prouči stranicu.

Kad je ponovno podigla pogled, soba se rastezala, pa ponovno silovito zbijala. Sva su djeca bila zdrobljena pred njezinim očima, i u jednom se blistavom trenutku zamislila kako čita cijelu stranicu bez pogreške, u tečnome trijumfu.

* * * KLJUČNA RIJEĆ * * *

Zamislila

„Hajde, Liesel!"

Rudy je razbio tišinu.

Kradljivica knjiga ponovno spusti pogled na riječi.

Hajde. Ovaj put Rudy je to izgovorio bez glasa.
Hajde, Liesel.

Krv joj se poglasnila. Rečenice su se zamaglike.

Bijela je stranica odjednom bila ispisana drugim jezikom, a nije pomagalo ni to što su joj se u očima stvarale suze. Više čak nije ni vidjela riječi.

I sunce. To grozno sunce. Prštalo je kroz prozor - staklo je bilo posvuda - i sjalo izravno na beskorisnu djevojčicu. Vrištalo joj je u lice. „Možeš ukrasti knjigu, ali ne znaš je pročitati!"

Onda joj je sinulo. Rješenje.

Dišući, dišući, započe čitati, ali ne iz knjige pred sobom. Nego nešto iz *Grobarova priručnika*. Treće poglavlje: *U slučaju snijega*. Zapamtila ga je iz tatina glasa.

„U slučaju snijega”, progovorila je, „svakako uporabite dobru lopatu. Morate kopati duboko, ne smijete biti lijeni. Ne smijete se izvlačiti.” Ponovno je usisala veliku grudu zraka. „Naravno, lakše je pričekati najtoplji dio dana, kad...”

Završilo je.

Knjiga joj je istrgnuta iz stiska i rečeno joj je:

„Liesel - na hodnik.”

Dobila je mali *Watschen* i čula je kako se svi u razredu smiju između udaraca ruke časne Marije.

Vidjela ih je. Svu tu zdrobljenu djecu. Kese se i smiju. Okupani suncem. Svi se smiju, osim Rudyja.

Za vrijeme odmora zadirkivali su je. Dječak imenom Ludwig Schmeikl prišao joj je s knjigom.

„Hej, Liesel”, pitao ju je, „imam problema s jednom riječi. Možeš li mi je ti pročitati?” Nasmijao se - samodopadnim smijehom desetogodišnjaka. „Ti *Dummkopf* - glupačo.”

Počeli su se nakupljati oblaci, veliki i nespretni, i veći joj je broj djece dobacivao gledajući je kako kipti.

„Ne slušaj ih”, posavjetova je Rudy.

„Lako je tebi reći. Ti nisi glupan.”

Pred kraj odmora, zbroj komentara dosegao je devetnaest. Na dvadesetom je poludjela. Bio je to Schmeikl, vratio se po još. „Hajde, Liesel.” Tutnuo joj je knjigu pod nos. „Pomozi mi, hoćeš li?”

I Liesel mu je bome pomogla.

Ustala je i uzela mu knjigu, a dok se on cerio preko ramena drugoj djeci, bacila ju je i šutnula ga, najjače što je mogla, u područje prepona.

E pa, Ludwig Schmeikl se, kao što biste i očekivali, presavinuo, a na putu prema dolje, dobio je udarac u uho. Kad se srušio, skočila je na njega. Kad je skočila na njega, pljuskala ga je, grebla i uništila, potpuno svladana bijesom. Koža mu je bila tako topla i meka. Njezini su pak članci i nokti bili tako zastrašujuće tvrdi, unatoč njihovoj zanemarivoj veličini. „Ti *Saukerl*.” I glasom ga je uspijevala ogrepsti. „Ti *Arschloch*. Možeš li mi odsricati *Arschloch*?“

O, kako li su oblaci teturali i okupljali se na nebu.

Veliki, pretili oblaci.

Tamni i debeljuškasti.

Sudarali su se. Ispričavali se. Kretali dalje i nalazili si mjesta.

Djeca su se samo stvorila, brzo kao... pa, brzo kao što tučnjava privlači djecu. Mješavina ruku i nogu, povika i navijanja oko njih postajala je sve gušća. Gledali su kako Liesel Meminger dijeli Ludwigu Schmeiklu najgore batine u životu. „Isuse, Marijo i Josipe”, prokomentirala je jedna djevojčica uz vrisak, „ubit će ga!“

Liesel ga nije ubila.

Ali bila je blizu.

Zapravo, možda je jedino što ju je zaustavilo bilo trzavo, jadno, iskeženo lice Tommyja Mullera. Još prepuna adrenalina, Liesel je vidjela kako se tako apsurdno smije da ga je povukla dolje, pa počela tući i njega.

„Što to radiš?!“ zacvilio je, i tek je tada, nakon treće ili četvrte pljuske i rominjanja krvi iz njegova nosa, prestala.

Na koljenima, usisala je zrak i slušala jauke ispod sebe. Promotrlila je vrtlog lica, lijevo pa desno, i objavila: „Nisam glupa.“

Nitko se nije usprotivio.

Tek kad su svi otišli natrag u razred, i kad je časna Marija vidjela u kojem je stanju Ludwig Schmeikl, borba se nastavila. Isprva su Rudy i nekolicina drugih ponijeli glavninu sumnje. Uvijek su napadali jedni druge. „Ruke”, naređeno je svakom dječaku, ali svi su parovi ruku bili čisti.

„Ne mogu vjerovati”, promrmlja časna Marija. „Nemoguće”, jer je, kad je Liesel izašla i pokazala ruke, Ludwig Schmeikl bez ikakve sumnje bio posvuda po njima, i sa svakim je trenutkom koji bi prošao sve više hrđao. „Na hodnik”, objavi časna, drugi put tog dana. Zapravo, drugi puta tog sata.

Ovaj put to nije bio mali *Watschen*. Nije bio ni prosječni. Ovaj je put to bio najgori mogući *Watschen* u hodniku, jedna packa štapom za drugom, tako da će Liesel tјedan dana jedva moći sjesti. I nije bilo smijeha iz razreda. Više tihi strah prisluškivanja.

Na kraju školskoga dana, Liesel je pješačila doma s Rudyjem i ostalim malim Steinerima. Približavajući se Ulici Himmel, u naletu misli, preplavi je vrhunac jada - neuspjelo recitiranje *Grobarova priručnika*, rasap njezine obitelji, poniženje toga dana - i ona se šćućuri u jarku uz rub ceste i zaplače. Sve je vodilo ovome.

Rudy je stajao pokraj nje i gledao dolje.

Počelo je kišiti, lijepo i teško.

Kurt Steiner ih je zazvao, ali nijedno se nije ni pomaklo. Jedno je sada bolno sjedilo, pod krpama kiše koje su padale, a drugo je stajalo pokraj, čekajući.

„Zašto je morao umrijeti?” upitala je, no Rudy i dalje nije ništa činio, ništa rekao.

Kad je napokon završila i ustala, prebacio joj je ruku preko ramena, poput najboljeg prijatelja, i nastavili su hodati. Nije bilo zahtjeva za poljupcem. Ničeg sličnog. Možete voljeti Rudyja zbog toga, ako hoćete.

Samo me nemoj šutnuti u jaja.

Eto što je mislio, ali nije to rekao Liesel. Taj joj je podatak ponudio tek gotovo četiri godine poslije.

Zasad su Rudy i Liesel po kiši došli u Ulicu Himmel.

On je bio luđak koji se obojio u crno i pobijedio cijeli svijet.

Ona je bila kradljivica knjiga bez riječi.

Vjerujte mi, riječi su bile na putu, a kad stignu, Liesel će ih držati u ruci poput oblaka, i iscijedit će ih, poput kiše.

DRUGI DIO

SLIJEGANJE RAMENIMA

u kojem se pojavljuju:

djevojčica satkana od tame - radost cigareta -
hodačica - nekoliko mrtvih slova - hitlerov rođendan -
100% čisti njemački znoj - vrata lopovluka - i
knjiga vatre

DJEVOJČICA SATKANA OD TAME

* * * NEKOLIKO STATISTIČKIH PODATAKA * * *

Prva ukradena knjiga: 13. siječnja 1939.

Druga ukradena knjiga: 20. travnja 1940.

**Razdoblje između navedenih ukradenih knjiga:
463 dana.**

Da ste bezobzirni, rekli biste da je, zapravo, bilo potrebno samo malo vatre i ljudske vike. Rekli biste da je to sve što je Liesel Me-minger trebalo da ukrade svoju drugu knjigu, pa makar joj se i dimila u rukama. Makar joj i palila rebra.

Problem je, međutim, u sljedećem:
ovo nije vrijeme za bezobzirnost.

Nije vrijeme za nepažnju, vrpoljenje ili puštanje mozga na pašu - jer kad je kradljivica knjiga ukrala svoju drugu knjigu, na njezinu glad da to učini nisu utjecali samo brojni čimbenici, nego je i sam čin krađe pokrenuo buduće događaje. Podarit će joj mjesto za trajnu krađu knjiga. Nadahnut će Hansa Hubermanna da osmisli plan i pomogne židovskome šakaču. A meni će iznova pokazati da jedna prilika izravno povlači drugu, baš kao što rizik povlači daljnji rizik, život život, a smrt smrt.

* * *

U neku ruku, to je bila sudbina.

Vidite, ljudi vam mogu reći da se nacistička Njemačka temeljila na antisemitizmu, malo pretjerano gorljivome vodi i naciji mržnjom hranjenih zatucanaca, no sve to ne bi dovelo ni do čega da Nijemcima nije bila draga baš jedna određena aktivnost - palež.

Nijemci su voljeli paliti stvari. Trgovine, sinagoge, Reichstage, kuće, osobne stvari, zaklane ljude i, naravno, knjige. Uživali su u dobroj potpali knjiga - što je ljudima sklonim knjigama dalo priliku da se domognu određenih izdanja koja inače ne bi imali. Jedna od osoba koje su nagnjale u tom smjeru bila je, kao što znamo, djevojčica tananijh kostiju imenom Liesel Meminger. Možda je čekala četiri stotine i šezdeset i tri dana, ali vrijedilo je. Na kraju jednog poslijepodneva koje su ispunili uzbuđenje, mnogo divnoga zla, jedan krvlju natopljeni gležanj i pljuska od povjerljive ruke, Liesel Meminger čekala je njezina druga uspješna priča.

Slijeganje ramenima. Bila je to plava knjiga s crvenim natpisom urezanim na naslovnicu, a ispod naslova bila je i mala slika ptice kukavice, također crvena. Kad je poslije razmišljala o tome, Liesel se nije stidjela što ju je ukrala. Naprotiv, mali neodređeni osjećaj nečega u njezinu želucu više je sličio ponosu. A njezinu su žudnju da knjigu ukrade raspirili bijes i tamna mržnja. Zapravo, 20. travnja, na Führerov rođendan, kad je ukrala tu knjigu s dna tinjajuće hrpe pepela, Liesel je bila djevojčica satkana od tame.

Pitanje bi, naravno, trebalo biti zašto.

Zbog čega bi bila bijesna?

Što se to dogodilo u prošlih četiri ili pet mjeseci da je kulminiralo tim osjećajem?

Ukratko, odgovor je putovao od Ulice Himmel do Führera i neutvrdive lokacije njezine prave majke, pa natrag.

Kao i većina jada, započelo je prividnom srećom.

RADOST CIGARETA

Krajem 1939. Liesel se prilično dobro uklopila u život u Molchingu. Još je imala noćne more o bratu i nedostajala joj je majka, ali bilo je i novih utjeha.

Voljela je tatu, Hansa Hubermannu, pa čak i svoju udomiteljicu, usprkos rintanju, maltretiranju i verbalnim napadima. Voljela je i mrzila svojeg najboljeg prijatelja, Rudyja Steinera, što je bilo potpuno normalno. I voljela je činjenicu da se, unatoč neuspjehu u razredu, njezino čitanje i pisanje nedvojbeno popravljalo, i uskoro će biti na granici pristojnoga. Sve je to rezultiralo nekim oblikom zadovoljstva, koje će se ubrzo nadograditi i približiti pojmu sreće.

KLJUČEVI SREĆE

- 1. Pročitala je Grobarov priručnik.**
- 2. Umaknula je gnjevu časne Marije.**
- 3. Dobila je dvije knjige za Božić.**

17. prosinca.

Dobro je upamtila datum jer je to bilo točno tјedan dana prije Božića.

Kao i obično, redovita joj je noćna mora prekinula san, i Hans Hubermann ju je probudio. Njegova je ruka držala proznojenu tkaninu gornjeg dijela njezine pidžame. „Vlak?” prošaptao je.

Liesel je potvrdila. „Vlak.”

Gutala je zrak sve dok nije bila spremna, pa su počeli čitati jedanaesto poglavlje *Grobarova priručnika*. Završili su malo poslije tri sata ujutro, i preostalo je još samo posljednje poglavlje, „Poštivanje groblja.” Tata, srebrnih očiju natečenih od umora i lica prekrivenog čekinjama, zatvorio je knjigu i očekivao da će dobiti ono što je ostalo od sna. No nije.

Svjetlo je bilo ugašeno jedva minutu kad mu se Liesel obratila iz mraka.

„Tata?”

Samo je ispustio zvuk, negdje u grlu.

„Jesi li budan, tata?”

„Ja.”

Podigla se na jedan lakat. „Možemo li dovršiti knjigu, molim te?”

Uslijedio je dubok uzdah, pa grebanje ruke po izdancima brade, pa svjetlo. Otvorio je knjigu i počeo. „Dvanaesto poglavlje: Poštivanje groblja.”

Čitali su tijekom svih tih ranih jutarnjih sati zaokružujući i pišući riječi koje nije razumjela, okrećući stranice prema dnevnome svjetlu. Nekoliko je puta tata gotovo zaspao podlijezući umoru koji ga je bockao u očima i glavi koja je klonula. Liesel ga je svaki put

uhvatila, ali nije imala ni nesebičnosti da ga pusti spavati, ni tankoćutnosti da se uvrijedi. Bila je djevojčica koja ima cilj.

Napokon, kad se tama vani počela malo razilaziti, završili su. Zadnja je stranica izgledala ovako:

Mi iz Bavarske udruge grobara nadamo se da smo vas poučili i zabavili po pitanjima funkcioniranja, sigurnosnih mjera i obveza grobarskoga posla. Želimo vam uspjeh u karijeri i pogrebničkom umijeću i nadamo se da vam je ova knjiga tome barem malo pomogla.

Kad se knjiga zatvorila, pogledali su se ispod oka. Tata progovori. „Uspjeli smo, ha?”

Napola umotana u pokrivač, Liesel je proučila crnu knjigu u svojoj ruci i srebrni natpis na njoj. Klimnula je, suhih usta i s osjećajem ranojutarnje gladi. Bio je to jedan od onih trenutaka savršenog umora, kad je svladan ne samo posao koji je trebalo obaviti, nego i noć koja je priječila put.

Tata se protegnuo, stisnutih šaka i čvrsto zatvorenih očiju, a čak se ni jutro nije usudilo biti kišno. Oboje su ustali i otišli do kuhinje, a kroz maglu i inje na prozoru vidjeli su ružičaste rešetke svjetla na snježnim kosinama krovova Ulice Himmel.

„Pogledaj te boje”, reče tata. Teško je ne voljeti čovjeka koji ne samo što primjećuje boje nego i govori o njima.

Liesel je još uvijek držala knjigu. Kako je snijeg postajao narančast, stiskala ju je sve čvrše. Na jednome od krovova vidjela je dječaka kako sjedi i gleda u nebo. „Zvao se Werner”, reče. Riječi su iskasale, nemamjerno.

Tata je rekao: „Da.”

U to vrijeme u školi više nije bilo testova čitanja, no, kako je Liesel polako stjecala samopouzdanje, jednog je jutra prije nastave podigla zalutali udžbenik da vidi može li ga čitati bez poteškoća. Znala je pročitati

svaku riječ, ali ritam u kojem je zaglavila bio je sporiji od ritma njezinih kolega iz razreda. Mnogo je lakše, uvidjela je, biti na rubu nečega, nego to zbilja biti. Za to će još trebati vremena.

Jednog je poslijepodneva bila u napasti da ukrade knjigu s police u razredu, ali, iskreno, mogućnost da joj ruke časne Marije udijele još jedan *Watschen* u hodniku bila je dovoljno jako sredstvo zastrašivanja. Uza sve to, u njoj zapravo nije bilo prave žudnje da otudi knjige iz škole.

Najvjerojatnije je taj nedostatak interesa prouzročila snaga njezina neuspjeha u studenome, no Liesel nije bila sigurna. Znala je samo da interesa nema.

U razredu nije govorila.

Nije čak nikoga ni krivo pogledala.

Kako je nadolazila zima, više nije bila meta frustracija časne Marije, radije je gledala kako ova van ispraća druge i dijeli im zaslužene kazne. Zvuk drugog učenika koji se pati na hodniku nije bio osobito ugodan, no činjenica da je to *netko drugi* bila je, ako ne utjeha, a ono barem olakšanje.

Kad je nastava nakratko prekinuta zbog *Weihnachten*, Liesel je časnu Mariju čak počastila jednim „Sretan Božić“ prije no što je otišla svojim putem. Svjesna da su Hubermann doslovce švorci, da su još otplaćivali dugove i najam brže nego što im je novac pritjecao, nije očekivala nikakav dar. Možda samo malo bolju hranu. Na njezino iznenadenje, na Badnjak, nakon što je u ponoć sjedila u crkvi uz mamu, tatu, Hansa mlađeg i Trudi, došla je doma i našla pod jelkom nešto zamotano u novinski papir.

„Od *Isuseka*“, rekao je tata, ali djevojčica se nije dala zavarati. Zagrlila je oba udomitelja, dok joj je snijeg još počivao na ramenima.

Odmotavajući papir, otkrila je dvije male knjige. Prvu, *Pas Faust*, napisao je čovjek imenom Mattheus Ottleberg. Tu će knjigu ukupno pročitati trinaest puta.

Na Badnjak je za kuhinjskim stolom pročitala prvih dvadeset stranica dok su se tata i Hans mlađi prepirali oko nečega što nije razumjela. Nečega što se zvalo politika.

Poslije su još malo čitali u krevetu držeći se tradicije da zaokružuju riječi koje nije znala i zapisuju ih. U *Psu Faustu* bilo je i slika - divne obline, uši i karikature njemačkog ovčara koji je skandalozno slinio i imao dar govora.

Druga se knjiga zvala *Sujetionik* i napisala ju je žena, Ingrid Rippinstein. Bila je malo dulja pa se Liesel uspjela probiti kroz nju samo devet puta, a brzina joj se malčice povećala do kraja tih obilnih čitanja.

Nekoliko dana poslije Božića postavila je tati pitanje u vezi s knjigama. Svi su bili u kuhinji i jeli.

Gledajući kako žlice juhe od graška ulaze u mamina usta, odlučila je preusmjeriti pažnju na tatu.

„Moram nešto pitati.“

Isprva, ništa.

„Da?“

Bila je to mama, usta i dalje napola punih.

„Samo me zanimalo gdje ste našli novac da mi kupite knjige.“

Kratak cerek, nasmijan u tatinu žlicu. „Zbilja te zanima?“

„Naravno.“

Tata izvadi iz džepa ostatke sljedovanja duhana i poče motati cigaretu, na što je Liesel postala nestrpljiva.

„Hoćeš li mi reći ili nećeš?“

Tata se nasmija. „Pa govorim ti, dijete.“ Proizveo je jednu cigaretu, bacio je na stol i počeo praviti drugu. „Baš ovako.“

Tad je mama dokrajčila juhu, sa zveketom i potisnutim podrigivanjem, pa odgovori umjesto njega.

„Taj *Saukerl*“, reče. „Znaš li što je učinio? Smotao je sve svoje smrdljive cigarete, otišao na tržnicu, kad je bila u gradu, i mijenjao se s nekim Ciganinom.“

„Osam cigareta po knjizi.“ Tata si trijumfalno tutne jednu u usta. Zapali je i udahnu dim.

„Hvala Bogu na cigaretama, je li, mama?“

Mama ga je samo počastila jednim od svojih karakterističnih pogleda punih gnušanja, praćenim najčešćom porcijom njezina rječnika. „*Saukerl.*“

Liesel razmijeni mig s tatom i pojede juhu. Kao i uvijek, uz nju je bila jedna od njezinih knjiga. Nije mogla zanijekati da je odgovor na pitanje i više nego zadovoljavao. Nije bilo mnogo ljudi koji su mogli reći da je njihovo obrazovanje plaćeno cigaretama.

Mama je, s druge strane, rekla da bi Hans Hubermann, da je ičemu, zamijenio dio svojeg duhana za novu haljinu koja joj očajnički treba, ili za bolje cipele. „Ali, ne...“ Ispraznila je riječi u sudoper.

„Kad je riječ o meni, radije bi popušio cijelo sljedovanje, je li? I još dio susjedova.“

Nekoliko večeri poslije, međutim, Hans Hubermann došao je doma s kutijom jaja. „Žao mi je, mama.“ Stavio ih je na stol. „Više nisu imali cipela.“

Mama se nije bunila.

Čak si je pjevušila dok je pekla jaja do granice zagorjelosti. Cigarete su, čini se, donosile veliku radost, i bilo je to sretno vrijeme u kućanstvu Hubermannovih.

Okončalo se nekoliko tjedana poslije.

HODAČICA

Propast je započela pranjem i ubrzano je rasla.

Kad je Liesel pratila Rosu Hubermann u dostavi rublja diljem Molchinga, jedna od mušterija, Ernst Vogel, obavijestio ih je da si više ne može priuštiti pranje i glaćanje. „Takva su vremena“, ispričao se, „što da

kažem? Sve su teža. Rat donosi oskudicu." Pogledao je djevojčicu. „Sigurno dobivate naknadu što se brinete za malu, ne?"

Na Lieselin užas, mama je ostala bez riječi.

Pokraj nje je stajala prazna vreća.

Hajde, Liesel.

To nije izrečeno. Odvučeno je, grubom rukom.

Vogel im je doviknuo s ulaznih stuba. Bio je visok možda 1,75 m, a masne krpe kose njihale su mu se beživotno preko čela. „Žao mijе, Frau Hubermann!"

Liesel mu je mahnula.

Odmahnuo joj je.

Mama ju je ukorila.

„Ne maši tom *Arschlochu*", reče. „Požuri se."

Kad se Liesel te večeri kupala, mama ju je naročito snažno oribala mrmljajući cijelo vrijeme o onom *Saukerlu* Vogelu i oponašajući ga svake dvije minute. „Zacijelo dobivate naknadu za djevojčicu..." Grdila je Lieselina gola prsa dok ju je ribala. „Ne vrijediš baš toliko, *Saumensch*. Neću se obogatiti na tebi, znaš." Liesel je samo sjedila i trpjela.

Jedva tjedan dana poslije tog ispada Rosa ju je odvukla u kuhinju. „Dobro, Liesel." Posjela ju je za stol. „Kad već provodiš pola svoga vremena na cesti, igrajući nogomet, mogla bi biti i korisna. Za promjenu."

Liesel je gledala samo svoje ruke. „Što je, mama?"

„Odsad ćeš mi ti podizati i isporučivati rublje. Manje je vjerojatno da će nas ti bogataši otpustiti budeš li ti stajala pred njima. Ako te pitaju gdje sam, reci da sam bolesna. I izgledaj tužno dok to govorиш. Mršava si i dovoljno blijeda da se sažale nad tobom."

„G. Vogel me nije žalio."

„Pa..." Očito se uznemirila. „Drugi bi mogli. Ne prepiri se."

„Da, mama."

Na trenutak se činilo da će je udomiteljica utješiti, ili bar potapšati po ramenu.

Ništa od toga.

Umjesto toga, Rosa Hubermann je ustala, izabrala drvenu kuhaču i tutnula je Liesel pod nos. Što se nije ticalo, to je bilo nužno. „Kad si vani na ulici, odnesi vreću u svaku kuću i donesi je ravno doma, zajedno s novcem, makar je to zanemariva svota. Ne idi tati, bude li on, za promjenu, jednom imao posla. Nema klatarenja s onim malim *Saukerlom*, Rudyjem Steinerom. Ravno. Doma.“

„Da, mama.“

„A kada držiš vreću, drži je kako treba. Ne ljuljaj je, ne ispuštaj, ne gužvaj i ne prebacuj preko ramena.“

„Da, mama.“

„Da, mama.“ Rosa Hubermann bila je izvrstan imitator. I strastven. „Bolje nemoj, *Saumensch*. Doznaćeš ako to učiniš, svjesna si toga, je li?“

„Da, mama.“

Izgovaranje tih dviju riječi često je bio najbolji način preživljavanja, kao i ispunjavanje onoga što joj je naloženo, pa je otad Liesel hodala ulicama Molchinga, od siromašnoga dijela do bogatoga, preuzimajući i isporučujući rublje. Isprva je to bio samotan posao, na koji se nikad nije požalila.

Napokon, kad je prvi put ponijela vreću kroz grad, zašla je za ugao, u Minhenšku ulicu, osvrnula se na obje strane, a onda je pošteno zaljuljala - puni krug - pa potom provjerila sadržaj unutra. Na sreću, nije bilo nabora. Ni pregiba. Samo smiješak, i obećanje da je nikad više neće ljuljati.

Sve u svemu, Liesel je uživala u tom. Nije bilo udjela u plaći, no bila je izvan kuće, a šetnja ulicama bez mame već je sama po sebi bila rajske iskustvo. Nije bilo upiranja prstom ni psovki. Ljudi nisu zurili u njih dok je slušala grdnje što pogrešno drži vreću. Ništa osim vedrine.

I ljudi su joj se počeli sviđati:

* Pfaffelhirveri, koji su gledali odjeću i govorili: *Ja, ja sehr gut, sehr gut.*" Liesel je zamišljala da sve rade dvaput.

* Nježna Helena Schmidt, koja je predavala novac artritično savijenom rukom.

* Weingartneri, čiji je mačak nakriviljenih brkova uvijek zajedno s njima otvarao vrata. Mali Goebbels, tako su ga zvali, po čovjeku koji je bio Hitlerova desna ruka.

* I Frau Hermann, gradonačelnikova žena, koja je stajala, paperjaste kose, i drhtala u golemom, hladnom ulazu. Uvijek tiha. Uvijek sama. Ni riječi, nikad.

Katkad bi i Rudy išao s njom.

„Koliko novca ti to sad imaš?" jednog ju je poslijepodneva upitao. Već je gotovo pao mrak i baš su zašli u Ulicu Himmel, pokraj trgovine. „Čula si za Frau Diller, je li? Kažu da negdje ima skrivene lizalice, i za pravu cijenu..."

„Da ti nije palo na pamet." Liesel je, kao i uvijek, čvrsto držala novac. „Tebi nije tako gadno - ti se ne moraš suočiti s mojoj mamom."

Rudy slegnu ramenima. „Vrijedilo je pokušati."

Sredinom siječnja školsko se gradivo usredotočilo na pisanje pisama. Naučivši osnove, svaki je đak trebao napisati dva pisma, jedno prijatelju i jedno nekome u drugom razredu. Rudyjevo pismo Liesel zvučalo je ovako:

Draga Saumensch,

Jesi li još uvijek jednako loša u nogometu kao što si bila kad smo posljednju put igrali? Nadam se da jesi. To znači da mogu ponovno protrčati pokraj tebe kao Jesse Owens na Olimpijadi...

Kad ga je časna Marija pronašla, postavila mu je pitanje, vrlo ljubazno.

* * * **PONUDA ČASNE MARIJE** * * *
„Želite li posjetiti hodnik, g. Steiner?"

Nije potrebno naglašavati da je Rudy odgovorio niječno, te da je papir razderan, i da je počeo ispočetka. Ovaj je put pisao nekome po imenu Liesel i raspitivao se o njezinim hobijima.

Doma je, završavajući pismo za zadaću, Liesel zaključila da je pisati Rudyju ili nekom drugom *Saukerlu* zapravo smiješno. Nije značilo ništa. Dok je u podrumu pisala, obratila se tati, koji je ponovno ličio zid.

Okrenuo su, a s njim i isparavanja boje.

„Was wuistz?“ E sad, bio je to najsiroviji oblik njemačkog koji je čovjek mogao govoriti, ali izrečen s izrazom potpune ljubavnosti. „Da, što?“

„Mogu li napisati pismo mami?“ Stanka.

„Zašto joj želiš napisati pismo? Moraš je trpjeti svakoga dana.“ Tata se *schmunzelao* – vragolasto smijuljio. „To ti nije dosta?“

„Ne toj mami.“ Progutala je.

„A.“ Tata se ponovno okrenuo zidu i nastavio ličiti. „Pa, pretpostavljam da bi. Mogla bi ga poslati onoj, kako li se zove... Onoj koja te dovela ovamo i nekoliko puta posjetila - iz ustanove za udomljavanje.“

„Frau Heinrich.“

„Tako je. Pošalji ga njoj. Možda ga ona može proslijediti tvojoj majci.“ Čak je i tada zvučao neuvjerljivo, kao da nešto taji pred Liesel. Za svojih kratkih posjeta, Frau Heinrich prešućivala je vijesti o njezinoj majci.

Umjesto da ga pita što nije u redu, Liesel je odmah počela pisati odlučivši zanemariti predosjećaj koji je u

njoj brzo rastao. Trebala su joj tri sata i šest skica da usavrši pismo, pripovijedajući majci sve o Molchingu, tati i njegovoј harmonici, čudnim, ali istinitim navadama Rudyja Steinera i dogodovštinama Rose Hubermann. Objasnila je i kako je ponosna što sad zna čitati, a pomalo i pisati. Sljedeći ga je dan poslala od Frau Diller, s markom iz kuhinjske ladice. I počela čekati.

Iste večeri kad je napisala pismo načula je razgovor Hansa i Rose.

„Zašto piše majci?” govorila je mama. Glas joj je bio iznenađujuće smiren i brižan. Kao što možete i zamisliti, to je djevojčicu jako zabrinulo. Bilo bi joj draže da ih je čula kako se svađaju. Odrasli

koji šapću nisu baš ulijevali povjerenje.

„Zamolila me”, odgovorio je tata, „i nisam mogao reći ne. Kako sam mogao?”

„Isuse, Marijo i Josipe.” Ponovno šapatom. „Trebala bi je jednostavno zaboraviti. Tko zna gdje je?

Tko zna što su joj učinili?”

U krevetu se Liesel čvrsto zagrlila. Sklupčala se u loptu.

Mislila je na svoju majku i ponovila pitanja Rose Hubermann.

Gdje je?

Što su joj učinili?

I jednom zauvijek, tko su, zapravo, bili oni?

NEISPORUČENA PISMA

Skok u budućnost, podrum, rujan 1943.

Četrnaestogodišnja djevojčica piše u malu, crno ukoričenu knjigu. Koščata je, ali jaka, i štošta je vidjela. Tata sjedi s harmonikom pokraj stopala.

Govori: „Znaš, Liesel, gotovo sam ti napisao odgovor i potpisao ga imenom tvoje majke.“ češe nogu na mjestu gdje je bio gips. „No nisam mogao. Nisam se mogao natjerati.“

Nekoliko puta, tijekom ostatka siječnja i cijelu veljaču, Liesel je pretraživala poštanski sandučić u potrazi za odgovorom, što je očito slomilo srce njezina udomitelja. „Žao mi je“, rekao bi joj. „Danas ništa, ha?“ Gledajući unatrag, shvaćala je da je sve skupa bilo besmisleno. Da je njezina majka bila u položaju da to učini, već bi stupila u vezu s ljudima iz ustanove za udomljavanje, ili izravno s djevojčicom, ili s Hubermannima. Ali, ništa.

Kao sol na ranu, sredinom veljače Liesel je još jedna mušterija za glaćanje, obitelj Pfaffelhurver iz Heidesstrasse, uručila pismo. Oboje su vrlo uspravno stajali na ulazu uputivši joj sjetan pogled.

„Za tvoju mamu“, rekao je muškarac i dao joj kuvertu. „Reci joj da nam je žao. Reci joj da nam je žao.“

To nije bila dobra večer u kući Hubermannovih.

Čak i kad se Liesel povukla u podrum da napiše peto pismo majci (sva, osim prvoga, tek je trebalo poslati), čula je kako Rosa psuje i tupi o onim *Arschlocher* Pfaffelhurverima, i onom šugavom Ernstu Vogelu.

„*Feuer soll'n's brunzenfur einen Monat!*“ čula ju je kako viće. Prijevod: „Neka svi mjesec dana pišaju vatru!“

Liesel je pisala.

Kad je došao njezin rođendan, nije bilo dara. Nije bilo dara jer nije bilo novca, a dotad je tata već potrošio duhan.

„Rekla sam ti.“ Mama je uperila prstom u njega.
„Rekla sam ti da joj ne daš obje knjige za Božić. Ali, ne. Jesi li poslušao? Naravno da nisi!“

„Znam!“ Tiho se okrenuo prema djevojčici. „Žao mi je, Liesel. Jednostavno si to ne možemo priuštiti.“

Liesel im nije zamjerila. Nije cvilila ni jecala, ni toptala nogama. Jednostavno je progutala razočaranje i opredijelila se za proračunati rizik - dar za samu sebe. Skupit će sva nagomilana pisma za majku, tutnuti ih u jednu kuvertu i uporabiti tek mali dio novca za pranje i glačanje rublja da to pošalje. Onda će, naravno, dobiti *Watschen*, najvjerojatnije u kuhinji, i neće ispustiti ni glasa.

Tri dana poslije, plan je ostvaren.

„Dio nedostaje.“ Mama je četvrti put prebrajala novac, a Liesel je stajala uz štednjak. Bilo je vruće, od čega je brzi protok njezine krvi proključao. „Što se dogodilo, Liesel?“

Lagala je. „Sigurno su mi dali manje nego obično.“

„Nisi prebrajala?“

Slomila se. „Potrošila sam ga, mama.“

Rosa se približila. To nije bio dobar znak. Bila je vrlo blizu drvenim kuhačama. „Što si?“

Prije no što je uspjela odgovoriti, drvena se kuhača obrušila na tijelo Liesel Meminger poput gnjeva Božjega. Crvene mrlje, poput tragova nogu; pekle su. Kad je bilo gotovo, djevojčica je čak pogledala gore s poda i objasnila.

Vidjela je pulsiranje i žuto svjetlo, sve zajedno. Oči su joj žmirkale. „Poslala sam pisma.“

Potom ju je obuzela prašnjavost poda, osjećaj da je njezina odjeća više pokraj nje nego na njoj, i iznenadna spoznaja da će sve to biti uzalud - da joj majka nikad neće otpisati i da je nikad više neće vidjeti. Ta joj je

činjenica bila drugi *Watschen*. Ubolo ju je, i dugo nije prestajalo.

Iznad nje, Rosa kao da je bila razmazana, ali uskoro se razbistrla, a njezino se kartonsko lice primaklo bliže. Snuždeno je stajala, u svoj svojoj punašnosti držeći kuhaču pokraj sebe, poput palice. Pružila je ruku nadolje i zasuzila. „Žao mi je, Liesel.“

Liesel ju je dovoljno dobro poznavala da bi znala kako to nije zbog batina.

Crvene su fleke postajale sve veće i pretvarale se u mrlje na njezinoj koži, dok je ležala u prašini i prljavštini, i polumraku. Disanje joj se smirilo, i zalutala žuta suza kapnula joj je niz lice. Osjećala je svoju težinu na podu. Podlakticu, koljeno. Lakat. Obraz. Mišić lista.

Pod je bio hladan, osobito na njezinu obrazu, ali nije se mogla pomaknuti.

Nikad više neće vidjeti svoju majku.

Gotovo sat vremena ostala je ispružena pod kuhinjskim stolom, dok tata nije došao doma i zasvirao harmoniku. Tek je tada sjela i počela se oporavljati.

Kad je pisala o toj večeri, uopće nije osjećala neprijateljstvo prema Rosi Hubermann, ili prema svojoj majci, kad smo već kod toga. Njoj su one bile tek žrtve okolnosti. Jedina misao koja se stalno iznova javljala bila je žuta suza. Da je bio mrak, shvatila je, ta bi suza bila crna.

„Ali *bio* je mrak“, rekla je sama sebi.

Ma koliko puta pokušavala zamisliti taj prizor u svjetlu kakvo je, znala je, tada bilo, morala se mučiti da si ga dočara. Dobila je batine u mraku i ostala je ondje, na hladnome, tamnom kuhinjskom podu. Čak je i tatina glazba bila boje mraka.

Čak i tatina glazba.

Čudno je bilo to što ju je ta pomisao nejasno utješila, a ne uzinemirila.

Tama, svjetlo.

U čemu je bila razlika?

Noćne su se more pojačale, i u tami i na svjetlu, kad je kradljivica knjiga počela istinski shvaćati kako stvari stoje i kako će uvijek stajati. Ako ništa drugo, mogla se pripremiti. Možda je zato na Führerov rođendan, kad se odgovor na pitanje patnji njezine majke potpuno razotkrio, bila u stanju reagirati, unatoč svojoj zbumjenosti i bijesu.

Liesel Meminger bila je spremna.

Sretan rođendan, Herr Hitler.

Još mnogo sretnih rođendana.

HITLEROV ROĐENDAN, 1940.

Beznađu unatoč, Liesel je cijeli ožujak i duboko u travanj svakog poslijepodneva provjeravala poštanski sandučić. I unatoč Frau Heinrich, koja je na Hansovu zamolbu posjetila Hubermanne i objasnila im da je ustanova za udomljavanje izgubila dodir s Paulom Meminger. Ipak, djevojčica je ustrajala i, kao što biste i očekivali, svaki bi dan pretražila poštanski sandučić, no bez rezultata.

Kao i ostatak Njemačke, Molching je bio u jeku priprema za Hitlerov rođendan. Baš su te godine, s obzirom na tijek rata i Hitlerovu trenutačno pobjedničku poziciju, molhinški pristaše nacizma željeli da proslava bude osobito dolična. Održat će se parada. Mimohod. Glazba. Pjesma. Bit će i krijes.

Dok je Liesel hodala ulicama Molchингa, podižući i isporučujući oprano i izglačano rublje, članovi nacističke stranke skupljali su gorivo. Nekoliko je puta Liesel svjedočila da su muškarci i žene kucali na vrata i pitali ljudi imaju li materijala kojeg bi se htjeli riješiti ili ga uništiti. Tatin primjerak *Molching Expressa*

najavljivao je da će se na gradskom trgu potpaliti slavodobitni oganj, čemu će nazočiti sve mjesne jedinice Hitlerove mlađeži. To će obilježiti ne samo Führerov rođendan nego i pobjedu nad njegovim neprijateljima i nad ograničenjima koja su kočila Njemačku još od kraja Prvoga svjetskog rata. „Bilo kakav materijal”, zatraženo je, „iz toga vremena - novine, plakate, knjige, zastave - te svu neprijateljsku propagandu treba donijeti u ured Nacističke stranke u Minhenskoj ulici.”

Čak je i Ulica Schiller - ulica žutih zvijezda - koja je još čekala obnavljanje, još jednom, posljednji put, opustošena, kako bi se našlo nešto, bilo što, što bi gorjelo u Führerovu slavu. Ne bi bilo iznenađenje da su određeni članovi stranke otisli čak tako daleko da su objavili tisuću knjiga ili plakata otrovnog moralnoga sadržaja, samo da bi ih zapalili.

Sve je bilo spremno da 20. travnja bude veličanstven. Bit će to dan ispunjen paležom i navijanjem.

I krađom knjiga.

U kući Hubermannovih tog je jutra sve bilo uobičajeno.

„Onaj *Saukerl* opet bleji kroz prozor”, prokleta je Rosa Hubermann. „*Svaki dan*”, nastavi. „Što sad gledaš?”

„O”, zajeći s užitkom tata. Zastava mu je s vrha prozora padala na leđa i zaogrtala ih. „Moraš vidjeti ženu koju gledam.” Bacio je pogled preko ramenu i nacerio se Liesel. „Možda otrčim za njom. U svemu te šiša, mama.”

„*Schwein!*” Zatresla je kuhačom prema njemu.

Tata je nastavio gledati kroz prozor, u izmišljenu ženu i stvarni špalir od njemačkih zastava.

Toga su dana na molhinškim ulicama svi prozori bili ukrašeni za Führera. Ponegdje je, poput trgovine

Frau Diller, staklo bilo žustro oprano, stijeg besprije-koran, a kukasti je križ izgledao poput dragulja na crveno-bijelom prekrivaču. Drugdje je zastava visjela s podboja prozora, poput rublja prostrtog da se suši. Ali bila je ondje.

Nešto prije zbila se omanja katastrofa. Hubermann nisu mogli naći svoju zastavu.

„Doći će po nas“, upozorila je mama muža. „Doći će i odvesti nas.“ Oni. „Moramo je pronaći!“ U jednom se trenutku činilo da će tata možda morati otići u podrum i naslikati zastavu na jedan od svojih zaštitnih prekrivača. Na sreću, pojavila se, u ormaru, ugurana iza harmonike.

„Prokleta harmonika, zaklonila mi je pogled!“ Mama se okrenu. „Liesel!“

Djevojčica je imala čast pričvrstiti zastavu na prozorski okvir.

Poslije su došli Hans mlađi i Trudi, na poslijepodnevni obrok, kao za Božić i Uskrs. Sada je, čini se, pravi trenutak da ih malo opsežnije predstavim:

Trudi, ili Trudel, kao što su je često zvali, bila je tek nekoliko centimetara viša od mame. Klonirala je i nesretan, gegav hod Rose Hubermann, ali ostatak je bio mnogo blaži. Kao sobarici u obitelji u bogatome dijelu Münchena, djece joj je vjerojatno bilo navrh glave, ali uvijek je bila u stanju uputiti Liesel barem nekoliko nasmiješenih riječi. Imala je meke usne. Tih glas.

Hans mlađi imao je očeve oči, i visinu. Srebro u njegovim očima, međutim, nije bilo toplo, kao u tatinim - bile su führerizirane. Na njegovim je kostima bilo više mesa, i imao je bockavu plavu kosu i kožu poput zagasito bijele boje.

Došli su doma zajedno, vlakom iz Münchena, i nije trebalo dugo da izbiju stare napetosti.

* * * KRATKA POVJEST HANSA * * *

HUBERMANNA I NJEGOVA SINA

Prema mišljenju Hansa mlađeg, njegov je otac bio dio stare, oronule Njemačke - one koja je svima poslovično dopuštala da je iskorištavaju dok je njezin narod patio.

Odrastajući, bio je svjestan da su mu oca zvali *Der Juden Maler* - židovski ličilac - jer je ličio židovske kuće. Uslijedio je ispad s kojim ću vas ubrzou potpunosti upoznati - dan kad je Hans uprskao, baš kad je bio na rubu da ga prime u stranku. Svi su znali da se uvrede napisane na pročeljima židovskih trgovina ne smiju prebojiti. Takvo je ponašanje bilo loše i za Njemačku i za prijestupnika.

„Onda, jesu li te već primili?” Hans mlađi nastavio je ondje gdje su stali za Božić.

„Kamo?”

„Pogodi - u stranku.”

„Ne, mislim da su zaboravili na mene.”

„Pa, jesи li pokušao ponovno? Ne možeš samo sjediti i čekati da ti se novi svijet ponudi na pladnju.

Moraš izaći i biti dio toga - unatoč svojim pogreškama u prošlosti.”

Tata podiže pogled.

„Pogreškama? Počinio sam mnoge pogreške u svojem životu, ali nepridruživanje Nacističkoj stranci nije jedna od njih. Još imaju moju prijavu - znaš to - no nisam se mogao vratiti i moliti. Jednostavno...”

Uto je stigao veliki drhtaj.

Uplesao je kroz prozor, s propuhom. Možda je to bio lahor Trećega Reicha, koji je skupljao još veću snagu. Ili je to možda ponovno bila samo Europa, koja je

disala. Kako god bilo, pomeo ih je, dok su im se metalne oči sudarile poput konzervi u kuhinji.

„Nikad ti nije bilo stalo do ove zemlje”, reče Hans mlađi. „Ne dovoljno.”

Tatine su oči počele hrđati. To nije zaustavilo Hansa mlađeg. Iz nekog je razloga pogledao djevojčicu. Dok su njezine tri knjige stajale uspravno na stolu, kao u razgovoru, Liesel je, čitajući iz jedne, bez glasa ustima oblikovala riječi. „I kakvo to smeće ova mala čita? Trebala bi čitati Mein Kampf.”

Liesel je podigla pogled.

„Bez brige, Liesel”, reče tata. „Samo nastavi čitati. Ne zna što govori.”

Ali Hans mlađi nije bio gotov. Približio se i rekao: „Ili si za Führera ili si protiv njega - a vidim da si ti protiv. Uvijek si i bio.” Liesel je gledala lice Hansa mlađega, usredotočena na tankoću njegovih usana i grebenastu liniju njegovih donjih zuba. „To je zbilja jadno - kako jedan čovjek može stajati i ništa ne poduzimati dok cijela nacija čisti smeće i radi na svoju slavu.”

Trudi i mama sjedile su tiho, uplašeno, kao i Liesel. Osjećao se miris juhe od graška, nečega zagorjelog i sukoba.

Svi su čekali sljedeće riječi.

Došle su od sina. Samo dvije.

„Ti kukavice.” Usmjerio ih je gore, u tatino lice, i odmah napustio i kuhinju i kuću.

Tata je, unatoč izlišnosti te radnje, otisao do vrata i viknuo za sinom. „Kukavica? Ja sam kukavica?!” Potom je pojurio do dvorišnih vrata i molećivo potrčao za njim. Mama se požurila do prozora, strgnula zastavu i otvorila ga. Ona, Trudi i Liesel nagurale su se i gledale kako otac dostiže sina i hvata ga preklinjući ga da stane. Ništa nisu čule, ali način na koji se Hans mlađi oslobodio bio

je dovoljno glasan. Slika tate, koji ga gleda dok odlazi, tutnjala je prema njima s ceste.

„Hansie!“ viknu na koncu mama. I Trudi i Liesel trgnule su se od njezina glasa. „Vrati se!“

Dečko je otišao.

Da, dečko je otišao, i rado bih vam rekla da je sve ispalo dobro po mlađega Hansa Hubermannu, ali nije.

Kad je toga dana, u Führerovo ime, nestao iz Ulice Himmel, projurit će kroz jednu drugu priču, a svaki će korak tragično voditi u Rusiju.

U Staljingrad.

* * * NEKOLIKO ČINJENICA O * * *
STALJINGRADU

1. Godine 1942. i početkom 1943. u tom je gradu nebo svakog jutra izbijeljeno do boje ponjave.

2. Cijelog je dana, dok sam nosila duše preko nje, ta ponjava prskana krvlju dok se ne bi napunila i objesila do zemlje.

3. Navečer bi je ižmikali i ponovno izbijelili da bude spremna za sljedeće jutro.

4. A to je bilo kad su borbe vođene samo danju.

Sin mu je otišao, a Hans Hubermann stajao je još nekoliko trenutaka. Ulica je izgledala tako golemo.

Kad se ponovno pojavio unutra, mama je prikovala pogled za njega, no nisu izmijenili ni riječi. Uopće ga nije psovala, što je, kako znate, bilo vrlo neuobičajeno. Možda je zaključila da je dovoljno povrijedjen time što ga je jedini sin nazvao kukavicom.

Neko je vrijeme, nakon što su pojeli, tiho ostao za stolom. Je li doista bio kukavica, kao što je njegov sin tako svirepo istaknuo? Naravno, u Prvome svjetskom ratu smatrao se kukavicom. Tome je pripisivao svoj

opstanak. No s druge strane, je li priznanje straha kukavičluk? Je li radost što ste preživjeli kukavičluk?

Misli su mu iskrižale stol dok je zurio u nj.

„Tata?” upita Liesel, ali nije ju pogledao. „O čemu je on to govorio? Što je mislio kad...“

„Ništa”, odgovori tata. Mirno i tiho, govorio je stolu. „Nije ništa. Zaboravi ga, Liesel.“ Trebala mu je možda minuta da ponovno progovori. „Ne bi li se trebala spremiti?” Ovaj ju je put pogledao. „Ne moraš li ići na kriješ?”

„Da, tata.”

Kradljivica knjiga otišla je i presvukla se u uniformu Hitlerove mladeži; pola sata poslije krenuli su, odšetavši do stožera BDM-a. Odatle će djecu u skupinama odvesti na gradski trg.

Držat će se govoriti.

Zapalit će se kriješ.

Ukrast će se jedna knjiga.

100% ČISTI NJEMAČKI ZNOJ

Ljudi su se poredali duž ulica dok je njemačka mladež marširala prema gradskoj vijećnici i trgu. Više je puta Liesel zaboravila majku i sve ostale probleme koji su je trenutačno opsjedali. Grudi su joj se nadimale dok su im ljudi pljeskali. Neka su djeca mahnula roditeljima, ali tek nakratko - izričita je naredba bila da stupaju ravno i ne gledaju gomilu, niti joj mašu.

Kad je Rudyjeva skupina stigla na trg i dobila naredbu da stane, nastao je nesklad. Tommy Muller. Ostatak regimente prestao je stupati i Tommy se zabio ravno u dječaka ispred sebe.

„Dummkopf!“ ispljunu dječak, prije no što se okrenuo.

„Oprosti“, reče Tommy i raširi ruke u znak isprike. Lice mu se snuždilo. „Nisam čuo.“ Bio je to tek kratak trenutak, ali i predznak nedaća koje im predstoje. Tommyju. Rudyju.

Na kraju marša, skupinama Hitlerove mладежи dopustili su da se rasprše. Bilo bi ih gotovo nemoguće zadržati na okupu dok im je kriješ gorio u oči i uzbudi vao ih. Zajedno su izvknuli ujedinjeni *Heil Hitler*, i smjeli su slobodno lunjati. Liesel je potražila Rudyja, ali kad se gomila djece raštrkala, našla se usred gomile uniformi i visokih glasova. Djece koja se dovikuju s drugom djecom.

Do četiri i pol, zrak se osjetno ohladio.

Ljudi su se šalili kako se trebaju zagrijati. „Ovo smeće ionako nije ni za što drugo.“

Sve što su dovezli kolicima bacili su nasred gradskoga trga i poprskali nečim slatkasta mirisa. Knjige, papiri i ostali materijali kliznuli bi ili se stropoštali, samo da bi ponovno završili na hrpi. Iz daljine su izgledali poput nekog vulkana. Ili nečega grotesknoga i neobičnoga, što je čudom sletjelo nasred grada, i što je trebalo uništiti, i to brzo.

Slatkasti se miris proširio prema gomili, koja je držana na dobroj razdaljini. Bilo je više od tisuću ljudi, na tlu, na stubištu gradske vijećnice, na krovovima koji su okruživali trg.

Kad se Liesel pokušala probiti, pocketavi ju je zvuk nagnao da pomisli kako je vatra već zapaljena. Nije. Zvuk je potjecao od ljudi u pokretu, ljudi koji struje, jure naprijed.

Počeli su bez mene!

Iako je nešto u njoj govorilo da je ovo zločin - napokon, njezine su tri knjige bile najdragocjenije što je

posjedovala - morala je vidjeti kako se humak pali. Nije si mogla pomoći. Pretpostavljam da ljudi vole pogledati malo uništenja. Dvorci u pijesku, kuće od karata, s time počinju. Velika im je vještina sposobnost eskaliranja.

Pomisao da je propustila paljenje ublažila se kad je pronašla rupu među tijelima i uspjela vidjeti humak krivnje, još nedirnut. Podbadan je i poprskan, čak i popljuvan. Podsjetio ju je na nepopularno dijete, osamljeno i smeteno, nesposobno da promijeni vlastitu sudbinu. Nitko ga ne voli. Glava dolje. Ruke u džepovima. Zauvijek. Amen.

Razni su komadići i dalje padali sa strane, a Liesel je tražila Rudyja. Gdje li je taj *Saukerl*?

Kad je podigla pogled, nebo se zgurilo.

Uzdigao se obzor satkan od nacističkih zastava i uniformi, zaklanjajući joj pogled svaki put kad je pokušala zirnuti preko glave kakva manjeg djeteta. Uzalud. Gomila se držala skupa. Nije bilo mogućnosti da njome ovладate, provučete se, ili je urazumite. Disali ste s njom i pjevali njezine pjesme. čekali ste njezin oganj.

Čovjek na podiju zatraži tišinu. Uniforma mu je bila blistavo smeđa. Glačalo je još gotovo bilo na njoj. Tišina započe.

Njegove prve riječi: Heil Hitler !

Njegovo prvo djelo: pozdrav Führeru.

„Danas je divan dan“, nastavio je. „Nije samo rođendan našega velikog vođe nego smo još jednom zaustavili neprijatelje. Zaustavili smo njihov prodor u naše umove...“

Liesel se još pokušavala progurati.

„Okončali smo bolest koja se širila Njemačkom posljednjih dvadeset godina, ako ne i duže!“ Sad je izvodio ono što se zove *Schreierei* - savršen prikaz strastvene vike - upozoravajući gomilu da se pazi, da bude na oprezu, da traži i uništi zle spletkare koji rovare kako bi zarazili domovinu svojim prezira vrijednim

navadama. „Nećudorednici! *Kommunisten*!“ Ponovno ta riječ. Ta stara riječ.

Mračne sobe. Ljudi u odijelima. „*Die Juden* - Židovi!“

Na pola govora, Liesel se predala. Kad ju je obuzela riječ „komunisti“, ostatak je nacističkog nabranjanja prohujao pokraj nje i izgubio se negdje među njemačkim stopalima. Slapovi riječi.

Djevojčica koja hoda po vodi. Ponovno je pomislila. *Kommunisten*.

Dotad su im u BDM-u govorili da su Nijemci viša rasa, ali nitko drugi nije bio poimence spominjan. Naravno, svi su znali za Židove, jer su oni bili glavni prijestupnici koji su oskvrnuli njemački ideal. No nijednom, do danas, nisu spomenuti komunisti, unatoč činjenici da je ljude takva političkog uvjerenja također trebalo kazniti.

Morala se maknuti.

Ispred nje, glava s razdjeljkom u plavoj kosi i pletenicama savršeno je mirno sjedila na ramenima.

Zureći u nju, Liesel se vratila u mračne sobe svoje prošlosti, svojoj majci koja je odgovarala na pitanja sastavljena od jedne riječi.

Sve je to tako jasno vidjela:

Svoju izgladnjelu majku, svojega odsutnog oca. *Kommunisten*.

Svojega mrtvog brata.

„A sad ćemo se oprostiti s ovim smećem, ovim otrovom.“

Netom prije no što se Liesel s osjećajem mučnine okrenula da izađe iz gomile, blistavi smeđekošuljaš napustio je podij. Od suradnika je dobio baklju i zapalio humak uz koji se, unatoč njegovoj krivnji, doimao patuljastim. „Heil Hitler!“

Gledateljstvo: „Heil Hitler!“

Skupina muškaraca došla je s platforme i okružila humak, paleći ga, na opće odobravanje. Glasovi su se izdizali iznad ramena, i vonj čistoga njemačkog znoja isprva se teško probijao, a zatim izlio.

Zalazio je za svaki ugao, dok svi nisu plivali u njemu. Riječi, znoj. I osmijesi. Ne zaboravimo osmijehe.

Usljedile su mnoge šaljive primjedbe, kao i još jedan nalet heil-hitleriranja. Znate, zapravo se pitam je li itko ikad izgubio oko ili ozlijedio ruku ili zглавak zbog toga. Samo ste u pogrešnom trenutku trebali gledati u pogrešnom smjeru, ili stajati malčice preblizu drugoj osobi. Možda se ljudi i jesu ozljedivali. Osobno, mogu vam reći samo da nitko od tog nije umro, ili bar ne fizički. Tu je, naravno, bila stavka od četrdeset milijuna ljudi koje sam pokupila do trenutka kad je cijela stvar završila, ali sad se već bavimo metaforama. Dopustite da nas odvedem natrag do vatre.

Narančasti su plamenovi mahali gomili, dok su se papiri i tisak rastapali u njima. Plamteće riječi trgane su od svojih rečenica.

S druge strane, iza magličaste topline, mogle su se nazrijeti smeđe košulje i kukasti križevi kako se primaju za ruke. Niste vidjeli ljude. Samo odore i znakovlje.

Gore su kružile ptice.

Kružile su, nekako privučene žarom - dok ne bi prišle preblizu toplini. Ili pak ljudima? Svakako, toplina nije bila presudna.

U pokušaju da pobjegne, pronađe je glas.

„Liesel!“

Probio se i prepoznala ga je. Nije to bio Rudy, no poznavala je taj glas.

Izmigoljila se i slijedila ga, kako bi pronašla lice kojem je pripadao. O, ne. Ludwig Schmeikl. Nije se, kao što je očekivala, podrugivao, ni šalio, niti je uopće zapodjenuo razgovor. Bio je u stanju samo povući je

prema sebi i pokazati na svoj gležanj. U sveopćoj je strci smrskan, i krvario je, tamno i zloslutno, kroz soknu. Ispod zamršene plave kose, Ludwigovo je lice imalo bespomoćan izraz. Životinja. Ne jelen u farovima. Ništa tako uobičajeno ili određeno. Bio je tek životinja, ozlijedena u gunguli vlastite vrste, koju će ista uskoro pregaziti.

Nekako mu je pomogla da ustane i odvukla ga otraga. Svjež zrak.

Oteturali su do stuba uz crkvu. Ondje je bilo malo mjesa i oboje su s olakšanjem otpočinuli.

Dah se obrušio sa Schmeiklovih usta. Skliznuo je dolje, preko njegova grla. Uspio je progovoriti.

Sjedajući, držao se za gležanj i pronašao lice Liesel Meminger. „Hvala”, reče, više njezinim ustima nego očima. Nove gromade daha. „I...” Oboje su prizvali sliku neslane šale i tučnjave u školskom dvorištu. „Oprosti zbog... znaš.”

Liesel je to ponovno čula.

Kommunisten.

Odlučila se, međutim, usredotočiti na Ludwiga Schmeikla. „I ti meni.”

Onda su se oboje usredotočili na disanje jer se više nije imalo što učiniti ni reći. Njihov je posao obavljen.

Krv se širila po gležnju Ludwiga Schmeikla.

Djevojčicu je tištala jedna jedina riječ.

Njima slijeva, plamenu i gorućim knjigama klicali su kao junacima.

VRATA KRAĐE

Ostala je na stubama čekajući tatu, gledajući zalutali pepeo i truplo skupljenih knjiga. Sve je bilo tužno. Narančasti i crveni žar izgledao je poput

odbijenih lizalica, a glavnina je gomile iščezla. Vidjela je kako odlaze Frau Diller (vrlo zadovoljno) i Pfimkus (sijede kose, u nacističkoj odori, istim raspadnutim cipelama i s trijumfalnim zviždukom). Sad nije bilo ničega osim čistača, a uskoro nitko više neće ni pomisliti da se išta dogodilo.

No mogli ste to namirisati.

„Što to izvodiš?“

Hans Hubermann stigao je do crkvenih stuba.

„Bok, tata.“

„Trebala si biti ispred gradske vijećnice.“

„Oprosti, tata.“

Sjeo je uz nju prepolovivši svoju visinu na betonu i primivši pramen Lieseline kose. Njegovi su joj ga prsti nježno namjestili iza uha. „Liesel, što nije u redu?“

Neko vrijeme nije rekla ništa. Računala je, iako je već znala. Jedanaestogodišnja djevojčica je mnogo šta, ali nije glupa.

* * * MALA JEDNADŽBA * * *

**Riječ komunist + velika lomača + skup
neisporučenih pisama + patnja njezine majke + smrt
njezina brata = Führer**

Führer.

On je bio ti oni o kojima su Hans i Rosa Hubermann govorili one večeri kad je prvi put pisala svojoj majci. Znala je, ali morala je pitati.

„Je li moja majka komunist?“ Zurenje. Ravno naprijed. „Uvijek su je nešto ispitivali prije nego što sam došla ovamo.“

Hans se malko nagnuo naprijed oblikujući početak laži.

„Nemam pojma - nikad je nisam upoznao.“

„Je li je Führer odveo?“

Pitanje ih je oboje iznenadilo, a tatu je prisililo i da ustane. Pogledao je muškarce u smeđim košuljama koji su lopatama prionuli na hrpu pepela. Čuo ih je kako zadiru u nju. Još mu je jedna laž rasla u ustima, ali nije je smogao snage izgovoriti. Rekao je: „Mislim da možda jest, da.“

„Znala sam.“ Riječi su baćene na stube i Liesel je osjetila kako joj se bljuzgavica bijesa vruće komeša u trbuhu. „Mrzim Führera“, reče. „*Mrzim ga.*“

A Hans Hubermann?

Što je učinio?

Što je rekao?

Je li se sagnuo i zagrlio pokćerku, kao što je želio? Je li joj rekao da mu je žao zbog svega što se događa njoj i njezinoj majci, zbog onoga što se dogodilo njezinom bratu?

Ne baš.

Stisnuo je oči. Onda ih je otvorio. Pljusnuo je Liesel Meminger posred lica.

„*Nikad to nemoj govoriti!*“ Glas mu je bio tih, ali oštar.

Dok se djevojčica tresla i tonula na stubama, sjedio je uz nju i držao si lice rukama. Bilo bi lako reći da je bio tek visok čovjek koji je sjedio, zgrbljen i potresen, na stepenicama neke crkve, ali nije. U tom trenutku Liesel nije ni slutila da je Hans Hubermann, njezin udomitelj, zaglavio u jednoj od najopasnijih dvojbi s kojima se njemački državljanin mogao suočiti. Ne samo to, suočavao se s njom već skoro godinu dana.

„Tata?“

Iznenađenje u njezinu glasu požurivalo ju je i paraliziralo. Htjela je pobjeći, ali nije mogla. Ruke više nisu bile na tatinu licu, sad kad je odlučio ponovno progovoriti.

„To smiješ reći u našoj kući“, rekao je, ozbiljno gledajući Lieselin obraz. „Ali nikad to nemoj reći na

ulici, u školi, u BDM-u, nikad!" Stao je ispred nje i podigao je za nadlaktice. Protresao ju je, „Čuješ li me?"

Širom razrogačenih očiju, Liesel je klimnula u znak pristanka.

Bio je to, zapravo, pokus za jednu buduću lekciju, kad će svi najgori strahovi Hansa Hubermannia stići u Ulicu Himmel, poslije iste te godine, u ranim satima jednoga jutra u studenom.

„Dobro." Ponovno ju je spustio. „Sad pokušajmo..." Na dnu stuba, tata se uspravi i nakrivi ruku.

Pod četrdeset i pet stupnjeva. „Heil Hitler."

Liesel ustade i također podiže ruku. Istinski pateći, ponovi pokret. „Heil Hitler." Kakav je to bio prizor - jedanaestogodišnja djevojčica, trudeći se da ne zaplače na crkvenim stubama, salutira Führeru dok glasovi preko tatina ramena sijeku i udaraju tamni oblik u pozadini.

„Jesmo li i dalje prijatelji?"

Možda četvrt sata poslije, tata je na dlanu držao cigaretну maslinovu grančicu - papir i duhan koji je netom dobio.

Bez riječi, Liesel je mrko pružila ruku i krenula motati.

Prilično su dugo tako sjedili zajedno.

Dim se izdizao iznad tatina ramena.

Nakon dalnjih deset minuta, vrata krađe samo će se malčice odškrinuti, a Liesel Meminger otvorit će ih još malo i provući se kroz njih.

DVA PITANJA

Hoće li se vrata zatvoriti za njom?

Ili će biti tako blagonaklona da je propuste natrag?

Kao što će Liesel otkriti, dobrog lopova čini mnogo stvari.

Neprimjetnost. Hrabrost. Brzina.

Važniji od svega toga, međutim, bio je još jedan, posljednji uvjet.

Sreća.

Zapravo.

Zaboravite onih deset minuta. Vrata se otvaraju sada.

KNJIGA VATRE

Tama je došla u dijelovima i budući da je cigareta dovršena, Liesel i Hans Hubermann polako su krenuli doma. Da bi izašli s trga, morali su proći pokraj mesta lomače i kroz malu, sporednu uličicu na Minhenšku ulicu. Nisu stigli tako daleko.

Zazva ih sredovječni stolar imenom Wolfgang Edel. Napravio je podije na kojima su nacističke velike zvjerke stajale tijekom lomače i sad ih je rastavljaо. „Hans Hubermann?“ Imao je duge zaliske koji su pokazivali prema njegovim ustima, i mračan glas. „Hansie!“

„Bok, Wolfal“, odgovori Hans. Usljedilo je predstavljanje djevojčice i Heil Hitler. „Dobro, Liesel.“

Prvih nekoliko minuta Liesel je ostala unutar petmetarskoga radiusa od razgovora. Dijelovi su prolazili pokraj nje, ali nije obraćala preveliku pozornost.

„Imaš li mnogo posla?“

„Ne, sad je teže. Znaš kako je, osobito ako nisi član.“

„Rekao si mi da ćeš pristupiti, Hansie.“

„Pokušao sam, ali sam zabrljaо - mislim da me još razmatraju.“

* * *

Liesel je odlunjala prema brdu pepela. Ležalo je ondje poput magneta, poput nakaze. Očima neodoljivo, poput ulice žutih zvijezda.

Kao i s prethodnim porivom da vidi paljenje humka, nije mogla svrnuti pogled. Sasvim sama, nije smogla discipline da se drži na sigurnoj udaljenosti. Lomača ju je usisala prema sebi, i ona je poče obilaziti.

Iznad nje, nebo je završavalo svoje rutinsko zatamnjivanje, ali daleko, preko ramena planine, nazirao se prigušen trak svjetla.

„Pass auf, Kind“, u jednom joj trenutku reče odora. „Pazi, dijete“, dok je lopatom prebacivala još malo pepela na kolica.

Bliže gradskoj vijećnici, nekoliko je sjena stajalo i razgovaralo pod svjetiljkom, najvjerojatnije likujući zbog uspjeha krijesa. S Lieselina su motrišta ti glasovi bili tek zvukovi. Ne i riječi.

Nekoliko je minuta gledala muškarce koji su lopatama zgrtali hrpu, isprva je podrivajući sa strana kako bi omogućili da se veći dio sruši. Išli su do kamiona i natrag, i poslije tri povratna putovanja, kad se hrpa na dnu smanjila, mali dio živog materijala iskliznuo je iz pepela.

* * * MATERIJAL * * *

Pola crvene zastave, dva plakata koji oglašavaju židovskog pjesnika, tri knjige i drveni znak na kojem je pisalo nešto na hebrejskom.

Možda su bili vlažni. Možda vatra nije dovoljno dugo gorjela da potpuno dopre do dubina gdje su se

smjestili. Ma što bilo razlog, šćućurili su se među pepelom, potreseni. Preživjeli.

„Tri knjige.“ Reče tihom Liesel i pogleda leđa muškaraca. „Hajde“, reče jedan od njih. „Požuri se, umirem od gladi.“ Krenuše prema kamionu. Trojac knjiga gurnu nosove van. Liesel uletje.

Kad je stala u podnožje hrpe pepela, toplina je još uvijek bila dovoljno jaka da je ugrije. Kad je gurnula ruku unutra, ugrizla ju je, ali u drugom se pokušaju pobrinula da bude dovoljno brza. Zgrabila je najbližu knjigu. Bila je plava i nagorjela po rubovima, ali inače neozlijedena.

Naslovna stranica kao da je bila istkana od tisuća napetih uzica i stiješnjena. U ta su vlakna utisnuta crvena slova. Jedina riječ koju je Liesel stigla pročitati bila je *ramenima*. Nije bilo dovoljno vremena za ostalo, a postojao je i problem. Dim.

Dim se podizao s naslovnice dok je žonglirala njome i žurno odlazila. Glavu je oborila, a bolesna ljepota straha sa svakim je korakom bila sve jezovitija. Napravila je četrnaest koraka prije nego se začuo glas.

Uspravio se iza nje.

„Hej!“

Tad je gotovo potrčala natrag i bacila knjigu na hrpu, ali nije mogla. Jedini pokret koji je imala na raspolaganju bio je čin okretanja.

„Ima nekih stvari koje nisu izgorjele!“ Bio je to jedan od muškaraca koji su čistili. Nije bio okrenut prema djevojčici, nego prema ljudima koji su stajali pokraj gradske vijećnice.

„Pa zapali ih ponovno!“ stiže odgovor. „I gledaj kako gore!“

„Mislim da su mokre!“

„Isuse, Marijo i Josipe, moram li sve sam napraviti?“

Zvuk koraka prošao je pokraj nje. Bio je to gradonačelnik, odjeven u crni kaput preko nacističke uniforme. Nije primijetio djevojčicu koja je stajala samo malo dalje, potpuno nepomično.

* * * **SPOZNAJA** * * *

**Kip kradljivice knjiga stajao je na peristilu...
Vrlo je rijetko da se kip pojavi prije no što se onaj
koga prikazuje proslavio, zar ne?**

Potonula je.

Kakva li ushita što vas ne primjećuju!

* * *

Knjiga je sada djelovala dovoljno hladno da je gurne pod uniformu. Isprva joj je bila ugodno topla na prsima. No kad je počela hodati, ponovno se postupno ugrijavala.

Dok se vratila do tate i Wolfganga Edela, knjiga ju je već počela peći. Kao da se palila.

Oba su muškarca pogledala u njezinu smjeru.

Nasmiješila se.

Smjesta, čim joj se smiješak povukao s usana, osjetila je nešto drugo. Ili, preciznije, nekog drugog.

Nepogrešivo je osjećala da je netko promatra. Cijelim svojim bićem. I to je potvrđeno kad se usudila okrenuti prema sjenkama kod gradske vijećnice. Postrance od skupine obrisa, nekoliko metara dalje, stajao je još jedan, i Liesel je shvatila dvije stvari.

* * * **NEKOLIKO DJELIĆA SPOZNAJE** * * *

- 1. Identitet sjene i**
- 2. činjenica da je sve vidjela.**

Sjenka je držala ruke u džepovima kaputa.

Imala je paperjastu kosu.
Da je imala lice, izraz bi mu bio povrijeđen.
„Gott verdammt“, reče Liesel, jedva dovoljno glasno za sebe. „Prokletstvo.“

„Spremna za pokret?“

Maloprije, u trenucima veličanstvene opasnosti tata je pozdravio Wolfganga Edela i bio je spreman odvesti Liesel doma.

„Spremna“, odgovorila je.

Počeli su napuštali mjesto zločina, a knjiga ju je sad pošteno i istinski pekla. Slijeganje ramenima pričvrstilo se za njezina rebra.

Dok su prolazili pokraj opasnih sjena kod vijećnice, kradljivica knjiga ustuknu.

„Što nije u redu?“ upita tata.

„Ništa.“

Popriličan broj stvari, međutim, nije bio u redu:

Dim se podizao iz Lieselina ovratnika.

Oko grla joj se stvorila ogrlica znoja.

Ispod košulje, knjiga ju je izjedala.

TREĆI DIO

M E I N K A M P F

u kojem se pojavljuju:

put kući - slomljena žena - borac - žongler - obilježja
ljeta - arijska trgovkinja - hrkačica - dvoje
varalica - i osveta u obliku miješanih lizalica

PUT KUĆI

Mein Kampf.

Knjiga koju je napisao Führer osobno.

Bila je to treća izuzetno važna knjiga koja je došla do Liesel Meminger, samo što je ovaj put nije ukrala. Knjiga se pojavila u Ulici Himmel 33 jedva sat vremena nakon što je Liesel ponovno uplovila u san nakon obvezatne noćne more.

Neki bi rekli da je čudo što je uopće ikad posjedovala tu knjigu,

Njezina je odiseja počela na putu kući, u noći krijesa.

Bili su na gotovo pola puta do Ulice Himmel kad Liesel više nije mogla izdržati. Nagnula se naprijed i uklonila zadimljenu knjigu puštajući je da joj stidljivo skače iz ruke u ruku.

Kad se dovoljno ohladila, oboje su je na trenutak gledali čekajući da im dođu riječi.

Tata: „Što je to, kvragu?“

Pružio je ruku i zgrabio *Slijeganje ramenima*. Objašnjenje nije bilo potrebno. Bilo je očito da ju je djevojčica ukrala iz vatre. Knjiga je bila vruća i vlažna, plava i crvena - postiđena - i Hans Hubermann ju je otvorio. Na stranicama trideset i osam i trideset i devet. „Još jedna?“

Liesel je protrljala rebra.

Da.

Još jedna.

„Čini se“, natuknu tata, „da se više ne moram trampiti za cigarete, je li? Nema potrebe, kad krađeš ove stvarčice jednakom brzinom kojom ih ja stignem kupiti.“

Liesel, za razliku od njega, nije govorila. Možda je tada prvi put uvidjela da zločin najbolje govorí sam za sebe. Nepobitno.

Tata je proučavao naslov pitajući se, vjerojatno, kakvu točno prijetnju ta knjiga predstavlja za srca i umove njemačkoga naroda. Vratio ju je Liesel. Nešto se dogodilo.

„Isuse, Marijo i Josipe.“ Svaka se riječ na rubu rasula. Odlomila bi se i oblikovala sljedeću.

Zločinka više nije mogla izdržati. „Što, tata? Što je?“
„Pa naravno.“

Kao i većina ljudi u raljama spoznaje, Hans Hubermann stajao je pomalo obamrlo. Sljedeće riječi ili će izvikati, ili mu se neće ni provući između zuba. A one će najvjerojatnije biti tek ponavljanje onoga što je samo nekoliko trenutaka prije izgovorio.

„Pa naravno.“

Ovaj mu je put glas bio poput šake, netom tresnute o stol.

Tata je nešto video. Brzo je to sagledao, od početka do kraja, poput utrke, ali bilo je previsoko i predaleko da bi i Liesel vidjela. Preklinjala ga je. „Daj, tata, što je?“ Strahovala je da će reći mami za knjigu. Kako to obično biva s ljudima, sve se ovo vrtjelo oko nje. „Reći ćeš joj?“

„Molim?“

„Znaš. Hoćeš li reći mami?“

Hans Hubermann i dalje je gledao, visok i odsutan.
„Što?“

Podigla je knjigu. „Za ovo.“ Zatresla ju je u zraku, kao da vitla pištoljem.

Tata je bio zbumjen. „Zašto bih?“

Mrzila je takva pitanja. Prisiljavala su je da prizna ružnu istinu, da otkrije vlastitu prljavu, kradljivu narav. „Zato što sam ponovno ukrala.“

Tata se savio u čučanj, a zatim ustao i položio joj dlan na glavu. Pomilovao ju je po kosi grubim, dugim prstima i rekao: „Naravno da neću, Liesel. Sigurna si.“

„A što ćeš, onda, napraviti?"

To je bilo pravo pitanje.

Kakav će to divan čin Hans Hubermann dočarati iz zraka Minhenske ulice?

Prije no što vam to pokažem, mislim da bismo prvo trebali baciti pogled na ono što je video prije svoje odluke.

* * * TATINE BRZOPOTEZNE VIZIJE * * *

Prvo vidi djevojčine knjige:

Grobarov priručnik, Pas imenom Faust,

Sujetionik i, sada, Slijeganje ramenima.

Slijede kuhinja i zapaljivi Hans mlađi koji gleda knjige na stolu, gdje djevojčica često čita. Progovara:

„I kakvo to smeće ova mala čita?"

Njegov sin triput ponavlja pitanje, nakon čega predlaže primjerene štivo.

„Čuj, Liesel." Tata ju je obgrlio rukom i usmjeravao je. „Ovo je naša tajna, ova knjiga. čitat ćemo je noću, ili u podrumu, baš kao i ostale - ali moraš mi nešto obećati."

„Što god hoćeš, tata."

Noć je bila glatka i nepomična. Sve je slušalo. „Ako te ikad zamolim da čuvaš moju tajnu, učinit ćeš to."

„Obećavam."

„Fino. Hajdemo, sad. Dođemo li imalo kasnije, mama će nas ubiti, a to ne želimo, ne? I nema više krađe knjiga, dobro?"

Liesel se naceri.

Tek će poslije doznati da je u sljedećih nekoliko dana njezin udomitelj uspio trampiti cigarete za drugu knjigu, koja, međutim, ovaj put nije bila namijenjena njoj. Pokucao je na vrata ureda Nacističke stranke u Molchingu i iskoristio priliku da se raspita o svojoj prijavi za članstvo. Kad su porazgovarali o tom, dao im

je zadnje ostatke novca i tucet cigareta. Zauzvrat je primio rabljeni primjerak *Mein Kampfa*.

„Ugodno čitanje”, reče jedan od članova stranke.
„Hvala”, klimnu Hans.

Na ulici je još čuo muškarce unutra. Jedan od glasova bio je osobito jasan. „Nikad ga neće primiti”, reče, „ni da kupi stotinu primjeraka *Mein Kampfa*.“ Izjava je naišla na jednoglasno odobravanje.

Hans je držao knjigu u desnoj ruci razmišljajući o novcu za poštarinu, životarenju bez cigareta i pokćerki koja mu je dala tu sjajnu ideju.

„Hvala”, ponovi, na što prolaznik upita što je rekao.

S karakterističnom ljubaznošću, Hans odgovori: „Ništa, dobri moj čovječe, baš ništa. Heil Hitler”, i ode niz Minhensku ulicu, držeći Führerove stranice.

Zacijelo su ga razdirali poprilično proturječni osjećaji jer ideja Hansa Hubermannu nije potekla samo od Liesel, nego i od njegova sina. Je li se već bojao da ga nikad više neće vidjeti? S druge strane, istodobno je uživao u ekstazi smisljanja ideje ne usuđujući se još zamisliti njezine komplikacije, opasnosti i zlokobne apsurde. Zasad je ideja bila dovoljna. Bila je neuništiva. Provedba te ideje, e, to je već bilo nešto sasvim drugo. Zasad mu, međutim, dopustimo da uživa u njoj.

Dat ćemo mu sedam mjeseci.

Onda ćemo doći po njega.

O, i te kako ćemo doći.

GRADONAČELNIKOVA KNJIŽNICA

Bez sumnje, nešto od izuzetne važnosti dolazilo je prema Ulici Himmel 33, čega Liesel u taj čas nije bila

svjesna. Da iskrivimo izraz kojim se ljudi pretjerano često koriste, djevojčica je imala prečeg posla:

Ukrala je knjigu.

Netko ju je video.

Kradljivica knjiga je reagirala. Primjereno.

Svaka minuta, svaki sat, bili su prožeti brigom ili, točnije, paranojom. Kriminalna djelatnost to zna učiniti osobi, pogotovo djetetu. Djeca zamišljaju bogat izbor uhvaćenosti. Nekoliko primjera: ljudi iskaču iz uličica. Učitelji su iznenada svjesni svakoga grijeha koji ste ikad počinili. Policija se pojavljuje na vratima svaki put kad se okrene list, ili se udaljena dvorišna vrata s treskom zatvore. Za Liesel je sama paranoja postala kazna, kao i strah od isporuke rublja u gradonačelnikovu kuću. Kad je stiglo vrijeme za to, Liesel, kao što sigurno možete i pretpostaviti, kuću na Grande Strasse nije zgodno previdjela tek omaškom. Dostavila je rublje artritičnoj Heleni Schmidt i preuzela ga u kućanstvu mačkoljubaca Weingartnera, no ignorirala je kuću Bürgermeistera Heinza Hermanna i njegove supruge Ilse.

* * * **JOŠ JEDAN BRZINSKI PRIJEVOD** * * *

Bürgermeister = gradonačelnik

Prvi je put izjavila da je jednostavno zaboravila to mjesto - najgori izgovor koji sam ikad čula – jer je kuća zajašila brdo nad gradom, i bila je nezaboravna. Kad je otišla natrag, i ponovno se vratila praznih ruku, lagala je da nikoga nije bilo doma.

„Nikoga nema doma?” mama je bila sumnjičava. A sumnja joj je ulijevala želju da posegne za kuhačom. Zamahnula je njome prema Liesel i rekla: „Odmah se vrati onamo, i ako ne dođeš kući s rubljem, nemoj uopće dolaziti.”

„Zbilja?”

Bio je to Rudyjev odgovor kad mu je Liesel priopćila što je mama rekla. „Hoćeš da zajedno pobjegnemo?”

„Umrijet ćemo od gladi.”

„Ja ionako umirem od gladi!” Nasmijali su se.

„Ne”, reče ona, „moram to obaviti.”

Hodali su gradom, kao i obično kad je Rudy išao s njom. Uvijek je pokušavao biti kavalir i nositi vreću, ali Liesel bi svaki put odbila. Samo je nad njezinom glavom visjela prijetnja *Watschenom*, i stoga se samo na sebe mogla osloniti da pravilno nosi vreću. Netko drugi vjerojatno bi grublje baratao njome, okretao je ili oštetio, makar samo malo, no to nije vrijedilo rizika. Također je bilo vjerojatno da bi Rudy, kad bi mu dopustila da joj nosi vreću, očekivao poljubac za svoje usluge, a to nije dolazilo u obzir. Osim toga, navikla je na težinu vreće. Prebacivala bi je s ramena na rame olakšavajući jednu po jednu stranu svakih stotinjak koraka.

Liesel je hodala slijeva, Rudy zdesna. Većinu je vremena govorio Rudy, o posljednjoj nogometnoj utakmici u Ulici Himmel, radu u očevoj trgovini i svemu drugome što mu je palo na pamet. Liesel je pokušavala slušati, no nije uspijevala. čula je samo užas koji joj je zvonio u ušima i postajao sve glasniji što su se više približavali Grande Strasse.

„Što to izvodiš? Nije li ovo ta kuća?”

Liesel potvrđno klimnu; pokušala je proći pokraj gradonačelnikove kuće da dobije na vremenu.

„No, hajde”, pozuri je dječak. Molching se mračio. Hladnoća se izdizala iz tla. „Pokreni se, *Saumensch*.” On je ostao na dvorišnim vratima.

Iza stazice, osam je stuba vodilo do glavnog ulaza u kuću, a velika su vrata bila nalik čudovištu. Liesel se namršti mјedenom zvekiru.

„Što čekaš?” viknu Rudy.

Liesel se okrenu i pogleda ulicu. Je li postojao način, bilo kakav, da ovo izbjegne? Je li postojala kakva druga priča ili, budimo iskreni, druga laž koju je previdjela?

„Nemamo cijeli dan.“ Ponovno Rudyjev daleki glas.
„Kojeg vraga čekaš?“

„Začepi gubicu, Steineru!“ Bio je to šaptom izrečen urlik.

„Što?“

„Rekla sam da umukneš, glupi *Saukerlel*“

S tim se rijećima ponovno okrenula prema vratima, podigla mjedeni zvekir i triput kucnula, polako.

S druge su se strane približavala stopala.

Isprva nije pogledala ženu, nego se usredotočila na vreću s rubljem u svojoj ruci. Dok ju je predavala, proučavala je vezicu. Dobila je novac i, potom, ništa. Gradonačelnikova žena, koja nikad nije govorila, samo je stajala u kućnom ogrtaču, a meka joj je paperjasta kosa bila vezana u kratki rep. Iznutra se osjećala naznaka propuha. Nešto poput zamišljena daha trupla. I dalje nije bilo riječi, a kad je Liesel skupila hrabrosti da je pogleda, žena nije imala izraz prijekora, nego potpune odsutnosti. Na trenutak je pogledala preko Lieselina ramena, prema dječaku, a onda klimnula i zakoračila unatrag, zatvarajući vrata.

Poprilično je dugo Liesel ostala gledati u uspravnu, drvenu plohu.

„Hej, Saumenschl“ Bez odgovora. „Liesel!“

Liesel se okrenu.

Oprezno.

Napravila je prvih nekoliko koraka unatrag, kalkulirajući.

Možda je žena ipak nije vidjela kako krade knjigu. Već je bilo mračno. Možda je to bio jedan od onih slučajeva kad se čini da osoba gleda ravno u vas, a zapravo gleda nešto drugo, ili jednostavno sanjari. Ma

kakav bio odgovor, Liesel se okanila daljnje analize. Izvukla se, i to je bilo dovoljno.

Okrenula se i normalno odradila ostatak stuba preskočivši zadnje tri odjednom.

„Idemo, Saukerl.“ čak si je dopustila i smijeh. Paranoja jedanaestogodišnjakinje bila je jaka.

Olakšanje jedanaestogodišnjakinje bilo je euforično.

* * * NEŠTO MALO ZA UBLAŽAVANJE EUFORIJE * * *

Nije se izvukla.

Gradonačelnikova ju je supruga itekako vidjela.

Samo je čekala pravi trenutak.

Prošlo je nekoliko tjedana. Nogomet u Ulici Himmel.

Čitanje *Slijeganja ramenima* između dva i tri sata svakog jutra, poslije noćne more, ili poslijepodne, u podrumu.

Još jedan dobroćudan posjet gradonačel-nikovoj kući.

Sve je bilo divno.

Sve dok.

* * *

Kad je Liesel sljedeći put došla, bez Rudyja, ukazala se prilika. Bio je dan preuzimanja rublja.

Gradonačelnikova je žena otvorila vrata i nije držala vreću, kao obično. Umjesto toga, koraknula je u stranu i svojom kreda-bijelom rukom i zglavkom pokazala djevojčici da uđe.

„Došla sam samo po rublje.“ Liesel se sledila krv u žilama. I zgrušala se. Gotovo se slomila na stubama.

Tad joj žena uputi prvu riječ. Pružila je ruku, hladnih prstiju, i rekla: „Warte - čekaj.“ Kad je bila sigurna da se djevojčica pribrala, okrenula se i žurno ušla natrag unutra.

„Hvala Bogu”, izdahnu Liesel. „Ide po to.” To je bilo rublje.

Ono s čim se žena vratila, međutim, nije bilo ništa slično.

Kad je došla i stala, s nemoguće krhkcom postojanošću, držala je toranj knjiga, naslonjen na trbuh, od pupka do početka grudi. Izgledala je silno ranjivo na tom čudovišnom ulazu. Duge, svijetle trepavice i tek mali žalac izraza. Naznaka.

Dođi i pogledaj, govorila je.

Mučit će me, zaključi Liesel. Odvest će me unutra, zapaliti kamin i baciti me u njega, zajedno s knjigama. Ili će me zaključati u podrum, bez hrane.

No zbog nekog razloga - najvjerojatnije zbog čari knjiga - uhvatila se kako ulazi. Trgnula se od škripanja svojih cipela na drvenim podnicama, a kad je naišla na bolno mjesto i natjerala drvo na jauk, gotovo je stala. Gradonačelnikova se žena nije dala smesti. Samo se nakratko osvrnula i nastavila dalje, prema kestenjastim vratima. Sad je njezino lice izražavalo pitanje.

Jesi li spremna?

Liesel je malo izdužila vrat, kao da će vidjeti preko vrata koja su joj stajala na putu. Očito, to je bio znak da ih ova otvori.

* * *

„Isuse, Marijo...”

Rekla je to naglas, a riječi su se rasporedile po sobi punoj hladnoga zraka i knjiga. Knjige posvuda!

Svaki je zid bio oboružan pretrpanim, no besprije-kornim policama. Jedva se mogla vidjeti boja na zidovima. Slova na hrptima bilo je svih stilova i veličina: crnih, crvenih, sivih, i knjiga svih boja.

Bio je to jedan od najljepših prizora koje je Liesel Meminger ikad vidjela.

U čudu se nasmiješi.

Da takva soba postoji!

Čak i kad je podlakticom nastojala otrti smiješak, odmah je uvidjela da je to uzaludan pokušaj.

Osjećala je kako ženine oči putuju po njezinu tijelu, a kad ju je pogledala, počivale su na njezinu licu.

Tišina koja je uslijedila bila je dulja nego što je uopće smatrala mogućim. Razvlačila se poput elastike, umirući od želje da se prekine. Djevojčica je prekide.

„Mogu li?"

Te su dvije riječi stajale među ralima i ralima praznog,drvom obloženog tla. Knjige su bile miljama daleko.

Žena klimnu.

Da, možeš.

Soba se pomalo smanjivala, sve dok kradljivica nije mogla dodirnuti police u nekoliko malih koraka. Povukla je nadlanicu duž prve police, slušajući šuštanje svojih noktiju dok su klizili po kralježnici svake knjige. Zvučalo je poput kakva instrumenta, ili melodije stopala u bijegu. Koristila se objema rukama. Utrkivale su se. Jedna polica protiv druge. I smijala se. Glas joj je bujao, visoko u grlu, a kad se napokon zaustavila i stala nasred sobe, nemalo je vremena provela prenoseći pogled s polica na svoje prste i natrag.

Koliko je knjiga dodirnula?

Koliko ih je osjetila?

Prešla je sobu i ponovno učinila isto, ovaj put mnogo sporije, dok joj je ruka gledala naprijed, omogućujući tjestu njezina dlana da osjeti malu prepreku koju je predstavljala svaka knjiga. Bilo je to poput čarolije, poput ljepote, dok su sjajne crte svjetla sjale dolje s lustera. Nekoliko je puta gotovo izvukla neki naslov s njegova mjesta, ali nije ih se usudila poremetiti. Bili su presavršeni.

Sa svoje je lijeve strane ponovno vidjela ženu, stajala je pokraj velikog stola, još uvijek držeći mali

toranj knjiga, oslonjen na torzo. Stajala je, ushićeno zakrivljena. Osmijeh kao da joj je paralizirao usne.

„Želite li da... ?"

Liesel nije završila pitanje, nego je izvela ono što je namjeravala upitati, došavši do nje i nježno uvezvi knjige iz ženinih ruku. Zatim ih je smjestila na dio koji je nedostajao na polici, pokraj odškrinuta prozora. Izvanjska je hladnoća strujala unutra.

Na trenutak je pomicala da ga zatvori, ali predomislila se. To nije bila njezina kuća, ne treba se uplitati u situaciju. Umjesto toga, vratila se do gospođe iza sebe, čiji je osmijeh sada izgledao poput rane, a ruke su joj vitko visjele sa strane. Poput ruku djevojčice.

Što sad?

Nelagoda se uvukla u sobu i Liesel je bacila posljednji, brzi pogled na zidove knjiga. Riječi su joj se vrpcoljile u ustima, no izašle su u naletu. „Trebala bih krenuti."

Otišla je iz trećeg pokušaja.

Nekoliko je minuta pričekala u predvorju, ali žena nije dolazila, i kad se Liesel vratila do ulaza u sobu, vidjela ju je kako sjedi za stolom i prazno zuri u jednu od knjiga. Odlučila je da je neće ometati. U predvorju je pokupila rublje.

Ovaj put izbjegla je bolno mjesto u podnicama, hodajući golemom duljinom hodnika, držeći se zida sa svoje lijeve strane. Kad je zatvorila vrata za sobom, u ušima joj je odjeknuo mјedeni zveket, i s rubljem pokraj sebe, pogladila je meso drveta. „Kreni", reče.

* * *

Isprva je ošamućeno koračala prema kući.

Nadrealno iskustvo u sobi punoj knjiga, sa zabezeknutom, slomljenom ženom, hodalo je s njom. Vidjela ga je na zgradama, poput predstave. Možda je to sličilo načinu na koji je tatu pogodilo otkrivenje s *Mein*

Kampfom. Kamo god pogledala, Liesel je vidjela gradonačelnikovu ženu s naslaganim knjigama u rukama. Za uglovima je čula šuškanje vlastitih ruku, kako remete police. Vidjela je otvoreni prozor, luster divnog svjetla, i vidjela je sebe kako odlazi, bez i jedne riječi zahvale.

Uskoro se njezino otupjelo stanje pretvorilo u mučenje i samoprijegor. Počela se prekoravati.

„Ništa nisi rekla.“ Glava joj se energično tresla među užurbanim koracima. „Ni doviđenja. Ni hvala.

Ni to je najljepši prizor koji sam ikad vidjela. Ništa!“ Da, bila je kradljivica knjiga, ali to nije značilo da se ne treba lijepo ponašati. To nije značilo da ne može biti pristojna.

Hodala je dobrih nekoliko minuta, boreći se s neodlučnošću. U Minhenskoj je ulici tome došao kraj.

Kad je već mogla nazrijeti znak na kojem je pisalo STEINER - SCHNEIDERMEISTER, okrenula se i potrčala natrag.

Ovaj put nije bilo oklijevanja.

Bubnula je po vratima odašiljući mjedenu jeku kroz drvo.

Scheisse!

Pred njom nije stajala gradonačelnikova supruga, nego gradonačelnik osobno. U žurbi, Liesel je previdjela auto koji je stajao pred kućom, na ulici.

S brkovima i u crnom odijelu, muškarac progovori.
„Mogu li ti pomoći?“

Liesel nije mogla ništa reći. Ne još. Boreći se za zrak, pognula se naprijed, no, na sreću, žena je stigla kad se ona bar djelomično oporavila. Ilsa Hermann stajala je iza svojeg supruga, sa strane.

„Zaboravila sam“, reče Liesel. Podigla je vreću i obratila se gradonačelnikovoj supruzi. Unatoč muci s disanjem, progurala je riječi kroz rupu na vratima - između gradonačelnika i okvira - do žene. Toliko se

mučila da dođe do daha da su riječi bježale samo po nekoliko njih odjednom.

„Zaboravila sam... Mislim, samo sam vam htjela", reče, „zahvaliti.“

Gradonačelnikova se žena ponovno ranjeno osmijehnula. Prišla je naprijed i stala uza svojeg supruga, pa vrlo slabašno klimnula, pričekala i zatvorila vrata.

Liesel je trebala dobra minuta da ode.

Nasmiješila se stubama.

ULAZI BORAC

A sad, promjena scene.

Oboma nam je dosad predobro išlo, prijatelju, zar ne? Što kažete na to da na minutu-dvije zaboravimo Molching?

Dobro će nam doći.

A važno je i za priču.

Malo ćemo putovati, do tajnoga skladišta, i vidjeti što ćemo naći.

*** * * TURISTIČKO RAZGLEDAVANJE PATNJE * * ***

Sa svoje lijeve strane,

a možda i desne,

možda čak i ravno ispred sebe,

naći ćete malu, crnu sobu.

U njoj sjedi Židov.

On je šljam.

On je izgladnio.

On je preplašen.

Molim vas, pokušajte ne svrnuti pogled.

Nekoliko stotina milja sjeverozapadno, u Stuttgartu, daleko od kradljivica knjiga, žena gradonačelnika i Ulice Himmel, jedan je čovjek sjedio u mraku. Odlučili su da je to najbolje mjesto. Teže je pronaći Židova u mraku.

Sjedio je na svojem kovčegu i čekao. Koliko je već dana prošlo?

Već tjednima, kako se njemu činilo, jeo je samo gnusan okus vlastita gladnog daha, i još ništa. S vremena na vrijeme, glasovi bi protumarali pokraj njega, i katkad je čeznuo da pokucaju na vrata, otvore ih, izvuku ga van, na nepodnošljivo svjetlo. Zasad je mogao samo sjediti na kauču od svojeg kovčega, s dlanovima pod bradom, dok su mu laktovi žarili bedra.

Postojali su samo san, izgladnio san, i nadražaj polubudnosti, te kazna poda.

Zanemari stopala koja svrbe.

Ne grebi tabane.

I ne kreći se previše.

Jednostavno ostavi sve tako kako jest, pod svaku cijenu. Možda će uskoro kucnuti trenutak da se krene. Svjetlo poput pištolja. Eksplozija za oči. Možda će kucnuti trenutak da se krene. Možda će kucnuti trenutak, zato se probudi. Odmah se probudi, dovraga! Probudi se.

Vrata su se otvorila i zatvorila, i jedan se lik nagnuo nad njega. Ruka je uzbibala hladne valove njegove odjeće i prljave struje ispod nje. Iza ruke se spustio glas.

„Max”, prošaptao je. „Max, probudi se.“

Oči mu nisu učinile ništa od onoga što se obično opisuje kao šok. Nije bilo trzaja, pljuske, poskakivanja. To se događa kad se probudite iz ružna sna, a ne kad se probudite u njega. Ne, oči su mu se s mukom otvarale,

od mraka do zamračenosti. No tijelo mu je reagiralo, trznuvši se nagore i izbacivši ruku, da bi zgrabio zrak. Glas gaje sad smirivao. „Oprosti stoje tako dugo trajalo. Mislim da me nadziru. A čovjeku je za osobnu kartu trebalo dulje nego što sam mislio, ali..." Slijedila je stanka. „Sad je tvoja. Nije vrhunske kvalitete, ali nadajmo se daje dovoljno dobra da te izvuče odavde, dođe li do toga." Čučnuo je i mahnuo rukom prema kovčegu. U drugoj je ruci držao nešto teško i plosnato. „Hajde, siđi." Max je poslušao ustajući i češući se. Osjećao je kako mu se kosti zatežu. „Karta je u ovome." Bila je to knjiga. „Trebao bi unutra staviti i mapu i upute. A tu je i ključ - nalijepljen na unutrašnjost korica." Otvorio je kovčeg što je tiše mogao i stavio knjigu unutra, poput bombe. „Vratit ću se za nekoliko dana."

Ostavio je vrećicu u kojoj je bio kruh, mast i tri male mrkve. Uz to je bila boca vode. Nije bilo isprike. „To je najbolje što sam smogao."

Vrata se otvaraju, vrata se zatvaraju.

Ponovno sam.

Odmah zatim dostigao ga je zvuk.

Sve je bilo tako očajno glasno u tami kad je bio sam. Svaki put kad se pomaknuo, čuo se zvuk gužvanja. Osjećao se poput čovjeka u papirnatu odijelu.

Hrana.

Max je podijelio kruh na tri dijela i dva stavio na stranu. Uronio je u onaj koji je držao u ruci, žvačući i gutajući, tjerajući ga niz suhi prolaz svojega grla. Mast je bila hladna i tvrda, strugala si je put nizbrdo, s vremena na vrijeme zastajući. Snažno bi je gutanje odvajalo i potjerala dolje.

Zatim mrkve.

Ponovno je dvije stavio na stranu, a treću proždro. Buka je bila zapanjujuća. Zacijselo je i Führer osobno

čuo zvuk narančasta drobljenca u njegovim ustima. Svaki mu je ugriz lomio zube. Kad je malo popio, bio je sasvim siguran da ih uspijeva progutati. Sljedeći put, savjetovao je sam sebi, prvo pij.

Poslije, na njegovo olakšanje, kad su ga odjeci napustili i kad je smogao snage provjeriti prstima, svi su zubi još bili na broju, nedirnuti. Htio se nasmiješiti, ali osmijeh nije dolazio. Mogao je samo zamisliti slabašan pokušaj i usta puna slomljenih zuba. Satima ih je dodirivao.

Otvorio je kovčeg i podigao knjigu.

U mraku nije mogao pročitati naslov, a rizik da upali šibicu trenutačno mu se činio prevelik.

Kad je progovorio, riječi su imale okus šapta.

„Molim vas“, reče. „Molim vas.“

Govorio je čovjeku kojeg nikad nije upoznao. Uz još nekoliko važnih pojedinosti, znao je čovjekovo ime. Hans Hubermann. Ponovno mu se obratio, tom dalekom strancu. Preklinjao je.

„Molim vas.“

OBILJEŽJA LJETA

Pa, eto.

Itekako ste svjesni što će to točno doći u Ulicu Himmel do kraja 1940.

Ja znam.

Vi znate.

Liesel Meminger, međutim, ne možemo svrstati u tu kategoriju.

Kradljivici knjiga ljeto je te godine bilo jednostavno. Sastojalo se od četiri glavna elementa, ili obilježja. S vremenom na vrijeme pitat će se koja je najsnažnija.

* * * A NOMINIRANI SU * * *

- 1. Napredak kroz Slijeganje ramenima, svake noći.**
- 2. čitanje na podu gradonačelnikove knjižnice.**
- 3. Igranje nogometa u Ulici Himmel.**
- 4. Iskorištavanje različitih prilika za krađu.**

Slijeganje ramenima je, zaključila je, odlično. Svake noći kad bi se smirila od more, ubrzo bi joj postalo drago što je budna i što može čitati. „Nekoliko stranica?” upitao bi tata, a Liesel bi klimnula. Katkad bi poglavljje dovršili sljedećeg dana, dolje u podrumu.

Bilo je očito zašto su vlasti knjigu smatrali problematičnom. Glavni je lik bio Židov, i bio je prikazan u pozitivnom svjetlu. Neoprostivo. Bio je bogataš koji se umorio od toga što je puštao da život prolazi pokraj njega - a što je opisivao kao slijeganje ramenima na probleme i užitke vremena koje čovjek provede na zemlji.

Početkom ljeta u Molchingu, dok su se Liesel i tata probijali kroz knjigu, taj je čovjek putovao poslom u Amsterdam, a vani je drhtao snijeg. Djevojčici se to silno dopalo - uzdrhtali snijeg. „Točno to radi kad pada”, rekla je Hansu Hubermannu. Sjedili su zajedno na krevetu, tata napola u snu, a djevojčica potpuno budna.

Katkad je promatrala tatu dok je spavao, znajući istodobno i više i manje o njemu no što su oboje bili svjesni. često bi čula kako on i mama raspravljaju o tome što on nema posla, ili malodušno govore da Hans treba otići u posjet njihovu sinu, pri čemu je samo otkrio kako je mladić napustio svoje prebivalište i najvjerojatnije već bio na putu u rat.

„Schlafgut, tata”, rekla bi tada djevojčica. „Dobro spavaj”, i provukla bi se pokraj njega, dolje s kreveta, da bi ugasila svjetlo.

Sljedeće je obilježje ljeta, kako spomenuh, bila gradonačelnikova knjižnica.

Kao primjer te situacije pogledajmo prohladni dan kasnoga lipnja. Rudy se, blago rečeno, pjenio.

Što je ta Liesel Meminger mislila, tko je ona? Tako mu reći da danas mora sama odnijeti oprano i izglačano rublje? Nije dovoljno dobar da hoda uz nju cestom?

„Prestani se žaliti, *Saukerl*“, prigovorila mu je. „Jednostavno, osjećam se krivom. Propuštaš utakmicu.“

Pogledao je preko ramena. „Pa, kad tako kažeš...“ Slijedio je *Schmunzel*. „Zabij si svoje rublje.“

Otrčao je i nije tratio vrijeme, odmah se pridružio ekipi. Kad je Liesel došla do vrha Ulice Himmel, osvrnula se baš na vrijeme da ga vidi kako stoji ispred najbližeg provizornoga gola. Mahnuo joj je.

„*Saukerl*“, nasmijala se i, podižući ruku, zasigurno je znala da je i on njoj istodobno rekao *Saumensch*. Mislim da je to najviše što se jedanaestogodišnjaci mogu približiti ljubavi.

Počela je trčati, prema Grande Strasse i gradonačelnikovoj kući.

Naravno, pred njom su se protezali znoj i naborano, dahtavo disanje.

Ali, čitala je.

Pustivši djevojčicu četvrti put unutra, gradonačelnikova žena sjedila je za stolom i jednostavno gledala knjige. Prilikom drugog posjeta, dopustila je Liesel da izvuče jednu i prelista je, što je dovelo do druge, pa treće sve dok pola tuceta knjiga nije bilo zalipljeno za nju, ili stisnute pod njezinom rukom, ili na hrpi koja joj je u drugoj ruci rasla sve više.

Ovom prilikom, dok je Liesel stajala u prohladnom okružju sobe, u želucu joj je krulilo, ali od mutave, oštećene žene nije bilo nikakve reakcije. Ponovno je bila u kućnoj haljini i, premda je nekoliko puta promotrlila djevojčicu, nikad to nije bilo zadugo. Obično je više pozornosti obraćala na ono što je bilo pokraj nje, na nešto što je nedostajalo. Prozor je bio širom otvoren:

četvrtasta, hladna usta, s povremenim olujnim naletima.

Liesel je sjedila na podu. Knjige su bile razasute oko nje.

Nakon četrdeset minuta je otišla. Svaki je naslov vraćen na svoje mjesto.

„Doviđenja, Frau Hermann.“ Riječi su uvijek došle poput šoka. „Hvala.“ Nakon toga, žena joj je platila, i ona je otišla. Svaki je pokret bio uvjetovan, i kradljivica knjiga otrčala je doma.

Kako je ljeto nadolazilo, soba puna knjiga postajala je toplica, i sa svakim je danom preuzimanja ili dostave rublja pod bio manje bolan. Liesel bi sjedila uz hrpicu knjiga do sebe i pročitala po nekoliko odlomaka iz svake pokušavajući zapamtiti riječi koje nije znala kako bi, nakon povratka kući, pitala tatu. Poslije, kad je kao adolescentica pisala o tim knjigama, Liesel se više nije sjećala njihovih naslova. Ni jednoga. Možda bi, da ih je ukrala, bila bolje pripremljena.

Ono čega se sjećala jest da je na jednoj od slikovnica, s unutarnje strane korica, bilo nezgrapno napisano ime:

* * * **IME DJEČAKA** * * *
Johann Hermann

Liesel se ugrizla za usnicu, ali nije mogla dugo izdržati. Na podu, okrenula se i pogledala gore, ženu u kućnom ogrtaču, i postavila pitanje. „Johann Hermann“, reče. „Tko je to?“

Žena je pogledala mimo nje, nekamo pokraj Lieselinih koljena.

Djevojčica se ispričala. „Oprostite. Ne bih trebala pitati takve stvari...“ Pustila je da rečenica sama odumre.

Ženino se lice nije promijenilo, no ipak je nekako uspjela progovoriti. „Sad, na ovome svijetu, više nije ništa”, objasnila je. „Bio je moj...”

* * * DOSJEA PRISJEĆANJA * * *

O, da, itekako ga se sjećam.

Nebo je bilo tmurno i duboko, poput živog pijeska.

**Jedan je mladić bio omotan bodljikavom žicom,
poput divovske trnove krune.**

Odmotala sam ga i iznijela.

**Visoko iznad zemlje,
zajedno smo potonuli, na koljena.
Bio je to tek još jedan dan 1918.**

„Uza sve ostalo”, rekla je, „smrznuo se.” Na trenutak se igrala rukama, a onda to ponovno izrekla.

„Smrznuo se, sigurna sam.”

Gradonačelnikova žena bila je samo još jedna iz brigade sličnih, raštrkane diljem svijeta. Već ste je vidjeli, sigurna sam. U svojim pričama, svojim pjesmama, na ekranima koje volite gledati. Posvuda su, pa zašto ne bi bile i ovdje? Zašto ne na ljupkom briještu u njemačkome gradiću? To je jednako dobro mjesto za patnju kao i svako drugo.

Stvar je u tome što je Ilsa Hermann odlučila svoju patnju pretvoriti u trijumf. Kad ju je ova odbila napustiti, podlegla joj je. Prigrlila je.

Nije se mogla ustrijeliti, grepsti, ni prepustiti se drugim vrstama samoozljedivanja, ali odabrala je ono što je vjerojatno smatrala najblažom varijantom - bar podnositi neugodu vremena. Što se Liesel tiče, možda se molila da ljetni dani budu hladni i mokri. Uglavnom, živjela je na pravome mjestu.

Kad je Liesel toga dana otišla, s velikom je tjeskobom nešto rekla. U prijevodu, s tri se divovske

riječi borila, nosila ih na ramenima i ispustila ih poput šeprtljava trojca pod noge Ilse Hermann. Djevojčica je pod njima teturala amo-tamo i, kad više nije mogla podnositi njihovu težinu, pale su postrance. Zajedno su sjedile na podu, velike i glasne, i nespretne.

*** * * TRI DIVOVSKIE RIJEČI * * ***
Žao mi je.

Ponovno je lice gradonačelnikove žene gledalo prostor pokraj nje. Lice poput prazne stranice.

„Zbog čega?” upita, ali vrijeme je dotad već isteklo. Djevojčica je bila daleko izvan sobe. Već je bila gotovo kod ulaznih vrata. Kad ih je čula, Liesel se zaustavila, ali odlučila je ne vraćati se, nego radije bešumno izaći iz kuće i niza stube. Upila je pogled na Molching prije no što je nestala dolje u njemu, i prilično je dugo žalila gradonačelnikovu ženu.

S vremena na vrijeme Liesel se pitala ne bi li jednostavno trebala ostaviti ženu na miru, no Ilsa Hermann bila je odveć zanimljiva, a privlačnost knjiga odveć snažna. Nekoć su riječi paralizirale Liesel, ali sad, kad je ona sjedila na podu, a gradonačelnikova žena za suprugovim stolom, osjećala je urođenu snagu. Događalo se to svaki put kad bi odgonetnula novu riječ ili sklopila rečenicu.

Bila je djevojčica.

U nacističkoj Njemačkoj.

Kako primjereno, to što je otkrivala snagu riječi.

I kako će joj užasno (ali i zanosno!) biti mnogo mjeseci poslije kad će osloboditi tu novootkrivenu snagu baš u trenutku kad je gradonačelnikova supruga iznevjeri. Kako će je brzo sažaljenje napustiti, i kako će se brzo preliti u nešto sasvim drugo... Sada, međutim, u ljeto 1940., nije mogla vidjeti što je čeka, na više načina. Osvjedočila se samo o ucviljenoj ženi s knjigama

ispunjrenom sobom koju je uživala posjećivati. To je bilo sve. Bio je to Drugi dio njezina života tog ljeta.

Treći dio, hvala Bogu, bio je malo bezbrižniji - nogomet u Ulici Himmel.

Dopustite da vam dočaram sliku:

Cesta po kojoj se vuku noge.

Nalet dječačkog daha.

Izvikane

riječi: „Ovamo! Tu! Scheisse !"

Grubo odskakivanje lopte po cesti.

Sve je to bilo prisutno u Ulici Himmel, kao i zvuk isprika, dok se ljeti i dalje razmahivalo.

Isprike su pripadale Liesel Meminger.

Bile su upućene Tommyju Mulleru.

Do početka srpnja, napokon ga je uspjela uvjeriti da ga ne namjerava ubiti. Otkad mu je u studenome prethodne godine priuštila batine, Tommy se još uvijek bojao biti u njezinoj blizini. U nogometnim susretima u Ulici Himmel držao se na poštenoj udaljenosti. „Nikad ne znaš kad bi mogla poludjeti", povjerio se Rudyju, napola se trzajući, napola govoreći.

U Lieselinu obranu treba reći: nikad se nije prestala truditi da mu bude ugodno. Razočaralo ju je što se uspješno pomirila s Ludwigom Schmeiklom, ali ne i s nedužnim Tommyjem Mullerom. I dalje bi malo ustuknuo kad god bi je video.

„Kako sam mogla znati da si se toga dana *smijao za mene?*" opetovano ga je ispitivala.

Čak je i nekoliko puta uskočila umjesto njega na gol dok ga ostatak ekipe ne bi počeo preklinjati da se vrati.

„Vrati se na gol!" na koncu mu je naredio dječak imenom Harald Mollenhauer. „Očajan si." To je bilo nakon što mu je Tommy podmetnuo nogu, baš kad je

ovaj trebao zabit gol. Dosudio bi si jedanaesterac, da nisu bili na istoj strani.

Liesel se ponovno vratila s gola u igru, i uvijek bi nekako završila čuvajući Rudyja. Blokirali bi se i podmetali jedno drugome nogu, nazivali se pogrdnim imenima. Rudy bi komentirao. „Ovaj put ne može proći, ta glupa *Saumensch Arschgrobblter*. Nema nikakve šanse.“ čini se da je uživao nazivati Liesel dupegrebačicom. Bio je jedan od užitaka djetinjstva.

Drugi je užitak, naravno, bila krađa. četvrti dio, ljeto 1940.

Istini za volju, mnogo je stvari spajalo Rudyja i Liesel, ali krađa je potpuno zacementirala njihovo prijateljstvo. Potaknula ju je prilika, a dalje ih je na nju tjerala neizbjježna sila - Rudyjeva glad. Dečko je stalno umirao za tim da nešto pojede. Uz nevolje s racioniranjem, ni posao njegova oca u posljednje vrijeme nije baš dobro išao (uklonjena je prijetnja židovske konkurencije, ali i židovske mušterije). Steineri su jedva spajali kraj s krajem da prežive. Kao i mnogi drugi u četvrti oko Ulice Himmel, pribjegli su trampi. Liesel bi mu dala malo hrane iz svojeg doma, ali ni ondje je nije bilo baš u izobilju. Mama je obično pravila juhu od graška. Kuhala bi je nedjeljom navečer - i ne samo za jednu ili dvije reprize. Napravila bi dovoljno graškove juhe da potraje do sljedeće subote. Onda bi u nedjelju skuhala sljedeću. Graškova juha, kruh, katkad mala porcija krumpira ili mesa. Pojeli ste i niste tražili još; i niste prigovarali.

Isprva su radili razne stvari kako bi pokušali zaboraviti na to.

Rudy ne bi bio gladan kad su igrali nogomet na ulici. Ili kad bi uzeli bicikle njegova brata i sestre i odvezli se do trgovine Alexa Steinera, ili posjetili Lieselina tatu, ako bi on taj dan radio. Hans

Hubermann sjeo bi s njima i pričao viceve na posljednjem poslijepodnevnom svjetlu.

Dolaskom nekoliko topnih dana još je jedna razbibriga bila učenje plivanja u rijeci Amper. Voda je još bila malo prehladna, ali svejedno su išli.

„Hajde“, mamio ju je Rudy da uđe. „Točno tu. Tu nije tako duboko.“ Nije vidjela divovsku rupu u koju je išla i potonula je ravno na dno. Pseći stil spasio joj je život, unatoč tome što se gotovo udavila od nabrekla gutljaja vode.

„*Saukerl*“, optužila ga je, kad se srušila na obalu rijeke.

Rudy se pobrinuo da se drži na udaljenosti. Vidio je što je napravila Ludwigu Schmeiklu. „Sad znaš plivati, ne?“

To je nije posebno razvedrilo dok je marširala odande. Kosa joj je bila zalijepljena za obraz, i bale su joj curile iz nosa.

Viknuo je za njom. „Znači li to da neću dobiti poljubac što sam te naučio?“

„*Saukerl!*“

Kakve li drskosti!

Bilo je neizbjježno.

Deprimirajuća graškova juha i Rudyjeva glad napokon su ih nagnali na krađu. To je pak potaknulo njihovo vezivanje sa skupinom starije djece koja su krala od seljaka. Kradljivcima voća. Nakon jedne nogometne utakmice Liesel i Rudy uvidjeli su prednosti držanja očiju otvorenima. Sjedeći na Rudyjevu pragu, primijetili su Fritza Hammera, jednoga od svojih starijih kolega, kako jede jabuku. Bila je vrste *Klar* - one dozrijevaju u srpnju i kolovozu - i u njegovojo je ruci djelovala veličanstveno. Još tri, ili možda četiri, izbočile su mu džepove jakne. Dolunjali su bliže.

„Odakle ti to?“ upita Rudy.

Isprva se dječak samo nacerio. „Pst.“ Zatim je izvukao jabuku iz džepa i dobacio je. „Samo je pogledajte“, upozorio ih je. „Nemojte je pojesti.“

Kad su sljedeći put vidjeli istoga dječaka u istoj jakni, na dan koji je bio pretopao za nju, slijedili su ga. Odveo ih je uzvodno uz rijeku Amper. Nedaleko od mjesta gdje je Liesel katkad boravila s tatom dok je tek učila čitati.

Skupina od pet dječaka, pokoji visok i žgoljav, a neki niski i žilavi, stajala je i čekala.

U to je doba u Molchingu bilo nekoliko takvih skupina, a neke su imale članove od samo šest godina. Voda ove ekipe bio je pristali petnaestogodišnji kriminalac imenom Arthur Berg. Osvrnuo se na sve strane i video dvoje jedanaestogodišnjaka. „Und?“ upita. „I?“

„Umirem od gladi“, odgovori Rudy.

„I brz je“, reče Liesel.

Berg ju je pogledao. „Ne sjećam se da sam te pitao za mišljenje.“ Bio je tinejdžerske visine i imao je dug vrat. Prištevi su mu na licu bili okupljeni u skupine. „Ali sviđaš mi se.“ Bio je prijateljski nastrojen, na način lajavog adolescentskog pametnjakovića. „Nije li to ona mala koja ti je prebila brata, Anderl?“ Glas se nedvojbeno proširio. Dobro mlaćenje nadilazi generacijski jaz.

Drugi dječak - jedan od onih malih i žilavih - čupave plave kose i kože boje leda, dobaci pogled.

„Mislim da jest.“

Rudy potvrди. „Jest.“

Andy Schmeikl priđe i promotri je, odozgor nadolje, a lice mu je bilo zamišljeno, dok se nije razvuklo u široki osmijeh. „Sjajan posao, mala.“ čak ju je i pljesnuo po leđima zahvativši oštri dio lopatice. „Da sam ja to učinio, dobio bih bićem.“

Arthur se prebacio na Rudyja. „A ti si onaj Jesse Owens, ne?“

Rudy klimnu.

„Očito si idiot", reče Arthur, „ali naša vrsta idiota. Hajde."

Upali su.

Kad su stigli do farme, Liesel i Rudyju dobačena je vreća. Arthur Berg zgrabio je svoju jutenu vreću. Provukao je prste kroz tanke pramenove kose. „Je li ijedno od vas već kralo?"

„Naravno", potvrđi Rudy. „Stalno." Nije baš bio uvjerljiv.

Liesel je bila konkretnija. „Ja sam ukrala dvije knjige", na što se Arthur nasmijao, u tri kratka roktaja. Prištevi su mu promijenili položaj.

„Ne možeš jesti knjige, dušice."

Odatle su svi proučili stabla jabuke, koja su stajala u dugim, zakriviljenim redovima. Arthur Berg izdao je zapovijedi. „Prvo", reče. „Nemojte zapeti na ogradi. Zapnete li na ogradi, ostavljamo vas. Jasno?" Svi su klimnuli ili rekli da. „Drugo. Jedan na stablu, drugi dolje. Netko mora skupljati." Protrljao je ruke. Uživao je u ovome. „Treće. Ako vidite da netko dolazi, viknite dovoljno glasno da probudite i mrtve - i svi bježimo. *Richtig?*"

„Richtig." To je bilo zborno.

***DVOJE DEBITANTSKIH ***

KRADLJIVACA JABUKA, ŠAPĆE

„Liesel, jesli si sigurna? I dalje želiš ovo napraviti?"

„Pogledaj bodljikavu žicu, Rudy, kako je visoka."

„Ne, ne, gledaj, prebaciš vreću preko nje. Vidiš?"

Poput njih."

„Dobro."

„Hajde, onda!"

„Ne mogu!" Okljevanje.

**„Rudy, ja...“
„Pokreni se, Sautnensch !“**

Gurnuo ju je prema ogradi, prebacio praznu vreću preko žice, popeli su se prijeko, i otrčali premaostalima. Rudy se popeo na najbliže drvo i počeo bacati jabuke. Liesel je stajala dolje i stavljala ih u vreću. Kad je bila puna, pojавio se drugi problem.

„Kako ćemo se vratiti preko ograde?“

Odgovor je došao kad su primijetili da se Arthur Berg penje što je bliže moguće stupu. „Ondje je žica čvršća“, istaknu Rudy. Prebacio je vreću, natjerao Liesel da ide prva, a zatim sletio pokraj nje s druge strane, među voće koje se prosulo iz vreće.

Pokraj njih, duge noge Arthura Berga zabavljeni su gledale.

„Nije loše“, spusti se glas odozgor. „Nije nimalo loše.“

Kad su se vratili do rijeke, skriveno među drvećem, uzeo je vreću i dao Liesel i Rudyju tucet jabuka.

„Dobro obavljeno“, bio je njegov posljednji komentar na tu temu.

Tog su poslijepodneva, prije povratka kući, Liesel i Rudy pojeli svaki po šest jabuka u pola sata. Isprva su se bavili mišlju da jabuke podijele s ukućanima, ali u tome se skrivala poprilična opasnost. Nije ih osobito privlačila mogućnost da objašnjavaju odakle je zapravo voće došlo. Liesel je čak mislila da bi se mogla izvući kad bi rekla samo tati, no nije htjela da pomisli kako uza se ima kompulzivnu zločinku. Pa je jela.

Na obali rijeke gdje je naučila plivati riješili su se svih jabuka. Nenavikli na takav luksuz, znali su da će im vjerojatno biti zlo.

Svejedno su jeli.

„Saumensch!“ Izvrijedala ju je mama te večeri.
„Zašto toliko povraćaš?“

„Možda od graškove juhe”, natuknu Liesel.

„Točno”, oglasi se tata, poput jeke. Ponovno je bio kod prozora. „Sigurno. I meni je malo zlo.”

„Tko je tebe što pitao, Saukerl !?” Brzo se okrenula natrag prema *Saumensch*, koja je povraćala.

„Onda? Što je? Što je, prasice prljava ?”

Ali Liesel ne reče ništa.

Jabuke, pomisli blaženo. Jabuke. I ispovraća se još jednom, za sreću.

ARIJSKA TRGOVKINJA

Stajali su ispred trgovine Frau Diller, naslonjeni na vapnom obijeljeni zid.

U ustima Liesel Meminger bila je lizalica.

U oči joj je sjalo sunce.

Unatoč tim zaprekama, i dalje je mogla govoriti, i prepirati se.

* * * **JOŠ JEDAN RAZGOVOR RUDYJA I LIESEL* * ***

„Požuri se, *Saumensch*, to je već deset.”

„Nije, tek je osam - imam još dva.”

„Onda se požuri, rekao sam ti da smo trebali nabaviti nož i prezlati je napola...

Hajde, to je dva.”

„Dobro. Evo ti. I nemoj je progutati.”

„Izgledam li kao kreten?”

Kratka stanka.

„Izvrsna je, ne?”

„Itekako, *Saumensch*.”

Krajem kolovoza i ljeta, pronašli su na tlu jedan pfenig. Čisto uzbuđenje.

Ležao je, napola zahrđao, u prašini, na ruti raznošenja oprana i izglačana rublja. Usamljena, korodirala kovanica.

„Gle ti ovo!”

Rudy se obrušio na nju. Uzbuđenje je bilo gotovo bolno dok su jurili prema trgovini Frau Diller, uopće ne pomišljajući da jedan pfenig možda i nije prava cijena. Upali su kroz vrata i stali pred arijsku trgovkinju, koja ih je prezirno gledala.

„Čekam”, rekla je. Kosa joj je bila skupljena, a crna joj je haljina gušila tijelo. Uokvirena Führerova slika stražarila je na zidu.

„Heil Hitler”, povede Rudy.

„Heil Hitler”, odgovori ona ispravljajući se iza pulta. „A ti?” Izazovno je gledala Liesel, koja je smjesta odradila svoj Heil Hitler.

Rudyju nije trebalo mnogo da iskopa kovanicu iz džepa i odlučno je položi na pult. Pogledao je ravno u naočalama zaogrнуте oči Frau Diller i rekao: „Miješane lizalice, molim.”

Frau Diller se osmjejnu. Zubi su joj se naguravali u ustima za malo mesta, a njezina neočekivana ljubaznost natjera na smiješak i Rudyja i Liesel. Ne zadugo.

Nagnula se, malo prokopala, pa ih ponovno pogledala. „Evo”, reče, bacajući jednu jedinu lizalicu na pult. „Miješajte si je sami.”

Vani su je odmotali i pokušali je pregristi napola, no šećer je bio poput stakla. Pretvrd, čak i za Rudyjeve životinjske kljove. Umjesto toga, morali su je naizmjence oblizivati, dok je nisu pojeli.

Deset lizova Rudy. Deset Liesel. Amo-tamo.

„Ovo”, objavi u jednom trenutku Rudy, nacerivši se zubima obojenima od lizalice, „ovo je pravi život”, a Liesel mu nije proturječila. Kad su bili gotovi, oboma su

usta bila pretjerano crvena, a dok su išli doma, podsjećali su jedno drugo da dobro otvore oči, za slučaj da pronađu još jedan novčić.

Naravno, ništa nisu našli. Nitko ne može imati toliko sreće dvaput u istoj godini, a kamoli u istom poslijepodnevnu.

Ipak, crvenih jezika i zubiju, hodali su niz Ulicu Himmel, sretno putem pretražujući tlo.

Bio je to sjajan dan, a nacistička Njemačka bila je čudesno mjesto.

BORAC, NASTAVAK

Sad skačemo malo naprijed, do hladne, večernje borbe. Pustit ćemo kradljivici knjiga da nas poslije dostigne.

Bio je 3. studenoga i pod vlaka držao mu se za stopala. Ispred njega, primjerak *Mein Kampf* iz kojeg je čitao. Njegov spasitelj. Znoj mu je izbjiao iz ruku. Packe prstiju grčevito su držale knjigu.

*** * * PRODUKCIJSKA KUĆA * * ***
KRADLJIVICA KNJIGA
predstavlja
Mein Kampf
(Moja borba)
Adolfa Hitlera

Iza Maxa Vandenburga, grad Stuttgart podrugljivo je raširio ruke.

Nije bio dobrodošao ondje, i pokušao se ne osvrtati dok mu se stari kruh raspadao u želucu. Nekoliko se puta okrenuo i gledao kako od svjetala ostaje tek nekoliko, da bi potom potpuno nestala. Djeluj ponosno, preporučio je sam sebi. Ne možeš izgledati preplašeno. čitaj knjigu. Pritom se smiješi. Sjajna je to knjiga - najbolja koju si ikad pročitao. Ne obraćaj pozornost na ženu preko puta. Sad ionako spava. Hajde, Max, samo si nekoliko sati daleko.

Kao što se ispostavilo, do obećanoga povratnog posjeta u sobi tame nije prošlo nekoliko dana, nego tjedan i pol. Onda još tjedan do sljedećega, i još jedan, dok nije potpuno izgubio osjećaj za protok dana i sati. Još je jednom preseljen, u drugo malo spremište, gdje je bilo više svjetla, više posjeta i više hrane. Vrijeme je, međutim, istjecalo.

„Uskoro odlazim“, rekao mu je njegov prijatelj Walter Kugler. „Znaš kako je - vojska.“

„Žao mi je, Waltere.“

Walter Kugler, Maxov prijatelj iz djetinjstva, spustio je ruku na Židovljevo rame. „Moglo bi biti i gore.“ Pogledao je prijatelja u židovske oči. „Mogao bih biti ti.“

Bio je to njihov zadnji susret. Posljednji je paket ostavljen u uglu, a ovaj je put tu bila i karta. Walter otvoril *Mein Kampf* i gurne je unutra, pokraj mape koju je već prije donio s knjigom. „Trinaesta stranica“, osmjehnju se, „za sreću, ne?“

„Za sreću“, i njih se dvojica zagrliše.

Kad su se vrata zatvorila, Max otvoril knjigu i prouči kartu. *Stuttgart - München - Pasing*. Polazak je bio za dva dana, noću, tik na vrijeme da se tjesno uhvati posljednja veza. Odatle će pješice.

Mapa mu je već bila u glavi, presložena na četiri dijela. Ključ je još bio zalijepljen na unutrašnjost korica.

Sjedio je pola sata prije no što je koraknuo prema torbi i otvorio je. Osim hrane, u njoj je bilo još nekoliko stvari.

*** * * DODATNI SADRŽAJ DARA * * ***

WALTERA KUGLEEA

Jedna mala britva.

Žlica - stvar najsličnija ogledalu.

Krema za brijanje.

Škare.

Kad je napustio spremište, u njemu nije bilo ničega, osim na podu. „Zbogom”, prošaptao je.

Posljednja stvar koju je Max vidio bila je hrpica kose, nehajno nagurana uza zid.

Zbogom.

Glatko obrijana lica i nesimetrične, no uredno počešljane kose, izašao je iz te zgrade kao nov čovjek. Zapravo, izašao je kao Nijemac. Samo trenutak, pa on i jest Nijemac. Ili, *preciznije*, bio je.

U želucu je osjećao kratak spoj hrane i mučnine.

Otpješačio je do postaje.

Pokazao je kartu i osobnu i sad je sjedio u malenom kupeu vlaka, ravno u žarištu opasnosti.

„Papire.”

To je ono što se pribjavao čuti.

Bilo je dovoljno gadno kad su ga zaustavili na peronu. Znao je da to ne može dvaput izdržati.

Uzdrhtale ruke.

Miris - ne, smrad - krivnje.

Jednostavno to nije mogao ponovno podnijeti.

Markus Zusak

Na sreću, došli su rano i tražili samo kartu, i sad je ostao tek prozor malih gradova, skupovi svjetala i žena koja je hrkala na drugoj strani kupea.

Veći dio putovanja probijao se kroz knjigu, nikad ne pokušavši podići pogled.

Riječi su mu dokoličarile u ustima.

Začudo, kako je okretao stranice i napredovao kroz poglavlja, okusio je samo dvije riječi.

Mein Kampf. Moja borba...

Naslov, stalno iznova, dok je vlak klopotao, od jednoga njemačkog grada do drugog.

Mein Kampf.

Od svega, da ga baš to spasi.

VARALICE

Mogli biste ustvrditi da je Liesel Meminger bilo lako. I bilo joj je lako, u usporedbi s Maxom Vandenburgom. Istina, brat joj je umro doslovce na rukama. Majka ju je napustila.

No sve je bilo

bolje nego biti Židov.

U razdoblju neposredno prije Maxova dolaska izgubljena je još jedna mušterija za pranje rublja, ovaj put Weingartneri. Neizbjegni *schimpfen* odigrao se u kuhinji, a Liesel se pribrala zahvaljujući činjenici da su ostale još dvije i, još bolje, da je jedna od njih bio gradonačelnik sa suprugom i knjigama.

Što se Lieselinih ostalih aktivnosti tiče, i dalje je harala s Rudyjem Steinerom. Čak bih mogla natuknuti da su usavršili svoju zločinačku djelatnost.

Odradili su još nekoliko izleta s Arthurom Bergom i njegovim prijateljima, puni želje da dokažu svoju

vrijednost i prošire svoj lopovski repertoar. S jedne su farme uzeli krumpire, s druge luk. Najveću su pobjedu, međutim, izvojevali sami.

Kao što smo se prije osvijedočili, jedna od prednosti hodanja gradom bila je mogućnost da se nađe nešto na tlu. Druga je bila primjećivanje ljudi, istih ljudi, kako tjedan za tjednom rade iste stvari.

Otto Sturm, dječak iz škole, bio je jedan od njih. Svakog petka poslijepodne vozio se biciklom u crkvu noseći namirnice svećenicima.

Mjesec dana su ga gledali, dok se lijepo vrijeme polako kvarilo, a Rudy je bio posebno odlučan u namjeri da jednoga petka, jednog neuobičajeno ledenog tjedna u listopadu, Otto neće stići na cilj.

„Svi ti svećenici”, objašnjavao je Rudy dok su hodali gradom. „Ionako su predebeli. Mogli bi izdržati bez hrane kojih tjedan dana.”

Liesel se mogla samo složiti. Prvo, nije bila katolikinja. Drugo, i sama je bila prilično gladna. Kao i uvijek, ona je nosila rublje. Rudy je nosio dvije kante hladne vode ili, kako je on to rekao, dvije kante budućeg leda.

Netom prije dva sata poslijepodne dao se na posao.

Bez imalo oklijevanja izlio je vodu na cestu, točno na mjestu gdje će Otto dopedalirati iza ugla.

Liesel je morala priznati.

Isprrva je osjećala trunčicu krivnje, ali plan je bio savršen, ili bar najsavršeniji mogući. Svakog petka, tik poslije četrnaest sati, Otto Sturm skrenuo bi u Minhenšku ulicu, s plodovima u prednjoj košari, na upravljaču. Ovog petka neće dospjeti dalje odatle.

Cesta je već sama po sebi bila ledena, ali Rudy je stavio dodatni sloj, jedva suzdržavajući cerek.

Protegnuo bi mu se preko lica, kao da proklizava.

„Hajde”, reče, „u onaj grm ondje.”

Nakon petnaestak minuta đavolji je plan, da tako kažemo, urodio plodom.

Rudy je uperio prst u rupu na grmu. „Eno ga.“ Otto se pojavio iza ugla, nedužan poput janjeta.

Nije tratio vrijeme, odmah je izgubio nadzor nad biciklom, kližući se preko leda i ispruživši se licem nadolje, na cestu.

Kad se nije pomaknuo, Rudy je zabrinuto pogledao Liesel. „Kriste raspeti“, reče, „mislim da smo ga možda ubili!“ Polako se iskrao, uklonio košaru, i pobjegli su.

„Je li disao?“ upita Liesel, niže u ulici.

„Keine Ahnung“, reče Rudy čvrsto držeći košaru. Nije imao pojma.

S položaja podno brijega gledali su kako Otto ustaje, češe glavu, češe prepone i posvuda traži košaru.

„Glupi Scheisskopf, naceri se Rudy, pa pretresoše plijen. Kruh, razbijena jaja i zgoditak: Speck.

Rudy prinese mašću ispresijecanu šunku nosu i slavodobitno udahnu. „Divota.“

Ma kako primamljivo bilo zadržati pobjedu za sebe, nadvladao ih je osjećaj odanosti prema Arthuru Bergu. Probili su se do njegova osiromašena boravišta u Kempf Strasse i pokazali mu namirnice.

Arthur nije mogao suzdržati odobravanje.

„Kome ste to ukrali?“

Odgovorio je Rudy. „Ottu Sturmu.“

„Pa“, klimnuo je ovaj, „tko god on bio, zahvalan sam mu.“ Ušetao je unutra i vratio se s nožem za kruh, tavom i jaknom, i troje kradljivaca hodalo je hodnikom između stanova. „Idemo po ostale“, izjavili Arthur Berg kad su izašli. „Možda jesmo kriminalci, ali nismo potpuno bez morala.“ Baš kao i kradljivica knjiga, i on je bar negdje postavljao granicu.

Pokucali su na još nekoliko vrata. S ulice su izvikivali imena prema stanovima, i uskoro je cijeli konglomerat lopovske trupe Arthura Berga bio na putu

prema Amperu. Na čistini s druge strane zapalili su vatru, pa spasili i ispržili ono što je ostalo od jaja. Kruh i slaninu su narezali. Rukama i noževima, i zadnji je komadić dostave Otta Sturma pojeden. Bez svećenika na vidiku.

Tek se na kraju razvila rasprava, oko košare. Većina ju je dječaka željela spaliti. Fritz Hammer i Andy Schmeikl htjeli su je zadržati, no Arthur Berg, otkrivajući svoju proturječnu moralnu ispravnost, imao je bolju ideju.

„Vas dvoje", reče Rudyju i Liesel. „Možda biste je trebali vratiti tom tipu, Sturmumu. Mislim da jadnik bar to zaslužuje."

„Ma daj, Arthur."

„Ne želim ni čuti, Andy."

„Isuse Kriste."

„Ni On to ne želi ni čuti."

Skupina se nasmijala, a Rudy Steiner podigao je košaru. „Vratit ću je i objesiti im je na poštanski sandučić."

Prešao je jedva dvadesetak metara kad ga je djevojčica sustigla. Doći će kući prekasno, ali bila je itekako svjesna da mora otpratiti Rudyja Steinera preko grada, do farme Sturmovih, na drugoj strani.

Dugo su hodali u tišini.

„Osjećaš li se loše?" upita napokon Liesel. Već su bili na putu kući.

„Zbog čega?"

„Znaš."

„Naravno, ali više nisam gladan, a kladim se da ni on nije gladan. Ne pomišljaj ni na trenutak da bi svećenici dobivali hranu da je oni doma nemaju dovoljno."

„Tako je jako bubnuo na tlo."

„Ne podsjećaj me." Ali Rudy Steiner nije mogao susagnuti osmijeh. U godinama koje su pred njima, bit će davatelj kruha, a ne kradljivac - još jedan dokaz

protuslovlja ljudskoga bića. Malo dobra, malo zla. Samo dodajte vodu.

Pet dana poslije njihove gorko-slatke pobjedice, Arthur Berg pojavio se posljednji put i pozvao ih na svoj sljedeći lopovski pothvat. Naletjeli su na njega u Minhenskoj ulici, jedne srijede, na putu iz škole prema kući. On je već bio u uniformi Hitlerove mladeži. „Idemo ponovno sutra popodne. Zainteresirani?“

„Nisu si mogli pomoći. „Kamo?“

„Na farmu krumpira.“

Dvadeset i četiri sata poslije, Liesel i Rudy ponovno su se suprotstavili ogradi od bodljikave žice i napunili vreću.

Problem se pojavio kad su već bili na odlasku.

„Isuse!“ viknu Arthur. „Seljak!“ No tek je njegova sljedeća riječ ulijevala strah. Izviknuo ju je kao da ga je već napala. Usta mu se rasporiše. Riječ izletje, a riječ je bila *sjekira*.

I doista, kad su se okrenuli, seljak je trčao prema njima, s oružjem podignutim u zrak.

Cijela je skupina jurnula prema ogradi i prebacila se. Rudy, koji je bio najdalje, brzo ih je sustigao, ali nedovoljno brzo da ne bude zadnji. Dok je povlačio nogu prema gore, zapleo se.

„Hej!“ Zvuk napuštenoga.

Skupina se zaustavi.

Nagonski, Liesel potrči natrag.

„Požuri se!“ viknu Arthur. Glas mu je bio dalek, kao da ga je progutao prije no što mu je izašao iz usta.

Bijelo nebo.

Ostali su pobjegli.

Liesel je stigla i počela povlačiti tkaninu njegovih hlača. Rudyjeve su oči bile razrogačene od straha. „Brzo“, reče, „dolazi.“

U daljini su još čuli topot stopala koja ih napuštaju kad li dodatna ruka zgrabi žicu i povuče je s hlača Rudyja Steinera. Komadić tkanine ostao je na žičanom čvoru, ali dječak je uspio pobjeći.

„Sad brzo“, preporuči im Arthur, nedugo prije no što stiže seljak, psujući i boreći se da dođe do daha. Sjekira mu se sada snažno držala uz nogu. Izvikivao je uzaludne riječi opljačkanih:

„Dat ću vas uhititi! Pronaći ću vas! Otkrit ću tko ste!“

Tada Arthur Berg odgovori.

„Zovem se Owens!“ Grabio je dugim koracima sustigavši Liesel i Rudyja. „Jesse Owens!“

Kad su stigli na sigurno, boreći se da udahnu zrak, sjeli su, i Arthur im je prišao. Rudy ga se nije usudio ni pogledati. „Svima nam se to dogodilo“, reče Arthur osjetivši razočaranje. Je li lagao? Nisu bili sigurni, i nikad neće doznati.

Nekoliko tjedana poslije Arthur Berg preselio se u Köln.

Vidjeli su ga još jednom na Lieselinoj turi dostave rublja. U prolazu na Minhensku ulicu dao je Liesel smeđu papirnatu vrećicu s tucet kestena. Vragolasto se osmjejnuo. „Veza u pečenjarskoj industriji.“ Obavijestivši ih o svojem odlasku, uspio je iscijediti posljednji pristavi osmijeh i kvrcnuti oboje po čelu. „Nemojte sve to pojesti odjednom“, i nikad više nisu vidjeli Arthura Berga.

Što se mene tiče, mogu vam reći da sam ga ja itekako vidjela.

* * * **MALA POČAST ARTHURU BERGU,** * * *
JOŠ UVijeK ŽIVU ČOVJEKU
Nebo nad Kolnom bilo je žuto i trulo,
perutalo se po rubovima.

**Sjedio je, podbočen uza zid, s djetetom u rukama.
Svojom sestrom.**

**Kad je prestala disati, ostao je s njom,
i osjetila sam da bi je držao satima.
U džepu su mu bile dvije ukradene jabuke.**

Ovaj su put odigrali pametnije. Pojeli su svako po jedan kesten, a ostale prodavali od vrata do vrata.

„Ako imate koji pfenig viška”, govorila je Liesel u svakoj kući, „imam kestene.” Na kraju su imali šesnaest kovanica.

„A sad”, naceri se Rudy, „osveta.”

Istog su se poslijepodneva vratili do Frau Diller, odradili Heil Hitler i čekali.

„Ponovno miješane lizalice?” naschmunzela se, na što su oni klimnuli. Novac je pljusnuo na pult, a osmijeh Frau Diller malčice se rastegnuo.

„Da, Frau Diller”, rekoše jednoglasno. „Miješane lizalice, molimo.”

Uokviren Führer djelovao je kao da se ponosi njima.

Trijumf prije oluje.

BORAC, ZAVRŠETAK

Žongliranje se sada privodi kraju, ali borba ne. U jednoj ruci imam Liesel Meminger, u drugoj Maxa Vandenburga. Uskoro ću ih spljeskati zajedno. Dajte mi samo koju stranicu.

Borac:

Ako ga večeras ubiju, bar će umrijeti živ.

Vlak je već daleko odmakao, hrkačica je najvjerojatnije bila ušuškana u vagonu koji je pretvorila u svoj krevet, putujući dalje. Sad su između Maxa i opstanka bili samo koraci. Koraci i misli. I sumnje.

Slijedio je mapu u svojoj glavi, od Pasinga do Molchinga. Kad je ugledao grad, bilo je kasno. Noge su ga strašno boljele, ali bio je nadomak cilju - a to je najopasnije mjesto. Dovoljno blizu da ga dotakne.

Baš kao što mu je prije opisano, pronašao je Minhensku ulicu i produžio nogostupom.

Sve se ukočilo.

Blistavi džepovi uličnih svjetala.

Tamne, pasivne zgrade.

Gradska vijećnica stajala je poput divovskog, nespretnog mladića, prevelikog za svoju dob. Što su njegove oči putovale više uvis, crkva je sve više nestajala u mraku.

Sve ga je promatralo.

Zadrhtao je.

Upozorio se: „Drži oči otvorene.”

(Njemačka su djeca vrebala zalutale novčiće. Njemački su Židovi bili na oprezu zbog mogućega uhićenja.)

I zato što trinaest donosi sreću, brojio je korake u skupinama toga broja. Samo trinaest koraka, govorio bi sam sebi. Hajde, još samo trinaest. Odradio je otprilike devedeset setova dok napokon nije stao na uglu Ulice Himmel.

U jednoj je ruci držao kovčeg.

Drugom je još uvijek držao *Mein Kampf*.

Oboje je bilo teško, i oboma je baratao uz blago izlučivanje znoja.

Sad je skrenuo u pokrajnju ulicu napredujući prema broju trideset i tri, susprežući nagon da se nasmiješi, susprežući nagon da zajeca, čak i da zamislji sigurnost koja ga možda čeka. Podsjetio se da nije

vrijeme za nadu. Naravno, mogao ju je gotovo dotaknuti. Osjećao ju je, negdje tik izvan dohvata. Umjesto da je prigrli, ponovno se bacio na odlučivanje što će učiniti ako ga u zadnji tren uhvate, ili ako ga, slučajno, unutra čeka pogrešna osoba.

Naravno, bio je tu i svrabljiv osjećaj grijeha.

Kako to može učiniti?

Kako se može pojaviti i zatražiti od ljudi da riskiraju svoje živote za njega? Kako može biti tako sebičan?

Trideset i tri.

Gledali su se.

Kuća je bila blijeda, gotovo boležljiva izgleda, sa željeznom dvorišnom ogradom i smeđim, pljuvačkom umrljanim vratima.

Iz džepa je izvadio ključ. Nije blistao, samo je tromo i mlijatavo ležao u njegovu dlanu. Na trenutak ga je stisnuo, napola očekujući da mu prokri prema zglavku. Nije. Metal je bio čvrst i plosnat, sa zdravim nizom zuba, i stiskao ga je dok mu nije probio kožu.

Zatim se borac polako nagnu naprijed, obraza uz drvo, i ključ izađe iz šake.

ČETVRTI DIO

ČOVJEK KOJI STOJI NADA MNOM

u kojem se pojavljuju:

harmonikaš - čovjek koji drži obećanje - dobra djevojčica
- židovski šakač - rosin bijes - lekcija -
spavač - razmjena noćnih
mora - i nekoliko stranica iz podruma

HARMONIKAŠ **(Tajni život Hansa Hubermannna)**

U kuhinji je stajao neki mladić. Imao je osjećaj da mu ključ koji drži hrđa u dlanu. Nije izgovorio ništa poput zdravo, ili, molim vas, pomozite, ili bilo kakvu sličnu očekivanu rečenicu. Postavio je dva pitanja.

*** * * PITANJE PRVO * * ***

„Hans Hubermann?“

*** * * DRUGO PITANJE * * ***

„Svirate li još uvijek harmoniku?“

Dok je s nelagodom gledao ljudsko obliče pred sobom, mladićev se glas izgredio i pružio kroz mrak, kao da je to sve što je ostalo od njega.

Oprezan i užasnut, tata koraknu bliže.

Prošapta prema kuhinji: „Naravno da sviram.“

Sve je to sezalo mnogo godina unazad, do Prvoga svjetskog rata.

Čudni su ti ratovi.

Puni krvi i nasilja - ali i priča koje je jednako teško shvatiti. „Istina je“, promrmljat će ljudi. „Baš me briga vjerujete li mi. Ta mi je lisica spasila život“, ili „Pogibali su i lijevo i desno od mene, a ja sam ostao stajati, jedini koji nije dobio metak među oči. Zašto ja? Zašto ja, a ne oni?“

Priča Hansa Hubermann bila je pomalo takva. Kad sam je pronašla među riječima kradljivice knjiga, shvatila sam da smo se u tom razdoblju svako toliko okrznuli, iako ni jedno od nas nije zakazalo sastanak. Osobno, imala sam mnogo posla. Što se Hansa tiče, mislim da je davao sve od sebe da me izbjegne.

Kad smo se prvi put zatekli u blizini, Hansu je bila dvadeset i jedna godina i borio se protiv Francuza. Većina mladića u njegovu vodu bili su željni borbe. Hans baš i nije bio tako siguran. Nekolicinu sam usput pokupila, ali moglo bi se reći da nikad nisam došla ni blizu Hansu Hubermannu. Ili je imao previše sreće, ili je zasluživao da živi, ili je postojao dobar razlog da pozivi.

U vojsci se nije isticao ni po dobru ni po zлу. Osrednje je trčao, osrednje se penjao, a pucao je dovoljno dobro da ne navuče bijes nadređenih. Niti se dovoljno isticao da bude jedan od prvih koje su izabrali da jurišaju ravno na mene.

* * * **ALI, SPOMENA VRIJEDNA OPASKA** * * *

**Tijekom godina vidjela sam
mnoštvo mladića koji su mislili
da jurišaju na druge mladiće.
Nije tako.
Jurišaju na mene.**

Bio je u borbama već gotovo šest mjeseci kad je završio u Francuskoj, gdje mu je, doslovno, čudan događaj spasio život. Druga bi perspektiva natuknula da je, u besmislu rata, to savršeno imalo smisla.

Sve u svemu, vrijeme koje je proveo u Velikom ratu čudilo gaje od trenutka kad je ušao u vojsku. Bilo je poput serije. Dan za danom za danom. Za danom:

Razgovor metaka.
Muškarci koji se odmaraju.
Najbolje proste šale na svijetu.

Hladan znoj - taj zločudni mali prijatelj - koji je pod pazuhom i u hlačama ostajao duže od željenog.

Najviše je uživao u kartanju, a zatim u nekoliko partija šaha, iako ga je očajno igrao. I u glazbi. Uvijek glazba.

Baš ga je čovjek godinu dana stariji od njega - njemački Židov imenom Erik Vandenburg - naučio svirati harmoniku. Njih su se dvojica postupno sprijateljila, zahvaljujući činjenici da nijednoga borba nije previše zanimala. Draže im je bilo motanje cigareta i valjanje u snijegu i blatu. Obojica su više voljela svirati harmoniku nego pucati. Čvrsto se prijateljstvo izgradilo na kockanju, pušenju i glazbi, a zajedničku želju za preživljavanjem da i ne spominjemo. Jedini je problem bio što će Erika Vandenburga poslije naći na travnatu obronku, u nekoliko dijelova. Oči su mu bile otvorene, a vjenčani prsten ukraden. Bacila sam njegovu dušu na ostale, i otplutali smo. Obzor je bio boje mlijeka. Hladan i svjež. Izliven među tijela.

Sve što je zbilja ostalo od Erika Vandenburga bilo je nekoliko osobnih stvari i harmonika prepuna otisaka prstiju. Sve je poslano kući, osim instrumenta. Smatrali su ga prevelikim. Gotovo je samoprijegorno ležao na njegovu krevetu u baznom logoru, pa je predan njegovu prijatelju, Hansu Hubermannu, koji je slučajno bio jedini preživjeli.

*** * * EVO KAKO JE PREŽIVIO * * ***

Toga dana nije išao u borbu.

To je mogao zahvaliti Eriku Vandenburgu. Ili, točnije, Eriku Vandenburgu i narednikovoj četkici za zube.

Tog je jutra, nedugo prije no što su trebali krenuti, narednik Stephan Schneider ušetao u spavaonicu i naredio svima da stanu u stav mirno. Bio je omiljen zbog svojeg smisla za humor i neslanih šala, ali još više zbog toga što nikad nije nikoga slijedio u vatru. Uvijek je išao prvi.

Bilo je dana kad je znao ući u prostoriju gdje su ljudi počivali i reći nešto poput, „Tko je iz Pasinga?“ ili

„Kome ide matematika?“ ili, u sudbonosnom slučaju Hansa Hubermann, „Tko ima uredan rukopis?“

Nikad nije bilo dobrovoljaca, barem ne nakon što je to izveo prvi put. Tog je dana revni mladi vojnik imenom Philipp Schlink ponosno ustao i rekao: „Da, gospodine, ja sam iz Pasinga.“ Smjesta je dobio četkicu za zube i naredbu da očisti sraonicu.

Onda vam je jasno zašto, kad je narednik upitao tko ima najuredniji rukopis, nitko nije izgarao od želje da se javi. Mislili su da bi mogli biti prvi koji će dobiti kompletan higijenski pregled ili, prije pokreta, očistiti čizme kojima je ekscentrični narednik ugazio u govno.

„No, dajte“, zadirkivao ih je Schneider. Zalizana uljem, kosa mu je sjala iako mu je na vrhu glave jedan čuperak uvijek bio uspravan i budan. „Barem *jedan* od vas beskorisnih jadnika mora biti u stanju pravilno pisati.“

U daljini se začu puškaranje.

To je pokrenulo reakciju.

„Gledajte“, reče Schneider, „ovo nije kao sve ostalo. Potrajat će cijelo jutro, možda i dulje.“ Nije mogao suzbiti osmijeh. „Schlink je laštio sraonicu dok ste se vi ostali kartali, ali ovaj put idete *onamo*.“

Život ili ponos.

Očito se nadao da će jedan od njegovih ljudi biti dovoljno pametan da odabere život.

Erik Vandenburg i Hans Hubermann izmjeniše poglede. Kad bi se sad netko javio, vod bi mu pretvorio život u pakao do kraja njihova zajedničkog boravka. Nitko ne voli kukavicu. S druge strane, kad bi netko bio imenovan...

I dalje se nitko nije javio, ali jedan se glas ponizio i zakrivudao prema naredniku. Sjeo mu je pod noge čekajući dobar udarac nogom. Rekao je: „Hubermann,

gospodine." Glas je pripadao Eriku Vandenburgu. Očito je smatrao kako taj dan nije pravi trenutak da mu prijatelj umre.

Narednik je hodao gore-dolje uz dvored vojnika.

„Tko je to rekao?"

Bio je vrhunski hodač taj Stephan Schneider - mali čovjek koji je govorio, kretao se i djelovao brzinski. Dok je on hodao gore-dolje uz dvije vrste, Hans je gledao, čekajući vijesti. Možda je jedna od medicinskih sestara bila bolesna, i trebali su nekoga da skida i mijenja zavoje na inficiranim udovima ozlijedjenih vojnika. Možda je trebalo polizati i zalijepiti tisuću kuverti i poslati ih kući, s obavijestima o smrti.

U taj se trenutak ponovno javi glas potaknuvši i nekoliko drugih da se oglase. „Hubermann", odjeknuše. Erik je čak rekao: „Bespriješoran rukopis, gospodine, bespriješoran."

„Onda je to riješeno." Uslijedio je okrugli cerek malih usta. „Hubermanne. Ti si taj."

Žgoljavi mladi vojnik istupi i upita što mu je zadača.

Narednik uzdahnu. „Satniku treba napisati nekoliko tuceta pisama. Ima užasnu reumu u prstima. Ili artritis. Ti ćeš mu ih pisati."

Nije to bio trenutak za raspravu, osobito s obzirom na to da je Schlink morao čistiti zahode, a onaj drugi, Pfleger, gotovo se ubio ližući kuverte. Jezik mu je bio infekcijski plav.

„Da, gospodine", klimnu Hans, i bilo je gotovo. Vještina pisanja bila mu je, najblaže rečeno, dvojbena, ali smatrao je da je imao sreće. Napisao je pisma najbolje što je mogao, dok je ostatak ljudstva otišao u borbu.

Nitko se nije vratio.

To je bilo prvi put da mi je Hans Hubermann pobjegao. Veliki rat.

Drugi se put tek treba odigrati, 1943. u Essenu.
Dva rata za dva bijega.
Jednom mlad, jednom sredovječan.
Nema mnogo ljudi koji su te sreće da me dvaput
prevare.

Cijeli je rat nosio harmoniku sa sobom.

Kad je nakon povratka našao obitelj Erika Vandenburga u Stuttgartu, Vandenburgova ga je žena obavijestila da je može zadržati. Njezin je stan bio zakrčen harmonikama, a odveć ju je uz nemirivalo gledati baš tu. I druge su bile dovoljno jak podsjetnik jer je sa suprugom nekoć dijelila poziv i poučavala harmoniku.

„Naučio me svirati”, obavijesti je Hans, kao da bi to moglo pomoći.

Možda i jest, jer ga je skrhana žena zamolila da joj svira i tiho plakala dok je pritiskao dugmad i tipke nespretnoga valcera, Na lijepom plavom Dunavu. Bila je to omiljena melodija njezina supruga.

„Znate”, objasnio joj je Hans, „spasio mi je život.”
Svjetlo u sobi bilo je prigušeno, zrak uzdržan.

„On... Ako ikad išta zatrebate...” Doturio joj je komad papira sa svojim imenom i adresom preko stola.
„Po struci sam soboslikar. Besplatno ću vam oliciti stan,
kad god poželite.” Znao je da je to beskorisna naknada,
ali ipak ju je ponudio.

Žena uze papir, a malo potom dotetura djetešce i sjedne joj u krilo.

„Ovo je Max”, reče žena, ali dječak je bio premalen i prestidljiv da bi išta rekao. Bio je mršav, meke kose, a njegove su krupne, tamne oči gledale kako neznanac svira još jednu pjesmu u otežaloj sobi. Pogledavao je jedno, pa drugo lice dok je muškarac svirao, a žena plakala. Različiti su tonovi upravljadi njezinim očima. Kakve li tuge.

Hans je otisao.

„Nikad mi nisi rekao”, obratio se mrtvome Eriku Vandenburgu i štutgartskom obzorju. „Nikad mi nisi rekao da imaš sina.”

Nakon kratkotrajne stanke i trešnje glavom Hans se vratio u München, ne očekujući da će mu se ti ljudi ikad javiti. Nije znao da će njegova pomoć itekako biti potrebna, ali ne za ličenje, i ne još kojih dvadesetak godina.

Prošlo je nekoliko tjedana prije no što je počeo ličiti. Za lijepih je mjeseci energično radio, a čak je i zimi često govorio Rosi da posao možda ne dotiče, ali s vremena na vrijeme barem kapne.

Više od desetljeća, sve je funkcionalo.

Rodili su se Hans mlađi i Trudi. Odrasli su posjećujući tatu na poslu, packajući boju na zidove i čisteći četke.

No kad je 1933. Hitler došao na vlast, soboslikarski je posao pomalo nazadovao. Hans se nije učlanio u NSDAP, kao većina drugih. Njegova je odluka bila plod opsežna razmišljanja.

* * * MISAONI PROCES HANSA HUBERMANNA * * *

Nije bio visokoobrazovan ni političan, ali, ako ništa drugo, bio je čovjek koji je cijenio pravednost.

Židov mu je jednom spasio život, i nije to mogao zaboraviti. Nije mogao pristupiti stranci koja je na taj način sijala mržnju prema ljudima.

Usto, kao i u slučaju Alexa Steinera, neke od njegovih najvjernijih mušterija bili su Židovi.

Kao i mnogi Židovi, ni on nije vjerovao da će mržnja potrajati, i odluka da ne slijedi Hitlera bila je promišljena. I, na mnogo razina, katastrofalna.

Kad su počeli progoni, posao mu je polako presahnuo. Ispočetka nije bilo odveć loše, ali uskoro je

počeo gubiti mušterije. Hrpa predračuna kao da se rasplinula u sve raširenijoj atmosferi nacizma.

Pristupio je starome, vjernom klijentu imenom Herbert Bollinger - čovjeku hemisferskog struka koji je govorio Hochdeutsch (bio je iz Hamburga) - kad ga je video u Minhenskoj ulici. Čovjek je isprva oborio pogled na tlo izvan svojeg obujma, no kad su mu se oči vratile na soboslikara, pitanje mu je očito ulijevalo neugodu. Nije bilo razloga da Hans to pita, no pitao je.

„Što se događa, Herberte? Gubim mušterije dok trepnem okom.“

Bollinger nije ponovno ustuknuo. Stojeci uspravno, iznio je činjenicu u obliku svojeg pitanja. „Pa, Hans, jesli član?“

„Čega?“

No Hans Hubermann znao je točno o čemu čovjek govori.

„Daj, Hansie“, ustrajao je Bollinger. „Nemoj da ti moram crtati.“

Visoki mu je soboslikar mahnuo i produžio dalje.

Kako su godine prolazile, Židove su nasumično terorizirali diljem zemlje, a u proljeće 1937., na vlastitu sramotu, Hans Hubermann napokon je popustio. Malo se raspitao i prijavio za članstvo u stranci.

Nakon što je podnio molbu u nacističkom stožeru u Minhenskoj ulici, video je kako su četvorica muškaraca bacila nekoliko opeka na trgovinu odjećom imenom Kleinman. Bila je to jedna od malobrojnih židovskih trgovina u Molchingu koje su još radile. Unutra je sitni čovjek teturao drobeći stopalima razbijeno staklo dok je čistio. Na vrata je bila namazana zvijezda boje senfa. Neuredna slova riječi ŽIDOVSKO SMEĆE curila su na rubovima. Unutra su pokreti jenjavali od užurbanih do melankoličnih, a zatim potpuno prestali.

Hans se približio i gurnuo glavu unutra. „Trebate li pomoći?“

G. Kleinman podiže pogled. Metla mu se bespomoćno zalijepila za ruku. „Ne, Hans. Molim vas, idite.“ Hans je prethodne godine oličio kuću Joela Kleinmana. Sjećao se njegovo troje djece. Vidio je njihova lica, ali nije im se mogao sjetiti imena.

„Doći će sutra“, reče, „i prebojiti vam vrata.“

Što je i učinio.

To mu je bila druga od dvije greške.

Prva se dogodila neposredno nakon ispada.

Vratio se odakle je došao i udario šakom o vrata, a onda i o prozor NSDAP-a. Staklo se zatreslo, no nitko nije odgovorio. Svi su se spakirali i otišli doma. Posljednji je član bio malo dalje u Minhenskoj ulici. Kad je čuo štropot stakla, primijetio je soboslikara.

Vratio se i pitao što nije u redu.

„Ne mogu se više učlaniti“, izjavlja Hans.

čovjek je bio šokiran. „Zašto ne?“

Hans pogleda članke na prstima svoje desne ruke i proguta knedlu. Već je osjećao okus pogreške, poput metalne tablete u ustima. „Zaboravite.“ Okrenuo se i otišao kući.

Riječi su ga slijedile.

„Razmislite, Herr Hubermann. Javite nam što ste odlučili.“

Nije obraćao pozornost na njih.

Sljedećeg je jutra, kako je i obećao, ustao malo ranije nego obično, ali ipak nedovoljno rano. Vrata

na Kleinmanovoj trgovini odjećom još su bila vlažna od rose. Hans ih je osušio. Uspio je, koliko je to bilo moguće, pogoditi najsličniju boju, i nanio je dobar premaz.

Jedan je čovjek bezazleno prošao pokraj njega.

„Heil Hitler“, rekao je.

„Heil Hitler“, odgovorio je Hans.

* * * MALE, ALI VAŽNE ČINJENICE * * *

- 1. čovjek koji je prošao bio je Rolf Fischer, jedan od najvećih molhinških nacista.**
- 2. U roku od šesnaest sati na vrata je napisana nova uvreda.**
- 3. Hans Hubermann nije primljen u članstvo Nacističke stranke.**

Barem ne još.

Sljedećih je godinu dana Hans imao sreće što nije službeno povukao molbu za članstvo. Dok su mnogi trenutačno primljeni, on je stavljen na listu čekanja i razmatran s podozrenjem. Krajem 1938., kad su Židove nakon Kristalne noći potpuno zbrisali, posjetio ga je Gestapo. Pretražili su kuću i, budući da nisu našli ništa i nikoga sumnjivoga, Hans Hubermann bio je jedan od sretnika:

Dopušteno mu je da ostane.

Vjerojatno ga je spasilo to što su ljudi znali da barem čeka rješenje molbe. Zbog toga su ga tolerirali, ako već ne i podržali kao sposobnoga soboslikara, što je nedvojbeno bio.

A imao je i drugog spasitelja.

Bio je to instrument, harmonika koja ga je vjerojatno spasila potpunog izgnanstva. Soboslikara je bilo diljem Münchena, ali zahvaljujući kratkoj pouci Erika Vandenburga i gotovo dva desetljeća vlastite stalne prakse, u Molchingu nije bilo nikoga tko bi svirao baš poput njega. Stil mu nije odlikovalo savršenstvo, nego toplina. čak su i pogreške dobro zvučale.

Izgovarao je Heil Hitler, kad se to od njega tražilo, i razvijao je zastavu na prave dane. Naizgled nije bilo problema.

Onda se, 16. lipnja 1939. (datum je sad bio poput cementa), malo više od šest mjeseci nakon Lieselina dolaska u Ulicu Himmel, zbio događaj koji je nepovratno promijenio život Hansa Hubermann-a.

Bio je to dan kad je imao nešto posla.

Otišao je od kuće točno u sedam sati ujutro.

Za sobom je vukao kolica s bojom, nesvjestan činjenice da ga netko prati.

Kad je stigao na mjesto rada, prišao mu je mladi neznanac. Bio je plavokos, visok i ozbiljan.

Dvojica su se međusobno gledala.

„Jeste li vi možda Hans Hubermann?“

Hans mu jednom klimnu. Posegnu za četkom.
„Jesam, taj sam.“

„Svirate li možda harmoniku?“

Ovaj put Hans zastade ostavivši četku na miru. Ponovno klimnu.

Neznanac protrlja čeljust, osvrnu se, a onda progovori vrlo tiho, no vrlo jasno. „Jeste li vi čovjek koji drži obećanja?“

Hans izvuče dvije kante s bojom i ponudi mu da sjedne. Prije no što je prihvatio poziv, mladić pruži ruku i predstavi se. „Zovem se Kugler. Walter. Iz Stuttgarta sam.“

Sjedili su i tiho razgovarali kojih petnaestak minuta dogоворивши састанак за послије, ноћу.

DOBRA DJEVOJČICA

U studenome 1940., kad je stigao u kuhinju na broju 33 u Ulici Himmel, Max Vandenburg imao je dvadeset i četiri godine. Kao da se pogurio pod teretom odjeće, toliko izmožden da bi ga i svrbež mogao prelomiti. Tresući se i potresen, stajao je na vratima.

„Svirate li još uvjek harmoniku?“

Naravno, pitanje je zapravo bilo: „Jeste li mi još uvjek spremni pomoći?“

Lieselin tata ode do vrata i otvori ih. Oprezno pogleda van, u oba smjera, i vrati se. Presuda je glasila: „Ništa.“

Max Vandenburg, Židov, sklopio je oči i potonuo malo dublje u sigurnost. Sama je ta pomisao bila absurdna, ali svejedno ju je prihvatio.

Hans je provjerio jesu li zastori dobro navučeni. Ne smije biti ni pukotine. Dok je on to radio, Max više nije mogao izdržati. Čučnuo je i sklopio ruke.

Tama ga je pogladila.

Prsti su mu mirisali na kovčeg, metal, *Mein Kampf* i opstanak.

Tek kad je podigao glavu, do očiju mu je doprlo prigušeno svjetlo iz hodnika. Zamijetio je djevojčicu kako stoji u pidžami, ravno pred njegovim očima.

„Tata?“

Max ustade, poput upaljene šibice. Mrak je sada bujao oko njega.

„Sve je u redu, Liesel“, reče tata. „Vrati se u krevet.“

Prošao je trenutak prije no što su joj se stopala dovukla za njom. Kad je zastala i kriomicice bacila još jedan pogled na stranca u kuhinji, dešifrirala je obris knjige na stolu.

„Ne boj se“, čula je tatu kako šapće. „Dobra je ona djevojčica.“

Sljedećih sat vremena dobra je djevojčica ležala u krevetu, sasvim budna, slušajući tiho šeprtlanje rečenica u kuhinji.

Jedan je adut tek trebalo odigrati.

KRATKA POVJEST ŽIDOVSKOG ŠAKAČA

Max Vandenburg rodio se 1916.

Odrastao je u Stuttgartu.

Kao dečko postupno je naučio iznad svega uživati u dobrom šakanju.

Prvu je borbu imao s jedanaest godina i bio je mršav poput izdjeljana drška metle.

Wenzel Gruber.

Eto protiv koga se borio.

Bio je lajavi pametnjaković, taj mali Gruber, kose kovrčave poput žice. Lokalno je igralište zahtijevalo da se bore, a to ni jedan dječak nije namjeravao dovesti u pitanje.

Borili su se poput prvaka.

Jednu minutu.

Baš kad je postalo zanimljivo, oba su dječaka odvukli za ovratnike. Oprezni roditelji.

Tanak mlaz krvi kapao je iz Maxovih usta.

Kušao ju je; bila je ukusna.

Iz njegove četvrти nisu baš potjecali mnogi borci, a ako i jesu, nisu se borili šakama. U to se doba govorilo da je Židovima draže jednostavno stajati i primati udarce. Tiho podnositi maltretiranje i onda se trudom ponovno popeti do vrha. Očito, nisu svi Židovi isti.

Imao je gotovo dvije godine kad mu je umro otac, izrešetan na travnatom obronku.

Kad mu je bilo devet, njegova je majka ostala potpuno bez novca. Prodala je glazbeni studio koji im je istodobno služio i kao stan, i preselili su se u ujakovu kuću. Ondje je odrastao sa šestoro bratića i sestrični koji su ga mlatili, srdili i voljeli. Tučnjava s najstarijim,

Isaacom, bila je vježba za borbe šakama. Izdevetali bi ga gotovo svake večeri.

S trinaest, pogodila ga je nova tragedija: smrt njegova ujaka.

Kao što bi i statistike sugerirale, njegov ujak nije bio usijana glava, poput Maxa. Bio je tip čovjeka koji tiho radi za vrlo malu nagradu. Nije bio bogat. Nije uzimao ono što je po pravdi bilo tuđe – i umro je od nečega što mu je raslo u trbuhu. Nečega sličnog otrovnoj kugli za kuglanje.

Kao što je često slučaj, obitelj se skupila oko kreveta i gledala ga kako se predaje.

Nekako između tuge i gubitka, Max Vandenburg, sada tinejdžer s teškim rukama, masnicama na očima i bolnim zubom, bio je još i pomalo razočaran. Čak ogorčen. Gledajući kako njegov ujak polako tone u krevet, odlučio je kako si nikad neće dopustiti da tako umre.

Čovjekovo je lice bilo tako puno prihvatanja.

Tako žuto i smireno, unatoč silovitoj arhitekturi njegove lubanje.

Beskrajna čeljust, miljama duga, isturene jagodice i upale oči. Tako smirene da je dječak poželio nešto upitati.

Gdje je borba? pitao se.

Gdje je želja za opstankom?

Naravno, s trinaest je godina pomalo pretjerivao u svojoj strogosti. Nije pogledao u oči nečemu poput *mene*. Ne još.

S ostalima je stajao uz krevet i gledao čovjeka kako umire - sigurno stapanje, od života do smrti. Svjetlo na prozoru bilo je sivo i narančasto, boje ljetne kože, a ujaku kao da je lagnulo kad mu se disanje potpuno izgubilo.

„Kad mene smrt dohvati”, zavjetovao se dječak, „osjetit će moju šaku na svojem licu.”

Meni se, osobno, to sviđa. To glupo viteštvo.

Da.

Jako mi se to sviđa.

Od tog trenutka nadalje počeo se boriti redovitije. Skupina okorjelih prijatelja i neprijatelja okupila bi se na maloj čistini u Ulici Steber, i borili bi se na umirućem svjetlu. Arhetipski Nijemci, pokoji Židov, dječaci s istoka. Nije bilo važno. Ništa bolje od dobre tučnjave da se ispuše tinejdžerska energija. Čak su i neprijatelji bili tek na pedalj od prijateljstva.

Uživao je u zbijenim krugovima i u nepoznatom.

U slatkoj gorčini nesigurnosti.

Pobijediti ili izgubiti.

Bio je to osjećaj u želucu, želucu koji se okretao i okretao, dok Max ne bi pomislio da to više ne može podnijeti. Jedini je lijek bio da krene naprijed i počne udarati. Max nije bio tip dječaka koji bi se ubio razmišljajući o tom.

Omiljena mu je borba, kad bi se sad osvrnuo na to, bila Borba broj pet protiv visokoga, čvrstog, okretnog klinca imenom Walter Kugler. Imali su petnaest godina. Walter je pobijedio u sva četiri njihova prethodna susreta, ali ovaj je put Max osjećao da je nešto drukčije. U njemu je kolala nova krv - krv pobjede - i imala je sposobnost da istodobno i zastraši i uzbudi.

Kao i uvijek, oko njih se stvorio zbijeni krug. Tlo je bilo prljavo. Osmijesi su se protezali gotovo cijelom duljinom lica promatrača. Prljavi su prsti držali novac, a užvici i povici bili su puni takve vitalnosti da nije postojalo ništa drugo osim toga.

Bože, to je bila takva radost i strah, takav sjajan metež.

Dva su borca bila obuzeta napetošću trenutka, njihova lica nabijeno izražajna, izobličena od pritiska. Razrogačena koncentracija.

Poslije otprilike minute iskušavanja, počeli su se približavati i više riskirati. Bila je to, napokon, ulična tučnjava, a ne sat vremena duga borba za naslov. Nisu imali cijeli dan.

„Hajde, Max!“ navijao je jedan od njegovih prijatelja. Nije bilo daha između riječi. „Hajde Maxi-taksi sad ga imaš, imaš ga Židovčiću imaš ga, imaš ga!“

Sicušan, s mekim čupercima kose, isprebijanim nosom i močvarnim očima, Max je bio za dobru glavu niži od svojeg protivnika. Stil borbe bio mu je krajnje nelegantan; sav pogrbljen, gurao se naprijed ispaljujući brze udarce u Kuglerovo lice. Drugi dječak, očito jači i vještiji, ostajao je uspravan i usmjeravao direkte koji su stalno slijetali na Maxove obraze i bradu.

Max je i dalje navaljivao.

čak i uz teško primanje udaraca i ozljede, nastavio je ići naprijed. Krv mu je izblijedila usnice.

Uskoro će mu biti sasušena na zubima.

Kad je oboren, podigao se veliki urlik. Novac je već gotovo razmijenjen.

Max je ustao.

Još je jednom srušen prije no što je promijenio taktiku, mameći Waltera Kuglera malo bliže nego je ovaj želio prići. Kad se približio, Max mu je uspio zadati kratak, oštar direkt u lice. Zalijepio se. Točno na nos.

Odjednom zaslijepljen, Kugler ustuknu natrag, a Max iskoristi priliku. Slijedio ga je nadesno i zadao mu još jedan direkt, otvorio ga udarcem koji mu se zario u rebra. Desnica koja ga je dokrajčila spustila mu se na bradu. Walter Kugler ležao je na tlu, plave kose posute prljavštinom. Noge su mu bile raširene u V. Suze poput kristala plutale su mu niz kožu, mada nije plakao. Suze su izbijene iz njega.

Krug je brojao.

Uvijek su brojali, za svaki slučaj. Glasovi i brojevi.

Običaj je nalagao da gubitnik poslije borbe podigne ruku pobjednika. Kad je Kugler napokon ustao, zlovoljno je prišao Maxu Vandenburgu i podigao mu ruku u zrak.

„Hvala“, reče mu Max.

Kugler izda upozorenje. „Sljedeći put ču te ubiti.“

Sveukupno, u sljedećih nekoliko godina, Max Vandenburg i Walter Kugler borili su se jedanaest puta. Walter je uvijek tražio osvetu za onu prvu pobjedu koju mu je Max oteo, a Max je nastojao ponoviti svoj trenutak slave. Na kraju, rezultat je bio 10:3 za Waltera.

Borili su se jedan protiv drugoga do 1933. kad im je bilo sedamnaest. Nevoljko poštovanje pretvorilo se u iskreno prijateljstvo, a nagon za borbom napustio ih je. Obojica su imala posao, sve dok Max, s ostalim Židovima, 1935. nije otpušten iz Jedermanove tvornice. Bilo je to nedugo nakon donošenja Nürnberških zakona kojima je Židovima zabranjeno imati njemačko državljanstvo, a Nijemcima i Židovima stupati u brak.

„Isuse“, reče Walter jedne večeri kad su se sastali na malome uglu gdje su se nekoć borili. „Bila su to sjajna vremena, ne? Nije bilo ovih ludosti. Sad se više ne bismo mogli tako potući.“

Max se nije složio. „Mogli bismo. Ne možeš se vjenčati Židovom, ali nema zakona koji ti zabranjuje da se tučeš s njim.“

Walter se osmjeahu. „Vjerojatno postoji zakon koji to *nagrađuje* - glavno da pobijediš.“

Sljedećih su se nekoliko godina u najboljem slučaju viđali sporadično. Max, kao i ostali Židovi, stalno je odbijan i iznova gažen, a Walter se povukao u svoj posao. U tiskarskoj tvrtki.

Ako ste tip osobe koju to zanima, da, tih je godina bilo i nekoliko djevojaka. Jedna se zvala Tania, druga

Hildi. Ni s jednom nije potrajalo. Nije bilo vremena, najvjerojatnije zbog nesigurnosti i sve većeg pritiska. Max je morao kopati da dođe do posla. Što je mogao ponuditi tim djevojkama? Već 1938. bilo je teško zamisliti da bi život mogao postati imalo teži.

Onda je došao 9. studenoga. *Kristallnacht*. Kristalna noć, noć razbijenog stakla.

Upravo taj događaj, koji je uništio toliko njegovih sunarodnjaka Židova, Maxu Vandenburgu bio je trenutak bijega. Imao je dvadeset i dvije godine.

Baš dok su mnoga židovska poduzeća kirurški secirana i pljačkana, na vratima stana zakucali su članci prstiju. S ujnom, majkom, bratićima, sestričnama i njihovom djecom Max je bio naguran u dnevnu sobu.

„*Aufmachen!*“

Obitelj se međusobno pogleda. Bili su u velikoj napasti da se raštrkaju po drugim sobama, ali strah je čudna stvar. Nisu se mogli pomaknuti.

Ponovno. „*Otvaram!*“

Isaac ustade i ode do vrata. Drvo je bilo živo, još je bruhalo od batina koje je upravo dobilo. Isaac baci pogled na lica ogoljela od straha, okrenu ključ i otvori vrata.

Prema očekivanju, bio je to nacist. U odori.

„Nikad.“

Bio je to Maxov prvi odgovor.

Stiskao je majčinu ruku, te ruku Sare, najbliže sestrične. „Neću otići. Ako ne možemo svi, neću ni ja.“

Lagao je.

Kad ga je ostatak obitelji izgurao van, u njemu se otimalo olakšanje, poput bestidnosti. Bilo je to nešto što nije želio osjećati, no ipak jest, s takvim užitkom da mu se smučilo. Kako je mogao? Kako li je mogao?

Ali jest.

„Ništa ne uzimaj“, reče mu Walter. „Samo ono što imaš na sebi. Ja ću ti dati ostalo.“

„Max.“ Bila je to njegova majka.

Izvadila je stari komad papira iz ladice i tutnula mu ga u džep jakne. „Ako ikad...“ Primila ga je posljednji put, za laktove. „To bi ti mogla biti posljednja nada.“

Pogledao ju je u ostarjelo lice i poljubio joj usnice, veoma snažno.

„Hajde.“ Walter ga je povukao dok se ostatak obitelji pozdravljao i davao mu novac i nekoliko vrijednih stvari. „Vani je kaos, a nama kaos i treba.“

Otišli su, bez osvrtanja.

To ga je mučilo.

Da se bar okrenuo i još jednom pogledao obitelj dok je napuštao stan. Možda tada osjećaj krivnje ne bi bio tako težak. Bez posljednjeg pozdrava.

Bez posljednjeg susreta očiju.

Ništa, tek odlazak.

Sljedeće je dvije godine proveo skriven, u praznom spremištu. U zgradi u kojoj je Walter prethodnih godina radio. Bilo je vrlo malo hrane. Bilo je mnogo sumnji. Preostali Židovi iz četvrti, oni koji su imali novca, emigrirali su. Židovi bez novca pokušavali su isto, ali bez većeg uspjeha. Maxova je obitelj spadala u drugu kategoriju. Walter ih je povremeno posjećivao, što je neupadljivije mogao. Jednog poslijepodneva, kad je došao u posjet, vrata je otvorio netko drugi.

Kad je Max čuo vijesti, imao je osjećaj da mu se tijelo svija u kuglu, poput stranice prepune pogrešaka. Poput smeća.

No ipak bi se svakog dana uspio odmotati i ispraviti, pun gnušanja i zahvalnosti. Smožden, ali nekako ne i rastrgan.

Sredinom 1939., tek što je prošlo šest mjeseci u skrivanju, odlučili su da akciji treba dati novi smjer.

Proučili su komad papira koji je Max dobio pri dezertiranju. Tako je - njegovu dezertiranju, ne samo bijegu. Tako je on to vidio, u grotesknosti svojeg olakšanja. Mi već znamo što je pisalo na tom komadu papira:

*** * * JEDNO IME, JEDNA ADRESA * * ***

Hans Hubermann

Ulica Himntel 33, Molching

„Stanje se pogoršava”, reče Walter Maxu. „U svakom bi nas trenutku mogli otkriti.” U mraku je bilo mnogo pogrbljivanja. „Ne znamo što bi se moglo dogoditi. Mene bi mogli uhvatiti. Možda ćeš morati naći to mjesto... Previše me strah ikoga ovdje zamoliti za pomoć. Mogli bi me zatvoriti.” Postojalo je samo jedno rješenje. „Otići ću dolje i potražiti tog čovjeka. Ako se pretvorio u nacista - što je vrlo vjerojatno - jednostavno ću se okrenuti. No tako ćemo bar znati, *richtig?*”

Max mu je dao i zadnji pfenig za putovanje i nekoliko dana poslije, kad se Walter vratio, zagrlili su se prije no što je Max zadržao dah. „I?”

Walter klimnu. „U redu je. Još svira onu harmoniku o kojoj ti je majka pripovijedala – harmoniku tvojeg oca. Nije član stranke. Dao mi je novac.” U toj je fazi Hans Hubermann bio tek popis.

„Poprilično je siromašan, oženjen, a tu je i dijete.”

To je još više raspalilo Maxovu pažnju. „Koliko staro?”

„Deset. Ne možeš imati sve.”

„Da. Djeca su brbljava.”

„Svejedno imamo sreće.”

Neko su vrijeme sjedili u tišini. Max je naruši.

„On me sigurno već mrzi, ha?”

„Ne vjerujem. Dao mi je novac, zar ne? Obećanje je obećanje, rekao je.“

Tjedan dana poslije, stiglo je pismo. Hans je obavještavao Waltera Kuglera da će, čim uzmogne, pokušati poslati stvari koje bi mogle pomoći. Bila je tu mapa Molchinga i šire okolice Münchena na jednoj stranici, kao i direktan put od Pasinga (pouzdanija željeznička postaja) do njegovih ulaznih vrata. Posljednje riječi u pismu bile su očite.

Budite oprezni.

Sredinom svibnja 1940. stigao je *Mein Kampf*, s ključem zalijepljenim za unutrašnjost korica.

Čovjek je genij, zaključi Max, ali ipak bi još zadrhtao kad bi pomislio na put do Münchena. Jasno, i on je, kao i ostale uključene strane, priželjkivao da nikad ne mora krenuti na put.

Ne dobijete uvijek ono što želite.

Pogotovo ne u nacističkoj Njemačkoj.

Vrijeme je ponovno prolazilo.

Rat se širio.

Max se i dalje skrивao od svijeta, u drugoj praznoj sobi.

Do neizbjježnoga.

Walter je obaviješten da ga šalju u Poljsku kako bi nastavio potvrđivati njemačku vlast nad Poljacima i nad Židovima. Jedni nisu bili mnogo bolji od drugih. Kucnuo je čas.

Kucnuo je čas da Max krene put Münchena i Molchinga, i sad je sjedio u neznančevaljkoj kuhinji, moleći pomoći za kojom je žudio i trpeći osudu koju je smatrao zasluženom.

Hans Hubermann rukovao se s njim, i predstavio se.

U mraku mu je skuhao kavu.

Djevojčice već neko vrijeme nije bilo, ali sad su drugi koraci bili sve bliže dolasku. Adut.

U mraku, sve je troje bilo izolirano. Svi su zurili. Samo je žena progovorila.

ROSIN BIJES

Liesel je ponovno uplovila u san kad li neponovljivi glas Rose Hubermann uđe u kuhinju. Od šoka se razbudila.

„Was ist los?“

Znatiželja ju je nadvladala dok je zamišljala tiradu koju će ispaliti Rosin bijes. Slijedio je jasan pokret i pomicanje stolca.

Nakon deset minuta mučne samodiscipline, Liesel ode u hodnik; ono što je vidjela istinski ju je osupnulo, jer je Rosa Hubermann stajala Maxu Vandenburgu za leđima i gledala ga kako guta njezinu ozloglašenu graškovu juhu. Svjeća je stajala na stolu. Nije zatreperila.

Mama je bila ozbiljna.

Bila je zabrinuta.

Njezino je lice, međutim, imalo i nekako trijumfalni izraz, ali nije to bio trijumf zbog spasa drugoga ljudskog bića od progona. Bilo je to više u stilu, „Vidite? Bar se on ne žali.“ Prelazila je pogledom s juhe na Židova, pa opet na juhu.

Kad je ponovno progovorila, samo je pitala želi li još.

Max odbije, pa umjesto toga odjuri do sudopera i povrati. Leđa su mu se grčila, a ruke su mu bile jako raširene. Prsti su mu stiskali metal.

„Isuse, Marijo i Josipe”, promrmlja Rosa. „Još jedan.”

Kad se okrenuo, Max se ispriča. Riječi su mu bile skliske i sićušne, zatomljene kiselinom.

„Oprostite. Mislim da sam previše pojeo. Moj želudac, znate, već odavno... Mislim da ne može podnijeti toliko...

„Pomakni se”, naredi mu Rosa. Počela je čistiti.

Kad je završila, našla je mladića za kuhinjskim stolom, krajnje mrkog. Hans mu je sjedio nasuprot, s rukama skupljenima na drvenoj ploči.

Liesel je iz hodnika vidjela napeto lice neznanca i, iza njega, zabrinut izraz kaotično ispisana na mami.

Pogledala je oboje svojih udomitelja.

Tko su ti ljudi?

LIESELINA LEKCIJA

Kakvi su to točno ljudi Hans i Rosa Hubermann, nije bio baš najlakše rješiv problem. Ljubazni?

Smiješno neupućeni? Ljudi upitna duševnog zdravlja?

Ono što je bilo lakše odrediti bila je njihova situacija.

* * * **SITUACIJA HANSA I ROSE HUBERMANN** * * *

Veoma škakljiva.

Zapravo, zastrašujuće škakljiva.

Kad se Židov pojavi u vašem obitavalištu u ranim jutarnjim satima u samome rodnom mjestu nacizma,

vjerojatno ćete iskusiti ekstremnu razinu neugode. Tjeskobu, nevjericu, paranoju. Svaka igra svoju ulogu, i svaka vodi do podle sumnje da vas čekaju ne baš rajske posljedice. Strah je blistav. Bezobzirnih očiju.

Iznenađujuća je stvar, koju treba napomenuti, da su se, unatoč strahu svih duginih boja koji je blistao u mraku, nekako uspjeli oduprijeti porivu za histerijom.

Mama je naredila Liesel da ode.

„*Bett, Saumensch.*“ Glas miran, ali čvrst. Vrlo neuobičajeno.

Tata je došao nekoliko minuta poslije i podigao pokrivače na praznom krevetu.

„*Alles gut, Liesel?* Sve u redu?“

„Da, tata.“

Nekoliko minuta poslije, u sobi se našao Max Vandenburg, bešuman i neproziran. Taj čovjek nije disao. Nije se micao. No nekako je prevalio put od vrata do kreveta i našao se pod pokrivačima.

„Sve u redu?“

Bio je to ponovno tata, no ovaj se put obraćao Maxu.

Odgovor otpluta s njegovih usta, a zatim se, poput pljesni, razmaza po stropu. Toliki je bio njegov osjećaj srama. „Jest. Hvala.“ Ponovi to kad je tata došao do svojega uobičajenog položaja, na stolcu pokraj Lieselina kreveta. „Hvala.“

Prošao je još sat vremena prije no što je Liesel zaspala.

Spavala je čvrsto i dugo.

Ruka ju je probudila malo poslije osam i pol sljedećeg jutra.

Glas na kraju ruke obavijesti je da toga dana nećeći u školu. Bolesna je, kako se čini.

Kad se potpuno razbudila, promotrlila je neznanca u krevetu nasuprot. Pokrivač je na vrhu otkrivao tek gnijezdo zaležane kose, i nije bilo nikakva zvuka, kao da

se nekako uvježbao čak i spavati tiše. Vrlo oprezno, prošla je pokraj neznanca, cijelom njegovom dužinom, slijedeći tatu u hodnik.

Prvi put uopće, kuhinja i mama bile su uspavane. Bila je to neka vrsta zbungjene, inaugralne tištine. Na Lieselino olakšanje, trajala je samo nekoliko minuta.

Potom hrana i zvuči žvakanja.

Mama objavi dnevne prioritete. Sjede za stol i reče: „Sad slušaj, Liesel. Tata će ti danas nešto reći.“

Ovo je ozbiljno - čak nije rekla ni *Saumensch*. Bio je to njezin osobni vrhunac suzdržavanja. „Razgovarat će s tobom, a ti moraš slušati. Je li jasno?“

Djevojčica je još gutala.

„Je li jasno, *Saumensch*?“

To je već bilo bolje.

Djevojčica klimnu.

Kad je ponovno ušla u sobu, po svoju odjeću, tijelo u krevetu nasuprot okrenulo se i skvrčilo. Više nije bilo ravno deblo, već se, u obliku slova Z, protezalo dijagonalno od kuta do kuta. Cik-cak na krevetu.

Sad, u umornom svjetlu, vidjela mu je lice. Usta su mu bila otvorena, a koža boje lјuske jajeta. Čekinje su mu prekrivale čeljust i bradu, a uske su mu bile čvrste i plosnate. Imao je malen, no izobličen nos.

„Liesel!“

Okrenula se.

„Pokret!“

Pokrenula se, prema praonici.

Kad se presvukla i našla u hodniku, shvatila je da neće otići daleko. Tata je stajao pred vratima podruma. Vrlo se blijedo osmjehnuo, zapalio svjetiljku i poveo je dolje.

Među humcima zaštitnih prekrivača i mirisa boje, tata joj je rekao da se raskomoti. Na zidovima su plamnjake naslikane riječi, naučene u prošlosti. „Moram ti reći neke stvari.“

Liesel je sjedila na metar visokoj hrpi zaštitnih prekrivača, tata na petnaestlitarškoj kanti boje. Nekoliko je minuta tražio riječi. Kad su nadošle, ustao je da ih izgovori. Protrljao je oči.

„Liesel“, reče on tiho, „nisam bio siguran hoće li se ovo ikada dogoditi, pa ti nikad nisam rekao. Za sebe. Za onog čovjeka gore.“ Prešao je s jednog kraja podruma na drugi; svjetlost svjetiljke uvećavala mu je sjenu. Pretvorila ga je u diva na zidu, koji hoda amo-tamo.

Kad je prestao koračati, sjena se nadvila nad njega i promatrala. Uvijek je netko promatrao.

„Znaš moju harmoniku?“ reče, i tako započe priča.

Pripovijedao joj je o Prvome svjetskom ratu i Eriku Vandenburgu, a zatim i o posjetu supruzi paloga vojnika. „Dječak koji je toga dana ušao u sobu, to je ovaj čovjek gore. Verstehst? Shvaćaš?“

Kradljivica knjiga sjedila je i slušala priču Hansa Hubermannia. Trajala je dobrih sat vremena, do trenutka istine, koji je sadržavao vrlo očitu i nužnu lekciju.

„Liesel, moraš me slušati.“ Tata je natjera da ustane i primi je za ruku.

Bili su okrenuti prema zidu.

Mračni oblici i vježbe riječi.

Čvrsto je primio njezine prste.

„Sjećaš li se Führerova rođendana - kad smo one večeri pješaćili od lomače do kuće? Sjećaš li se što si mi obećala?“

Djevojčica potvrđi. A zidu reče: „Da će čuvati tajnu.“

„Tako je.“ Između sjena koje su se držale za ruke bile su razbacane naslikane riječi: nasađene na njihova ramena, oslonjene na njihove glave i obješene s njihovih ruku. „Liesel, kažeš li ikome za onog čovjeka gore, svi ćemo biti u velikoj nevolji.“ Balansirao je na tankoj liniji između toga da je zastraši do ludila i dovoljno utješi da ostane mirna. Izgovorio bi rečenice i gledao je svojim metalnim očima. Očaj i blagost. „U najmanju ruku, odvest će mene i mamu.“ Hans se očito bojao kako je blizu toga da je previše zastraši, ali procijenio je rizik i odlučio radije zabludjeti u previše, nego u nedovoljno straha. Djevojčićina privola morala je biti apsolutna, nepromjenjiva činjenica.

Pred kraj, Hans Hubermann pogleda Liesel Meminger i provjeri je li usredotočena.

Iznese joj popis posljedica.

„Kažeš li ikome za tog čovjeka...“

Svojoj učiteljici.

Rudyju.

Bilo kome.

Važno je da svi mogu biti kažnjeni.

„Za početak“, reče on, „uzet ću ti knjige, sve do posljednje - i spaliti ih.“ To je bilo beščutno. „Bacit ću ih u štednjak ili kamin.“ Da, ponašao se kao tiranin, ali to je bilo nužno. „Jasno?“

Šok izbuši rupu u njoj, vrlo urednu, vrlo preciznu.

Suze su bujale.

„Da, tata.“

„Nadalje.“ Morao se pomučiti da ostane čvrst.
„Oduzet će mi te. Zar to želiš?“

Sad je plakala, ozbiljno. „*Nein.*“

„Dobro.“ Pojačao je stisak na njezinoj ruci. „Odvući će onog čovjeka gore, a možda i mamu i mene - i nikad se nećemo vratiti.“

To je bila točka na i.

Djevojčica poče jecati tako nekontrolirano da je tata umirao od želje da je privuče k sebi i čvrsto zagrli. Nije. Umjesto toga, čučnuo je i pogledao je ravno u oči. Ispustio je dosad najtiše riječi.

„Verstehst du mich? Razumiješ li me?“

Djevojčica klimnu. Plakala je, i sad ju je, poraženu, potresenu, tata zagrlio na obojenu zraku, pod svjetлом petrolejke.

„Razumijem, tata, razumijem.“

Glas joj je bio prigušen uz njegovo tijelo, i ostali su tako nekoliko minuta: Liesel zgnječena daha, a tata masirajući joj leđa.

Vrativši se gore, zatekli su mamu kako sjedi u kuhinji, sama i zamišljena. Kad ih je vidjela, ustala je i pokazala Liesel da dođe, primijetivši sasušene suze koje su je išarale. Privuče djevojčicu k sebi i nabaci sebi svojstven rogobatan zagrljaj oko njezina tijela. „Alles gut, Saumensch?“

Nije trebala odgovor.

Sve je bilo u redu.

Ali i užasno.

SPAVAČ

Max Vandenburg spavao je tri dana.

U određenim odlomcima toga sna Liesel ga je promatrala. Moglo bi se reći da joj je do trećeg dana to postala opsesija: provjeriti ga, vidjeti diše li još. Sad je znala iščitati njegove znakove života, od pokreta usnica i brade koja je rasla, do suharaka kose koji su se jedva primjetno micali kad mu se glava trzala u snu.

Dok bi stajala nad njim, često bi je obuzela užasavajuća pomisao da se upravo probudio, da mu se

oči rastvaraju i gledaju je - promatraju kako ga promatra. Pomisao da će je uhvatiti u tom istodobno ju je i proganjala i ispunjavala ushitom. Užasavala je se. Prizivala ju je. Uspjela bi se odvući tek kad bi je mama pozvala, istodobno utješena i razočarana što možda neće biti prisutna kad se on probudi.

Katkad bi, pred kraj maratona sna, govorio. Nabranjanje promrmljanih imena. Kontrolni popis. Isaac. Ujna Ruth. Sarah. Mama. Walter. Hitler. Obitelj, prijatelj, neprijatelj.

Svi su oni bili s njim pod pokrivačima, i u jednom se trenutku činilo da se bori sam sa sobom.

„Nein“, prošaptao je. Ponovio je to sedam puta.
„Ne.“

Promatrajući ga, Liesel je već počela primjećivati sličnosti između neznanca i sebe. Oboje su u Ulicu Himmel stigli potreseni. Oboje su imali noćne more.

Kad je došlo vrijeme, probudio se s gadnim osjećajem dezorientacije. Usta su mu se otvorila trenutak poslije očiju, i sjeo je, pod pravim kutom.

Tračak glasa pobježe mu iz usta.

Kad je iznad sebe video naopako okrenuto lice djevojčice, sljedio je zlovoljni trenutak neprepoznavanja i pretraživanja pamćenja - kako bi odgonetnuo gdje to točno sada sjedi. Poslije nekoliko trenutaka uspio si je počešati glavu (šuštanje triješća) i pogledati je. Pokreti su mu bili ispresijecani, a oči, sad kad su bile otvorene, močvarne i smeđe. Velike i teške.

Refleksno, Liesel se povuče.

Bila je prespora.

Neznanac pruži ruku, toplu od kreveta, koja je uhvati za podlakticu.

„Molim te.“

I glas mu se držao za nju, kao da ima nokte. Zario joj ga je u meso.

„Tata!“ Glasno.

„Molim te.“ Tiho.

Bilo je kasno poslijepodne, sivo i sjajno, ali samo je prašnjavoj svjetlosti bio omogućen ulaz u sobu. To je sve što je tkanina zavjesa dopuštala. Ako ste optimist, zamislite je kao brončanu.

Kad je tata ušao, prvo je stao na vrata i video grabežljive prste Maxa Vandenburga, i njegovo očajno lice. Oboje su se držali za Lieselinu ruku. „Vidim da ste se vas dvoje upoznali“, reče.

Maxovi su se prsti počeli hladiti.

RAZMJENA NOĆNIH MORA

Max Vandeburg obećao je da nikad više neće spavati u Lieselinoj sobi. Gdje mu je uopće bila pamet te prve noći? I sama ga ta pomisao užasnu.

Objasni si da je tako nešto dopustio samo zato što je nakon dolaska bio strašno smeten. Podrum je, po njegovu, bio jedino mjesto za njega. Zaboravite hladnoću i samoću. Bio je Židov, i ako je postojalo mjesto gdje mu je suđeno da živi, bio je to podrum, ili kakvo slično skriveno mjesto opstanka.

„Žao mi je“, ispovjedi se Hansu i Rosi na podrumskim stubama. „Odsad ću biti ovdje dolje. Nećete me čuti. Neću ni pisnuti.“

Prožeti očajem zbog teške situacije, Hans i Rosa nisu proturječili, unatoč hladnoći. Dovukli su dolje pokrivače i napunili petrolejku. Rosa prizna da neće biti mnogo hrane, na što je Max gorljivo zamoli da donese ostatke, i to samo ako ih nitko drugi ne bude želio.

„Ne, ne“, uvjeri ga Rosa. „Nahranit ću te, najbolje što mogu.“

Odnijeli su dolje i madrac s dodatnoga kreveta u Lieselinoj sobi, zamijenivši ga soboslikarskim zaštitnim prekrivačima - izvrsna razmjena.

Dolje su Hans i Max postavili madrac ispod stuba i sa strane podigli zid od zaštitnih prekrivača.

Pokrivači su dopirali dovoljno visoko da prekriju cijeli trokutasti ulaz i, ako ništa drugo, bilo ih je lako pomaknuti, bude li Max osjetio nasušnu potrebu za dodatnim zrakom.

Tata se ispriča. „Prilično jadno, svjestan sam toga.“

„Bolje išta nego ništa“, uvjeri ga Max. „Bolje nego što zaslužujem - hvala.“

Uz nekoliko strateški razmještenih kanta s bojom Hans čak prizna da sve jednostavno izgleda kao hrpa smeća koju je netko neuredno nagurao u kut, da ne smeta. Jedini je problem bio što je čovjek trebao samo pomaknuti nekoliko kanti i ukloniti prekrivač-dva da nanjuši Židova.

„Nadajmo se samo da je dovoljno dobro“, reče.

„Mora biti.“ Max se uvuče unutra. Pa ponovno reče: „Hvala.“

Hvala.

Maxu Vandenburgu to je bila najjadnija riječ koja se može izreći, usporediva samo sa *žao mi je*. Podbadan grižnjom savjesti, osjećao je stalni poriv da govori ova izraza.

Koliko mu je puta, tih prvih budnih sati, došlo da išeta iz podruma i napusti tu kuću? Zacijelo stotinama.

Svaki je put, međutim, to bio tek žalac.

Što je samo dodatno pogoršavalo stvar.

Želio je isetati - Bože, kako li je to samo želio (ili je far priželjkivao da to želi) - ali znao je da neće. Bilo je to isto kao ono kad je napustio svoju obitelj u Stuttgartu, pod velom lažne odanosti.

Živjeti.

Život je život.

Cijena je bila krivnja, i sram.

Prvih nekoliko dana koje je proveo u podrumu Liesel nije imala veze s njim. Poricala je njegovo postojanje. Njegovu kuštravu kosu, njegove hladne, skliske prste.

Njegovu izmučenu pojavu.

Mama i tata.

Među njih se uvukla silna ozbiljnost, i mnogo neuspješnih pokušaja odlučivanja.

Razmišljali su mogu li ga premjestiti.

„Ali, kamo?“

Bez odgovora.

U ovoj su situaciji bili bez prijatelja i paralizirani. Max Vandenburg nije imao kamo drugamo.

Postojali su samo oni. Hans i Rosa Hubermann. Liesel nikad nije vidjela da se toliko pogledavaju, ni tako dostojanstveno.

Oni su nosili hranu dolje i organizirali praznu kantu od boje za Maxov izmet. Sadržaj će isprazniti Hans, što je opreznije moguće, ako, daj Bože, dobije još koji soboslikarski angažman. Rosa mu je odnijela i nekoliko kanti vruće vode, da se opere. Židov je bio prljav.

Vani bi planina hladnoga studenackog zraka čekala Liesel na vratima svaki put kad bi izišla iz kuće.

Kišica je padala na mahove.

Mrtvo se lišće srušilo na cestu.

Uskoro je došao red na kradljivici knjiga da posjeti podrum.

Natjerali su je.

Oprezno je koračala niza stube znajući da riječi nisu potrebne. Samo struganje njezinih nogu bilo je dovoljno da ga prene.

Nasred podruma stala je i čekala osjećajući se više kao da stoji usred velikog, sumračnog polja.

Sunce je zalazilo za strnokos požnjevenih zaštitnih prekrivača.

Kad je Max izašao, držao je *Mein Kampf*. Nakon dolaska ponudio ga je natrag Hansu Hubermannu, ali rečeno mu je da ga može zadržati.

Naravno da Liesel, držeći večeru, nije mogla skinuti oči s knjige. Vidjela ju je nekoliko puta u BDM-u, ali nisu im je čitali, ni izravno koristili u svojim aktivnostima. Bilo je povremenih aluzija na njezinu znamenitost, te obećanja da će narednih godina biti prilike da je proučavaju, kako budu napredovale u stariji odred Hitlerove mladeži.

Prateći njezin pogled, Max također prouči knjigu.

„Je li?“ prošapta ona.

Glas joj je imao čudan prizvuk, izblanjani i šuškav u ustima.

Židov pomaknu glavu malo bliže. „*Bitte?* Molim?“

Predala mu je graškovu juhu i vratila se gore, zajapurena, užurbana i budalasta.

„Je li knjiga dobra?“

Uvježbavala je tu rečenicu u praonici, u malom ogledalu. Vonj urina još joj je bio u nosu jer je Max uporabio kantu od boje neposredno prije no što je ona sišla. So *ein G'schtank*, pomislila je. Kakav smrad.

Ničiji urin ne miriši tako dobro kao vaš vlastiti.

Dani su šepali dalje.

Svake večeri, prije no što bi utonula u san, čula bi mamu i tatu kako u kuhinji razgovaraju o tome što je učinjeno, što sada čine i što se sljedeće treba dogoditi. Cijelo je vrijeme Maxova slika lebdjela pokraj nje. Uvijek je to bio ranjen izraz njegova lica, pun zahvalnosti, i močvarom ispunjene oči.

Samo je jednom došlo do ispada u kuhinji.

Tata.

„Znam!“

Glas mu je bio svadljiv, no žurno ga je spustio u prigušen šapat.

„Ali moram i dalje ići, bar nekoliko puta na tjedan. Ne mogu stalno biti ovdje. Treba nam novac, a ako prestanem svirati, postat će sumnjičavi. Mogli bi se zapitati zašto sam prekinuo. Prošli sam im tjedan rekao da si bolesna, ali sad sve moramo raditi kao i prije.“

U tome je bio problem.

Život se promijenio na najsilovitiji mogući način, ali morali su se ponašati kao da se nije dogodilo ništa.

Zamislite da se smiješite nakon pljuske u lice. Onda zamislite da to činite dvadeset i četiri sata na dan.

Tako je bilo skrivati Židova.

Kako su se dani pretvarali u tjedne, sad su, ako ništa drugo, mučno prihvatali ono što se dogodilo - sve kao posljedica rata, održanja obećanja i jedne harmonike. Uz to, u razdoblju od samo malo više od pola godine, Hubermann su izgubili sina i dobili zamjenu epski opasnih razmjera.

No Liesel je najviše šokirala promjena u njezinoj mami. Bio to proračunati način na koji je dijelila hranu, poprilično obuzdavanje njezine zloglasne gubice, ili pak nježniji izraz na njezinu kartonskom licu, jedna je stvar postajala jasna.

* * * **ODLIKA ROSE HUBERMANN * * ***

Bila je dobra žena za krizu.

Čak i kad je artritična Helena Schmidt otkazala uslugu pranja i glaćanja rublja, mjesec dana poslije Maxova pojavljivanja u Ulici Himmel, samo je sjela za stol i privukla zdjelu. „Fina juha, večeras.“

Juha je bila odvratna.

Svakog jutra, kad je Liesel išla u školu, ili onih dana kad bi se usudila izaći i igrati nogomet ili obići ono što je ostalo od rute raznošenja rublja, tiho bi se obratila djevojčici. „I zapamti, Liesel...“

Pokazala bi na usta, i to je bilo sve. Kad je Liesel klimnula, rekla bi: „Dobra si ti djevojčica, *Saumensch*. Sad se pokreni.“

Sukladno tatinim, a sad i maminim rijećima, bila je dobra djevojčica. Gdje god išla, držala je usta zatvorena. Tajna je bila duboko zakopana.

S Rudyjem je hodala gradom, kao i uvijek, slušajući njegovo klepetanje. Katkad su uspoređivali iskustva iz svojih odreda Hitlerove mladeži, a Rudy je prvi put spomenuo sadističkog mladog voditelja imenom Franz Deutscher. Ako Rudy nije govorio o Deutscherovim žestokim metodama, svirao je svoju uobičajenu pokvarenu ploču iznoseći joj tumačenje i prikaz posljednjeg gola koji je postigao na nogometnom stadionu Ulice Himmel.

„Znam“, uvjeravala bi ga Liesel. „Bila sam prisutna.“

„Pa što?“

„Pa vidjela sam, *Saukerl*.“

„Odakle da ja to znam? Koliko ja znam, vjerojatno si ležala na tlu, ližući blato koje je ostalo iza mene kad sam postigao pogodak.“

Možda ju je upravo Rudy, blentavošću svojih razgovora, svojom limunom prožetom kosom i svojom drskošću, održavao pri zdravoj pameti.

Kao da je odzvanjao uvjerenjem da je život još uvijek tek šala - beskrajan niz golova u nogometu, prijevare i stalni repertoar besmislena brbljanja.

A bila je tu i gradonačelnikova supruga, te čitanje u knjižnici njezina muža. Sad je unutra bilo hladno, sa svakim posjetom sve hladnije, ali Liesel se ipak nije mogla držati podalje od te prostorije. Odabrala bi pregršt knjiga i procitala po djelić svake, dok jednog

poslijepodneva nije našla jednu koju nije mogla ispustiti. Zvala se *Zviždalo*. Isprva ju je knjizi privuklo to što je sporadično viđala zviždača iz Ulice Himmel - Pfimkusa. Pamtila ga je zguerenog, u kaputu, i njegovu pojavu kod lomače na Fuhrerov rođendan.

Prvi događaj u knjizi bilo je ubojstvo. Nožem. U jednoj bećkoj ulici. Nedaleko od Stephansdoma.

* * * KRATKI ULOMAK IZ ZVIZDAČA * * *

**Ležala je, prestrašena, u lokvi krvi,
a u uhu joj je zvonila čudna melodija.
Sjećala se noža, unutra-van, i osmijeha.
Kao i uvijek, zviždač se smiješio dok je bježao
odatle, u mračnu i uboјitu noć...**

Liesel nije bila sigurna jesu li je na drhtaj natjerale riječi ili otvoren prozor. Svaki put kad bi podizala ili dostavljala rublje u gradonačelnikovu kuću, pročitala bi tri stranice i drhtala, ali nije mogla dugo izdržati.

Tako ni Max Vandenburg više nije mogao dugo podnositi podrum. Nije se žalio - nije imao pravo na to - ali osjećao je da mu se na hladnoći stanje polako pogoršava. Pokazalo se da će spas dugovati čitanju i pisanju, te knjizi pod naslovom *Slijeganje ramenima*.

„Liesel“ reče Hans jedne večeri. „Dodji.“

Od Maxova je dolaska nastala poprilična rupa u Lieselinu vježbanju čitanja s tatom. On je očito smatrao kako je sada dobar trenutak da nastave. „Na komm“ rekao joj je. „Ne želim da popustiš. Idi po jednu od svojih knjiga. Što kažeš na *Slijeganje ramenima*?“

Uznemirujući je element u svemu bio to što je, kad se vratila s knjigom u ruci, tata pokazao da ga slijedi u njihovu staru radnu sobu. Podrum.

„Ali, tata“, pokuša mu reći. „Ne možemo...“ „Što? Je li dolje neko čudovište?“

Bio je početak prosinca i dan je bio leden. Podrum je sa svakom betonskom stubom postajao sve neprijateljskiji.

„Prehladno je, tata.“

„To ti nikad prije nije smetalo.“

„Da, ali nikad nije bilo *ovako* hladno...“

Kad su došli dolje, tata prošapta Maxu: „Možemo li posuditi svjetlo, molim?“

Prekrivači i kante uzdrhtalo se pomaknuše i izade svjetlo prešavši iz ruke u ruku. Gledajući plamen, Hans odmahnu glavom, pa uslijede riječi. „*Es ist ja Wahnsinn, net?* Ovo je ludo, ne?“ Prije no što je ruka iznutra uspjela ponovno namjestiti prekrivače, uhvatio ju je. „Dođi i ti. Molim te, Max.“

Potom su se zaštitni prekrivači polako povukli ustranu i pojavilo se pothranjeno tijelo i lice Maxa Vandenburga. U vlažnome svjetlu, stajao je s čarobnom nelagodom. Tresao se.

Hans mu dotaknu ruku, da ga privuče bliže.

„Isuse, Marijo i Josipe. Ne možeš ostati tu dolje. Smrznut ćeš se.“ Okrenuo se. „Liesel. Napuni kadu. Ne prevruće. Onako kao kad se počne hladiti.“

Liesel otrči gore.

„Isuse, Marijo i Josipe.“

Kad je stigla do hodnika, ponovno je to čula.

Kad je bio u minijaturnoj kadi, Liesel je slušala iza vrata pronaice, zamišljajući kako se mlaka voda pretvara u paru dok ugrijava ledenjak njegova tijela. U kombinaciji spavaće i dnevne sobe, mama i tata bili su na vrhuncu rasprave, a tihi su im glasovi ostali zarobljeni u zidu hodnika.

„Umrijet će dolje, časna riječ.“

„Ali što ako ga netko vidi unutra?“

„Ne, ne, dolazit će gore samo noću. Danju sve ostavljamo otvoreno. Nemamo što kriti. I koristit ćemo

se ovom sobom, umjesto kuhinje. Najbolje da se držimo podalje od ulaznih vrata."

Tišina.

Onda mama. „Dobro... Da, imaš pravo.“

„Ako se već kockamo sa Židovom“, reče tata potom, „radije bih se kockao sa živim“, i u tom je trenutku rođena nova rutina.

Svake se večeri u maminoj i tatinoj sobi palila vatra, i Max bi se bešumno pojavio. Sjedio bi u kutu, zgrčen i zbumen, najvjerojatnije ljubaznošću tih ljudi, mukom preživljavanja i, najvažnije od svega, divotom topline.

Uz čvrsto navučene zastore, spavao bi na podu s jastukom ispod glave, dok je vatra uzmicala i pretvarala se u pepeo.

Ujutro bi se vratio u podrum.

Bešumno ljudsko biće.

Židovski štakor, natrag u svoju rupu.

Božić je došao i prošao uz miris dodatne opasnosti. U skladu s očekivanjima, Hans mlađi nije došao doma (istodobno i sreća i zlokobno razočaranje), ali Trudi je stigla, kao i obično, i stvari su prošle glatko.

* * * **OBILJEŽJA GLATKOĆE** * * *

Max je ostao u podrumu.

**Trudi je došla i otišla
bez trunka sumnje.**

Odlučeno je da se Trudi, unatoč njezinoj blagoj naravi, ne može vjerovati.

„Vjerujemo samo onima kojima moramo“, izjavila je tata, „a to smo nas troje.“

Bilo je više hrane i isprika Maxu jer to nije njegova vjera, ali je ipak ritual.

Nije se žalio.

A zbog čega i bi?

Objasnio je da je Židov po odgoju i krvi, ali i da je židovstvo sad, više no ikad, tek etiketa - pogubna, najgora nesreća koja vas može zgoditi.

Tada je iskoristio i priliku da kaže kako mu je žao što sin Hubermannovih nije došao doma. Na što mu tata odgovori da su te stvari izvan njihove kontrole. „Napokon”, reče, „i sam bi to trebao znati - mladi je muškarac još dječak, a dječak katkad ima pravo biti tvrdoglav.”

Ostali su na tome.

Prvih nekoliko tjedana ispred vatre Max je ostao nijem. Sad kad se jednom tjedno pošteno kupao, Liesel je primijetila da mu kosa više nije bila glijezdo triješća, nego gomila perja koje mu je lepršalo oko glave. Još uvijek u stidu od stranca, prišapnu to tati.

„Kosa mu je poput perja.”

„Što?” Vatra je ugušila riječi.

„Rekla sam”, ponovno šapnu nagnuvši se bliže, „kosa mu je poput perja...”

Hans Hubermann pogleda preko sobe i klimnu u znak slaganja. Sigurna sam da je priželjkivao oči poput Lieselinih. Nisu bili svjesni da je Max čuo svaku riječ.

S vremena na vrijeme donio bi svoj primjerak *Mein Kampf* i čitao ga uz vatru bjesneći na sadržaj.

Kad ga je treći put donio, Liesel je napokon skupila hrabrost da postavi svoje pitanje.

„Je li - dobra?”

Podigao je pogled sa stranica, stisnuo prste u šaku, a potom ih ponovno izravnao. Odagnavši bijes, nasmiješi joj se. Podigao je pernate šiške i bacio ih prema očima. „To je najbolja knjiga uopće.”

Pogleda tatu, pa ponovno djevojčicu. „Spasila mi je život.”

Djevojčica se malo približi i prekriži noge. Potiho, postavi pitanje.

„Kako?”

Tako je počela neka vrsta pri povjedačke faze u dnevnoj sobi svake večeri. Govorio je tek toliko glasno da ga se čuje. Pred njima su se sastavljali djelići židovske šakačke slagalice.

Katkad je u glasu Maxa Vandenburga bilo humora iako je obično imao učinak trenja – poput kamena koji se nježno tare o veliku stijenu. Mjestimično dubok, drugdje pak izgreben, a katkad bi potpuno prepukao. Najdublji je bio u kajanju, a odlomljen na kraju šale ili u samopodcjenjivačkoj izjavi.

„Krste raspeti!” bila je najčešća reakcija na priču Maxa Vandenburga, a obično je slijedilo neko pitanje.

* * * **PITANJE POPUT** * * *

Koliko si dugo bio u toj sobi?

Gdje je sad Walter Kugler?

Znaš li što se dogodilo s tvojom obitelji?

Kamo je putovala hrkačica?

Omjer od 10:3 u njegovu korist!

Zašto si se i dalje borio s njim?

Kad je Liesel poslije prizivala događaje u svojem životu, baš te večeri u dnevnoj sobi ubrajale su se u njezina najjasnija sjećanja. Vidjela bi svjetlo koje je gorjelo na Maxovu licu boje lјuske jajeta, pa čak i osjećala ljudski okus njegovih riječi. Malo pomalo, ispri povijedao je tijek svojeg opstanka, kao da svaki dio reže od sebe i nudi ga na tanjuru.

„Baš sam sebičan.”

Rekavši to, podiže podlakticu kako bi sakrio lice.
„Napustiti ostale. Doći ovamo. Sve vas dovesti u

opasnost..." Ispustio je sve iz sebe i počeo ih preklinjati za oprost. Tuga i očaj bili su mu pljusnuti preko lica. „Žao mi je. Vjerujete li mi? Tako mi je žao, tako mi je žao, tako mi je...!"

Rukom dodirnu vatru i trgnu je natrag.

Svi su ga gledali, u tišini, dok tata nije ustao i prišao bliže. Sjeo je uz njega.

„Jesi li opekao lakat?"

Jedne su večeri Hans, Max i Liesel sjedili ispred vatre. Mama je bila u kuhinji. Max je ponovno čitao *Mein Kampf*.

„Znaš što?" reče Hans. Nagnuo se prema vatri. „Liesel je i sama prilično dobra čitačica." Max spusti knjigu. „I imate više toga zajedničkoga nego što biste pomislili." Tata provjeri da Rosa ne dolazi. „I ona voli dobru tučnjavu šakama."

„Tata!"

Na izmaku jedanaeste godine i još uvijek mršava kao štap, onako sjedeći oslonjena o zid, Liesel je bila shrvana. „Nikad se nisam potukla!"

„Pst", nasmija se tata. Mahnu joj da priguši glas i ponovno se nagnu, ovaj put prema djevojčici. „A što je s batinama koje si priuštila Ludwigu Schmeiklu, ha?"

„Nikad nisam..." Bila je uhvaćena. Daljnje poricanje bilo je uzaludno. „Kako si doznao za to?"

„Sreo sam njegova tatu u 'Knolleru'."

Liesel je rukama držala lice. Kad ga je ponovno otkrila, postavi ključno pitanje. „Jesi li rekao mami?"

„Šališ se?" Namignuo je Maxu i šapnuo djevojčici: „Još si živa, ne?"

Te je večeri tata, prvi put u više mjeseci, doma svirao harmoniku. To je trajalo nekih pola sata, prije no što je postavio pitanje Maxu.

„Jesi li i ti učio svirati?"

Lice u kutu gledalo je plamenove. „Jesam." Uslijedi podulja stanka. „Do devete godine. Tad je majka prodala

glazbeni studio i prestala poučavati. Zadržala je samo jedan instrument, ali odustala je od mene ubrzo nakon što sam se počeo opirati učenju. Bio sam glup."

„Nisi”, reče tata. „Bio si dječak.”

Noću bi se Liesel Meminger i Max Vandenburg bavili svojom drugom sličnošću. Svako u svojoj

sobi sanjali bi svoje noćne more i budili se, jedno s krikom među plahtama koje tonu, drugo hvatajući dah pokraj vatre koja se dimila.

S vremena na vrijeme, kad bi Liesel čitala s tatom oko tri sata ujutro, oboje bi čuli Maxov trenutak buđenja. „Sanja poput tebe”, rekao bi tata, a jednom prilikom, dirnuta zvukom Maxove tjeskobe, Liesel odluči ustati iz kreveta. Slušajući njegovu priču, imala je prilično dobru ideju o tome što vidi u snovima, ako ne i točan dio priče koji ga je svake noći posjećivao.

Tiho je, niz hodnik, otišla do dnevno-spavaće sobe.

„Max?”

Šapat je bio tih, prigušen u snenu grlu.

Isprvu nije bilo naznake odgovora, no uskoro je sjeo i pogledom pretražio tamu.

Tata je još bio u njezinoj sobi, a Liesel je sjela sa suprotne strane kamina od Maxa. Iza njih glasno je spavala mama. Bila je itekako dobra konkurenca hrkačici iz vlaka.

Vatra je sad bila tek pogreb dima, mrtva i umiruća istodobno. A baš toga jutra, bili su tu i glasovi.

RAZMJENA NOĆNIH MORA

Djevojčica: „Reci mi što vidiš kad tako sanjaš?”

Židov: „...Vidim sebe kako se okrećem i mašem
zbogom.”

Djevojčica: „I ja imam noćne more.”

Židov: „Što ti vidiš?” **Djevojčica:** „Vlak i svojeg
mrtvog brata.”

Židov: „Svojeg brata?”
Djevojčica: „Umro je kad sam došla ovamo.
Putem.” Djevojčica i Židov, zajedno: „Ja - da.”

Bilo bi lijepo reći da nakon ovoga malog prijelomnog trenutka ni Liesel ni Max više nikad nisu sanjali svoje jezive vizije. Bilo bi lijepo, ali neistinito. Noćne su more dolazile, kao i uvijek, baš kao najbolji suparnički igrač kad ste netom čuli glasine daje možda ozlijeden ili bolestan - ali eto ga, zagrijava se s ostalima, spreman je istrčati na igralište. Ili vlak koji po rasporedu ulazi na noćni peron vukući za sobom sjećanja na konopcu. Mnogo navlačenja. Mnogo neugodnog poskakivanja.

Promijenilo se samo to što je Liesel rekla tati kako je sad već valjda dovoljno stara da se sama nosi sa svojim snovima. Na trenutak je djelovao malo povrijeđeno, no, kao i uvijek, dao je sve od sebe da kaže pravu stvar.

„E pa, hvala Bogu”, napola se osmjejnuo. „Sad se bar mogu poštено naspavati. Taj me stolac ubijao.” Prebacio je ruku preko djevojčice, i otišli su u kuhinju.

Kako je vrijeme teklo, razvila se jasna razlika između dva vrlo različita svijeta - svijeta unutar kuće na broju 33 u Ulici Himmel i onoga koji je postojao i okretao se izvan nje. Trik je bio u tome da ih se drži razdvojenima.

Vanjskom je svjetu Liesel učila nalaziti razne svrhe. Jednog poslijepodneva, kad se vraćala kući s praznom vrećom za rublje, primijetila je novine kako vire iz kante za smeće. Tjedno izdanje *Molching Expressa*. Izvadila ih je i ponijela doma pa darovala Maxu. „Mislila sam”, reče mu, „da bi možda htio riješiti križaljku, da ti prođe vrijeme.”

Max je cijenio tu gestu i, da opravda što ih je donijela doma, pročitao je novine od prve do zadnje

stranice i pokazao joj križaljku, nekoliko sati poslije, popunjenu, osim jedne riječi.

„Prokleti sedamnaest okomito”, reče.

U veljači 1941., za dvanaesti rođendan, Liesel je dobila još jednu rabljenu knjigu, i bila je zahvalna. Zvala se *Blatni čovjek* i govorila je o vrlo neobičnom ocu i sinu. Zagrlila je mamu i tatu, dok je Max, s osjećajem nelagode, stajao u kutu.

„*Alles Gute zum Geburtstag*”, blijedo se osmjejnuo. „Sve najbolje za rođendan.” Ruke su mu bile u džepovima. „Nisam znao, inače bih ti nešto darovao.” Očita laž - nije joj imao što darovati, osim možda *Mein Kampfa*, a nije bilo šanse da bi mladoj Njemici dao takvu propagandu. To bi bilo kao da janje doda nož mesaru.

Uslijedila je neugodna tišina.

Zagrlila je mamu i tatu.

Max je izgledao silno usamljeno.

Liesel proguta knedlu.

I onda ode, pa zagrli i njega. „Hvala, Max.”

Isprva je samo stajao, ali kako se ona držala za njega, ruke su mu se postupno podigle i nježno zarinule u njezine lopatice.

Tek će poslije shvatiti bespomoćan izraz na licu Maxa Vandenburga. Također će otkriti da je tog trenutka odlučio dati joj nešto zauzvrat. Često ga zamišljam kako cijele noći leži budan razmišljajući što bi on to uopće mogao ponuditi.

Dar je, kako se pokazalo, stigao na papiru, tek nešto više od tjedan dana poslije.

Donijet će joj ga u ranim jutarnjim satima, prije no što se povuče niz betonske stube u ono što je sada volio zvati domom.

STRANICE IZ PODRUMA

Tjedan dana Liesel su držali podalje od podruma, pod svaku cijenu. Mama i tata brinuli su se da odnesu Maxu hranu.

„Ne, *Saumensch*”, rekla joj je mama svaki put kad bi se ponudila. Uvijek je našla novu izliku.

„Kako bi bilo da, za promjenu, ovdje napraviš nešto korisno? Recimo, dovršiš glaćanje? Misliš da je nositi rublje po gradu velika stvar? Pokušaj ga glaćati!” Kad imate reputaciju zagrižene osobe, možete neopazice raditi razne lijepе stvari. Upalilo je.

Tog je tjedna Max izrezao skup stranica iz *Mein Kampf* i prebojio ih u bijelo. Onda ih je kvačicama objesio za konopac, od jednog kraja podruma do drugog. Kad su se osušile, počinjao je teški dio. Bio je dovoljno obrazovan da se provuče, ali nipošto nije bio pisac, ni umjetnik. Unatoč tome, oblikovao je riječi u glavi sve dok ih nije mogao prenijeti bez pogreške. Tek je tada, na papiru koji je nabubrio i naborao se pod pritiskom boje što se sušila, započeo pisati priču. Radio je to malim, crnim kistom.

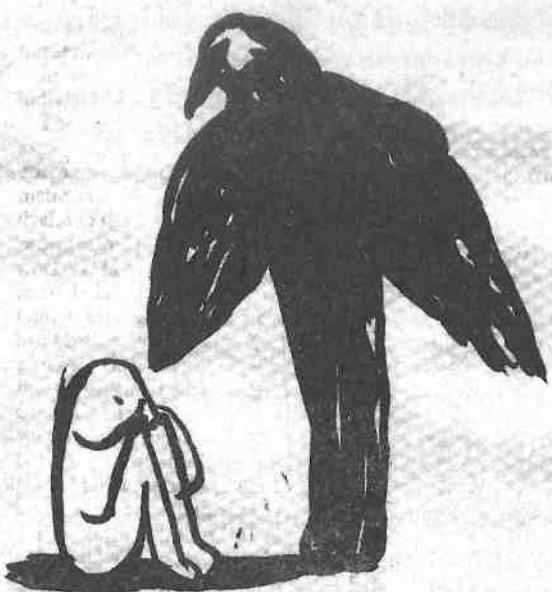
Čovjek koji stoji nad mnom

Izračunao je da mu treba trinaest stranica, pa je prebojio četrdeset, očekujući bar dvaput više pogrešaka od pogodaka. Na stranicama *Molching Expressa* bile su pokusne verzije, na kojima je svoje elementarno, nezgrapno umijeće usavršavao do prihvatljive razine. Radeći, čuo je prošaptane riječi djevojčice. „Njegova je kosa”, opetovano mu je govorila, „poput perja.”

Kad je dovršio, nožem probuši stranice i poveže ih konopcem. Rezultat je bila knjižica od trinaest stranica koja je izgledala ovako:

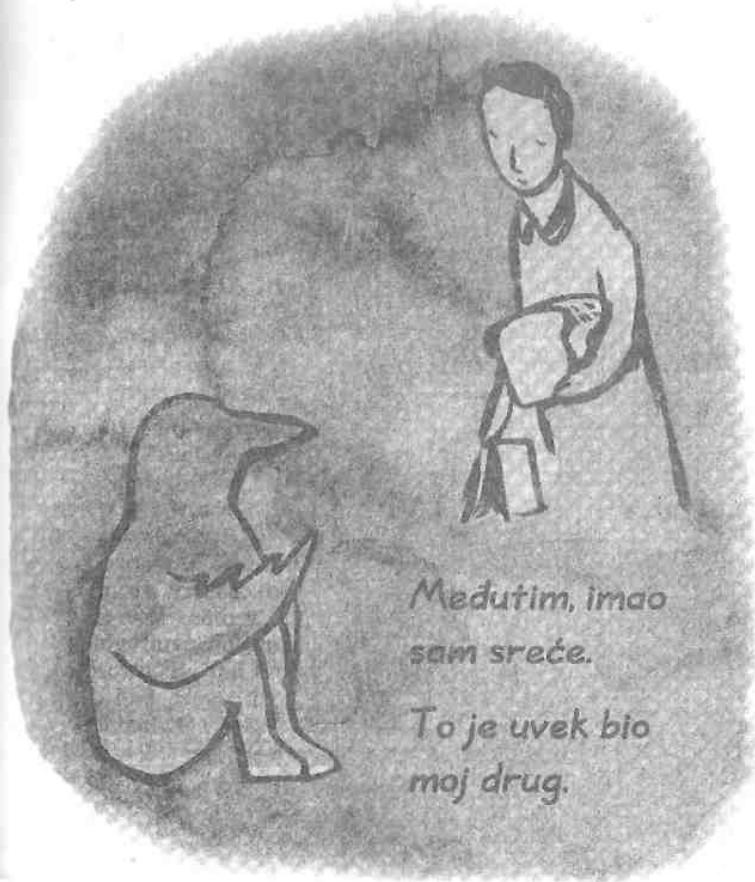
Čitavog života

Plašio sam se

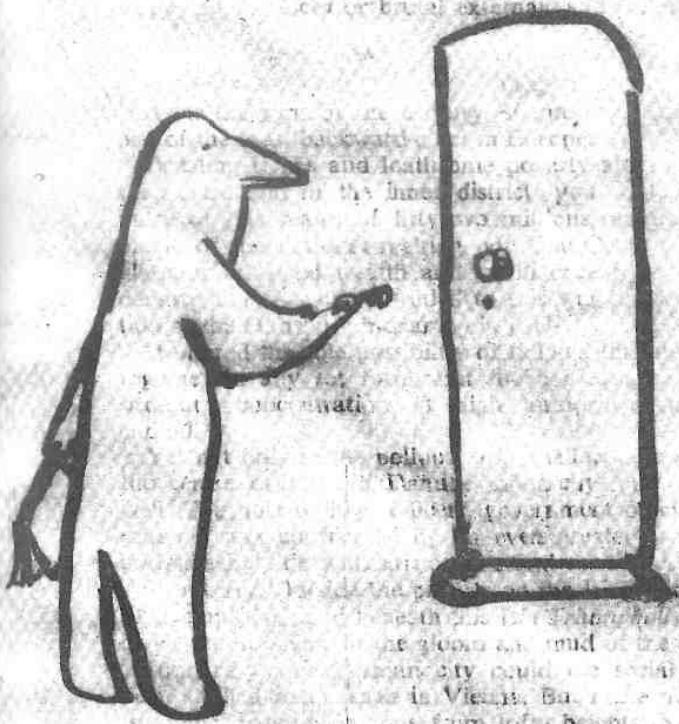
Ijudi koji stoje nad mnom.

*Mnogo godina kasnije, morao sam
da se sakrijem. Pokušao sam da ne
spavam jer sam se bojao koga će
videti kada se probudim.*

*Dok sam se krio, sanjao sam o jednom
čoveku. Najteže je bilo kada sam
putovao da ga nadem.*

*Uz pomoć čiste sreće i mnogo
koraka, uspeo sam.*

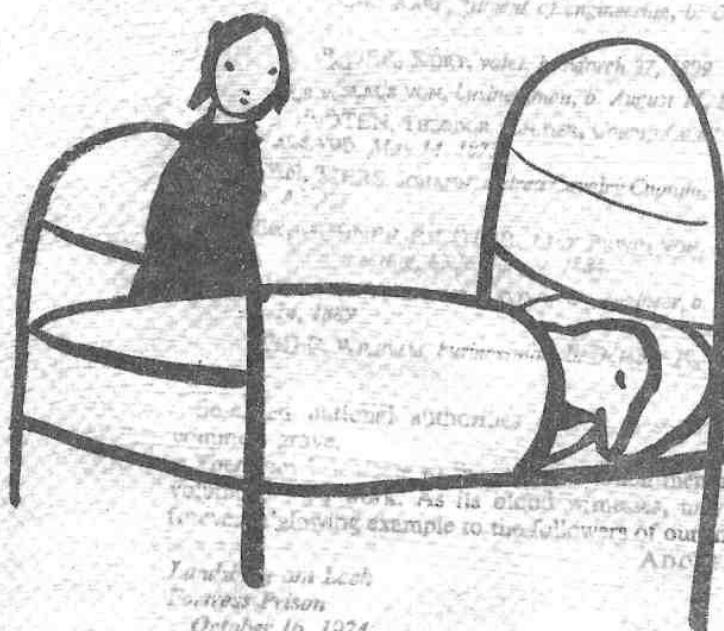
Tu sam dugo spavao.

Tri dana, rekli su mi...

a šta sam video kada sam se

probudio? Ne čoveka, već nekoga

drugog kako stoji nada mnom.

*Judith van Lach
Debtors Prison
October 16, 1924*

*Kako je vreme prolazilo,
devojčica i ja shvatili smo
da imamo ponešto zajedničko.*

Medutim, postoji

nešto čudno.

Devojčica kaže

**da izgledam kao nešto
drugo.**

Sada živim u podrumu.

*Ružni snovi i dalje žive u
mom snu.*

*Jedne noći, posle mog uobičajenog
košmara, nada mnom je stajala
senka. Rekla je: „Kaži mi o čemu
sanjaš.“ Pa sam to i učinio.*

*Zauzvrat, objasnila je
od čega se sastoje
njeni snovi.*

*Sada mislim da smo drugovi,
ta devojčica i ja. Za njen
rođendan, ona je meni
dala poklon.*

*Zbog toga shvatam
da najbolji čovek koji je
stajao nada mnom uopšte
nije neki muškarac...*

VREDNO

VREDNO

~~VREN~~

VREDNO

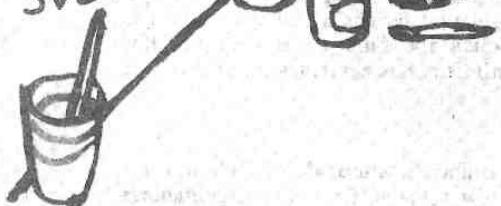
SVETLO

VODA

POKRET

SVETLO

SVETLO

Kad se, krajem veljače, Liesel probudila u cik zore, jedan je lik došao u njezinu spavaću sobu. Svojstveno Maxu, bilo je to nalik, koliko je god moguće, bešumnoj sjeni.

Pretražujući mrak, Liesel je mogla samo nejasno naslutiti čovjeka koji joj se približavao.

„Tko je tamo?”

Nije bilo odgovora.

Nije bilo ničega, osim njegovih gotovo bešumnih stopala dok se približavao krevetu, pa položio stranice na pod, pokraj njezinih čarapa. Stranice zapucketaše. Tek neznatno. Jedan im se kut svinu u pod.

„Ima li koga?”

Ovaj je put uslijedio odgovor.

Nije mogla točno odrediti odakle su riječi došle. Važno je bilo da su doprle do nje. Pojaviše se i kleknuše uz njezin krevet.

„Zakašnjeli rođendanski dar. Pogledaj ga ujutro. Laku noć.”

Neko je vrijeme tonula u san i budila se, i više nije bila sigurna je li samo sanjala da je Max došao.

Ujutro, kad se probudila i okrenula, vidjela je stranice kako leže na podu. Pružila je ruku i podigla ih slušajući kako joj se papir mreška u ranojutarnjim rukama.

Cijeli sam se život plasio ljudi koji su stajali nadamnom...

Dok ih je okretala, stranice su bile bučne, kao da statički elektricitet pucketa oko napisane priče.

Tri dana, rekoše mi... I što li sam zatekao, kad sam se probudio?

Izbrisane su stranice *Mein Kampfa* dahtale i gušile se pod bojom dok ih je okretala.

Uviđam da najbolji čovjek koji je ikad stajao nadamnom uopće nije čovjek...

Liesel je triput pročitala i pregledala dar Maxa Vandenburga, svaki put primijetivši drugi potez kista ili riječ. Kad je završila treće čitanje, sišla je s kreveta, što je tiše mogla, i otišla do mamine i tatine sobe. Mjesto uz vatru bilo je prazno.

Razmišljajući o tome, uvidje kako je zapravo primjereno, čak štoviše, savršeno, zahvaliti mu ondje gdje su stranice nastale.

Sišla je niz podumske stube. Vidjela je kako zamišljena uokvirena fotografija prodire u zid – tajna otkrivena kroz tihi osmijeh.

Put do zaštitnih prekrivača i kanti s bojom koje su zaklanjale Maxa Vandenburga, tih nekoliko metara, bio je dug. Pomaknula je prekrivače najbliže zidu i ukazao se mali prolaz kroz koji je mogla gledati.

Prvi dio koji je vidjela bilo je rame, i kroz tanku je rupu polako, bolno milila dok nije položila ruku na nj. Odjeća mu je bila hladna. Nije se probudio.

Osjećala je njegovo disanje i rame koje se neznatno pomicalo gore-dolje. Neko ga je vrijeme promatrala. Onda je sjela i naslonila se.

Sneni zrak kao da ju je slijedio.

Riječi načrckane za vježbu veličanstveno su stajale na zidu pokraj stuba, nazubljene, djetinjaste i slatke. Promatrале су, dok су skriveni Židov i djevojčica spavalи, njezina ruka na njegovu ramenu.

Disali su.

Njemačka i židovska pluća.

Uza zid, Čovjek koji stoji nadamnom ležao je omamljeno i zadovoljno, poput divnih trnaca, pod nogama Liesel Meminger.

PETI DIO

Z V I Ž D A Č

**u kojem se pojavljuju:
plutajuća knjiga - kockari - mali duh
- dva sisanja - Rudyjeva mladost -
gubitnici i skice - zviždač i cipele -
tri gluposti - i preplašeni dječak smrznutih nogu**

PLUTAJUĆA KNJIGA (Prvi dio)

Jedna je knjiga plutala niz rijeku Amper.

Jedan je dječak uskočio, uhvatio je i držao u desnoj ruci. Osmjehnuo se.

Stajao je u ledenoj prosinackoj vodi, do struka.

„Može pusa, *Saumensch?*“ reče.

Zrak oko njih bio je divno, božanstveno, mučno hladan, da i ne spominjemo betonsku bol vode, koja je dječaka stezala od nožnih prstiju do kukova.

Može pusa?

Može pusa?

Jadni Rudy.

*** * * MALA OBJAVA O RUDYJU STEINERU * * ***

Nije zaslužio da onako umre.

U svojim vizijama vidite neuredne rubove papira, zalijepljene za njegove prste. Vidite uzdrhtale plave šiske. Preuranjeno zaključujete, kao što bih i ja, da je Rudy umro toga dana, od pothlađenosti. Nije. Ovakva

me sjećanja jednostavno podsjetete da nije zaslužio kob koja ga je snašla nakon nešto manje od dvije godine.

Na svaki način, uzeti dječaka poput Rudyja bilo je pljačka - toliko života, toliko razloga za život - no ipak, sigurna sam da bi uživao da je bio zastrašujuće krhotine i otekline neba one noći kad je preminuo. Plakao bi, okrenuo se i nasmiješio da je samo mogao vidjeti kradljivicu knjiga na rukama i koljenima pokraj svojeg beživotnog tijela. Bilo bi mu drago da je bio vidio kako ljubi njegove prašnjave, bombom pogodjene usne.

Da, znam.

U tami svojeg mračno kucajućeg srca, znam. Uživao bi u tome, itekako.

Vidite?

Čak i smrt ima srce.

KOCKARI

(Kocka sa sedam stranica)

Da, nepristojna sam. Kvarim kraj, ne samo cijele knjige, nego i ovoga dijela. Unaprijed vam otkrivam dva događaja jer me ne zanima graditi tajanstvenost. Tajanstvenost mi je dosadna. Gnjavaža. Znam što će se dogoditi, kao i vi. Spletke koji nas tamo kotrljaju, to je ono što mene ozlojeđuje, zbujuje, zanima i zaprepašćuje.

Treba misliti na mnogo stvari.

Mnogo je priče.

Naravno, tu je i knjiga naslovljena Zviždao, o kojoj zbilja moramo razgovarati, te kako je točno došlo do toga da pluta niz rijeku Amper u razdoblju prije Božića 1941. Prvo bismo se trebali pozabaviti svim tim, zar ne?

Onda je dogovoreno. Hoćemo.

Započelo je kockanjem. Kockajte se krijući Židova i eto kako ćete živjeti. Evo kako to izgleda.

Šišanje: sredina travnja 1941.

Život je bar počeo jače oponašati normalnost. Hans i Rosa Hubermann prepirali su se u dnevnoj sobi, iako mnogo tiše nego nekoć. Kao i obično, Liesel je bila promatrač.

Prepirka je započela prethodne noći u podrumu, gdje su Hans i Max sjedili među kantama boje, riječima i zaštitnim prekrivačima. Max je pitao bi li mu Rosa mogla u nekom trenutku skratiti kosu.

„Ide mi u oči“, rekao je, na što je Hans odgovorio: „Vidjet ću što mogu učiniti.“

Sad je Rosa prekopavala po ladicama. Gurala je riječi na tatu, zajedno s ostatkom smeća. „Gdje su te proklete škare?“

„Nisu u onoj ispod?“

„Tu sam već pregledala.“

„Možda ih nisi vidjela.“

„Izgledam li ti slijepo?“ Podigla je glavu i urliknula: „Liesel!“

„Ovdje sam.“

Hans ustuknu. „Dovraga, ženo, oglušit ću od tebe!“

„Tiho, *Saukerl*.“ Rosa nastavi preturati i obrati se djevojčici. „Liesel, gdje su škare?“ Ali ni Liesel nije imala pojma. „*Saumensch*, nikakve koristi od tebe, ne?“

„Ne uplići nju u ovo.“

Još je riječi letjelo amo-tamo, od žene s elastičnom kosom do čovjeka srebrnih očiju, sve dok Rosa nije tresnula ladicu. „Ionako ću ga vjerojatno loše ošišati.“

„Loše?“ Tata je dotad već izgledao spremjan da iščupa i vlastitu kosu, ali glas mu se pretvorio u jedva čujan šapat. „Tko će ga, dovraga, vidjeti?“ Otvori usta da još nešto kaže, ali omete ga pernata, postiđena pojava

Maxa Vandenburga na vratima. Imao je svoje škare i prišao je ne dodajući ih ni Hansu ni Rosi, nego dvanaestogodišnjoj djevojčici. Ona je bila najmirnija opcija. Usta mu na trenutak zadrhtaše prije no što reče: „Hoćeš li?“

Liesel uze škare i otvori ih. Na više su mjesta bile hrđave i sjajne. Okrenula se prema tati i kad je ovaj klimnuo, otišla je za Maxom u podrum.

Židov sjede na kantu s bojom. Mali zaštitni prekrivač omotan mu je oko ramena. „Možeš fušati koliko hoćeš“, reče joj.

Tata se smjestio na stube.

Liesel podiže prve pramenove kose Maxa Vandenburga.

Dok je šišala pernate čuperke, čudila se zvuku škara. Ne strizava buka, nego mljevenje oba metalna kraka dok režu snopove niti.

Kad je posao obavljen, negdje malo odveć kratko, drugdje malo ukoso, otišla je gore s kosom u rukama i bacila je u peć. Upalila je šibicu i gledala kako se gruda kvrči i tone, narančasta i crvena.

Max je ponovno bio na vratima, ovaj put na podrumskim stubama. „Hvala, Liesel.“ Glas mu je bio golem, i promukao, s naznakom prikrivena osmijeha.

Čim to izreče, ponovno nestade, natrag u zemlju.

Novine: početak svibnja
„U mojem je podrumu Židov.“
„U mojem podrumu. Židov.“

Sjedeći na podu gradonačelnikove sobe pune knjiga, Liesel Meminger začu te riječi. Vreća s rubljem ležala je pokraj nje, a sablasan lik gradonačelnikove žene sjedio je omamljeno zgrbljen za stolom. Ispred nje, Liesel je čitala *Zviždala*, dvadeset i drugi i dvadeset i

treću stranicu. Podignula je pogled. Zamisli se kako joj prilazi, nježno povlači dio paperjaste kose ustranu i šapće ženi u uho:

„U mojem je podrumu Židov.“

Dok joj je knjiga drhtala u krilu, tajna joj se smjestila u ustima. Raskomotila se. Prekrižila noge.

„Trebala bih krenuti kući.“ Ovaj je put doista progovorila. Ruke su joj se tresle. Unatoč tračku sunca u daljini, kroz prozor je strujao nježni lahor, pomiješan s kišom, koja je ulazila poput piljevine.

Kad je Liesel vratila knjigu na mjesto, žena je stolcem udarila pod i prišla joj. Uvijek je na kraju bilo tako. Nježni prstenovi žalosnih bora na trenutak su joj natekli kad je pružila ruku i ponovno uzela knjigu.

Ponudila ju je djevojčici.

Liesel ustuknu.

„Ne“, reče, „hvala. Imam dovoljno knjiga doma. Možda drugi put. Sad s tatom ponovno čitam nešto drugo. Znate, ono što sam one noći ukrala iz vatre.“

Gradonačelnikova žena klimnu. Ako se nešto moglo reći o Liesel Meminger, njezine krađe nisu bile obijesne. Krala je knjige samo u slučaju nužde. Trenutačno ih je imala dovoljno. *Blatnog čovjeka* pročitala je već četiri puta i uživala je u ponovnom upoznavanju sa *Slijeganjem ramenima*. Također bi, svake večeri prije spavanja, otvorila nepogrešivi grobarski priručnik. Duboko skriven, u njemu je obitavao *Čovjek koji stoji nada mnom*. Usnama je oblikovala riječi i dodirivala ptice. Okretala je glasne stranice, polako.

„Doviđenja, Frau Hermann.“

Izašla je iz knjižnice, otišla niz hodnik s podnicama i van kroz čudovišna vrata. Po svojem običaju, nakratko je stajala na stubama gledajući Molching pod sobom. Tog je poslijepodneva grad bio pokriven žutom maglicom koja je milovala krovove poput ljubimaca, i ispunila ulicu kao kadu.

Kad je stigla do Minhenske ulice, kradljivica knjiga krivudala je između muškaraca i žena s kišobranima - kišom zaognuta djevojčica koja se bez srama probija od jedne do druge kante za smeće. Poput urice.

„Eno!"

Nasmijala se bakrenim oblacima, slaveći, prije no što je posegnula unutra i uzela osakaćene novine.

Iako su prva i zadnja stranica bile prošarane crnim suzama tiska, uredno ih je presavila napola i tutnula pod ruku. Tako je to bilo svakog četvrtka, nekoliko posljednjih mjeseci.

Četvrtak je sad bio jedini dan dostave rublja koji je preostao Liesel Meminger, i obično joj je mogao pružiti neku vrst dividende. Kad god bi našla *Molching Express*, ili neku drugu publikaciju, nije mogla zatomiti osjećaj pobjede. Pronalazak novina označavao je dobar dan. A ako su to bile novine s neriješenom križaljkom, dan je bio odličan. Otišla bi doma, zatvorila vrata za sobom i odnijela ih dolje Maxu Vandenburgu.

„Križaljka?" upitao bi.

„Neriješena."

„Izvrsno."

Židov bi se nasmiješio dok bi prihvaćao svežanj papira i počinjao čitati u racioniranom svjetlu podruma. Liesel bi ga često promatrala dok bi se koncentrirao na čitanje novina, rješavao križaljku, a potom ih počeo ponovno čitati, od početka do kraja.

Kako je postajalo toplije, Max je cijelo vrijeme ostajao dolje. Danju su podumska vrata bila otvorena kako bi do njega doprla mala uvala svjetla. Ni samo predvorje nije baš bilo okupano suncem, ali u nekim situacijama prihvaćate ono što vam se nudi. I tmurno je svjetlo bilo bolje od nikakva, a morali su biti štedljivi. Petrolej se još nije približio opasno niskoj razini, no bilo je najbolje ograničiti njegovu uporabu na minimum.

Liesel bi obično sjedila na zaštitnim prekrivačima. čitala bi dok je Max rješavao križaljke. Sjedili su na

razdaljini od nekoliko metara, vrlo rijetko razgovarajući, i zapravo se čuo samo šum okretanja stranica. Često je ostavljala knjige Maxu, da ih može čitati dok je ona u školi. Kao što je Hansa Hubermann i Erika Vandenburga u konačnici spojila glazba, Maxa i Liesel vezalo je tiho skupljanje riječi.

„Bok, Max.“

„Bok, Liesel.“

Sjeli bi i čitali.

Katkad bi ga gledala. Zaključi da ga je najlakše opisati kao sliku i priliku blijede koncentracije. Koža bež boje. Močvara u svakom oku. I disanje kao u bjegunca. Očajničko, no bešumno. Samo su njegove grudi odavale da je živ.

Sve bi češće Liesel zažmirila i zamolila Maxa da je ispita riječi koje je stalno pogrešno pisala, i psovala bi ako bi joj i dalje izmicale. Onda bi ustala i naslikala te riječi na zid, čak i do desetak puta. Max Vandenburg i Liesel Meminger zajedno bi udisali miris isparavanja boje i cementa.

„Bok, Max.“

„Bok, Liesel.“

Budna bi ležala u krevetu i zamišljala ga dolje, u podrumu. U njezinim je predsnenim vizijama uvijek spavao potpuno odjeven, uključujući i cipele, za slučaj da mora ponovno bježati. Spavao je s jednim okom otvorenim.

Meteorolog: sredina svibnja

Liesel je istodobno otvorila vrata i usta.

U Ulici Himmel njezina je ekipa razbila Rudyjevu 6:1, i ona je trijumfalno banula u kuhinju

pripovijedajući mami i tati sve o golu koji je zabila. Onda je odjurila u podrum, opisati ga, dio po dio, Maxu, koji je spustio novine, napeto slušao, i smijao se s djevojčicom.

Kad je priča o golu završena, uslijedila je tišina, dobrih nekoliko minuta, dok Max nije polako podigao pogled. „Hoćeš li mi nešto učiniti, Liesel?“

Još ushićena zbog pobjede u Ulici Himmel, djevojčica skoči sa zaštitnih prekrivača. Iako to nije rekla, njezini su pokreti jasno pokazivali namjeru da učini što god on želio.

„Ispričala si mi sve o golu“, reče on, „ali ne znam kakav je gore dan. Ne znam jesи li taj gol zabila na suncu, ili su sve prekrivali oblaci.“ Rukom si je cupkao kratko ošišanu kosu, a močvarne su mu oči preključi tražile najjednostavniju stvar na svijetu. „Možeš li otici gore i reći mi kakvo je vrijeme?“

Naravno, Liesel pohrli uza stube. Stala je nekoliko koraka od pljuvačkom zamrljanih vrata i okretala se na mjestu, promatraljući nebo.

Kad se vratila u podrum, reče mu.

„Nebo je danas plavo, Max, i na njemu je veliki, dugi oblak, i rastegnut je, poput konopa. Na kraju njega je sunce, poput žute rupe...“

U tom je trenutku Max znao da bi mu samo dijete moglo dati takav vremenski izvještaj. Na zidu je naslikao dug, čvrsto vezan konop, a na kraju njega žuto sunce što se cijedi, u koje kao da bi se moglo skočiti. Na užastom je oblaku nacrtao dva lika - mršavu djevojčicu i usahlog židova – i hodali su, rukama održavajući ravnotežu, prema suncu koje se cijedilo. Ispod slike napisao je sljedeću rečenicu.

*****ZIDU NAPISANE RIJEČI MAXA VANDENBURGA*****

Bio je ponedjeljak, i hodali su po užetu prema suncu.

Boksač: kraj svibnja

Max Vandenburg imao je samo hladan cement i mnogo vremena koje je provodio u njegovu društvu.

Minute bijahu okrutne.

Sati kažnjavajući.

Nad njim se, u svakome budnom trenutku, nadvijala ruka vremena, i nije se libila iscijediti ga. Smiješila se i stiskala, i puštala ga da živi. Kakve li silne zlobe može biti u tome da se nekoga pusti živjeti.

Bar jednom na dan Hans Hubermann sišao bi niz podrumske stube na razgovor. Rosa bi s vremena na vrijeme donijela dodatnu koricu kruha. No Max je najveće zanimanje za život pokazivao baš kad bi sišla Liesel. Isprva se pokušavao oduprijeti, ali to je bivalo sve teže sa svakim danom što je djevojčica dolazila, svaki put s novim vremenskim izvještajem, bilo o čistom, plavom nebu, kartonskim oblacima, ili pak suncu koje se probilo, kao da je Bog sjeo nakon što je previše pojeo za večeru.

Kad je bio sam, najizraženiji mu je bio osjećaj nestajanja. Sva mu je odjeća bila siva - bez obzira je li i izvorno bila takva ili ne - od hlača i vunenog pulovera do sakoa koji je sada s njega curio poput vode. Često je provjeravao peruta li mu se koža jer se osjećao kao da se raspada.

Trebao mu je niz novih projekata. Prvi je bila tjelovježba. Počeo je sa sklekovima, ležeći trbuhom na hladnom podrumskom podu, pa se podižući. Imao je sjećaj kao da mu ruke pucaju u oba laka, i zamišljao je kako mu se srce cijedi i jadno pada na tlo. U Stuttgartu je, kao tinejdžer, mogao napraviti pedeset sklekova odjednom. Sad, u dobi od dvadeset i četiri godine i kojih sedam kilograma lakši od svoje uobičajene težine, jedva je uspijevao stići do deset. Nakon tjedan dana, radio je

tri seta, svaki po šesnaest sklekova i dvadeset i dva trbušnjaka. Kad bi završio, sjeo bi, naslonio se na zid podruma, među svojim prijateljicama, kantama s bojom, i osjećao bilo u zubima. Imao je dojam da su mu mišići poput tijesta.

Katkad bi se zapitao vrijedi li se uopće tako mučiti. S vremena na vrijeme, međutim, kad bi mu se

otkucaji srca smirili, a tijelo ponovno počelo funkcionirati, utrnuo bi svjetlo i stajao u mraku podruma.

Imao je dvadeset i četiri godine, ali još je mogao sanjariti.

„U plavom kutu”, potihno bi komentirao, „imamo svjetskog prvaka, arijsko remek-djelo - *Führera*.“

Udahnuo bi i okrenuo se. „A u crvenom je kutu židovski izazivač štakorskoga lica – Max Vandenburg.“

Sve se to stvorilo oko njega.

Bijelo se svjetlo spustilo na boksački ring, a gomila je ustala i zažamorila - taj čarobni zvuk mnoštva ljudi koji govore u jedan glas. Kako baš sve te osobe imaju u isto vrijeme toliko toga reći? Sam je ring bio savršen. Savršeno platno, divna užad. čak su i zalutala vlakna svakog nategnutog konopca bila besprijeckorna i blistala na zbijenom, bijelom svjetlu. Prostorija je vonjala po cigaretama i pivu.

U kutu dijagonalno nasuprot stajao je Adolf Hitler sa svojom svitom. Noge su mu stršile iz crvenobijelog ogrtača s crnim kukastim križem utisnutim na leđima. Brkovi su mu bili zalijepljeni za lice. Njegov mu je trener, Goebbels, nešto šaptao. Skakutao je s noge na nogu i smiješio se. Najglasnije se nasmijao kad je sudac nabrojio njegova mnoga postignuća, kojima je publika puna obožavanja glasno pljeskala. „Nepobjeđen!“ objavio je sudac. „Pobjednik nad mnogim Židovom, i svakom drugom prijetnjom njemačkome idealu! Herr Führer“, zaključi, „pozdravljamo vas!“ Gomila: urnebes.

Sljedeći je, kad su se svi smirili, bio izazivač.

Sudac zamahnu prema Maxu koji je stajao sam u kutu izazivača. Bez ogrtača. Bez svite. Samo usamljeni, mladi Židov gadnoga daha, golih prstiju, umornih ruku i nogu. Naravno, hlačice su mu bile sive. I on se prebacivao s noge na nogu, ali što je manje moguće, kako bi sačuvao snagu. Mnogo se znojio u teretani da bi postigao potrebnu težinu.

„Izazivač!” zapjeva sudac. „I to”, zastade radi snažnijeg učinka, „židovske krvi.” Gomila huknu, poput ljudskih zloduha. „Težine...”

Ostatak govora nije se čuo. Pregaziše ga uvrede s tribina, a Max je gledao kako njegovu suparniku skidaju ogrtač i kako dolazi na sredinu, saslušati pravila i rukovati se.

„*Guten Tag, Herr Hitler*”, klimnu Max, ali Führer mu samo pokaže svoje žute zube, a onda ih ponovno pokrije usnama.

„Gospodo”, započe krupni sudac u crnim hlačama i plavoj košulji. Za vrat mu je bila pričvršćena leptirkravata. „Prvo i najvažnije, želimo dobru, čistu borbu.” Potom se obrati samo Führeru. „Osim ako vi, Herr Hitler, ne počnete gubiti, naravno. Dođe li do toga, bit će spremam zažmiriti na sve beskrupulozne taktike kojima se poželite koristiti da biste samljeli ovo židovsko, smrdljivo smeće.” Klimnu, vrlo uljudno. „Je li jasno?”

Tad Führer progovori prvu riječ. „Kristalno.”

Maxu pak sudac izda upozorenje. „Što se tebe tiče, moj židovski prijatelju, da sam na tvojem mjestu, dobro bih pazio što radim. Jako dobro”, i posla ih natrag, svakog u svoj kut.

Usljedila je kratka tišina.

Zvono.

Prvi je izašao Führer; nespretnih nogu i koščat, pa jurnuo na Maxa i čvrsto ga udario u lice. Gomila je podrhtavala, zvono im je još odzvanjalo u ušima, a njihovi su zadovoljni osmijesi preskakali užad.

Uspuhani se dah dimio iz Hitlerovih usta dok su mu ruke mlatarale prema Maxovu licu dohvativši ga nekoliko puta, po usnama, nosu, bradi - a Max se još nije usudio pomaknuti iz svojeg kuta. Da ublaži kaznu, podigao je ruke, no Führer mu je tada ciljao u rebra, bubrege, pluća. O, oči, Führerove oči. Bile su tako slasno smeđe - poput židovskih očiju - i tako odlučne da je čak i Max ostao skamenjen kad ih je na trenutak ugledao u maglici snažnih udaraca boksačkih rukavica.

Bila je samo jedna runda i trajala je satima, i veći se dio vremena ništa nije mijenjalo.

Führer je udarao židovsku vreću za boks.

Židovske je krvi bilo posvuda.

Poput oblaka crvene kiše na nebeski bijelom platnu pod njihovim nogama.

Na koncu su Maxova koljena počela klecati, jagodice su mu bešumno jecale, a Führerovo ushićeno lice još je lupkalo i lupkalo, sve dok, iscrpljen, pobijeđen i slomljen, Židov nije bubnuo na pod.

Prvo, urlik.

Pa tišina.

Sudac je brojao. Imao je zlatni zub i obilje dlaka u nosu.

Max Vandenburg, Židov, polako ustade na noge i uspravi se. Glas mu je podrhtavao. Poziv. „Hajde, Führeru“, reče i ovaj se put, kad je Adolf Hitler nasrnuo na svojega židovskog protivnika, Max pomaknuo ustranu i odbacio ga u kut. Sedam ga je puta udario, svaki put ciljujući samo jedno.

Brkove.

Sedmi je put promašio. Udarac je primila Führerova brada. Ovaj pak iznenada udari u konopce i zgužva se prema naprijed, padajući na koljena. Ovaj put nije bilo brojenja. Sudac ustuknu u kut. Publika potonu vrativši se svojem pivu. Führer, još na koljenima, provjeri je li krvav te poravna kosu, zdesna nalijevo. Kad se ponovno podigao na noge, na opće odobravanje

gomile više od tisuću ljudi, polako krenu naprijed i učini nešto prilično čudno. Okrenu leđa Židovu i skide rukavice sa šaka.

Gomila je bila zaprepaštena.

„Odustao je”, prošapta netko, ali Adolf Hitler je za koji trenutak već stajao na konopcima i obraćao se areni.

„Nijemci, zemljaci moji”, viknu, „večeras ovdje nešto vidite, zar ne?” Golih grudiju, s pobjedom u očima, pokaza na Maxa. „Vidite da je ono s čime smo suočeni mnogo zlokobnije i snažnije no što smo ikad i pomišljali. Vidite li to?”

Odgovorili su. „Da, Führeru.”

„Vidite li da je ovaj neprijatelj pronašao način - podmukao način - da probije naš oklop, i ja, očito, ne mogu ovdje stajati i sam se boriti protiv njega?” Riječi su bile vidljive. Padale su mu s usta poput dragulja. „Pogledajte ga! Dobro ga pogledajte.” I oni pogledaše. Krvavog Maxa Vandenburga. „Dok ovo govorimo, on već smišlja kako da se uvuče u vašu četvrt. Useljava se u susjednu kuću. Zaražava vas svojom obitelji, i uskoro će vas preuzeti. On...” Hitler ga na trenutak s gađenjem pogleda. „Uskoro će vas posjedovati, a on sam sjedit će ne za pultom vaše trgovine, nego otraga, i pušiti lulu. Prije no što to uopće shvatite, radit ćete za njega, za minimalac, a on će jedva hodati od težine u svojim džepovima. Hoćete li samo stajati i dopustiti mu da to učini? Hoćete li samo stajati kao vaši vođe u prošlosti, koji su dali vašu zemlju svima drugima, koji su prodali vašu domovinu za nekoliko potpisa? Hoćete li samo bespomoćno stajati? Ili”, i sad se pope jednu prečku više, „ili ćete se popeti u ring sa mnom?”

Max se strese. Užas mu zadrhti u želucu.

Adolf ga dokrajči. „Hoćete li se popeti ovamo, pa da zajedno porazimo ovog neprijatelja?”

U podrumu na broju 33 u Ulici Himmel Max Vandenburg osjećao je pest cijeloga jednog naroda.

Jedan po jedan, peli su se u ring i rušili ga udarcima. Raskrvarili su ga. Mučili su ga. Milijuni njih - do trenutka kad se posljednji put podigao na noge...

Gledao je sljedeću osobu koja se popela kroz konopce. Bila je to djevojčica, i dok je polako prelazila preko platna, primijetio je suzu koja joj se kotrljala niz lijevi obraz. U desnoj su joj ruci bile novine.

„Križaljka”, reče nježno, „nije riješena”, i pruži mu ih.

Tama.

Ništa doli tama, sada.

Samo podrum. Samo Židov.

Novi san: nekoliko noći poslije.

Bilo je poslijepodne. Liesel je sišla niz podumske stube. Max je odradio pola svojih sklekova.

Malo je gledala, bez njegova znanja, a kad je došla i sjela uz njega, on ustade i nasloni se na zid.

„Jesam li ti rekao”, upita je, „da u posljednje vrijeme sanjam novi san?”

Liesel se malo okrenu da mu vidi lice.

„No sanjam ga budan.” Pokaza petrolejku bez sjaja. „Katkad utrnem svjetlo. Onda stojim i čekam.”

„Što?”

Max je ispravi. „Ne što. Koga.”

Nekoliko trenutak Liesel ne reče ništa. Bio je to jedan od onih razgovora koji traže da između replika prođe neko vrijeme. „Koga čekaš?”

Max se ne pomaknu. „Führera.” Rekao je to vrlo trezveno. „Zato vježbam.”

„Sklekovi?”

„Tako je.” Ode do betonskog stubišta. „Svake noći čekam u mraku, i Führer silazi niz ove stube.

Dođe dolje, pa se satima borimo, on i ja.”

Liesel je sada stajala. „Tko pobijedi?”

Isprrva joj htjede reći da nitko nije pobijedio, ali onda primijeti kante boje, zaštitne prekrivače i sve veću hrpu novina u kutu svojega vidnog polja. Gledao je riječi, dugi oblak i likove na zidu.

„Ja”, reče.

Bilo je to kao da joj je rastvorio dlan, dao joj riječi i ponovno ga sklopio.

Pod zemljom, u Münchenu, u Njemačkoj, dvije su osobe stajale i razgovarale u podrumu. Zvuči kao početak vica:

„Židov i Njemica stoje u podrumu, ne?...”

Ovo, međutim, nije bila šala.

Slikari: početak lipnja

Drugi je Maxov projekt bio preostali dio *Mein Kampfa*. Svaku je stranicu nježno istrgnuo iz knjige i položio na pod kako bi gore nanio sloj boje. Potom ih je objesio da se suše, pa vratio među korice.

Kad je Liesel jednog dana poslije škole došla dolje, pronašla je Maxa, Rosu i svojeg tatu kako boje stranice. Mnoge su već visjele s nategnutog konopca punog kvačica, kao što su zacijelo visjele i one za *Čovjeka koji stoji nadamnom*.

Sve troje podiglo je pogled i progovorilo.

„Bok, Liesel.”

„Evo ti kist, Liesel.”

„Bilo je i vrijeme, *Saumensch*. Gdje si dosad?”

Kad je počela bojiti, Liesel zamisli Maxa Vandenburga kako se bori protiv Führera, baš onako kako joj je opisao.

* * * PODRUMSKE VIZIJE, LIPANJ 1941. * * *

Udarci lete, gomila nadire iz zidova. Max i Führer bore se za goli život, odbijajući se od stuba.

Führeru su brkovi krvavi, baš kao i razdjeljak na desnoj strani glave. „Hajde, Führeru”, govori Židov.

Maše mu da dođe naprijed. „Hajde, Führeru.”

Kad su se vizije rasplinule, i kad je završila prvu stranicu, tata joj namignu. Mama je ukori zbog tračenja boje. Max je proučavao svaku pojedinu stranicu gledajući možda ono što je namjeravao proizvesti na njima. Dosta mjeseci poslije, prebojiti će i korice knjige i podariti joj novi naslov, po jednoj od priča koje će unutra napisati i ilustrirati.

Tog poslijepodneva, na tajnoj zemlji ispod broja 33 u Ulici Himmel, Hubermann, Liesel Meminger i Max Vandenburg pripremali su stranice *Beračke riječi*.

Biti ličilac - kakav dobar osjećaj.

Konačni obračun: 24. lipnja

Onda je kocka pala na sedmu stranicu. Dva dana nakon što je Njemačka napala Rusiju. Tri dana prije no što su Britanija i Sovjeti ujedinili snage.

Sedam.

Bacite je i gledate kako se kotrlja, potpuno svjesni da to nije obična kocka. Tvrđite da je to zla sreća, ali cijelo ste vrijeme znali da je do toga moralo doći. Vi ste to donijeli u prostoriju. Stol je to osjetio u vašem dahu. Židov vam je od početka virio iz džepa. Razmazan vam je po reveru, i čim bacite kocku, znate da je to sedmica - jedina stvar koja nekako nađe načina da vas povrijedi. Pada. Gleda vas u oči, čudesna i mrska, i okrećete se, a ona vam proždire grudi.

Samo zla sreća.

To je ono što kažete.

Nije važno.

To je ono u što i sebe uvjeravate - jer duboko u sebi znate da je ova sitna promjena sreće naznaka budućih događaja. Sakrijete Židova. Platite. Morate, na ovaj ili onaj način.

Čak i u retrospektivi, Liesel si je govorila da to i nije bilo tako važno. Možda zato što će se još mnogo toga dogoditi do trenutka kad bude zapisivala svoju priču u podrumu. Kad se stvari šire sagledaju, uvjeravala se, to što su gradonačelnik i njegova žena otpustili Rosu uopće nije bila zla sreća. Nije to imalo ama baš nikakve veze sa skrivanjem Židova. Imalo je veze sa širim kontekstom rata. No u to je doba to nedvojbeno doživljavala kao kaznu.

Započelo je, zapravo, nekih tjedan dana prije dvadeset i četvrtog. Liesel je, kao i u vijek, iskopala iz smeća novine za Maxa Vandenburga. Gurnula je ruku u kantu odmah uz Minhensku ulicu, i tutnula ih pod pazuho. Kad ih je predala Maxu, on ju je, započevši prvo čitanje, pogledao i pokazao joj sliku na naslovnicu. „Nije li to čovjek kojem nosiš oprano i izglačano rublje?“

Liesel se odvoji od zida i priđe. Pisala je riječ „*prepirka*“, šest puta, pokraj Maxove slike užastog oblaka i sunca koje se cijedi. Max joj doda novine i ona potvrdi. „To je on.“

Počela je čitati članak koji je citirao riječi Heinza Hermanna, gradonačelnika, da, iako rat izvrsno napreduje, stanovnici Molchinga, kao i svi odgovorni Nijemci, trebaju poduzeti potrebne mjere i pripremiti se za mogućnost dolaska težih vremena. „Nikad ne znate“, ustvrdio je, „što naši neprijatelji misle, ili kako će nas pokušati oslabiti.“

Tjedan dana poslije, gradonačelnikove su se riječi gorko ostvarile. Liesel se, kao i uviјek, pojavila u Grande Strasse i čitala Zviždaca na podu gradonačelnikove knjižnice. Gradonačelnikova žena nije pokazivala nikakve znakove nenormalnosti (ili, istini za volju, nikakve *dodatne znakove*) do trenutka odlaska.

Ovaj je put, ponudivši Liesel Zviždala, inzistirala da ga djevojčica uzme. „*Molim te.*“ Gotovo je preklinjala. Stisnutom, odmijerenom šakom pružala je knjigu. „Uzmi je. Molim te, uzmi je.“

Liesel, dirnuta neobičnošću ove žene, nije mogla podnijeti da je ponovno razočara. Sivo ukoričena knjiga s požutjelim stranicama pronašla je put do njezine ruke, i ona krenu niz hodnik. Baš kad je htjela pitati za rublje, gradonačelnikova joj žena uputi posljednji pogled kućnim ogrtačem zaogrnuće tuge. Posegну u ladicu i izvuče kuvertu. Glas joj, kvrgav od nekorištenja, iskašlje riječi. „Žao mi je. Ovo je za twoju mamu.“

Liesel prestade disati.

Odjednom postade svjesna kako su joj sitna stopala u cipelama. Nešto ju je škakljalo u grlu. Zadrhta. Kad je napokon pružila ruku i preuzeila pismo, primijeti zvuk sata u knjižnici. Tmurno uvidje da satovi proizvode zvuk koji ni približno ne sliči tik-takanju. Bio je to više zvuk naopako okrenutog čekića koji metodično udara po zemlji. Bio je to zvuk groba. Da je bar moj sada spreman, pomisli - jer Liesel Meminger u tom je trenutku poželjela umrijeti. Kad su drugi otkazali, nije toliko boljelo. Uvijek je ostao gradonačelnik, njegova knjižnica, njezina veza s njegovom ženom. A sad su otišli i posljednji, i posljednja nada. Ovaj je put boljelo kao najveća izdaja.

Kako će se suočiti s mamom?

Rosi je tih nekoliko mrvica novca ipak pomagalo na crnom tržištu. Šaka brašna više. Komad masti.

Ilsa Hermann i sama je sad umirala - od želje da je se riješi. Liesel je to nekako naslutila iz načina na koji je

malo čvršće privinula ogrtač. Nezgrapnost tuge još ju je držala u blizini, ali očito je željela svršiti s ovim. „Reci mami”, ponovno progovori. Glas joj se polako razradio dok se jedna rečenica pretvarala u dvije. „Da nam je žao.” Počela je usmjeravati djevojčicu prema vratima.

Liesel to osjeti u ramenima. Bol, udarac konačnog odbacivanja.

To je to? upita se u sebi. Samo ćete me šutnuti van?

Polako podiže praznu vreću i krenu prema vratima. Vani se okrenu i suoči s gradonačelnikovom ženom, drugi, posljednji put toga dana. Pogleda je u oči, s gotovo divljačkim ponosom. „Danke schön”, reče, a Ilse Hermann nasmiješi se, prilično beskorisno, poraženo.

„Poželiš li ikada doći samo čitati”, lagala je žena (ili je djevojčica, u svom šoku i tuzi, to doživjela kao laž), „dobrodošla si.”

U tom trenutku Liesel zapanji širina vrata. Bilo je toliko prostora. Zašto ljudima treba toliko prostora da prođu kroz vrata? Da je Rudy bio ondje, rekao bi joj da je glupača - zato da mogu unijeti sve svoje stvari, naravno.

„Zbogom”, reče djevojčica, i polako, vrlo tmurno, vrata se zatvoriše.

Liesel nije otišla.

Dugo je sjedila na stubama i promatrala Molching. Nije bilo ni toplo ni hladno, i grad je bio jasan i miran. Molching je bio pod staklenim zvonom.

Otvorila je pismo. U njemu je gradonačelnik Heinz Hermann diplomatski naznačio zašto se točno mora zahvaliti na uslugama Rose Hubermann. Uglavnom je objašnjavao kako bi bilo licemjerno da zadrži svoje sitne luksuze, a drugima savjetuje da se *pripreme za teža vremena*.

Kad je napokon ustala i krenula kući, trenutak reakcije pogodio ju je ponovo kad je vidjela natpis *STEINER - SCHNEIDER-MEISTER* u Minhenskoj ulici. Tuga ju je napustila i preplavio ju je bijes. „Onaj gad od gradonačelnika”, prošapta, „Ona bijedna žena.“ Činjenica da dolaze teža vremena nedvojbeno je bio razlog da zadrže Rosine usluge, ali ne, oni su je otpustili. U svakom slučaju, zaključi, mogu si sami prati i glaćati svoje prokleti rublje, kao normalni ljudi. Kao siromašni ljudi.

Ruka joj se stegnu oko *Zviždala*.

„Znači, dala si mi knjigu”, reče djevojčica, „iz sažaljenja - da bi se ti osjećala bolje...“ činjenica da joj je knjigu nudila i prije nije bila posebno važna.

Okrenu se, kao i onomad, pa odmaršira natrag do Grande Strasse 8. Napast da potrči bila je beskrajna, ali suzdrži se da bi imala dovoljno snage za riječi.

Kad je stigla, bila je razočarana što nema i gradonačelnika. Nije bilo automobila uredno smještena na rub ceste, što je možda bilo i dobro. Da je bio ondje, tko zna što bi mu napravila u tom trenutku sraza bogatih i siromašnih.

Preskačući po dvije stube odjednom, došla je do vrata i udarila po njima tako jako da ju je zaboljelo.

Uživala je u malim krhotinama боли.

Gradonačelnikova je žena očito bilo šokirana što je ponovno vidi. Paperjasta joj je kosa bila blago vlažna, a bore su joj se proširile kad je uočila jasan bijes na Lieselinu obično bliјedu licu. Otvori usta, ali ništa ne izade, što je zapravo bilo praktično, jer je Liesel vladala govorom.

„Mislite”, reče, „da me možete kupiti ovom knjigom?” Iako potresen, glas joj se obavio ženi oko vrata. Blistavi bijes bio je nabijen i ulijevao je nelagodu, ali probila se kroz njega. Još se više razjarila, do točke kad sije trebala brisati suze iz očiju. „Date mi ovaj *Sau-mensch* od knjige i mislite da će to sve riješiti, kad odem

i kažem mami da smo upravo izgubili i posljednju mušteriju? Dok vi ovdje sjedite u svojoj vili?"

Ruke gradonačelnikove žene.

Višjele su.

Lice joj se izdužilo.

Liesel, međutim, nije popuštala. Raspršila je riječi ravno ženi u oči. „Vi i vaš muž. Sjedite tu gore." Sad je postala pakosna. Pakosnija i zlobnija nego što je mislila da može biti.

Ozljede riječi.

Da, brutalnost riječi.

Prizvala ih je s nekog mjesta koje je tek sad prepoznala, i sasula ih na Ilsa Hermann. „I krajnje je vrijeme", izvjesti je, „da sami počnete prati svoje smrdljivo rublje. Krajnje je vrijeme da se suočite s činjenicom da vam je sin mrtav. Stradao je! Zadavljen je i razrezan prije više od dvadeset godina! Ili se smrznuo? Kako god bilo, mrtav je! Mrtav je, i stvarno je jadno što sjedite ovdje i drhtite u vlastitoj kući kako biste se kaznili zbog toga. Mislite da ste jedini?"

Smjesta.

Brat se stvorio pokraj nje.

Šapnu joj da prestane, ali bio je odveć mrtav, i nije ga vrijedilo slušati.

Umro je u vlaku.

Pokopali su ga u snijegu.

Liesel ga okrznu okom, ali nije se mogla natjerati da stane. Ne još.

„Ova knjiga", nastavi. Gurnula je dječaka niza stube, i pao je. „Ne želim je." Riječi su sad bile tiše, ali jednakost usijane. Bacila je *Zviždača* pod ženine noge u papučama i čula kako je, sletjevši na cement, lupnuo. „Ne želim vašu bijednu knjigu..."

Sad je uspjela. Umuknula je.

Grlo joj je sad bilo jalovo. Nigdje riječi, kilometrima.

Njezin brat, držeći se za koljeno, nestade.

Nakon neiskorištene stanke, gradonačelnikova žena odmili naprijed i podiže knjigu. Bila je izudarana i prebijena, ovaj put ne od smješkanja. Liesel joj je to vidjela na licu. Krv joj je curila iz nosa i lizala joj usta. Oči su joj se zacrnile. Rezovi su joj se otvorili i niz rana se podizao na površinu kože. Sve od riječi. Od Lieselinih riječi.

S knjigom u ruci, Ilsa Hermann podigla se iz čučnja i pogureno stala, ponovno započevši proces ispričavanja, ali rečenica nije uspjela izaći.

Pljusni me, pomisli Liesel. Hajde, pljusni me.

Ilsa Hermann nije ju pljusnula. Jednostavno se povukla unatrag, u gadni zrak svojega prekrasnog doma, a Liesel ponovno ostade sama hvatajući se za stube. Plašila se okrenuti jer je znala da će, kad to učini, stakleni pokrov Molchinga biti razbijen, i da će njoj to biti drago.

Kao posljednju zadaću još je jednom pročitala pismo, i kad se približila kapiji, zgužvala ga je što je jače mogla i bacila u vrata, poput kamena. Nemam pojma što je kradljivica knjiga očekivala, ali papirnata je kugla udarila o moćnu ploču drva i odskakutala natrag niza stube. Sletjela joj je pod noge. „Tipično“, izjavи šutnuvši je u travu. „Uzaludno.“

Na putu kući ovaj je put zamišljala sudbinu tog papira kad sljedeći put padne kiša, kad se popravljena staklena kugla Molchinga okreće naopako. Već je vidjela kako se riječi rastapaju, slovo po slovo, dok nije ostalo ništa. Samo papir. Samo zemlja.

Da nesreća bude veća, kad je Liesel došla kući, Rosa je bila u kuhinji. „I?“ upita. „Gdje je rublje?“

„Danas nema rublja“, reče joj Liesel.

Rosa priđe kuhinjskom stolu i sjede. Znala je. Iznenada je djelovala mnogo starije. Liesel je zamišljala kako bi izgledala kad bi raspustila punđu na ramena. Sivi ručnik elastične kose.

„Što si izvela ondje, ti mala *Saumensch*?" Rečenica je bila tupa. Nije mogla izmesti svoj uobičajeni otrov.

„Za sve sam ja kriva", odgovori Liesel. „Potpuno. Uvrijedila sam gradonačelnikovu ženu i kazala joj da prestane plakati za mrtvim sinom. Rekla sam joj da je jadna. Tad te otpustila. Evo." Otišla je do kuhača, zagrabila punu šaku i spustila ih pred nju. „Izaberi."

Rosa dodirne jednu i podiže je, no ne upotrijebi je. „Ne vjerujem ti."

Liesel je ostala rascijepljena između tjeskobe i potpune zbumjenosti. Jedan jedini put kad je očajnički željela *Watschen*, nije ga mogla dobiti! „Ja sam kriva."

„Nisi", reče mama, pa čak ustade i pogladi Liesel po masnoj, neopranoj kosi. „Znam da ti ne bi rekla te stvari."

„Rekla sam ih!"

„Dobro, onda jesi."

Napuštajući prostoriju, Liesel je čula kako kuhače padaju natrag na mjesto, u metalnu posudu u kojoj su stajale. Kad je stigla do svoje sobe, sve su, zajedno s posudom, bačene na pod.

Poslije je sišla u podrum gdje je Max stajao u mraku najvjerojatnije boksajući se s Führerom.

„Max?" Svjetlo se prigušilo - crvena kovanica što pluta u kutu. „Možeš li me naučiti kako se rade sklekovi?"

Max joj pokaza, i s vremenom na vrijeme podizao joj je trup da joj pomogne, no unatoč svojem koščatom izgledu, Liesel je bila jaka i mogla je lijepo držati težinu svojeg tijela. Nije brojila koliko ih može napraviti, ali te je večeri, u sjaju podruma, kradljivica knjiga odradila dovoljno sklekova da je boli nekoliko dana. Čak i kad joj je Max rekao da ih je već napravila previše, nastavila je.

U krevetu je čitala s tatom, koji je vidio da nešto nije u redu. Bilo je to prvi put u mjesec dana da je došao i sjeo uz nju, i to joj je bila utjeha, no nevelika. Hans Hubermann uvijek je nekako znao što treba reći, kad

ostati, a kad je ostaviti. Možda je Liesel bila jedino za što je bio istinski stručnjak.

„Je li to zbog rublja?” upita.

Liesel odmahnu glavom.

Tata se nekoliko dana nije obrijao, i svakih bi minutu-dvije protrljao čekinje koje su ga svrbjele.

Srebrne su mu oči bile bezizražajne i smirene, blago tople, kao i uvijek kad je bila riječ o Liesel.

Čitanje je polako presahnulo, i tata zaspa. Tad Liesel izgovori ono što je cijelo vrijeme željela reći.

„Tata”, prošapta, „mislim da ćeći u pakao.”

Noge su joj bile tople. Koljena su joj bila hladna.

Sjetila se onih noći kad bi se pomokrila u krevet, a tata bi oprao plahte i učio je slova abecede. Sad mu je dah puhal preko pokrivača, i ona ga poljubi u bockavi obraz.

„Moraš se obrijati”, reče.

„Nećeš ići u pakao”, odgovori tata.

Nekoliko mu je trenutaka promatrala lice. Onda je ponovno legla, naslonivši se na njega, i zajedno su spavali, tijelom u Münchenu, ali zapravo negdje na sedmoj stranici njemačke kocke.

RUDYJEVA MLADOST

Na kraju mu je to morala priznati.

Znao je kako se postaviti.

PORTRET RUDYJA STEINERA:

SRPANJ 1941.

**Strune blata stežu mu lice. Kravata mu je klatno,
odavno mrtvo u svojem satu.**

**Njegova je limunasta, svjetiljkom obasjana kosa
raščupana, a on ima tužan, apsurdan osmijeh.**

Stajao je nekoliko metara od praga i progovorio, s dubokim uvjerenjem, s velikom radošću.

„Alles ist Scheisse“, objavi.

Sve je sranje.

U prvoj polovini 1941., dok se Liesel bavila skrivanjem Maxa Vandenburga, krađom novina i kritiziranjem supruga gradonačelnika, Rudy je trpio novi život u Hitlerovoj mladeži. Od početka veljače, svaki se put vraćao sa sastanaka u bitno gorem stanju no što je otišao. Mnogo je puta na povratku uz njega bio Tommy Muller, u istom stanju. Nevolja se sastojala od tri elementa.

* * * **TROSLOJNI PROBLEM** * * *

- 1. Uši Tommyja Mullera.**
- 2. Franz Deutscher - gnjevni voditelj Hitlerove mladeži.**
- 3. Rudyjeva nesposobnost da se ne petlja baš u sve.**

Da barem Tommy Muller jednoga od najhladnjih dana u povijesti Munchena, šest godina prije, nije nestao na sedam sati. Njegove su ušne infekcije i oštećeni živci još narušavali stupanje u Hitlerovoj mladeži što, uvjeravam vas, nije bila dobra stvar.

Isprrva su stvari klizile nizbrdo malo-pomalo, ali, kako su mjeseci prolazili, Tommy je dosljedno izazivao bijes voditelja Hitlerove mladeži, osobito kad bi došlo do stupanja. Sjećate li se Hitlerova rođendana prethodne godine? Ušne su se infekcije već neko vrijeme pogoršavale. Dosegle su točku kad je Tommy imao ozbiljnih problema sa sluhom. Nije razaznavao naredbe

koje su izvikivane dok je skupina stupala u nizu, bilo to u dvorani ili vani, u snijegu, blatu ili pod mlazovima kiše.

Cilj je uvijek bio da svi istodobno stanu.

„Jedan klik!” rečeno im je. „Führer želi čuti samo to. Svi ujedinjeni. Svi kao jedan!”

Onda Tommy.

Bilo je to njegovo lijevo uho, mislim. Ono je bilo problematičnije i, kad bi gorki uzvik „Stoj! Halt!” oprao uši svima ostalima, Tommy je i dalje stupao, komično i nesvesno. Mogao je pretvoriti marširajuću kolonu u krkljanac dok biste trepnuli okom.

Jedne subote početkom srpnja, malo poslije tri i pol i litanije nadahnute Tommyjevim neuspješnim pokušajima stupanja, Franzu Deutscheru (savršeno ime za savršenog tinejdžera nacista) potpuno je prekipjelo.

„Muller du Affe !” Gusta plava kosa masirala mu je glavu, a njegove su riječi upravljale Tommyjevim licem. „Majmune jedan - što je tebi?”

Tommy se ustrašeno zgrbio, ali lijevi mu se obraz ipak uspio trznuti u maničnu, razdraganu grču. Izgledao je ne samo kao da se smije s trijumfalnom porugom nego i da s ushitom prihvaća uvrede. A Franz Deutscher to nije namjeravao trpjeti. Njegove su ga blijede oči pržile.

„Onda?” upita. „Što imaš reći u svoju obranu?”

Tommyjevo se trzanje samo pojačavalo, i u brzini i u snazi.

„Ti to mene zafrkavaš?”

„Heil”, trznu se Tommy, u očajničkom pokušaju da kupi odobravanje, ali nije stigao do „Hitler”.

Tada istupi Rudy. Suoči se s Franzom Deutscherom podigavši pogled prema njemu. „Ima problema, gospodine...”

„Vidim!”

„S ušima”, dovrši Rudy. „Ne može...”

„Dobro, dosta.“ Deutscher protrlja ruke. „Obojica - šest krugova oko igrališta.“ Poslušaše, ali nedovoljno brzo. „Schnell!“ gonio ih je njegov glas.

Kad su napravili šest krugova, dobili su još vježbi, poput trči, lezi, ustaj, opet dolje, i poslije petnaest vrlo dugih minuta, naređeno im je da legnu, što je trebalo biti posljednji put.

Rudy pogleda dolje.

Smiješio mu se nepravilan krug blata.

A što ti gledaš? kao da je pitao.

„Dolje!“ naredi Franz.

Rudy, naravno, preskoči blato i baci se na trbuh.

„Gore!“ naceri se Franz. „Korak unatrag.“ Učiniše to. „Dolje!“

Poruka je bila jasna, i ovaj ju je put Rudy prihvatio. Zaronio je u blato, zadržao dah, i u tom je trenutku, dok je ležao uhom uz raskvašenu zemlju, vježba završila.

„Vielen Dank, meine Herren“, pristojno reče Franz Deutscher. „Hvala lijepa, gospodo moja.“

Rudy se uspravi na koljena, malo prokopa po uhu i pogleda Tommyja.

Tommy je zatvorio oči i trzao se.

Kad su se toga dana vratili u Ulicu Himmel, Liesel se igrala školice s mlađom djecom, još uvijek u uniformi BDM-a. Krajičkom oka vidje dva sjetna lika kako hodaju prema njoj. Jedan joj doviknu.

Susreli su se na pragu Steinerove kuće u obliku betonske kutije za cipele, i Rudy joj ispriča sve o epizodi toga dana.

Nakon deset minuta, Liesel sjede.

Nakon jedanaest minuta Tommy, koji je sjedio uz nju, reče: „Za sve sam ja kriv“, ali Rudy odmahnu, negdje između rečenice, osmijeha, i presijecanja traka blata prstom. „Ja sam...“ pokuša ponovno Tommy, ali ovaj put Rudy potpuno prekinu rečenicu i uperi prst u njega.

„Tommy, molim te.“ Na Rudyjevu je licu počivao neobičan izraz zadovoljstva. Liesel nikad nije vidjela nekoga tako jadnog, no istodobno tako bezrezervno živog. „Daj, sjedi tamo i - trzaj se - ili već nešto“, i nastavi priču.

Koračao je.

Borio se sa svojom kravatom.

Riječi su bačene na nju i pale su negdje na betonski prag.

„Taj Deutscher“, poletno zaključi Rudy. „Baš nas je zeznuo, ha, Tommy?“

Tommy klimnu, tržnu se i progovori, ne nužno tim redom. „Za sve sam ja kriv.“

„Tommy, što sam rekao?“

„Kad?“

„Sad! Samo šuti.“

„Dobro, Rudy.“

Kad je nešto poslije Tommy bespomoćno otišao doma, Rudy iskuša ono što je izgledalo kao majstorska nova taktika.

Sažaljenje.

Na pragu je proučavao blato koje mu se sasušilo na uniformi poput skorene plahte, a onda beznadno pogledao Liesel u lice. „Onda, *Saumensch*, može?“

„Što?“

„Znaš...“

Liesel odgovori na uobičajeni način.

„*Saukerl*“, nasmija se, pa prepješači kratku udaljenost do kuće. Uznemirujuća mješavina blata i sažaljenja bila je jedno, ali poljubiti Rudyja Steinera nešto sasvim drugo.

Tužno se osmehujući na pragu, on viknu provukavši ruku kroz kosu. „Jednog dana“, upozori je. „Jednog dana, Liesel!“

U podrumu, nešto malo više od dvije godine poslije, Liesel je znala izgarati od želje da ode u susjednu kuću i vidi ga, čak i kad je pisala u ranim jutarnjim satima. Uvidjela je također da su najvjerojatnije baš ti mokri dani u Hitlerovoj mladeži potpirili njegovu, pa time i njezinu, žudnju za zločinom.

Napokon, unatoč uobičajenim naletima kiše, ljeto je zbilja počelo dolaziti. Jabuke Klar već su zacijelo dozrijevale. Trebalo je odraditi još krađa.

GUBITNICI

Što se krađe tiče Liesel i Rudy isprva su se držali ideje da sigurnost leži u mnoštvu. Andy Schmeikl pozvao ih je na sastanak uz rijeku. Između ostalog, na rasporedu će biti plan krađe voća.

„Sad si ti vođa?” upita Rudy, ali Andy odmahnu glavom, pun razočaranja. Očito je priželjkivao da ima ono što je za to potrebno.

„Nisam.” Njegov je hladni glas bio neuobičajeno topao. Napola pečen. „Pojavio se netko drugi.”

* * * NOVI ARTHUR BERG * * *

**Imao je vjetrovitu kosu i oblačne oči,
i bio je tip prijestupnika
kojem je užitak bio jedini
razlog za krađu.
Zvao se Viktor Chemmel.**

Za razliku od većine onih koji se bave raznim lopovskim vještinama, Viktor Chemmel imao je sve. Živio je u najboljem dijelu Molchinga, visoko u vili koja

je, kad su Židovi istjerani, raskužena dimom. Imao je novca. Imao je cigareta. No, on je želio više.

„Nije zločin željeti malo više”, ustvrdi ležeći na leđima u travi, s grupom dječaka okupljenom oko sebe. „Željeti više naše je temeljno pravo kao Nijemaca. Kako ono kaže naš Führer?” Sam odgovori na svoje pitanje. „Moramo uzeti ono što je po pravdi naše!”

Naizgled, Viktor Chemmel bio je tipičan tinejdžerski muljator. Na nesreću, kad bi mu se prohtjelo da je pokaže, posjedovao je određenu karizmu, tipa „*slijedi me*”.

Kad su se Liesel i Rudy približili skupini pokraj rijeke, čuli su ga kako postavlja drugo pitanje. „Pa gdje je to dvoje delinkvenata kojima ste se hvalili? Već je četiri i deset.”

„Ne po mojoj satu”, reče Rudy.

Viktor Chemmel podiže se na lakat. „Ne nosiš sat.”

„Da imam dovoljno love za sat, ne bih bio ovdje, ne?”

Novi vođa sjedne i nasmiješi se ravnim, bijelim zubima. Onda svoju nehajnu pozornost usmjeri prema djevojčici. „Tko je kurvica?” Liesel, navikla na verbalno zlostavljanje, samo je gledala magličasto tkivo njegovih očiju.

„Lani sam”, nabroji, „ukrala bar tristo jabuka i više tuceta krumpira. Ograde od bodljikave žice ne predstavljaju mi problem, i mogu se nositi sa svima ovdje.”

„Jeli?”

„Jest.” Nije ustuknula, niti se odmaknula. „Tražim samo mali dio svega što ukrademo. Tucet jabuka s vremena na vrijeme. Nešto ostataka za mene i mojeg prijatelja.”

„Pa, prepostavljam da se to može srediti.” Viktor upali cigaretu i prinese je ustima. Napravi očit napor da sljedeći dim puhne Liesel u lice.

Liesel nije zakašljala.

Skupina je bila ista kao i prethodne godine, a jedina je iznimka bio vođa. Liesel se upita zašto nijedan od drugih dječaka nije preuzeo kormilo, ali prelazeći pogledom s lica na lice, shvati da to nitko nema u sebi. Nije ih pekla savjest zbog krađe, ali morali su dobiti naredbu. Voljeli su da im se naređuje, a Viktor Chemmel volio je naredjivati. Bio je to lijep mikrokozmos.

Na trenutak je Liesel čeznula za tim da se Arthur Berg ponovno pojavi. Ili bi i on pao pod Chemmelovo vodstvo? To nije bilo važno. Liesel je samo znala da Arthur Berg u sebi nije imao ni jednu kap tiranske krvi, a novi ih je vođa imao na gomile. Lani je znala da će, zapne li na drvetu, Arthur doći po nju, iako će tvrditi suprotno. Ove godine, usporedbe radi, odmah joj je bilo jasno kako se Viktor Chemmel neće zamarati čak ni time da se osvrne.

Stajao je i gledao žgoljava dječaka i pothranjenu djevojčicu. „Znači, vi biste krali sa mnom?”

Što su mogli izgubiti? Klimnuli su.

Približi se i zgrabi Rudyja za kosu. „Želim to čuti.”

„Apsolutno”, reče Rudy, prije no što ga je ovaj odgurnuo natrag dohvativši ga najprije po šiškama.

„A ti?”

„Naravno.” Liesel je bila dovoljno brza i izbjegla je isti tretman.

Viktor se nasmiješi. Zgnjeći cigaretu, duboko udahnu i počeše se po prsima. „Moja gospodo, moja kurvice, čini se da je vrijeme za kupnju.”

Kad je skupina odlazila, Liesel i Rudy bili su na začelju, kao i uvijek do tada.

„Sviđa ti se?” prošapta Rudy.

„A tebi?”

Rudy na trenutak zastade. „Mislim da je pravi gad.”

„I ja.”

Skupina se udaljavala.

„Hajde” reče Rudy, „zaostali smo.”

Nakon nekoliko kilometara stigli su do prve farme. Dočekao ih je šok. Drveće koje su zamišljali kao nabreklo od plodova bilo je krhko, ranjena izgleda, s tek nešto jabuka koje su jadno visjele sa svake grane. Na sljedećoj farmi, ista priča. Možda je bila loša godina, ili nisu baš najbolje odabrali trenutak.

Na kraju poslijepodneva, kad se dijelio pljen, Liesel i Rudy dobili su samo jednu minijaturnu jabuku za oboje. Istini za volju, ulov je bio nevjerljivo slab, ali je i Viktor Chemmel vladao čvršćom rukom.

„Što je ovo?” upita Rudy s jabukom u dlanu.

Viktor se nije ni okrenuo. „A kako ti izgleda?” Dobacio je riječi preko ramena.

„Jedna šugava jabuka?”

„Evo.” U njihovu je smjeru doletjela još jedna, napola pojedena, i pala je zagriženom stranom u prašinu. „Možete dobiti i tu.”

Rudy pobjesni. „Kvragu s tim. Nismo hodali petnaest kilometara za jednu i pol mršavu jabuku, je li, Liesel?”

Liesel ne odgovori.

Nije imala vremena, jer je Viktor Chemmel bio na Rudyju prije no što je stigla izustiti i riječ.

Koljenima je pritisnuo Rudyjeve ruke, a prstima mu obuhvatio vrat. Jabuke podiže nitko drugi doli Andy Schmeikl, na Viktorov zahtjev.

„To ga boli”, reče Liesel.

„Je li?” Viktor se ponovno smiješio. Mrzila je taj osmijeh.

„Ne boli me.” Rudyeve riječi izletješe sve zajedno, a lice mu je bilo crveno od napora. Nos mu poče krvariti.

Nakon produženog trenutka pojačanog pritiska, Viktor pusti Rudyja i siđe s njega napravivši nekoliko opreznih koraka. Reče:

„Ustaj, mali”, i Rudy, mudro odabравši, učini kako mu je naloženo.

Viktor opet nehajno priđe bliže i unese mu se u lice. Nježno mu protrla ruku i naceri se. Šapat.

„Ako ne želiš da tu krv pretvorim u vodoskok, predlažem da odeš, dječačiću.“ Pogleda Liesel. „I odvedi tu malu drolju sa sobom.“

Nitko se ne pomaknu.

„No, što čekate?“

Liesel uzme Rudyja za ruku i odoše, ali ne prije no što se Rudy zadnji put okrenuo i hraknuo krv i pljuvačku pod noge Viktora Chemmela. To je izazvalo posljednju primjedbu.

* * * **MALA PRIJETNJA VIKTORA** * * *
CHEMMELA RUDYJU STEINERU
„Vec ćeš ti to meni platiti, prijatelju.“

Možete o Viktoru Chemmelu reći što god hoćete, ali nedvojbeno je imao strpljenja i dobro pamćenje. Trebalo mu je otprilike pet mjeseci da ostvari svoju prijetnju.

SKICE

Ako se ljeto 1941. zatvaralo oko Rudyju i Liesel sličnih, u život Maxa Vandenburga upisivalo se i uslikavalo. U najosamljenijim trenucima u podrumu oko njega se počeše gomilati riječi. Vizije su počele pritjecati i padati, a s vremenom na vrijeme i šepati iz njegovih ruku.

Imao je ono što je nazivao tek malom porcijom pribora:

Prebojenu knjigu.

Šaku olovaka.

Um prepun misli.

Poput jednostavne slagalice, samo ih je spojio.

Izvorno je Max namjeravao napisati vlastitu priču.

Zamisao je bila da piše o svemu što mu se dogodilo

- svemu što ga je dovelo do podruma u Ulici Himmel - ali nekako nije tako izašlo. Maxovo je progonstvo proizvelo nešto sasvim drugo. Bio je to skup nasumičnih misli, i on ih odluči prigrlići. činile su mu se istinitima. Bile su stvarnije od pisama koja je pisao svojoj obitelji i prijatelju Walteru Kugleru, itekako svjestan da ih nikad neće moći poslati. Oskvrnute stranice *Mein Kampf* polako su se pretvarale u niz skica, jedna za drugom, i rezimirale su događaje koji su njegov prošli život zamijenili novim. Za neke je trebao tek koju minutu. Za druge sate. Odluči da će knjigu, kad bude gotova, dati Liesel, kad bude dovoljno stara i kad će, nadajmo se, sve ove budalaštine biti iza njih.

Od trenutka kad je iskušao olovke na prvoj prebojenoj stranici, držao je knjigu stalno uza se. Često je bila pokraj njega, pa i u njegovoj ruci, čak i kad je spavao.

Jednog je poslijepodneva, poslije sklekova i trbušnjaka, zaspao naslonjen na podrumski zid. Sišavši, Liesel je pokraj njega pronašla knjigu, nakoso oslonjenu o njegovo bedro, i svlada je znatiželja. Nagnu se i podiže je čekajući da se on pomakne. Nije. Max je sjedio, glave i lopatica naslonjenih na zid. Jedva je mogla razaznati zvuk njegova daha koji je klizio van, pa opet u njega dok je otvarala knjigu i bacila pogled na nekoliko nasumično odabranih stranica...

Ne Firer – dirigent!

Baš je
divan
dan...

* * *

Uplašena onim što je vidjela, Liesel spusti knjigu natrag, točno onako kako ju je našla, na Maxovu nogu.

Prene je glas.

„Danke schön“, reče, i kad je pogledala, slijedeći trag glasa do njegova vlasnika, mali je znak zadovoljstva tinjao na njegovim židovskim usnama.

„Krište sveti“, izusti Liesel. „Prepao si me, Max.“

On se vratio snu, a djevojčica je za sobom uza stube vukla istu misao.

Prepao si me, Max.

ZVIŽDAČ I CIPELE

Isti se model nastavio do kraja ljeta i duboko u jesen. Rudy je davao sve od sebe da prezivi Hitlerovu mladež. Max je radio sklekove i skice. Liesel je nalazila novine i pisala riječi po podrumskome zidu.

Vrijedi spomenuti i da svaki model bar malo nagnije na jednu stranu, i jednog se dana prevrne, ili prevali s jedne stranice na drugu. U ovom je slučaju dominantan čimbenik bio Rudy. Ili, točnije, Rudy i svježe pognojeno sportsko igralište.

Krajem listopada sve je izgledalo uobičajeno. Prljavi dječak hoda niz Ulicu Himmel. Njegova obitelj očekuje da će za nekoliko minuta doći, a on će lagati kako su svi u njegovu odredu Hitlerove mladeži dobili dodatne vježbe na terenu. Njegovi će roditelji čak očekivati i malo smijeha. Neće ga dobiti.

Danas je Rudyju ponestalo smijeha i laži.

Te je srijede Liesel, pogledavši bolje, vidjela da Rudy Steiner nema košulju. I bio je bijesan.

„Što se dogodilo?” upita ga dok je prolazio pokraj nje.

On se osvrnu i pruži košulju. „Pomiriši”, reče.

„Što?”

„Jesi li gluha? Pomiriši, rekao sam.”

Nevoljko, Liesel se nagnu i zapahnu je jeziv vonj smeđe košulje. „Isuse, Marijo i Josipe! Je li to...”

Dječak klimnu. „I na bradi mi je. Na bradi! Imam sreće što ga nisam progutao!”

„Isuse, Marijo i Josipe.”

„Igralište Hitlerove mlađeži netom je pognojeno.” Bacio je još jedan malodušan, zgrožen, procjenjivački pogled na košulju. „Mislim da je to kravljji izmet.”

„Je li onaj, kako li se zove - Deutscher - znao da je to tamo?”

„Kaže da nije. Ali cerio se.”

„Isuse, Marijo i...”

„Možeš li to prestati govoriti?!“

Rudy je u tom trenutku trebao pobjedu. Izgubio je u ogledu s Viktorom Chemmelom. U Hitlerovoj je mlađeži trpio problem za problemom. Želio je tek mali dio trijumfa, i bio je odlučan u namjeri da ga dobije.

Nastavio je put prema kući, ali kad je stigao do betonskog praga, predomisli se i polako, odlučno, dođe natrag do djevojčice.

Oprezan i tih, progovori. „Znaš li što bi me razvedrilo?”

Liesel ustuknu. „Ako misliš da će te - u tom stanju...”

Djelovao je kao da se razočarao u njoj. „Ne, ne to.” Uzdahnuo je i primaknuo se bliže. „Nešto drugo.” Nakon kratkog razmišljanja, malčice podiže glavu. „Pogledaj me. Prljav sam. Smrdim po kravljem govnu, ili psećem govnu, prosudi sama, i, kao i obično, umirem od gladi.” Zastade. „Trebam pobjedu, Liesel. Ozbiljno.”

Liesel je znala.

Približila bi mu se da nije tako smrdio.

Krađa.

Morali su nešto ukrasti.

Ne.

Morali su nešto ukrasti *natrag*. Nije važno što. I to uskoro.

„Ovaj put, samo ti i ja”, predloži Rudy. „Nikakvih Chemmela, nikakvih Schmeikla. Samo ti i ja.”

Djevojčica si nije mogla pomoći.

Prsti je zasvrbješe, bilo joj se ubrza, a usta joj se nasmiješiše, sve u isti tren. „Zvuči dobro.”

„Onda, dogovoreno”, pa, iako se pokušao suzdržati, Rudy nije mogao zatomiti pognojeni cerek koji mu je rastao na licu. „Sutra?”

Liesel klimnu. „Sutra.”

Plan je bio savršen, osim u jednome:

nisu imali pojma odakle početi.

Voća više nije bilo. Rudy je frknuo nosom na luk i krumpir, a još jedan napad na Otta Sturma i njegov bicikl pun poljoprivrednih proizvoda isključili su. Jednom je bilo nemoralno. Dvaput bi bila potpuna gadost.

„Kamo da, kvragu, onda odemo?” upita Rudy.

„Odakle da ja znam? To je bila tvoja ideja, ne?”

„To ne znači da i ti ne bi mogla malo mučnuti glavom. Ne mogu ja misliti na sve.”

„Ti jedva da misliš na išta...”

Nastavili su se prepirati dok su hodali gradom. U predgrađu su vidjeli prvu farmu i stabla koja su stajala poput omršavjelih kipova. Grane su bile sive, i kad su podigli pogled prema njima, nisu vidjeli ništa osim okljaštrenih udova i praznoga neba.

Rudy pijunu.

Išli su natrag kroz Molching i davali prijedloge.

„Što kažeš na Frau Diller?”

„Što s njom?”

„Možda čemo se, ako kažemo Heil Hitler i *onda* nešto ukrademo, izvući.“

Nakon što su kojih sat vremena lunjali Minhenском ulicom, dan se napokon približavao kraju, i već su bili na rubu predaje. „Nema smisla“, reče Rudy, „a sad sam gladniji nego ikad. Umirem od gladi, zaboga.“ Napravi još jedanaest koraka prije no što zastade i osvrnu se. „Što ti je?“ jer Liesel je sad stajala potpuno mirno, a na licu joj se učvrstio trenutak spoznaje.

Kako se prije nije toga sjetila?

„Što je?“ Rudy postade nestrpljiv. „Saumensch, što se zbiva?“

Upravo u tom trenutku Liesel se ukazala odluka. Može li doista provesti ono što je naumila? Može li se zbilja nekome tako osvetiti? Je li moguće da nekoga *toliko* prezire?

Počela je hodati u suprotnom smjeru. Kad ju je Rudy sustigao, malo uspori, u uzaludnoj nadi da će joj se sve malo razjasniti. Napokon, već je osjećala grizodušje. Bilo je vlažno. Sjeme je već prštalo u cvijet tamna lista. Odvagnu može li to doista provesti u djelo. Na raskrižju stade.

„Znam jedno mjesto.“

Prešli su rijeku i otišli uzbrdo. U Grande Strasse ulazna su vrata blistala od laštila, a krovni su crepovi sjedili poput tupea, savršeno počešljani. Zidovi i prozori bili su manikirani, a dimnjaci samo što nisu ispuhivali kolutove dima.

Rudy ukopa noge. „Gradonačelnikova kuća?“

Liesel klimnu, ozbiljno. Stanka. „Otpustili su mamu.“

Kad su skrenuli prema njoj, Rudy upita kako će, zaboga, uči, ali Liesel je znala. „Poznavanje prilika iznutra“, odgovori. „Poznavanje...“, ali kad ugledaše prozor knjižnice, dočeka je šok. Prozor je bio zatvoren.

„Onda?” upita Rudy.

Liesel se polako okrenu i ubrza odatle. „Ne danas”, reče. Rudy se nasmija.

„Znao sam.” Dostignu je. „Znao sam, ti prljava *Saumensch*. Ne bi mogla ući onamo ni da imaš ključ.”

„Molim te!” Još više ubrza i zanemari Rudyjev komentar. „Samo moramo čekati pravu priliku.” U sebi slegnu ramenima od neke vrste radosti što je prozor zatvoren. Prekori samu sebe. Zašto, Liesel? upita se. Zašto si morala eksplodirati kad su otpustili mamu? Zašto jednostavno nisi mogla začepiti svoju veliku labrnju? Koliko ti znaš, možda se gradonačelnikova žena sad potpuno obratila, nakon što si se izvikala i izderala na nju. Možda se dovela u red, pribrala. Možda si više nikad neće dopustiti da dršće u toj kući, i prozor će zauvijek ostati zatvoren... Ti glupa *Saumensch*!

Tjedan dana poslije, međutim, prilikom njihova petog posjeta gornjem dijelu Molchinga, zgoditak.

Otvoreni je prozor udisao krišku zraka.

To je sve što će im trebati.

Prvi je zastao Rudy. Kvrcnu Liesel nadlanicom u rebra. „Je li to onaj prozor”, prošapta, „otvoren?”

Revnost glasa visjela mu je iz usta, a podlaktica s Lieselina ramena.

„*Jaivoh!*”, odgovori ona. „Itekako.”

Kako li joj je samo srce počelo isijavati.

Prilikom svih prethodnih posjeta, kad je prozor bio čvrsto zatvoren, Lieselino je vanjsko razočaranje prikrivalo divlje olakšanje. Bi li imala hrabrosti ući? I za koga je, i zašto, zapravo htjela ući? Za Rudyja? Da nađe nešto hrane?

Ne, evo gnusne istine:

Nije marila za hranu. Ma koliko se trudila oduprijeti toj misli, Rudy je bio tek sporedan u njezinu

planu. Željela je knjigu. *Zviždača*. Nije mogla podnijeti da joj je daruje usamljena, jadna stara žena. Ukrasti je, s druge strane, djelovalo je malo prihvatljivije. Ukrasti je, na neki bolestan način, bilo je kao zaraditi je.

Svjetlo se mijenjalo u blokove sjene.

Besprijeckorna, masivna kuća privlačila ih je sebi. Prekopavali su si misli.

„Gladna?” upita Rudy.

Liesel odgovori: „Umirem od gladi.” Za knjigom.

„Gle - gore se upravo upalilo svjetlo.”

„Vidim.”

„Još si gladna, Saumensch ?”

Na trenutak se nervozno nasmijaše prije no što su ponovili tko će uči, a tko čuvati stražu. Kao muškarac u toj operaciji, Rudy je očito smatrao da bi on trebao biti agresor, ali bilo je jasno da Liesel poznaje teren. Ona će uči. Znala je što je s druge strane prozora.

I reče to. „To moram biti ja.”

Liesel zažmiri. Čvrsto.

Natjerala se da se prisjeti, da si predoči sliku gradonačelnika i njegove žene. Gledala je svoje sjećanje na prijateljstvo s Ilsom Hermann, i pobrinula se da ga šutne u cjevanicu i ostavi uz put.

Upalilo je. Mrzila ih je.

Provjerili su ulicu i tiho prešli dvorište.

Sad su čučali pod pukotinom prozora u prizemlju. Zvuk se njihova disanja produbi.

„Hajde”, predloži Rudy, „daj mi cipele. Bit ćeš tiša.”

Bez prigovora, Liesel razveže iznošene crne vezice i ostavi cipele na tlu. Ustade, a Rudy nježno rastvori prozor, tek toliko da se Liesel provuče. Zvuk tog pokreta protutnji im nad glavom poput aviona u niskom letu.

Liesel se baci na podboj prozora i progura se unutra. Skidanje cipela, uvidje, bila je genijalna ideja jer

je sletjela na drveni pod teže no što je očekivala. Tabani joj se bolno proširiše, sve do unutarnjih rubova čarapa.

Sama je soba bila ista kao i prije.

U prašnjavoj tami, Liesel odagna osjećaj nostalгије. Otpuza naprijed i pusti da joj se oči prilagode.

„Što se zbiva?” prošapta Rudy oštro izvana, ali ona mu odmahnu nadlanicom, što je značio *Halt's Maul*. Budi tiho.

„Hrana”, podsjeti je. „Nađi *hranu*. I cigarete, ako možeš.”

Oboje joj je, međutim, bilo posljednja stvar na pameti. Bila je doma, među gradonačelnikovim knjigama svih boja, sa srebrnim i zlatnim natpisima. Osjećala je miris stranica. Gotovo da je osjećala i okus riječi koje se gomilaju oko nje. Stopala je odvedoše do desnog zida. Znala je što želi - i točan položaj - ali kad je stigla do *Zviždačeva* uobičajenog mjesta na polici, nije ga bilo. Na njegovu je mjestu bila mala rupa.

Odozgor začu korake.

„Svjetlo!” prošapta Rudy. Riječi su utjerane kroz otvoreni prozor. „Utrnulo se!”

„*Scheisse*.”

„Dolaze dolje.”

Uslijedio je divovski dug trenutak, vječnost odluke u djeliću sekunde. Oči su joj preletjele po sobi, i vidjela je *Zviždača* kako strpljivo leži na gradonačelnikovu radnom stolu.

„Požuri se”, upozori je Rudy, no Liesel, vrlo smireno i bistro, pređe sobu, podiže knjigu i oprezno krenu van. Pope se kroz prozor, prvo glavom, i uspje ponovno doskočiti na noge, te još jednom osjeti bolno probadanje, ovaj put u gležnjevima.

„Hajde”, preklinjao je Rudy. „Trči, trči. *Schnell!*”

Kad zamakoše za ugao, na spustu natrag prema rijeci i Minhenskoj ulici, ona zastade i nagnu se naprijed da povrati snagu. Tijelo joj je bilo presavijeno, zrak u ustima napola smrznut, srce joj je zvonilo u ušima.

Isto je bilo i s Rudyjem.

Kad joj je dobacio pogled, pod njezinom je rukom video knjigu. Pokušavao je doći do riječi. „Što će ti”, borio se s rijećima, „ta knjiga?”

Mrak se sad istinski popunjavao. Liesel je dahtala, zrak joj se u grlu odleđivao. „To je sve što sam našla.”

Na nesreću, Rudy ju je uspio namirisati. Laž. Naheri glavu i izreče ono što je smatrao činjenicom.

„Nisi išla unutra po hranu, je li? Uzela si što si htjela...”

Liesel se tada uspravi i svlada je muka, zbog još jedne spoznaje.

Cipele.

Pogleda Rudyjeva stopala, a potom ruke, pa tlo oko njega.

„Što?” upita on. „Što je?”

„Saukerl”, optuži ga ona. „Gdje su mi cipele?” Rudyjevo lice problijedi, što nije ostavljalo mjesta sumnji. „Ostale su ispred kuće”, natukne ona, „je li?”

Rudy je očajnički gledao oko sebe i, zanemarivši stvarnost, molio se da ih je možda ponio sa sobom. Zamišljao se kako ih uzima priželjkujući da to bude istina - ali cipela nije bilo. Sjedile su, beskorisno, zapravo, mnogo gore, inkriminirajuće, pokraj zida na broju 8 u Grande Strasse.

„Dummkopf.” prekori sam sebe, šamarajući si uho. Posramljeno spusti pogled na turoban prizor Lieselinih čarapa. „Idiote!” Nije mu trebalo dugo da to odluči ispraviti. Usrdno reče: „Pričekaj”, i odbrza natrag za ugao.

„Nemoj da te uhvate”, viknu Liesel za njim, ali nije je čuo.

Minute su bile teške, dok ga nije bilo.

Mrak je sada bio potpun, i Liesel je bila sigurna da je doma najvjerojatnije čeka Watschen. „Požuri se”, mrmljala je, ali Rudy se i dalje nije pojavljivao.

Zamišljala je kako se zvuk policijske sirene baca prema naprijed, pa se uvlači. I pribire.

Još uvijek ništa.

Vidjela ga je tek kad je u vlažnim, prljavim čarapama otišla natrag do raskrižja dviju ulica.

Rudyjeva se pobjedonosna glava držala lijepo i uspravno dok je jednolično kaskao naprijed. Zubi su mu zaškrugtali u osmijeh, a cipele se klatile u ruci. „Gotovo su me ubile“, reče, „ali uspio sam.“ Kad su prešli rijeku, dodao je cipele Liesel, a ona ih je bacila na tlo.

Sjedeći na zemlji, Liesel podiže pogled prema svojem najboljem prijatelju. „Danke“, reče.

Rudy se nakloni. „Bilo mi je zadovoljstvo.“ Pokušao je izvući još nešto. „Pretpostavljam da nema smisla pitati hoću li za to dobiti poljubac?“

„Zato što si mi donio cipele koje si ti zaboravio?“

„Pošteno.“ Podigao je ruke i nastavio govoriti dok su hodali, a Liesel se svjesno trudila ignorirati ga. Čula je samo zadnji dio.

„Vjerojatno te ionako ne bih htio poljubiti - ako ti je dah imalo poput cipela.“

„Gadiš mi se“, obavijesti ga ona, i ponada se da nije video naznaku osmijeha koji joj je pobjegao s usana.

U Ulici Himmel, Rudy joj ote knjigu. Ispod ulične svjetiljke, pročita naslov i upita o čemu je riječ.

Sanjivo, Liesel mu odgovori. „Samo o ubojici.“

„To je sve?“

„Tu je i policajac koji ga pokušava uhvatiti.“

Rudy joj je vrati. „Kad smo već kod toga, mislim da ćemo oboje blago nadrapati kada dođemo doma. Osobito ti.“

„Zašto ja?“

„Pa znaš - twoja mama.“

„Što je s njom?“ Liesel je upražnjavala očigledno pravo svih koji su ikad imali obitelj. Sasvim je u redu da netko plače, cvili i kritizira ostale članove svoje obitelji,

ali neće dopustiti nikome drugome da to učini. Tad ispravite leđa i pokažete odanost. „Nešto nije u redu s njom?"

Rudy se povuče. „Oprosti, *Saumensch*. Nisam te htio uvrijediti."

Čak i po mraku, Liesel je vidjela da Rudy raste. Lice mu se produljivalo. Plava raskuštrana kosa mrvicu je potamnila, a crte lica kao da su mijenjale oblik. No jedna se stvar nikad neće promijeniti.

Nije se mogla dugo ljutiti na njega.

„Ima li kod tebe nešto dobro za klopu večeras?" upita on.

„Sumnjam."

„Ni kod mene. Šteta što ne možeš jesti knjige. Arthur Berg jednom je rekao nešto o tome. Sjećaš se?"

Ostatak puta prisjećali su se dobrih starih vremena, a Liesel je često pogledavala *Zviždača*, njegove sive korice i crno otisnut naslov.

Prije no što su otišli svatko svojoj kući, Rudy na trenutak zastade i reče: „Doviđenja, *Saumensch*."

Nasmija se. „Laku noć, kradljivice knjiga."

Bio je to prvi put da je Liesel dodijeljena ta titula, i nije mogla prikriti da joj se veoma sviđa. I vi i ja svjesni smo da je i prije krala knjige, ali krajem listopada 1941. to je postalo i službeno. Te noći, Liesel Meminger istinski je postala kradljivicom knjiga.

TRI GLUPOSTI RUDYJA STEINERA

* * * RUDY STEINER, ČISTI GENIJE * * *

- 1. Ukrao je najveći krumpir Mameru, mjesnom trgovcu mješovitom robom.**
- 2. Prihvatio je izazov Franza Deutschera u Minhenskoj ulici.**
- 3. Uopće nije pohadao sastanke Hitlerove mlađeži.**

Problem s prvim Rudyjevim činom bila je pohlepa. Bilo je to tipično turobno poslijepodne sredinom studenoga 1941. Prethodno se briljantno provukao između žena s kuponima, gotovo, usudila bih se reći, s natruhom kriminalnoga genija. Prošao je skoro potpuno neprimjetno.

Ma kako neupadljiv bio, međutim, uspio je dohvatiti najveći krumpir na hrpi - baš onaj koji je gledalo nekoliko osoba u redu. Svi su promatrali kako se trinaestogodišnja šaka podigla i dograbila ga. Zbor krupnih Helga pokaza na njega, a Thomas Mamer dotutnji prema prljavome voću.

„*Meine Erdäpfel*“, reče. „Moji krumpiri.“

Krumpir je još bio u Rudyjevim rukama (nije ga mogao držati samo jednom), a žene su se okupile oko njega kao hrvačka ekipa. Trebalo je brzo govoriti.

„Moja obitelj“, objasni Rudy. Prikladan potoći bezbojne tekućine poče mu kapatiti iz nosa. Namjerno ga nije obrisao. „Izgladnjeli smo. Moja je sestra trebala novi kaput. Stari su joj ukrali.“

Memer nije bio budala. I dalje držeći Rudyja za ovratnik, reče: „A ti je namjeravaš zaodjenuti krumpirom?“

„Ne, gospodine.“ Pogleda dijagonalno u ono oko svojeg tamničara koje je vidio. Mamer je bio bačvaste građe, s dvije male rupe od metka kroz koje je gledao. Zubi su mu bili poput nogometnih navijača, zbijeni. „Sve smo točkice prije tri tjedna zamijenili za kaput, i sad nemamo što jesti.“

Trgovac je držao Rudyja u jednoj, a krumpir u drugoj ruci. Doviknu supruzi zastrašujuću riječ.

„*Polizei*.“

„Ne“, preklinjao je Rudy, „molim vas.“ Poslije će reći Liesel da se nije nimalo bojao, ali u tom mu je trenutku, sigurna sam, srce itekako pucalo. „Ne policiju. Molim vas, ne policiju.“

„*Polizei*.“ Mamer je ostao nepokolebljiv dok se dječak koprcao i borio sa zrakom.

U redu je toga poslijepodneva stajao i jedan učitelj, Herr Link. Ubrajao se u onaj postotak učitelja u školi koji nisu bili svećenici ni časne sestre. Rudy ga pronađe i pogleda u oči.

„Herr Link.“ To mu je bila posljednja šansa. „Herr Link, recite mu, molim vas. Recite mu koliko sam siromašan.“

Trgovac upitno pogleda učitelja.

Herr Link istupi i reče: „Jest, Herr Mamer. Dečko je siromašan. On je iz Ulice Himmel.“ Gomila sastavljena uglavnom od žena u tom trenutku kreće vijećati, svjesna da Ulica Himmel nije baš utjelovljenje idilična života u Molchingu. Bila je općepoznata kao prilično siromašna četvrt. „Ima osmero braće i sestara.“

Osmero!

Rudyje morao suspregnuti osmijeh, iako još nije bio na sigurnome. Sad je bar lagao učitelj. Nekako je uspio dodati još troje djece obitelji Steiner.

„Često dolazi u školu bez doručka“, a gomila žena ponovno zavijeća. Bilo je to poput nanošenja sloja boje na situaciju, dodalo je malo više snage i atmosfere.

„A to znači da smije krasti moje krumpire?"

„I to najveći!" uskliknu jedna žena.

„Tiho, Frau Metzing", upozori je Mamer, i žena se brzo primiri.

Isprva je sva pozornost bila na Rudyju i pozadini njegova vrata. Onda se selila naprijed-natrag, s dječaka na krumpir pa na Mamera - od najzgodnijega do najružnijeg - i što je točno nagnalo trgovca da odluči u Rudyjevu korist zauvijek će ostati neodgovoren.

Je li to bilo jadno dječakovo biće?

Dostojanstvo Herr Linka?

Uzrujanost Frau Metzing?

Što god to bilo, Mamer je bacio krumpir natrag na hrpu i izvukao Rudyja iz svojih prostorija.

Desnom ga je čizmom pošteno šutnuo i rekao: „Ne vraćaj se."

Rudy je izvana gledao kako Mamer dolazi do pulta da bi sljedeću mušteriju poslužio hranom i sarkazmom. „Pitam se koji ćete krumpir vi zatražiti", reče, pazeci jednim okom na dječaka.

Rudyju je to bio još jedan neuspjeh.

Drugi čin gluposti bio je jednako opasan, ali zbog drugih razloga. Rudy će tu zadjevicu okončati sa šljivom na oku, napuklim rebrima i ošišanom kosom.

Tommy Muller je na sastancima Hitlerove mladeži ponovno imao problema, a Franz Deutscher samo je cekao da se Rudy umiješa. Nije trebalo dugo.

Rudy i Tommy dobili su još jedan opsežan skup vježbi dok su drugi otišli unutra učiti taktiku. Dok su trčali na hladnoći, kroz prozor su vidjeli tople glave i ramena. čak i kad su se pridružili ostatku skupine, dril nije bio potpuno gotov. Kad se Rudy skljokao u kut i kvrcnuo blato s rukava prema prozoru, Franz mu je ispalio omiljeno pitanje Hitlerove mladeži.

„Kad je rođen Adolf Hitler, naš Führer?"

Rudy podiže pogled. „Molim?”

Pitanje se ponovi, a vrlo glupi Rudy Steiner koji je i predobro znao da je to bilo 20. travnja 1889., odgovori datumom Kristova rođenja. Čak je ubacio i Betlehem, kao dodatni podatak.

Franz protrlja ruke.

Vrlo loš znak.

Došao je do Rudyja i naredio mu da ponovno izađe van i otrči još nekoliko krugova oko igrališta.

Rudy ih je istrčavao sam, i nakon svakog mu je kruga ponovno postavljeno pitanje o datumu Führerova rođenja. Otrčao je sedam krugova prije no što je odgovorio točno.

Najveća se nevolja dogodila nekoliko dana poslije sastanka.

U Minhenkoj ulici Rudy primijeti Deutschera, koji je hodao s nekim prijateljima pločnikom, i osjeti potrebu da baci kamen na njega. Možete opravdano pitati što li je, kvragu, mislio. Odgovor je: vjerojatno ništa. Vjerojatno bi rekao da je upražnjavao svoje bogomdano pravo na glupost. Ili to, ili je već i sam pogled na Franza Deutschera u njemu izazivao autodestruktivni nagon.

Kamen pogodi metu u kralježnicu, iako ne baš onako kako kako se Rudy nadao. Franz Deutscher se okrenuo, i djelovao je sretno kad ga je video kako stoji s Liesel, Tommyjem i Tommyjevom mlađom sestrom, Kristinom.

„Bjež'mo”, požuri ga Liesel, no Rudy se nije micao.

„Sad nismo u Hitlerovoj mladeži”, obavijesti je. Stariji su dječaci već stigli. Liesel ostade uz prijatelja, kao i trzavi Tommy i nježna Kristina.

„G. Steiner”, objavi Franz, prije no što ga je podigao i bacio na pločnik.

Rudy ustade, što samo dodatno razjari Deutschera. I drugi gaje put srušio na tlo slijedeći ga dolje koljenom u rebra.

Rudy ponovno ustade, a skupina se starijih dječaka sad nasmija svojem prijatelju. Za Rudyja to nije bila najbolja vijest. „Ne možeš ga natjerati da te osjeti?” reče najviši od njih. Oči su mu bile plave i hladne poput neba, a riječi su bile poticaj koji je Franzu trebao. Bio je odlučan u namjeri da Rudy padne na tlo i ostane ondje.

Oko njih se već okupila oveća gomila kad je Rudy zamahnuo rukom prema trbuhu Franza Deutschera, i potpuno ga promašio. Istodobno ga pogodi goruci udarac šake na lijevoj očnoj duplji. Došao je s iskricama i, prije no što je uopće išta shvatio, bio je na zemlji. Ponovno je dobio udarac, u isto mjesto, i osjećao je kako modrica postaje žuta, plava i crna, sve odjednom. Tri sloja zanosne boli.

Sve veća gomila skupljala se i posprdno gledala da vidi bi li Rudy mogao ponovno ustati. Nije. Ovaj je put ostao na hladnoj, mokroj zemlji osjećajući kako mu prodire kroz odjeću i širi se.

Iskrice su mu još bile u očima i nije primijetio, dok nije bilo prekasno, da Franz sada stoji nad njim, s potpuno novim džepnim nožićem, i sprema se čučnuti i porezati ga.

„Ne!” usprotivi se Liesel, ali visoki ju je zadržao. U njezinim su ušima njegove riječi zvučale duboko i staro.

„Bez brige”, uvjeravao ju je. „Neće to učiniti. Nema muda.”

Bio je u krivu.

Franz potonu u klečeći položaj, nagne se bliže Rudyju i prošapta:

„Kad je rođen naš Fuhrer?” Svaka je riječ oprezno artikulirana i nagurana u njegovo uho. „Daj, Rudy, kad je rođen? Možeš mi reći, sve je u redu, ne boj se.”

A Rudy?

Što je odgovorio?

Je li odgovorio razborito, ili je dopustio svojoj gluposti da ga gurne dublje u blato?

Sretno je pogledao u blijedoplave oči Franza Deutschera i odgovorio. „Na uskrsni pondjeljak.“

Za samo nekoliko sekunda, na kosi je osjetio nož. Bilo je to drugo šišanje u tom razdoblju Lieselina života. Židovljeva je kosa odrezana hrđavim škarama. Najbolji joj je prijatelj obrađen blistavim nožem. Nije poznavala nikoga tko je doista plaćao za šišanje.

Što se pak Rudyja tiče, te je godine već gutao blato, kupao se u gnojivu, ispljuskao ga je delinkvent u nastajanju, a sad je dobivao nešto poput točke na i - javno poniženje u Minhenškoj ulici.

Šiške su mu uglavnom glatko odrezane, ali pri svakom je potezu bilo nekoliko dlaka koje su se grčevito držale, pa su iščupane iz korijena. Rudy se lecnuo svaki put kad je koja iščupana, dok mu je šljiva na oku kucala, a rebra sijevala od боли.

„Dvadeseti travnja, tisuću osamsto osamdeset i devete!“ poučavao gaje Franz, a kad je odveo svoje kohorte, gledateljstvo se raspršilo, ostavivši samo Liesel, Tommyja i Kristinu s prijateljem.

Rudy je tiho ležao na tlu, u sve većoj vlazi.

Tako nam ostaje samo glupi čin broj tri - izbjegavanje sastanaka Hitlerove mladeži.

Nije odmah prestao ići, čisto da pokaže Deutscheru kako ga se ne boji, ali nakon nekoliko tjedana, Rudy je potpuno prekinuo svoj angažman.

Ponosno odjeven u uniformu, izašao bi iz Ulice Himmel i hodao dalje, a uza nj njegov odani podanik, Tommy.

Umjesto pohađanja Hitlerove mladeži, izišli bi iz grada i hodali duž Ampera preskačući stijene, bacajući golemo kamenje u vodu i općenito ne smjerajući ništa dobra. Pobrinuo bi se da dovoljno uprlja uniformu kako bi prevario majku, bar do dolaska prvog pisma. Tada je iz kuhinje začuo povik od kojeg je strepio.

Isprva su mu roditelji prijetili. Nije išao.

Preklinjali su ga da ide. Odbio je.

Na koncu je prilika da se pridruži drugoj jedinici nagnala Rudyja na pravi put. Na sreću, jer da se uskoro nije pojavio, Steineri bi dobili globu zbog njegova nedolaska. Njegov stariji brat, Kurt, raspitao se bi li se Rudy mogao pridružiti odredu Flieger, koji se specijalizirao za učenje o letjelicama i letenju. Uglavnom su sastavljeni modele zrakoplova, i nije bilo Franza Deutschera.

Rudy prihvati, a pridružio im se i Tommy. Bio je to jedini put u životu da je njegovo idiotsko ponašanje donijelo pozitivne rezultate.

U novoj jedinici, kad god bi mu postavili glasovito pitanje o Führeru, Rudy bi se osmjehnio i odgovorio: „20. travnja 1889.“, a potom bi Tommyju prišapnuo neki drugi datum, poput Beethovenova rođendana, ili Mozartova, ili Straussova. Skladatelje su učili u školi gdje je, unatoč svojoj očitoj gluposti, Rudy briljirao.

PLUTAJUĆA KNJIGA (Drugi dio)

Početkom prosinca Rudy Steiner napokon je okusio pobjedu, iako ne na uobičajen način.

Dan je bio hladan, ali vrlo miran. Snijeg je bio na pomolu.

Poslije škole Rudy i Liesel zastali su u trgovini Alexa Steinera. Na putu doma, vidjeli su Rudyjeva starog prijatelja, Franza Deutschera, kako dolazi iza ugla. Liesel je nosila *Zviždača*, što joj je tih dana bio običaj. Voljela ga je osjetiti u ruci. Bilo njegov glatki hrbat, bilo hraptave rubove papira.

Ona ga je prva vidjela.

„Pogledaj.“ Pokaže prstom. Deutscher je grabio prema njima s još jednim voditeljem Hitlerove mlađeži.

Rudy se povuče u sebe. Opipao je oko koje mu je zacjeljivalo. „Ne ovaj put.“ Pogledom je pretražio ulice. „Ako odemo pokraj crkve, možemo ići uz rijeku, pa presjeći natrag.“

Bez dalnjih riječi, Liesel krenu za njim, i uspješno su izbjegli Rudyjeva mučitelja - pa naletjeli ravno na put drugome.

Isprrva nisu slutili zla.

U skupini koja je prelazila most i pušila cigarete mogao je biti bilo tko, ali nije. Kad su se dvije strane prepoznale, bilo je prekasno da se okrenu.

„O, ne, vidjeli su nas.“

* * *

Viktor Chemmel se nasmiješi.

Vrlo ljubazno progovori. To je moglo značiti samo da je u najopasnijem raspoloženju. „Gle, gle, nisu li to Rudy Steiner i njegova kurvica?“ Priđe im i vrlo glatko ote *Zviždača* iz Lieselina stiska.

„Što to čitamo?“

„Ovo je između nas.“ Rudy to pokuša razumno riješiti. „Ona s tim nema veze. Hajde, vrati joj to.“

„*Zviždač*.“ Sad se obraćao Liesel. „Je li dobar?“

Pročistila je grlo. „Nije loš.“ Na nesreću, odala se. Očima. Bile su uznemirene. Točno je znala u kojem je trenutku Viktor Chemmel shvatio da je knjiga dragocjen imetak.

„Evo što ćemo“, reče. „Za pedeset maraka možeš je dobiti natrag.“

„Pedeset maraka!“ Bio je to Andy Schmeikl. „Daj, Viktore, za to možeš kupiti tisuću knjiga.“

„Jesam li te što pitao?“

Andy ušuti. Usta kao da su mu se zaklopila.

Liesel pokuša s bezizražajnim licem. „Onda je možeš zadržati. Već sam je pročitala.“

„Što se dogodi na kraju?“

Prokletstvo!

Dotle još nije došla.

Oklijevala je, a Viktor Chemmel je to odmah prepoznao.

Rudy sad jurnu na njega. „Daj, Viktore, ne čini joj to. Želiš mene. Učiniti će sve što hoćeš.“

Stariji ga dječak samo odgurnu držeći knjigu visoko. I ispravi ga.

„Ne“, reče. „Ja ću učiniti što ja hoću“ i nastavi hodati prema rijeci. Svi su krenuli za njim, jedva ga sustižući. Napola hodom, napola trkom. Neki su prosvjedovali. Neki su ga poticali da nastavi.

Bilo je to tako brzo i opušteno. Pitanje i podrugljiv, prijateljski glas.

„Reci mi“, reče Viktor, „tko je bio posljednji olimpijski prvak u bacanju diska, u Berlinu?“ Okrenu se prema njima. Zagrijavao si je ruku. „Tko li je to ono bio*. Kvragu, na vrhu jezika mi je. Onaj Amerikanac, ne? Carpenter, tako nešto...“

Rudy: „Molim te!“

Voda se obrušavala.

Viktor Chemmer izvede okret.

Slavodobitno oslobodi knjigu iz ruke. Otvorila se i lamatala krilima, stranice su šuštale dok su prelazile udaljenost u zraku. Zaustavi se, naglije no što su očekivali, kao da je usisana prema vodi.

Pljesnula je kad je udarila o površinu, i počela plutati nizvodno.

Viktor strese glavom. „Premala težina. Loše bačeno.“ Ponovno se nasmiješi. „Ali još uvijek dovoljno dobro za pobedu, ne?“

Liesel i Rudy nisu ostali dovoljno dugo da čuju smijeh.

Rudy prvi jurnu niz obalu rijeke pokušavajući ugledali knjigu.

„Vidiš li je?“ doviknu mu Liesel.

Rudy potrči.

Nastavio je trčati duž obale rijeke pokazujući joj gdje se knjiga nalazi. „Ondje!“ Stade, pokaza prstom i potrča dalje, da je pretekne. Ubrzo skide kaput i uskoči gazeći do sredine rijeke.

Usporivši hod, Liesel je jasno vidjela muku svakog koraka. Bolnu hladnoću.

Kad je prišla dovoljno blizu, vidjela je kako knjiga promiče pokraj njega, ali uskoro ju je sustigao. Posegnuo je rukom i ščepao promočeni blok kartona i papira. „Zviždač!“ viknu dječak. Bila je to jedina knjiga koja je taj dan plutala niz rijeku Amper, ali ipak je osjećao potrebu da to objavi.

Druga je zanimljiva stvar da Rudy nije pokušao izaći iz razorno hladne vode čim je dohvatio knjigu.

Ostao je u vodi još dobru minutu. Nikad to nije objasnio Liesel, ali mislim da je vrlo dobro znala da su razlozi bili dvojaki.

* * * SMRZNUTI MOTIVI RUDYJA STEINERA * * *

1. Poslije mjeseci i mjeseci neuspjeha taj mu je trenutak bio jedina prilika da uživa u kakvoj-takvoj pobjedi.

**2. Taj je nesebični položaj bio dobro polazište da zatraži od Liesel uobičajenu uslugu.
Kako bi ga uopće mogla odbiti?**

„Može pusa, *Saumensch*?“

Još je nekoliko trenutaka stajao u vodi do struka prije no što je izašao i dodao joj knjigu. Hlače su mu se

zalijepile za tijelo, i nije prestajao hodati. Istini za volju, mislim da se plašio. Rudy Steiner bojao se poljupca kradljivice knjiga. Zaciјelo je silno žudio za njim. Sigurno ju je nevjerljivo volio. Toliko da nikad više neće zatražiti njezine usne, i otići će u grob bez njih.

ŠESTI DIO

NOSAČ SNOVA

u kojem se pojavljuju:
dnevnik smrti - snjegović - trinaest darova sljedeća
knjiga - noćna mora o židovskom truplu – nebo boje
novina - posjetitelj - schmunzelaš - i konačni poljubac
na otrovane obraze

DNEVNIK SMRTI: 1942.

Bila je to godina za pamćenje, poput 79., ili 1346., da spomenemo samo neke. Ma kakva kosa, dovragna, trebala sam metlu, ili krpu. I trebala sam odmor.

* * * KOMADIĆ ISTINE * * *

Ne nosim ni srp ni kosu.

**Nosim samo crni ogrtač s kapuljačom, kad je
hladno.**

**I nemam skeletne crte lica koje mi s takvim
zadovoljstvom pripisuјete iz daljine.**

**Zanima vas kako doista izgledam?
Pomoći će vam.
Nadite si zrcalo dok ja nastavljam priču.**

Oprostite, sad se osjećam prilično samosažaljivo, govorim vam sve o sebi, sebi, sebi. O svojim putovanjima, o tome što sam ja vidjela '42. S druge strane, vi ste ipak pripadnik ljudskog roda - trebali biste razumjeti opsjednutost samim sobom. Želim reći, postoji razlog zašto vam objašnjavam što sam vidjela u to doba. Mnogo od toga odrazit će se na Liesel Meminger. To je dovelo rat bliže Ulici Himmel, te usput pokupilo i mene.

* * *

Te je godine svakako trebalo odraditi popriličan broj tura, od Poljske i Rusije do Afrike, i natrag. Mogli biste ustvrditi da ih ja odradujem bez obzira na godinu, ali ljudski rod katkad voli malo ubrzati stvari. Povećaju proizvodnju tijela i duša što bježe iz njih. Obično je dovoljno nekoliko bombi. Ili plinskih komora, ili štektanje udaljenih pušaka. Ako ništa od toga ne okonča postupak, bar oduzme ljudima njihov životni smještaj, pa posvuda vidim beskućnike. često me slijede dok tumaram ulicama napastovanih gradova. Preklinju me da ih uzmem sa sobom, ne shvaćaju da sam ionako prezaposlena. „Doći će i vaše vrijeme“, uvjeravam ih i pokušavam se ne osvrtati. Katkad poželim da smijem reći nešto poput: „Zar ne vidite da sam već ionako pretrpana poslom?“ ali nikad to ne učinim. Prigovaram u sebi dok obavljam svoje, a ima godina kada broj duša i tijela ne raste linearно, nego eksponencijalno.

*** * * SAŽETA PROZIVKA ZA 1942. * * ***
1. Očajni Židovi - njihove duše
u mojem krilu dok sjedimo na krovovima,

uz dimnjake iz kojih suklja dim.

**2. Ruski vojnici: uzimaju male količine streljiva,
oslanjaju se na to da će od poginulih dobiti ostalo.**

**3. Promočena tijela s francuske obale, nasukana
na oblucima i pijesku.**

Mogla bih nastaviti, ali mislim da će tri primjera zasad biti dovoljna. Tri primjera, ako ništa drugo, dočarat će vam okus pepela u ustima koji je odredio moj život te godine.

Toliko ljudskih bića.

Toliko boja.

Stalno se bude u meni. Napastuju mi pamćenje. Vidim ih, na velikim hrpmama, svi položeni jedan na drugoga. Zrak je poput plastike, obzor nalik ljepilu koje se suši. Tu su ljudskom rukom proizvedena nebesa, probodena, cure, te meki oblaci boje ugljena koji pulsiraju, poput crnih srdaca.

A onda.

Smrt.

Probija se kroz to.

Na površini: hladnokrvna, nepokolebljiva.

Iznutra: malodušna, puca po šavovima, shrvana.

Istini za volju (i znam da se sad već previše žalim), još sam se oporavljal od Staljina u Rusiji. Od takozvane druge revolucije - ubojstva vlastitoga naroda.

Onda se pojавio Hitler.

Kažu da je rat najbolji prijatelj smrti, ali na tu vam temu moram ponuditi drugo mišljenje. Meni je rat poput novog šefa koji očekuje nemoguće. Stoji vam za leđima i neprekidno ponavlja jedno te isto. „Obavi to, obavi to.“ Pa radite više. Obavite posao. Šef vam, međutim, ne zahvali. On traži još.

Često se pokušavam prisjetiti razasutih djelića ljepote koje sam također u to vrijeme viđala. Kopam po svojoj knjižnici priča. Zapravo, za jednom upravo posežem.

Vjerujem da vam je pola već poznato, a podlete li sa mnom, pokazat ću vam i ostalo. Pokazat ću vam drugu polovicu kradljivice knjiga.

Nesvjesno, ide ususret mnogim stvarima koje sam maloprije naznačila, a ususret ide i vama. Nosi snijeg u podrum, zamislite.

Šake pune zaledene vode mogu gotovo svakoga natjerati na osmijeh, ali ne mogu ga nagnati da zaborave.

Evo je.

SNJEGOVIĆ

Za Liesel Meminger početak 1942. mogao se sažeti ovako:

Napunila je trinaest godina. Prsa su joj i dalje bila ravna. Još nije prokrvarila. Mladić iz podruma sad je bio u njezinu krevetu.

* * * **PITANJE I ODGOVOR** * * *

**Kako je Max Vandenburg
završio u Lieselinu krevetu?
Pao je.**

Mišljenja su se razlikovala, ali Rosa Hubermann tvrdila je daje sjeme posijano za Božić prethodne godine. Dvadeset i četvrti prosinca bio je gladan i hladan, no to je imalo i veliku prednost: nije bilo dugotrajnih posjeta.

Hans mlađi istodobno je pucao po Rusima i ustrajao u svojem štrajku od obiteljskih odnosa. Trudi je mogla doći samo na nekoliko sati za vikend prije Božića. Išla je na put s obitelji za koju je radila. Praznik posve drukčije njemačke klase.

Na Badnjak je Liesel odnijela dolje dvije šake snijega, kao dar Maxu. „Zažmiri”, reče mu. „Ispruži ruke.” čim je snijeg prebačen, Max zadrhta i nasmija se, ali i dalje nije otvarao oči. Isprva je samo brzo kušao snijeg, puštajući da mu prodre u usne.

„Je li to današnja vremenska prognoza?”

Liesel je stajala uz njega.

Nježno mu je dodirnula ruku.

Ponovno ju je pridigao k ustima. „Hvala, Liesel.”

Bio je to početak najboljeg Božića ikada. S malo hrane. Bez darova. Ali u podrumu su imali snjegovića.

Isporučivši prve šake snijega, Liesel provjeri da vani nema nikoga, a zatim iznese što je više kanti i lonaca mogla. Napuni ih hrpicama leda i snijega koji je zasuo Ulicu Himmel, taj mali dio svijeta. Kad su lonci bili puni, unese ih i odnese u podrum.

Istini za volju, prvo je bacila grudu u Maxa i dobila odgovor u trbuh. Max je čak bacio jednu na Hansa Hubermannu dok je ovaj silazio niz podrumske stube.

„*Arschloch*” jauknu tata. „Liesel, daj malo tog snijega. Cijelu kantu!” Na nekoliko su minuta sve zaboravili. Nije više bilo cike ni vike, ali nisu se mogli suzdržati da se na kratke mahove ne nabacuju snijegom. Bili su samo ljudi koji se igraju u snijegu: u kući.

Tata pogleda lonce pune snijega. „Što da napravimo s ostatkom?”

„Snjegovića”, odgovori Liesel. „Moramo napraviti snjegovića.”

Tata pozove Rosu.

Uobičajeni, udaljeni glas doletje natrag. „Što je sad opet, Saukerir?“

„Dođi malo dolje, molim te!“

Kad se pojavila, Hans Hubermann je stavio život na kocku bacivši fantastičnu grudu na svoju suprugu. Promašivši za dlaku, gruda pogodi zid i raspade se, pa je mama imala izliku da, ne uzimajući daha, dugo psuje. Kad se oporavila, sišla je i pomogla im. Donijela je i gumbe za oči i nos te komadić vrpce za snjegovićev osmijeh. Pribavili su čak i šal i kapu za toga snježnog čovjeka od samo pola metra.

„Patuljak“, reče Max.

„Što ćemo kad se otopi?“ upita Liesel.

Rosa je imala odgovor. „Pokupit ćeš ga krpom, *Saumensch*, i to brzo.“

Tata se nije slagao. „Neće se otopiti.“ Protrlja ruke i puhnu u njih. „Ovdje je ledeno.“

No otopio se, ali negdje duboko u svakome od njih, taj je snjegović i dalje uspravno stajao. Zaciјelo je on bilo posljednje što su vidjeli toga Badnjaka kad su napokon zaspali. U ušima im je bila harmonika, u očima snjegović, a, u Lieselinu slučaju, bila je tu i misao na Maxove posljednje riječi prije no što ga je ostavila pokraj vatre.

* * * BOŽIĆNA ČESTITKA * * *

MAXA VANDENBURGA

**„Često poželim da se sve okonča, Liesel,
ali onda ti učiniš nešto poput ovoga, siđeš niz
podrumske stube sa snjegovićem u rukama.“**

Na nesreću, ta je noć naznačila ozbiljno pogoršanje Maxova zdravlja. Rani su znaci bili dosta nevini, i karakteristični. Stalna promrzlost. Oznojene ruke. Sve češće vizije boksanja s Führerom. No ozbiljno se zabrinuo tek kad se nije mogao zagrijati ni nakon

sklekova i trbušnjaka. Ma koliko blizu vatre sjedio, nije mogao dostići čak ni stanje koje bi se barem približilo zdravlju. Dan za danom, kile su klizile s njega. Režim vježbanja najprije se kolebao, pa raspao, kad se Maxov obraz srušio na neprijazni pod podruma.

Cijeli se siječanj uspijevaо othrvati, ali početkom veljače bio je u zabrinjavajućem stanju. S mukom će se buditi i otrgnuti od vatre; spavat će velik dio jutra, iskrivljenih usta i jagodica koje su počele naticati. Kad bi ga pitali kako je, govorio bi da je dobro.

Sredinom veljače, nekoliko dana prije no što je Liesel napunila trinaest godina, došao je do kamina, na rubu sloma. Gotovo je upao u vatru.

„Hans”, prošapta, a lice kao da mu se grčilo. Noge mu popustiše, i glavom udari o kutiju harmonike.

Kuhača odmah pade u juhu, a Rosa Hubermann stvori se pokraj njega. Primi Maxovu glavu i zalaja preko sobe na Liesel. „Nemoj samo stajati, idi po još pokrivača. Odnesi ih u svoj krevet. A ti!” Tata je bio sljedeći. „Pomozi mi da ga podignem i odnesem u Lieselinu sobu. *Schnell!*”

Tatino je lice bilo razvučeno od brige. Sive mu oči zazveketaše, i sam ga podiže. Max je bio lagan poput djeteta. „Ne možemo li ga staviti ovamo, u naš krevet?”

Rosa je već razmisnila o tom. „Ne. Moramo danju i dalje otvarati zavjese, ili će izgledati sumnjivo.”

„Točno.” Hans ga iznese.

S pokrivačima u ruci, Liesel je gledala.

Militava stopala i obješenu kosu u hodniku. Jedna mu je cipela spala.

„Pokret.”

Mama je umarširala za njima, na svoj gegavi način.

U krevetu su na njega nagomilali pokrivače, pa ih omotali oko njegova tijela.

„Mama?” Liesel se nije mogla natjerati da kaže išta drugo.

„Što je?” Kosa Rose Hubermann bila je zastrašujuće zategnuta. Kad je ponovila pitanje, kao da se dodatno zategnula. „Što je, Liesel?”

Ova koraknu bliže, u strahu od odgovora. „Je li živ?”

Pundja klimnu.

Rosa se potom okrenu i s velikim uvjerenjem izjavila: „Sad me slušaj, Liesel. Nisam primila ovog čovjeka u kuću da bih gledala kako umire. Jasno?”

Liesel klimnu.

„Sad idi.”

U hodniku je tata zagrli. To joj je očajnički trebalo.

Po noći je čula Hansa i Rosu kako razgovaraju. Rosa ju je natjerala da spava u njihovoj sobi, i ležala je uz njihov krevet, na podu, na madracu koji su dovukli iz podruma. (Brinuli su se je li zaražen, ali odbacili su te sumnje kao neutemeljene. Max nije obolio od virusa pa su odnijeli madrac gore i promijenili plahtu.)

Misleći da djevojčica spava, mama glasno izreče svoje mišljenje.

„Prokleti snjegović”, prošapta. „Kladim se da je počelo sa snjegovićem - dangubljenje sa snijegom i ledom na onoj dolje hladnoći.”

Tata je bio više filozofski nastrojen. „Rosa, počelo je s Adolfom.” Podiže se. „Trebali bismo pogledati kako je.”

Tijekom noći Maxa su posjetili sedam puta.

* * * **BODOVNA LISTA POSJETITELJA * * ***

MAXA VANDERBURGA

Hans Hubermann: 2

Rosa Hubermann: 2

Liesel Meminger: 3

Ujutro mu je Liesel donijela njegovu bilježnicu iz podruma i stavila je na stolić uz krevet. Užasno se

osjećala zbog toga što ju je prethodne godine pogledala, i ovaj ju je put držala čvrsto zatvorenom, iz poštovanja.

Kad je tata ušao, nije se okrenula prema njemu, nego je govorila preko Maxa Vandenburga, zidu.

„Zašto sam morala odnijeti sav onaj snijeg dolje?” upita. „Tako je ovo započelo, je li, tata?” Stisnula je dlanove, kao u molitvi. „Zašto sam morala napraviti onog snjegovića?”

Na svoju trajnu čast, tata je bio nepopustljiv. „Liesel”, reče, „morala si.”

Satima je sjedila uz njega dok je drhtao i spavao.

„Nemoj umrijeti”, šaptala je. „Molim te, Max, samo nemoj umrijeti.”

On je bio drugi snjegović koji joj se otapao pred očima, ali ovo je bilo drukčije. Paradoksalno.

Što je bio hladniji, to se više topio.

TRINAEST DAROVA

Bila je to repriza Maxova dolaska.

Perje se ponovo pretvorilo u tršće. Glatko se lice pretvorilo u grubo. Dokaz koji je trebala bio je ondje. Bio je živ.

Prvih nekoliko dana sjedila je i govorila mu. Na svoj mu je rođendan rekla da u kuhinji čeka golema torta, samo neka se probudi.

Nije bilo buđenja.

Nije bilo torte.

* * * KASNONOĆNI ODLOMAK * * *

Mnogo poslije shvatih da sam u tom razdoblju zapravo posjetila Ulicu Himmel 33. Zacijelo je to bilo u jednome od onih rijetkih trenutaka kad djevojčica nije bila uz njega jer sam vidjela samo čovjeka u krevetu. Kleknula sam. Spremila sam se gurnuti ruke kroz pokrivače. A onda, preporod - neizmjerna borba protiv moje težine.

Povukoh se, a s obzirom na to koliko me posla čekalo, bilo je lijepo što sam nadvladana u toj maloj, crnoj sobi. Čak sam uspjela ugrabiti kratak, vedar predah zatvorenih očiju prije no što sam izašla.

Petog je dana nastalo silno uzbuđenje kad je Max otvorio oči, iako samo na nekoliko trenutaka.

Uglavnom je bio (a zacijelo je to bio zastrašujuće velik krupni plan) Rosu Hubermann koja mu je gotovo ugurala juhu u usta. „Gutaj”, savjetovala mu je. „Ne razmišljaj. Samo gutaj.” Čim je mama dodala zdjelu natrag, Liesel ponovno pokuša vidjeti njegovo lice, no pozadina hraniteljice juhom još joj je zaklanjala vidik.

„Je li još budan?”

Kad se okrenula, Rosa nije trebala odgovoriti.

Poslije gotovo tjedan dana, Max se drugi put probudio, ovaj put kad su u sobi bili Liesel i tata.

Oboje je promatralo tijelo u krevetu, kadli se začu slab jauk. Tata je, ako je to moguće, pao sa stolca prema gore.

„Pogledaj”, dahnu Liesel. „Ostani budan, Max, ostani budan.”

Nakratko ju je pogledao, ali nije bilo prepoznavanja. Oči su je proučavale kao zagonetku. Zatim je ponovno odlutao.

„Tata, što se dogodilo?”

Hans pade natrag u stolac.

Poslije joj je predložio da mu čita. „Hajde, Liesel, ovih si dana postala dobra čitačica - iako nam je svima zagonetno odakle se ta knjiga stvorila.“

„Rekla sam ti, tata. Dala mi ju je jedna od časnih iz škole.“ Tata podiže ruku glumeći prosvjed.

„Znam, znam.“ Uzdahnu, s visine. „Samo...“ Postupno je birao riječi. „Nemoj da te uhvate.“

To kaže čovjek koji je ukrao Židova.

Od tog je dana Liesel Maxu naglas čitala *Zviždača*, dok je on zauzimao njezin krevet. Frustriralo ju je što je morala preskakati cijela poglavljia jer su se mnoge stranice slijepile. Nije se dobro osušila. Ipak, borila se dalje, do trenutka kad je pročitala gotovo tri četvrtine. Knjiga je imala tristo devedeset i šest stranica.

U vanjskom se svjetu Liesel svaki dan žurila iz škole, u nadi da se Max bolje osjeća. „Je li se probudio? Je li jeo?“

„Vrati se van“, preklinjala ju je mama. „Prosvrdlat ćeš mi želudac tolikim brbljanjem. Hajde. Idi van i igraj nogomet, zaboga.“

„Da, mama.“ Baš se spremala otvoriti vrata. „Ali, doći ćeš po mene ako se probudi, je li? Smisli nešto. Viči kao da sam nešto zgriješila. Počni me psovati. Svi će povjerovati, bez brige.“

Tome se čak i Rosa morala nasmijati. Stavila je ruke na bokove i objasnila Liesel kako još nije prestara da dobije *Watschen* za takve riječi. „I zabij gol“, priprijeti, „ili se ne vraćaj kući.“

„Naravno, mama.“

„Dva gola, *Saumensch* !“

„Da, mama.“

„I prestani mi odgovarati!“

Liesel razmisli, pa istrča na ulicu da se suprotstavi Rudyju na cesti skliskoj od blata.

„Već je bilo i vrijeme, ljenguzo.“ Poželio joj je dobrodošlicu na uobičajen način dok su se borili za loptu. „Gdje si bila?“

Pola sata poslije, kad je rijetki prolazak automobila Ulicom Himmel spljoštilo loptu, Liesel je pronašla prvi dar za Maxa Vandenburga. Procijenivši da lopti nema popravka, sva su djeca s gnušanjem otišla doma ostavivši je da se trza na hladnoj, žuljavoj cesti. Liesel i Rudy ostali su sagnuti nad truplom. Imala je rupu koja je zijevala poput usta.

„Hoćeš je?“ upita Liesel.

Rudy slegnu ramenima. „Što će mi to zgnječeno govno od lopte? Nema šanse da je uspijem napuniti zrakom, ne?“

„Želiš li je ili ne?“

„Ne, hvala.“ Rudy je oprezno podbode nogom kao da je mrtva životinja. Ili životinja koja bi mogla biti mrtva.

Kad je on pošao doma, Liesel podiže loptu i stavi je pod ruku. Čula ga je kako viče. „Hej, *Saumensch*.“ Pričeka. „*Saumensch!*“

Popustila je. „Što je?“

„Imam ovdje i bicikl bez kotača, ako ga želiš.“

„Zabij si svoj bicikl.“

S mjesta gdje je stajala posljednje što je čula bio je smijeh onog *Saukerla Rudyja Steinera*.

U kući ode u svoju sobu. Odnese loptu Maxu i stavi je na dno kreveta.

„Žao mi je“, reče, „nije bogzna što. Ali kad se probudiš, ispričovijedat će ti sve o njoj. Reći će ti da je to bilo najsvitljije popodne koje možeš zamisliti, a auto s ugašenim svjetlima prešao je ravno preko lopte. Onda je čovjek izašao i vikao na nas. A onda je pitao za put. Kakva drskost...“

Probudi se! poželi vrissnuti.

Ili ga protresti.
Ali nije.

Liesel je mogla samo gledati loptu i njezinu pregaženu, ljušteću kožu. Bio je to prvi od mnogo darova.

* * * **DAROVI BR. 2 - 5** * * *
Jedna vrpca, jedan češer.
Jedan gumb, jedan kamen.

Nogomet joj je dao ideju.

Svaki put kad je išla u školu ili iz nje, Liesel je sad tražila odbačene stvari koje bi mogle biti dragocjene čovjeku na umoru. Isprva se pitala zašto je to tako važno. Kako bi nešto, naizgled tako beznačajno, moglo nekome biti utjeha? Vrpca u jarku. Češer na ulici. Gumb, nehajno naslonjen na zid učionice. Plosnati, okrugli kamen iz rijeke. Ako ništa drugo, to je pokazivalo da joj je stalo, a može im dati temu za razgovor kad se Max probudi.

Kad je bila sama, vodila bi te razgovore.

„Onda, što je sve ovo?” rekao bi Max. „Kakvo je to smeće?”

„Smeće?” U svojoj glavi, sjedila je na rubu kreveta.
„Nije to smeće, Max. To te probudilo.”

* * * **DAROVI BR. 6 – 9** * * *
Jedno pero, dvoje novine.
Jedan papirić od lizalice. Jedan oblak.

Per je bilo divno, i zarobljeno u šarci vrata na crkvi u Minhenskoj ulici. Nakriviljeno se guralo van, pa Liesel jurnu i oslobođi ga. Vlakna su slijeva bila ravno začešljana, ali desnu su stranu tvorili krhkki rubovi i

komadići nazubljenih trokuta. Nije bilo drugog načina da ga se opiše.

Novine su došle iz hladnih dubina kante (sve vam je jasno), a papirić od lizalice bio je spljošten i izbljedio. Pronašla ga je nedaleko od škole i podigla prema svjetlu. Na njemu je bio kolaž otisaka cipela.

Zatim oblak.

Kako nekom dati dio neba?

Krajem veljače stajala je u Minhenskoj ulici i gledala kako se jedan jedincati golemi oblak pomalja iza brda, poput bijelog čudovišta. Popeo se na planinu. Sunce je bio pomračeno, a umjesto njega, bijela je zvijer sivoga srca promatrala grad.

„Pogledaj ti to!” reče ona tati.

Hans naheri glavu i objavi ono što je smatrao očitim. „Trebala bi ga dati Maxu, Liesel. Vidi možeš li ga ostaviti na stoliću uz uzglavlje, kao sve ostalo.”

Liesel ga pogleda kao da je poludio. „Ali, kako?”

On joj lagano kvrcnu glavu člancima prstiju. „Zapamti ga. Onda mu ga opiši.”

„...bio je poput velike, bijele zvijeri”, reče prilikom svojega sljedećeg bdijenja uz krevet, „i došao je preko planina.”

Kad je dovršila rečenicu, uz nekoliko različitih prilagodbi i dodataka, Liesel osjeti da je uspjela. Zamisli sliku oblaka kako prelazi iz njezine ruke u njegovu, kroz pokrivače, i zapisa je na komad papira, pa stavi kamen na nju.

*****DAROVI BR. 10 – 13*****

Jedan olovni vojnik.

Jedan čudesni list.

Pročitani Zviždač.

Ploča tuge.

Vojnik je bio zakopan u zemlju nedaleko od kuće Tommyja Mullera. Bio je izgreban i pregažen što je, za Liesel, i bila bit. Čak i ranjen, još je mogao stajati.

List je bio javorov, i našla ga je u školskom odlagalištu za metle, među kantama i peruškama. Vrata su bila malo odškrinuta. List je bio suh i tvrd, poput prepečena kruha, a koža mu je bila izbrzzdana brdima i dolinama. List je nekako dospio u školski hodnik i u taj ormar. Poput polovice zvijezde na stabljici. Liesel je gurnula ruku unutra i okrenula ga među prstima.

Za razliku od drugih stvari, list nije stavila na stolić uz uzglavlje kreveta. Pričvrstila ga je na navučenu zavjesu, neposredno prije no što je pročitala posljednje trideset i četiri stranice *Zviždača*.

Tog poslijepodneva nije jela, ni išla na zahod. Nije pila. Cijelog si je dana u školi obećavala kako će danas pročitati knjigu do kraja, a Max Vandenburg će slušati. I probudit će se.

Tata je sjedio na podu, u kutu, bez posla, kao i obično. Na sreću, uskoro će otići s harmonikom u Knoller. Brade oslonjene na koljena, slušao je djevojčicu koju je s mukom naučio abecedu. Ponosno čitajući, istovarila je Maxu Vandenburgu posljednje zastrašujuće riječi knjige.

* * * POSLJEDNJI OSTACI ZVIŽDAČA * * *

Bečki je zrak toga puta zamadio prozore vlaka i dok su ljudi, u blaženu neznanju, putovali na posao, ubojica je zviždao svoju veselu melodiju. Kupio je kartu. Ljubazno je pozdravio suputnike i konduktora. čak je prepustio sjedalo starijoj dami i upustio se u pristojan razgovor s kockarom koji je govorio o američkim konjima. Napokon, zviždač je volio razgovarati. Razgovarao je s ljudima i zavaravao ih, da im se svidi, da mu povjeruju. Razgovarao je s njima dok ih je ubijao, mučio i

okretao nož. Zviždao je tek kad nije imao s kime razgovarati, i zato je to radio nakon umorstva...

„Znači, mislite da će staza odgovarati broju sedam, je li?”

„Naravno”, naceri se kockar. Povjerenje se već razvilo.

„Probit će se odostraga i sve ih pokositi!”

Viknu to da nadglosa buku vlaka. „Ako vi tako kažete”, podrugljivo se osmješnu zviždač, i dugo se pitao kada li će pronaći inspekto-rovo tijelo u onome potpuno novom BMW-u.

„Isuse, Marijo i Josipe.” Hans nije mogao suspregnuti ton nevjericice. „Časna sestra ti je dala to?”

Ustade i priđe, pa je poljubi u čelo. „Bok, Liesel. Knoller me čeka.”

„Bok, tata.”

„Liesel!”

Zanemarila je poziv.

„Dođi i pojedi nešto!”

Ovaj je put odgovorila. „Dolazim, mama.” Zapravo je te riječi izrekla Maxu, dok se približavala i položila završenu knjigu na stolić uz uzglavlje, među sve ostale stvari. Dok se vrzmala iznad njega, nije si mogla pomoći. „Daj, Max”, prošapta, a čak je ni zvuk mamina dolaska iza njezinih leđa nije spriječio da tiho zaplače. Nije je spriječio da izvuče grudu slane vode iz oka i spusti je na lice Maxa Vandenburga.

Mama je odvede.

Njezine je ruke progutaše.

„Znam”, reče.

Znala je.

SVJEŽI ZRAK, STARA NOĆNA MORA I ŠTO UČINITI SA ŽIDOVSKIM TRUPLOM

Bili su pokraj rijeke Amper i Liesel je baš rekla Rudyju kako je zainteresirana za nabavu još jedne knjige iz gradonačelnikove kuće. Nakon *Zviždača*, uz Maxovo je uzglavlje nekoliko puta čitala *Čovjeka koji stoji nadom mnom*. Samo nekoliko minuta po čitanju. Pokušala je i sa *Slijeganjem ramenima*, pa čak i s *Grobarovim priručnikom*, ali ništa joj se nije činilo prikladnim. Želim nešto novo, pomisli.

„Jesi li uopće pročitala onu prošlu?”

„Naravno da jesam.”

Rudy baci kamen u vodu. „Je li dobra?”

„Naravno da jest.”

„Naravno da jesam, naravno da jest.” Rudy pokuša iskopati još jedan kamen iz zemlje, no poreže prst.

„To će te naučiti.”

„Saumensch.”

Kad je nečiji posljednji odgovor *Saumensch*, *Saukerl* ili *Arschloch*, znate da ste ga pobijedili.

Uvjeti su bili savršeni za krađu. Bilo je tmurno poslijepodne ranoga ožujka i tek nekoliko stupnjeva iznad nule - uvijek neugodnije nego deset stupnjeva ispod. Po ulicama je bilo vrlo malo ljudi. Kiša poput sivih šiljotina.

„Idemo?”

„Biciklima”, reče Rudy. „Možeš uzeti jedan od naših.”

Ovom je prilikom Rudy bio mnogo zaneseniji idejom da on bude *ulaznik*. „Danas je red na mene”, reče dok su im se prsti smrzavali na ručkama bicikla.

Liesel je brzo mislila. „Možda ne bi trebao, Rudy. Unutra su stvari posvuda. I mračno je. Glupan poput tebe sigurno će se spotaknuti ili zaletjeti u nešto.“

„Baš ti hvala.“ U ovom je raspoloženju Rudyja bilo teško držati pod kontrolom.

„A tu je i doskok. Dublji je nego što misliš.“

„Kažeš da ja to ne mogu izvesti?“

Liesel se uspravi na pedalama. „Nipošto.“

Prešli su most i popeli se serpentinama uz brijeg do Grande Strasse. Prozor je bio otvoren.

Kao i prethodni put, proučili su kuću. Mogli su nejasno vidjeti unutra, sve dokle je na donjem katu gorjelo svjetlo, u onome što je vjerojatno bila kuhinja. Jedna se sjena pomicala amo-tamo.

„Provest ćemo se nekoliko puta na biciklu oko kvarta“, reče Rudy. „Sva sreća da smo uzeli bicikle, ne?“

„Samo ga nemoj zaboraviti uzeti doma.“

„Jako smiješno, *Saumensch*. Malo je veći od tvojih prljavih cipela.“

Vozili su se možda petnaestak minuta, no gradonačelnikova je žena još bila dolje, malo preblizu da bi im bilo ugodno. Kako li se samo usuđuje tako budno zauzimati kuhinju! Rudyju je kuhinja nedvojbeno bila pravi cilj. Ušao bi, ukrao hrane što je više fizički moguće, a onda bi, ako (i samo ako) bi imao koji trenutak viška, utrpao knjigu u hlače na putu prema van. Bilo koju knjigu.

Rudyjeva je slabost, međutim, bila nestrpljivost. „Kasno je“, reče i počne voziti. „Ideš?“

Liesel nije išla.

Nije bilo dvojbe o odluci. Dovukla je taj hrđavi bicikl skroz gore, i nije namjeravala otići bez knjige. Položila je upravljač u jarak, pogledala ima li susjeda i otišla do prozora. Prilično brzo, ali ne i užurbano. Ovaj

si je put stopalima skinula cipele, stajući prstima na petu.

Prsti joj se zategnuše oko drveta dok se uspinjala unutra.

Ovaj se put osjećala neznatno ugodnije. U nekoliko je dragocjenih trenutaka obišla sobu tražeći naslov koji bi je privukao. Tri ili četiri puta gotovo je ispružila ruku. čak je razmišljala i o tome da uzme više od jedne, no, s druge strane, nije željela narušiti ono što je bilo neka vrsta sistema. Zasad je bila nužna samo jedna knjiga. Proučila je police i čekala.

Za njom se kroz prozor popela dodatna tama. U pozadini se osjećao miris prašine i krađe, i uto je spazi.

Knjiga je bila crvena, s crnim natpisom na hrptu. *Der Traum Treger. Nosač snova.* Pomisli na Maxa Vandenburga i njegove snove. O grizodušju. Opstanku. Napuštanju obitelji. Borbi s Führerom. Pomisli i na svoj san - o bratu, smrti u vlaku, i njegovu pojavljivanju na stubištu baš iza kuta ove sobe. Kradljivica knjiga gledala je njegovo koljeno koje se raskrvarilo kad ga je vlastitom rukom odgurnula.

Izvuče knjigu s police, tutnu je pod ruku, pope se na podboj prozora i iskoči, sve u jednom pokretu.

Ovaj je put Rudy ponio njezine cipele. Pridržavao joj je bicikl. Kad je obula cipele, odvezli su se.

„Isuse, Marijo i Josipe, Memingerice.“ Nikad je prije nije nazvao Memingericom. „Potpuno si luda. Znaš li ti to?“

Liesel se složi, paklenski okrećući pedale. „Znam.“

Na mostu Rudy saže događaje toga poslijepodneva. „Ti su ljudi ili potpuno ludi“, reče, „ili jako vole svjež zrak.“

* * * **MALA SUGESTIJA** * * *

Ili je možda u Grande Strasse postojala žena koja je sada držala prozor knjižnice

**otvorenim zbog drugog razloga -
ali to ja samo pokušavam biti cinična,
ili puna nade. Ili oboje.**

Liesel stavi Nosača snova pod jaknu i poče ga čitati čim je stigla doma. Na drvenom stolcu pokraj svojeg kreveta, otvorila knjigu i prošapta:

„Evo nove, Max. Samo za tebe.“ Započe čitati. „Prvo poglavlje: Bilo je vrlo prikladno što je cijeli grad spavao kad se rodio nosač snova...“

Svaki je dan Liesel pročitala dva poglavlja knjige. Jedno ujutro, prije škole, a drugo čim bi se vratila kući. Gdje koko večer, kad ne bi mogla spavati, pročitala bi i pola trećeg poglavlja. Katkad bi zaspala nagnuta naprijed, na rubu kreveta.

To je postalo njezina misija.

Davala je *Nosača snova* Maxu kao da ga same riječi mogu njegovati. Jednog utorka pomisli da je vidjela pokret. Mogla bi se zakleti da su mu se oči otvorile. Ako i jesu, bilo je to samo na trenutak, a vjerojatnije je to bio plod njezine mašte i pustih želja.

Do sredine ožujka počele su se pojavljivati pukotine.

Rosa Hubermann - dobra žena za krizu - jednog je poslijepodneva u kuhinji bila na rubu sloma. Podigla je glas, a onda ga brzo spustila. Liesel prestade čitati i tiho ode u hodnik. Iako je stajala vrlo blizu, jedva je razaznavala mamine riječi. A kad ih je uspjela čuti, bilo bi joj draže da nije, jer ono što je čula bilo je jezivo. Bila je to stvarnost.

*** * * SADRŽAJ MAMINA GLASA * * ***

Što ako se ne probudi?

Što ako ovdje umre, Hansie?

Reci mi. Što ćemo, zaboga, s tijelom?

**Ne možemo ga ostaviti ovdje,
smrad će nas ubiti..., a ne možemo ga
ni iznijeti kroz vrata i odvući uz cestu.**

**Ne možemo jednostavno reći:
„Nikad nećete pogoditi
što smo jutros našli u podrumu...”
Zatvorit će nas na vijeke vjekova.**

Bila je potpuno u pravu.

Židovski je leš bio golem problem. Hubermann su morali oživjeti Maxa Vandenbruga ne samo zbog njega nego i zbog sebe. čak je i tata, koji je uvijek djelovao krajnje smirujuće, osjećao pritisak.

„Gle.” Glas mu je bio tih, ali težak. „Ako se to dogodi - ako umre - jednostavno ćemo morati nešto smisliti.” Liesel bi se zaklela da je čula kako guta knedlu. Gutanje poput udarca u dušnik. „Moja kolica za boju, nekoliko zaštitnih prekrivača...”

Liesel uđe u kuhinju.

„Ne sad, Liesel.” Progovorio je tata, iako je nije pogledao. Gledao je svoje iskrivljeno lice u okrenutoj žlici. Laktovi su mu bili ukopani u stol.

Kradljivica knjiga nije se povukla. Napravi još nekoliko koraka i sjede. Hladne joj ruke potražiše rukave, a s usana joj pade rečenica. „Još nije mrtav.” Riječi sletješe na stol i smjestiše se na sredinu. Sve troje ih je gledalo. Polunade nisu se usudile razviti u nešto više. Još nije mrtav. Još nije mrtav. Sljedeća progovori Rosa.

„Tko je gladan?”

Večera je možda bila jedino vrijeme kad Maxova bolest nije štetila. To se nije moglo zanijekati, kad bi njih troje sjelo za kuhinjski stol s više kruha, juhe ili krumpira. Svi su to pomislili, ali nitko nije izrekao.

Noću, samo nekoliko sati poslije, Liesel se probudi i začudi je lupanje vlastita srca. (Taj je izraz naučila u

Nosaču snova, koji je zapravo bio potpuna antiteza Zvizdaču - knjiga o napuštenu djetetu koje je htjelo postati svećenik.) Sjede i duboko udahnu noćni zrak.

„Liesel?” okrenu se tata. „Što je?”

„Ništa, tata, sve je u redu”, ali čim dovrši rečenicu, jasno vidje što se dogodilo u njezinu snu.

* * * **JEDNA MALA SLIKA** * * *

Većim je dijelom sve isto kao i prije.

Vlak se kreće istom brzinom.

Brat joj jako kašљe. Ovaj put, međutim, Liesel ne vidi njegovo lice kako gleda u pod. Polako se nagnje nad njega.

Njezina ga ruka nježno podiže, za bradu, i pred njom se nađe, širom otvorenih očiju,

lice Maxa Vandenburga. Zuri u nju.

Pero pada na pod. Tijelo je sada veće, odgovara veličini lica. Vlak vrišti.

„Liesel?”

„Rekla sam da je sve u redu.”

Drhteći siđe s madraca. Otupjela od straha, ode kroz hodnik do Maxa. Nakon što je podosta vremena provela uz njega, kad se sve usporilo, pokuša protumačiti svoj san. Je li to bio predosjećaj Maxove smrti? Ili je to bila tek reakcija na popodnevni razgovor u kuhinji? Je li Max sada zamijenio njezina brata? I ako jest, kako je mogla tako odbaciti vlastitu krv i meso? Možda je to čak bila duboko usađena želja da Max umre. Napokon, ako je to bilo dovoljno dobro za Werner, njezina brata, bilo je dovoljno dobro i za ovog Židova.

„Zbilja to misliš?” prošapta, stojeći iznad kreveta. „Ne.” Nije mogla vjerovati. Njezin odgovor dobi potvrdu dok je omamljena tama iščezavala i otkrivala obrise

različitih oblika, velikih i malih, na stoliću uz uzglavljie. Darovi.

„Probudi se”, reče.

Max se nije probudio.

Još osam dana.

Na vratima razreda začu se kucanje.

„Naprijed”, viknu Frau Olendrich.

Vrata se otvorise, i pun razred djece začuđeno pogleda Rosu Hubermann koja je stajala na prolazu. Jedno ili dvoje dahnu na taj prizor - mali ormar od žene s našminkanim osmijehom i klornatim očima. Evo je. Legenda. Nosila je najbolju odjeću, ali kosa joj je bila u neredu, i zbilja je bila nalik ručniku elastičnih sivih pramenova.

Učiteljica je očito bila u strahu. „Frau Hubermann...” Pokreti su joj bili nekoordinirani. Očima pretraži razred. „Liesel?”

Liesel pogleda Rudyja, ustade, pa brzo priđe vratima kako bi što prije okončala neugodu. Zatvorila su se za njom i sad je bila u hodniku, sama s Rosom.

Rosa je bila okrenuta na drugu stranu. „Što je, mama?”

Ova se okrenu. „Nemoj ti meni ‘mama’, ti mala *Saumensch*!” Liesel je šokirala ta brzina. „Moja četka za kosu!” Natruha smijeha dokotura se ispod vrata, ali odmah se povuće.

„Mama?”

Lice joj je bilo ozbiljno, no smiješilo se. „Što si napravila s mojom četkom za kosu, ti glupa *Saumensch*, kradljivice mala? Stoput sam ti rekla da je ostaviš na miru! I jesli li poslušala? Naravno da nisi!”

Tirada se nastavila još možda minutu, a Liesel je očajnički iznijela prijedlog-dva o mogućoj lokaciji navedene četke. Sve se prekinu naprasno, kad je Rosa privukla Liesel, na tek nekoliko sekunda.

Šapat joj je bio gotovo nečujan, čak i iz takve blizine. „Rekla si mi da vičem na tebe. Rekla si da će svi povjerovati.“ Osvrnu se lijevo i desno, glasa poput igle i konca. „Probudio se, Liesel. Budan je.“

Prenese to, čvrsto je primi za ruke i osmjehnu se. Prije no što je Liesel stigla odgovoriti, okonča priču. „Onda? Odgovori! Imaš li još koju ideju gdje si je mogla ostaviti?“

Živ je, pomisli Liesel. „...Ne, mama. Oprosti, mama, ja...“

„Koja onda korist od tebe?“ Pusti je, klimnu i ode.

Nekoliko je trenutaka Liesel samo stajala. Hodnik je bio golem. Prouči vojnika u svojoj ruci. Nagon joj je govorio da smjesta otrči doma, no razum to nije dopuštao. Umjesto toga, spremi potrganog vojnika u džep i vrati se u razred.

Svi su čekali.

„Glupa krava“, prošapta ispod glasa.

Djeca se ponovno nasmijase. Ali ne i Frau Olendrich.

„Što si to rekla?“

Liesel je bila tako opijena da se osjećala neuništivom. „Rekla sam“, zablista, „glupa krava“, i nije morala čekati ni trenutka da je učitelj ičina ruka pljusne po obrazu.

„Ne govori tako o svojoj majci“, rekla je, no to nije imalo nekog učinka. Djevojčica je samo stajala i pokušavala suspregnuti osmijeh. Napokon, mogla je otrpjeti Watschen kao i najbolji. „A sad na mjesto.“

„Da, Frau Olendrich.“

Pokraj nje, Rudy se usudi progovoriti.

„Isuse, Marijo i Josipe“, prošapta, „vidim ti na licu cijelu njezinu ruku. Veliku, crvenu ruku. Pet prstiju!“

„Dobro“, reče Liesel, jer Max je bio živ.

* * *

Kad je to popodne stigla doma, Max je sjedio na krevetu, s ispuhanom nogometnom loptom u krilu.

Brada ga je svrzbjela, a močvarne su mu se oči borile da ostanu otvorene. Pokraj darova bila je prazna zdjelica za juhu.

Nisu se pozdravili.

Bilo je to više poput naznaka.

Vrata zaškripaše, djevojčica uđe i stade pred njega, gledajući zdjelicu. „Mama te time šopa?”

On klimnu, zadovoljan, iscrpljen. „No bila je jako ukusna.”

„Mamina juha? Zbilja?”

Ono što joj je priuštio nije bio osmijeh. „Hvala na darovima.” Više mali rascjep usana. „Hvala na oblaku. Tvoj mi je tata to malo pobliže objasnio.”

Sat vremena poslije Liesel pokuša s istinom. „Nismo znali što bismo učinili da si umro, Max. Mi...”

Nije mu dugo trebalo. „Misliš, kako biste me se riješili?”

„Žao mi je.”

„Ne.” Nije bio uvrijeđen. „Imali ste pravo.” Slabašno se poigravao loptom. „S pravom ste tako razmišljali. U vašoj je situaciji mrtav Židov jednako opasan kao i živi, ako ne i opasniji.”

„Ja sam i sanjala.” Podrobno mu opisa san, s vojnikom u šaci. Bila je na rubu da se ponovno ispriča, kad se Max umiješa.

„Liesel.” Natjera je da ga pogleda. „Nikad mi se nemoj ispričavati. Ja bih se trebao ispričavati tebi.”

Pogleda sve što mu je donijela. „Pogledaj ovo. Sve te darove.” Držao je gumb u ruci. „A Rosa je rekla da si mi svaki dan dvaput čitala, katkad i češće.” Sad pogleda zavjesu, kao da vidi kroz njih. Sjede malo više i napravi stanku od tucet tihih rečenica. Strepnja mu izbi na lice dok je djevojčici iznosio priznanje. „Liesel?” Pomaknu se malo udesno. „Bojim se”, reče, „ponovno zaspasti.”

Liesel je bila odlučna. „Onda ču ti čitati. I pljusnut ču te ako zadrijemaš. Zatvorit ču knjigu i tresti te dok se ne probudiš.“

Tog je poslijepodneva, a i duboko u noć, Liesel čitala Maxu Vandenburgu. On je sjedio u krevetu i upijao riječi, ovaj put budno, do malo poslije deset sati. Kad se Liesel nakratko odmorila, pogleda Maxa preko knjige: spavao je. Nervozno ga gurnu njome. Probudio se.

Još je triput tonuo u san. Još ga je dvaput budila.

Sljedeća četiri dana svakog se jutra budio u Lieselinu krevetu, zatim pokraj kamina i na koncu, sredinom travnja, u podrumu. Zdravlje mu se poboljšalo, brada nestala, a težina se pomalo vratila.

U svojem unutarnjem svijetu, Liesel ovaj put osjeti veliko olakšanje. Vani su stvari postale nesigurne. Krajem ožujka, mjesto po imenu Lübeck pozdravljen je bombama. Sljedeći će biti Köln, a ubrzo i mnogi drugi njemački gradovi, uključujući i Mönchen.

Da, šef mi je bio za vratom.

„Obavi to, obavi to.“

Dolazile su bombe – a s njima i ja.

DNEVNIK SMRTI: KÖLN

Pali sati 30. svibnja.

Sigurna sam da je Liesel Meminger čvrsto spavala kad je više od tisuću bombardera poletjelo prema mjestu po imenu Köln. Meni je ishod toga značio petsto ljudi, ili tu negdje. Još ih je pedeset tisuća beskućno tumaralo oko sablasnih hrpa krhotina pokušavajući shvatiti što je gdje i koje su daske uništenih domova kome pripadale.

Pet stotina duša.

Nosila sam ih u šaci, kao kovčeg. Ili bih ih prebacila preko ramena. Samo sam djecu nosila u naručju.

Kad sam završila, nebo je bilo žuto, poput zapaljenih novina. Kad bih pobliže pogledala, razabrala bih riječi, naslove koji donose vijesti, komentiraju napredak rata, i tome slično. S kakvim bih užitkom sve to bila strgnula, uništila nebo boje novina i bacila ga. Ruke su me boljele, i nisam si mogla dopustiti da opečem prste. Čekalo me još mnogo posla.

Kao što možete i prepostaviti, mnogo je ljudi umrlo odmah. Drugima je trebalo malo dulje. Morala sam obići još neka mjesta, upoznati još neka neba i skupiti još duša, a kad sam se potom vratila u Köln, nedugo poslije zadnjih zrakoplova, uspjela sam zamijetiti nešto jedinstveno.

Nosila sam pougljenjenu tinejdžersku dušu kad smrknuto podigoh pogled prema sada sumpornome nebu. U blizini je bila skupina desetogodišnjakinja. Jedna od njih uzviknu.

„Što je ono?”

Ruka joj se ispružila, a prst pokazao na crni, polagani predmet koji je padao s visina. Isprva je bio poput crnog pera, ljuljuškao se, lebdio. Možda komad pepela. Onda je postajao sve veći. Ista djevojčica - crvenokosa, s pjegama poput točaka - ponovno progovori, ovaj put naglašenije. „Što je ono?”

„Tijelo”, natuknu druga djevojčica. Crna kosa, kikice i neravan razdjeljak po sredini.

„Još jedna bomba!”

Bilo je presporo da bi bilo bomba.

Dok mi je adolescentska duša još tinjala na rukama, pođoh s njima nekoliko stotina metara dalje. Poput djevojčica, i ja se usredotočili na nebo. Posljednje što sam željela bilo je spustiti pogled na napušteno lice

moje tinejdžerke. Lijepa djevojka. Cijela je njezina smrt sad bila pred njom.

Poput ostalih, i ja se lecnuh kad je doletio glas. Bio je to ogorčeni otac; naredio je djeci da uđu. Crvenokosa je reagirala. Njezine se točke produljiše u zareze. „Ali, tata, pogledaj."

Čovjek napravi nekoliko malih koraka i ubrzo shvati što je to. „To je gorivo", reče.

„Kako to misliš?"

„Gorivo", ponovi on. „Spremnik." Bio je to čelav čovjek u neurednu odijelu. „Iskoristili su sve gorivo i riješili se praznog spremnika. Gledajte, ondje je još jedan."

„I tamo!"

Djeca kao djeca, tad su već sva mahnito tražila pokušavajući pronaći prazni spremnik za gorivo koji lebdi prema tlu.

Prvi je pao uz mukli udarac.

„Smijemo li ga zadržati, tata?"

„Ne." Bio je bombardiran i šokiran, taj tata, i očito nije bio najbolje volje. „Ne možemo ga zadržati."

„Zašto ne?"

„Ja ću pitati svojeg tatu smijem li ga ja zadržati", reče jedna od preostalih djevojčica.

„I ja."

Tik iza krhotina Kölna, skupina djece skupljala je prazne spremnike za gorivo koje su izbacili njihovi neprijatelji. Kao i obično, ja sam skupljala ljude. Bila sam umorna. A godina još nije bila ni napola gotova.

POSJETITELJ

Za nogomet u Ulici Himmel djeca su pronašla novu loptu. To je bila dobra vijest. Ponešto uznemirujuća vijest bila je da je četa Nacističke partije krenula prema njima.

Pretresali su cijeli Molching, ulicu po ulicu, a sad su stajali ispred trgovine Frau Diller i pušili jednu na brzinu, prije no što će nastaviti posao.

U Molchingu je već postojalo par skloništa od protuzračnih napada, ali ubrzo nakon bombardiranja Kölna odlučeno je da ih još nekoliko neće škoditi. NSDAP je provjeravao svaku pojedinu kuću kako bi vidjeli je li njezin podrum dovoljno dobar kandidat.

Djeca su to izdaleka promatrala.

Vidjela su kako se iz skupine NSDAP-ovaca podiže dim.

Liesel je netom izašla i prišla Rudyju i Tommyju. Harald Mollenhauer otišao je po loptu. „Što se ovdje zbiva?”

Rudy stavi ruke u džepove. „Stranka.” Provjeri priateljev napredak s loptom u prednjoj živici Frau Holtzapfel. „Provjeravaju sve kuće i stambene zgrade.”

Trenutačna suhoća obuze unutrašnjost Lieselinih usta. „Zašto?”

„Ti baš ništa ne znaš? Reci joj, Tommy.”

Tommy je bio smeten. „Pa ni ja ne znam.”

„Beznadni ste, oboje. Trebaju još skloništa protiv zračnih napada.”

„Što - podruma?”

„Ne, tavana. Podruma, naravno. Isuse, Liesel, zbilja si tupa, ha?”

Lopta se vratila.

„Rudy!”

Napucao ju je, a Liesel je još stajala. Kako da se vrati u kuću, a da ne ispadne presumnjivo? Dim ispred trgovine Frau Diller polako je nestajao, i mala se skupina ljudi počela rasipati. Panika se javi na onaj jezivi način. U grlu i ustima. Zrak postade pijesak. Misli, pomislila je. Hajde, Liesel, misli, misli.

Rudy zabije gol.

Udaljeni su mu glasovi čestitali.

Misli, Liesel...

Sjetila se.

To je to, odluči, ali mora izgledati stvarno.

Dok su nacisti napredovali niz ulicu i na ponekim vratima pisali slova LSR, lopta je kroz zrak dobačena jednom od većih dječaka, Klausu Behrigu.

* * * **LSR** * * *

**Luft schutz raum:
Sklonište protiv zračnih napada**

Dječak se okrenuo s loptom baš kad je stigla i Liesel, i tako se snažno sudariše da se igra automatski prekinula. Lopta se otkotrlja, igrači utrčaše. Liesel je jednom rukom držala oderano koljeno, a drugom glavu. Klaus Behrig držao se samo za lijevu cjevanicu, kriveći lice i psujući. „Gdje je?” ispljunu. „Ubit ću je!”

Neće biti nikakva ubijanja.

Bilo je mnogo gore.

Ljubazni član stranke video je nezgodu i savjesno dotrčao do skupine. „Što se ovdje dogodilo?” upita.

„Pa, ona je *luđakinja*.“ Klaus pokaza na Liesel, što nagna čovjeka da joj pomogne. Njegov duhanski dah pred njezinim licem stvori dimnu dinu.

„Mislim da više ne možeš igrati, dijete moje“, reče on. „Gdje stanuješ?“

„Dobro sam”, odgovori ona. „Zbilja. Mogu i sama.”
Samo me pusti, pusti me!

Tad se umiješa Rudy, vječno petljalo. Zašto se za promjenu ne brine za svoja posla?

„Zbilja”, reče Liesel. „Samo ti dalje igraj, Rudy. Mogu i sama.”

„Ne, ne.” Nije se dao razuvjeriti. Kakve li tvrdo-glavosti! „To će mi oduzeti samo minutu-dvije.”

Ponovno je morala nešto smisliti, i ponovno je uspjela. Dok ju je Rudy pridržavao, još jednom pade na tlo, ovaj put na leđa. „Moj tata”, reče. Nebo je, primijeti, bilo potpuno plavo. Ni tračka oblaka.

„Možeš li otići po njega, Rudy?”

„Ne miči se.” Nadesno je pak viknuo: „Tommy, pazi na nju, hoćeš? Ne daj joj da se miče.”

Tommy se baci na posao. „Pazit ću je, Rudy.” Stajao je nad njom trzajući se i pokušavajući se ne smijati dok je Liesel držala NSDAP-ovca na oku.

Minutu poslije Hans Hubermann smirenio je stajao nad njom.

„Bok, tata.”

Razočarani osmijeh stopi mu se s usnama. „Pitao sam se kad će se ovo dogoditi.”

Podiže je i pomognu joj da uđe u kuću. Igra se nastavila, a nacist je već bio na vratima kuće malo dalje. Nitko nije otvorio. Rudy ponovno viknu.

„Trebate li pomoći, Herr Hubermann?”

„Ne, ne, samo vi dalje igrajte, Herr Steiner.” Herr Steiner. Niste mogli ne voljeti Lieselina tatu.

Kad su ušli, Liesel je prenijela informaciju. Pokušala je pronaći sredinu između tištine i očaja.

„Tata.”

„Ne govorи.”

„Stranka”, prošapta. Tata zastade. Odupre se nagonu da otvori vrata i pogleda niz ulicu.

„Provjeravaju podrumе da naprave skloništa.”

Posjednu je. „Pametna djevojčica”, reče, a potom pozva Rosu.

Imali su jednu minutu da smisle plan. Zbrka misli.

„Smjestit ćemo ga u Lieselinu sobu”, bio je mamin prijedlog. „Pod krevet.”

„To je to? Što ako odluče pretražiti i sobe?”

„Imaš li ti bolji plan?”

Ispравак: nisu imali cijelu minutu.

Sedam kućaja zabijeno je u vrata Ulice Himmel 33, i bilo je prekasno da se ikoga ikamo premješta.

Glas.

„Otvorite!”

Otkucaji srca međusobno su im se borili, metež ritmova. Liesel svoje pokuša smiriti. Okus srca nije bio preradostan.

Rosa prošapta: „Isuse, Marijo...”

Ovaj je put tata bio na visini situacije. Odjuri do vrata podruma i izda upozorenje niz stube. Kad se vratio, govorio je brzo i tečno. „Gle, nema vremena za trikove. Mogli bismo mu odvratiti pozornost na stotinu različitih načina, ali postoji samo jedno rješenje.” Pogleda vrata i zaključi. „Ništa.”

To nije bio odgovor koji je Rosa priželjkivala. Oči joj se proširiše. „Ništa? Jesi li lud?”

Kucanje se nastavi.

Tata je bio jasan. „Ništa. Nećemo čak ni otići dolje - nemamo nikakvih briga.”

Sve se uspori.

Rosa to prihvati.

Zgrčena od tjeskobe, odmahnu glavom i ode otvoriti vrata.

„Liesel.” Tatin je glas posječe. „Samo budi mirna, verstehst ?”

„Da, tata.”

Pokušala se usredotočiti na svoju raskrvavljenu nogu.

„Aha!"

Na vratima se Rosa još raspitivala čemu ta smetnja kad ljubazni NSDAP-ovac primijeti Liesel.

„Luda nogometka!" naceri se. „Kako koljeno?" Obično ne zamišljate naciste kao odveć cvrkutave, ali ovaj je čovjek to svakako bio. Ušao je i spremao se čučnuti i pogledati ozljedu.

Zna li? pomisli Liesel. Može li namirisati da skrivamo Židova?

Tata je došao od sudopera s mokrom krpicom i namočio Lieselino koljeno. „Peče?" Srebrne su mu oči bile brižne i smirene. Strah u njima lako se mogao zamijeniti za zabrinutost zbog ozljede.

Rosa viknu preko kuhinje. „Ne može dovoljno peći. Možda joj to bude lekcija."

NSDAP-ovac ustade i nasmija se. „Mislim da ova djevojčica vani ne uči nikakve lekcije, Frau...?"

„Hubermann." Karton se zgrči.

„... Frau Hubermann - mislim da *ona* dijeli lekcije." Osmjehnu se Liesel. „*Svim onim* dečkima. Jesam li u pravu, mlada damo?"

Tata gurnu krpicu u ogrebotinu i Liesel, umjesto da odgovori, ustuknu. Onda progovori Hans, tiho. Oprosti. Djevojčici.

Uslijedi neugoda tištine, i NSDAP-ovac se sjeti svoje zadaće. „Ako nemate ništa protiv", objasni, „morao bih pogledati vaš podrum, samo minutu-dvije, da vidim je li prikladan za sklonište."

Tata zadnji put krpicom potapka Lieselino koljeno. „I ovdje ćeš imati krasnu modricu, Liesel."

Nehajno klimnu čovjeku iznad njih. „Naravno. Prva vrata desno. Oprostite na neredu."

„Bez brige - ne može biti gore od nekih koje sam danas video. Ova?"

„Tako je."

* * * NAJDULJE TRI MINUTE U * * *

POVJESTI HUBERMANNOVIH

Tata je sjedio za stolom. Rosa se molila u kutu, ustima oblikujući riječi. Liesel je bila u komi: koljeno, prsa, mišići ruku. Sumnjam da je i jedno od njih imalo smionosti razmišljati o tome što bi učinili da je podrum određen za sklonište. Prvo su morali preživjeti pregled.

Osluškivali su nacistove korake u podrumu. čuo se zvuk metra. Liesel nije mogla odagnati pomisao na Maxa koji sjedi pod stubama, zguren oko svoje bilježnice, i pritišće je na grudi.

Tata ustade. Još jedna ideja.

Ode do hodnika i viknu. „Sve u redu, tamo dolje?”

Odgovor se uspe uza stube, preko Maxa Vandenburga. „Još najviše minutu!”

„Jeste li za kavu, ili čaj?”

„Ne, hvala.”

Nakon povratka, tata naredi Liesel da ode po knjigu, a Rosi da se primi kuhanja. Zaključi da je posljednje što trebaju učiniti sjediti i izgledati zabrinuto. „Hajde”, reče glasno, „pokreni se, Liesel. Nije me briga što te koljeno boli. Moraš dovršiti knjigu kako si rekla.”

Liesel se pokuša ne slomiti. „Da, tata.”

„Onda, što čekaš?” Vidjela je da mu je trebalo mnogo snage da joj namigne.

U hodniku se gotovo sudarila s NSDAP-ovcem.

„Nevolje s tatom, ha? Nema veze. Tako je i meni s mojom djecom.”

Odoše svatko u svojem smjeru, i Liesel, ušavši u sobu, zatvori vrata i pade na koljena, unatoč dodatnoj boli. Prvo je saslušala presudu da je podrum preplitak, pa pozdrave, od kojih je jedan odaslan niz hodnik. „Zbogom, luda nogometničice!”

Pribere se. „Auf Wiedersehen! Zbogom!”

Nosač snova kipio joj je u rukama.

Po tatinu, čim je NSDAP-ovac otišao, Rosa se smekšala pokraj štednjaka. Došli su po Liesel i spustili se u podrum uklonivši dobro postavljene zaštitne prekrivače i kante s bojom. Max Vandenburg sjedio je ispod stuba držeći zahrdale škare poput noža. Bio je mokar pod pazuhom, a riječi su mu poput ozljeda padale iz usta.

„Ne bih ih uporabio”, tiho reče. „Ja...” Prisloni hrđave krakove škara na čelo. „Žao mi je što sam vam ovo priuštio.”

Tata zapali cigaretu. Rosa uze škare.

„Živ si”, reče. „Svi smo živi.”

Bilo je prekasno za isprike.

SCHMUNZELAŠ

Nekoliko minuta poslije, ponovno kucanje na vratima.

„Zaboga, još jedan!”

Osjećaj zabrinutosti odmah se ponovno nametnuo. Pokriše Maxa.

Rosa se odvuce uz podrumske stube, ali kad je ovaj put otvorila vrata, nije bilo nacista. Bio je to nitko drugi doli Rudy Steiner. Stajao je tamo, žutokos i dobromjeran. „Samo sam došao vidjeti kako je Liesel.”

Kad je začula njegov glas, Liesel se poče uspinjati uza stube. „Ovo ja mogu riješiti.”

„Njezin dečko”, pripomene tata kantama s bojom. Ispuhnu još jedan dim.

„Nije mi dečko”, odvrati Liesel, ali nije bila uzrujana. Bilo je to nemoguće, nakon onakve opasnosti.

„Idem gore samo zato što će mama svakog trenutka početi vikati.“

„Liesel!“

Bila je na petoj stubi. „Vidiš?“

Kad je došla do vrata, Rudy se premještao s noge na nogu. „Samo sam došao vidjeti...“ Zastade.

„Kakav je to miris?“ Pomiriše. „Pušila si?“

„Ma, sjedila sam s tatom.“

„Imaš koju cigaretu? Možda bismo ih mogli prodati.“

Liesel nije bila raspoložena za ovo. Progovori, dovoljno tiho da je mama ne čuje. „Ne kradem od tate.“

„Ali kradeš na nekim drugim mjestima.“

„Daj malo glasnije, molim te.“

Rudy se schmunzelao. „Vidiš što krađa radi? Sva si zabrinuta.“

„Kao da ti nikad nisi ništa ukrao.“

„Jesam, ali ti vonjaš po tom.“ Rudy se sad baš zagrijavao. „Možda to uopće nije dim cigareta.“

Nagnu se bliže i osmjejhnu. „Njušim kriminalku. Trebala bi se okupati.“ Onda se okrene i viknu Tommyju Mulleru. „Hej, Tommy, dođi i pomiriši ovo!“

„Što si rekao?“ Imajte povjerenja u Tommyja. „Ne čujem te!“

Rudy odmahnu glavom u Lieselinu smjeru. „Niškoristi.“

Počela je zatvarati vrata. „Gubi se, *Saukerl*, ti si zadnje što mi sad treba.“

Vrlo zadovoljan sobom, Rudy se vrati na ulicu. Kod poštanskog se sandučića sjetio što je to cijelo vrijeme htio provjeriti. Vrati se nekoliko koraka. „*Allesgut, Saumensch?* Ozljeda, mislim.“

Bio je lipanj. Bila je to Njemačka. Stvari su bile na rubu propasti.

Liesel nije bila toga svjesna. Za nju, Židov u podrumu nije otkriven. Nisu odveli njezine udomitelje, a ona je uvelike pridonijela oboma postignućima.

„Sve je u redu”, reče ona, i nije pritom govorila ni o kakvoj nogometnoj ozljedi.

Bila je dobro.

DNEVNIK SMRTI : PARIŽANI

Došlo je ljeto.

Kradljivici knjiga sve je išlo dobro.

Meni je nebo bilo boje Židova.

Kad su tijela prestala tražiti rupe u vratima, duše su im se uzdigle. Nokti su im grebli drvo, u nekim su se slučajevima i ukopali u nj, snagom čistog očaja, a duše su im uzlazile prema meni, u moje naručje. Popeli smo se van iz tih prostorija za tuširanje, na krov, pa gore, u sigurne širine vječnosti. Samo su me zatrпavali. Iz minute u minutu. Tuširanje za tuširanjem.

Nikad neću zaboraviti prvi dan u Auschwitzu, prvi posjet Mauthausenu. Tamo sam ih, kako je vrijeme prolazilo, skupljala i s podnožja goleme stijene, kad su njihovi bjegovi pošli strašno po zlu. Slomljena tijela i mrtva, slatka srca. Ipak, i to je bilo bolje od plina. Neke sam uhvatila na pola puta prema dolje. Spasila sam vas, pomislila bih, držeći im duše u zraku dok su se ostaci njihovih bića - njihove tjelesne ljuštture - vrtoglavu obrušavali prema zemlji. Svi su bili lagani, poput praznih lјuski oraha. Nebo je na tim mjestima bilo zadimljeno. Vonja poput peći, no ipak silno hladno.

Zadrhtim kad se toga sjetim - dok to pokušavam razstvarniti.

Pušem topli zrak u ruke da ih zagrijem.

Ali teško ih je održavati toplima dok duše još dršću.

„Bože.“

Uvijek izgovorim to ime kad se sjetim toga.

„Bože.“

Kažem ga dvaput.

Izgovaram Njegovo ime u uzaludnu pokušaju da shvatim. „Nije tvoj posao da razumiješ.“ To ja odgovaram. Bog nikad ništa ne kaže. Mislite da ste jedini kojima nikad ne odgovara? „Tvoj je posao da...“ i prestanem se slušati, jer, iskreno, sama sebe zamaram. Kad počnem tako razmišljati, silno se iscrpim, a ne mogu si priuštiti da se prepustim umoru. Prisiljena sam nastaviti jer, iako to ne vrijedi za sve na zemlji, vrijedi za veliku većinu - da smrt nikoga ne čeka - a ako čeka, obično ne čeka dugo.

23. lipnja 1942. skupina francuskih Židova nalazila se u njemačkom zatvoru, na poljskom tlu. Prvi čovjek kojeg sam pokupila bio je kod vrata: misli su mu letjele, pa počele koračati, pa se usporile, usporile...

Molim vas, vjerujte kad vam kažem da sam toga dana svaku dušu podigla kao da je novorođenče. Čak sam i poljubila nekoliko izmučenih, otrovanih obrazu. Slušala sam njihove posljednje, dahtave krikove. Njihove francuske riječi. Gledala sam njihove ljubavne vizije i oslobođila ih strahova.

Sve sam ih odvela, i ako sam ikad trebala nešto da mi odvrati misli, bilo je to tada. Potpuno utučena, pogledah svijet gore. Promatrala sam kako nebo od srebrnoga postaje sivo, pa boje kiše. Čak su i oblaci pokušavali svrnuti pogled.

Katkad bih zamišljala kako sve izgleda iznad tih oblaka, potpuno svjesna daje sunce žuto, a beskrajna atmosfera divovsko, plavo oko.

Bili su Francuzi, bili su Židovi, i bili su vi.

SEDMI DIO

Sveobuhvatni Dudenov rječnik i tezaurus
u kojem se pojavljuju:
pjenušac i harmonike - trilogija - poneka sirena
- kradljivac neba - ponuda - dugo putovanje do
dachaua - mir - glupan -
i nekoliko ljudi u kožnim kaputima

PJENUŠAC I HARMONIKE

U ljeto 1942. gradić Molching pripremao se za neizbjježno. Još je bilo ljudi koji su odbijali povjerovati da bi taj mali grad u predgrađu Münchena mogao biti meta, ali većina je stanovništva bila itekako svjesna da nije u pitanju hoće li, nego kada. Skloništa su uočljivije označena, prozori su zatamnjivani za noć, i svi su znali gdje je najbliži podrum ili sklonište.

Hansu Hubermannu taj je neugodni razvoj zapravo bio malo olakšanje. U to nesretno vrijeme, sreća se nekako uvukla u njegov soboslikarski posao. Ljudi s roletama očajnički su ga pokušavali angažirati da ih preboji. Njegov je pak problem bio to što se crna boja uglavnom rabila za miješanje, da potamni druge boje, i uskoro ju je potrošio, a bilo ju je teško naći. No posjedovao je spretnost svojstvenu dobriu obrtniku, a dobar obrtnik ima mnogo trikova. Uzeo bi ugljenu prašinu i promiješao je, i radio je jeftino. U mnogim je kućama, po svim dijelovima Molchinga, zaplijenio prozorsko svjetlo neprijateljskim očima.

Nekih od njegovih radnih dana, Liesel je išla s njim.

Vukli su boju na kolicima kroz grad, u nekim ulicama mirišući glad, a u drugima odmahujući glavama na bogatstvo. Često bi, na putu kući, žene bez ičega, bogate samo djecom i neimaštinom, istrčale i molile da im oboji rolete.

„Frau Hallah, žao mi je, nemam više crne boje“, rekao bi, ali malo niže niz cestu uvijek bi se slomio. Visok čovjek i duga ulica. „Sutra“, obećao bi, „odmah ujutro“, i kad bi svanula sljedeća zora, eto njega, bojio bi im rolete besplatno, ili za keks, ili šalicu topla čaja. Prethodne bi večeri pronašao nov način da plavu, zelenu ili bež boju pretvori u crnu. Nikad im nije rekao da prekriju prozore pokrivačima koji su im viška, jer je znao da će im trebati kada dođe zima. Čak je znao obojiti ljudima rolete za pola cigarete, pa bi, sjedeći na pragu, podijelio cigaretu sa stanovnikom kuće. Smijeh i dim podizali su se iz razgovora prije no što bi krenuli dalje, na sljedeći posao.

Kad je došlo vrijeme da Liesel Meminger piše, jasno se sjećam što je imala reći o tom ljetu. Mnoge su riječi kroz desetljeća i desetljeća izblijedjele. Papir je patio od trenja pokreta u mojoj džepu, pa ipak, mnoge njezine rečenice nemoguće je zaboraviti.

* * * **MALI PRIMJER RIJEČI KOJE * * ***
JE PISALA DJEVOJČICA

**To je ljeto bilo novi početak, novi kraj.
Kad se osvrnem na to, sjećam se svojih klizavih,
obojenih ruku i zvuka tatinih koraka na
Minhenskoj ulici, i znam daje mali dio ljeta 1942.
pripadao samo jednom čovjeku.
Tko bi drugi išta oličio za cijenu pola cigarete?
Takav je bio tata, to mu je bilo svojstveno, i
voljela sam ga.**

Svakog dana kad su zajedno radili, pripovijedao bi Liesel svoje priče. O Velikom ratu i kako mu je njegov bijedni rukopis spasio život, i o danu kad je upoznao mamu. Rekao je da je nekoć bila lijepa i da je, zapravo, vrlo tiho govorila. „Teško je povjerovati, znam, ali to je čista istina.“ Svaki je dan nosio jednu priču, i Liesel mu je oprštala ako bi jednu te istu pripovijedao više puta.

Drugim prilikama, kad bi sanjarila, tata bi je lagano kvrcnuo kistom, točno između očiju. Ako se preračunao i ako je kist bio premokar, uz njezin bi nos kapala mala staza boje. Naslijala bi se i pokušala mu uzvratiti istom mjerom, ali Hans Hubermann bio je čovjek kojega je pri poslu bilo teško smesti. Tada je bio najživljiji.

Kad god bi imali predah, za iće ili piće, svirao bi harmoniku, i to je bilo ono čega se Liesel najbolje sjećala. Svakog jutra, dok je tata gurao ili vukao kolica s bojom, Liesel je nosila instrument. „Bolje da zaboravimo boju“, reče joj Hans, „nego da ikad zaboravimo glazbu.“ Kad su napravili stanku za jelo, narezao bi kruh i podijelio ga s njom, namazavši ga s ono malo pekmeza što je ostalo od posljednjeg sljedovanja. Ili bi na vrh stavio tanku krišku mesa. Zajedno bi jeli, sjedeći na kantama boje, i dok su još žvakali zadnje zalogaje, tata bi već brisao prste i otvarao kutiju od harmonike.

Tragovi mrvica pali su mu u nabore kombinezona. Šake umrljane bojom probijale su se do gumba i prebirale po klavijaturi, ili držale jedan ton malo dulje. Rukama je pokretao mijeh i davao instrumentu zrak koji mu je trebao da prodiše.

Liesel bi svakoga dana sjedila s rukama među koljenima, u dugim kracima svjetla. Željela je da ni jedan od tih dana ne završi, i uvijek je s razočaranjem gledala kako tama grabi naprijed.

Što se pak samog ličenja tiče, za Liesel je najzanimljiviji dio vjerojatno bilo miješanje. Kao i većina ljudi, prepostavlјala je da tata jednostavno odveze

kolica u trgovinu bojom ili željezariju, zatraži pravu boju i ode. Nije shvaćala da je većina boja u komadima u obliku opeke. To se zatim razvalja praznom bocom pjenušca. (Boce pjenušca, objasnio je Hans, upravo su savršene za to, jer imaju malo deblje staklo od običnih vinskih boca.) Nakon završetka, dodavala se voda, bjelilo i ljepilo, da ne spominjemo složenost pripasavanja prave boje.

Tatino poznavanje zanata donijelo mu je još veće poštovanje. Bilo je lijepo i dobro dijeliti kruh I glazbu, ali Liesel je bilo drago što zna da je i više nego vičan svojem poslu. Stručnost je bila privlačna.

Jednom prigodom, nekoliko dana nakon što joj je tata objasnio postupak miješanja, radili su na jednoj od najbogatijih kuća malko istočnije od Minhenske ulice. U rano poslijepodne tata pozove Liesel unutra. Baš su se spremali krenuti na drugi posao kad je čula neobično glasan ton u njegovu glasu.

Kad su ušli odvedena je u kuhinju, gdje su dvije starije žene i jedan muškarac sjedili na krhkim, vrlo uljuđenim stolcima. Žene su bile lijepo odjevene. čovjek je imao sijedu kosu i zaliske poput živice. Na stolu su stajale visoke čaše. Bile su ispunjene pjenušavom tekućinom.

„Pa", reče muškarac, „krenimo."

Podigao je čašu i ponukao i druge da to učine.

Poslijepodne je bilo toplo. Hladnoća čaše blago je odbila Liesel. Potraži tatino odobravanje. Nasmiješio se i rekao, „Prost, Mädel - *uzdravlje, curo.*" Čaše su im zajedno zvecnule, i čim je Liesel svoju prinijela usnama, ugrize je mjehurasti, bolesno-slatki okus šampanjca. Nagon je natjera da ga ispljune ravno po tatinu kombinezonu, gledajući kako se pjeni i kaplje. Uslijedi nalet smijeha, svih ostalih, i Hans je ohrabri da pokuša još jednom. Ovaj ga je put uspjela progutati i uživati u okusu veličanstvena, prekršena pravila. Sjajan osjećaj.

Mjehurići su joj izjedali jezik. Bockali su joj želudac. Čak i kad su išli na sljedeći posao, osjećala je toplinu žmaraca u sebi.

Vukući kolica, tata joj reče kako su ti ljudi tvrdili da nemaju novca.

„Pa si tražio šampanjac?”

„Zašto ne?” Dobaci joj pogled, i nikad mu oči nisu bile tako srebrne. „Nisam htio da misliš da se boce pjenušca rabe samo za valjanje boje.” Upozori je: „Samo nemoj reći mami. Dogovorenog?”

„Smijem li reći Maxu?”

„Naravno, Maxu smiješ reći.”

Kad je u podrumu pisala o svojem životu, Liesel se zavjetova da više nikad neće piti šampanjac jer nikad neće imati tako dobar okus kao onoga toplog srpanjskog poslijepodneva.

Isto je bilo i s harmonikama.

Mnogo je puta htjela zamoliti tatu da je nauči svirati, ali uvjek bi je nešto zaustavilo. Možda joj je neznana intuicija govorila da je nikad neće svirati poput Hansa Hubermannia. Naravno, čak se ni najveći svjetski harmonikaši nisu mogli usporediti s njim. Nikad ne bi mogli dostići nehajnu koncentraciju na tatinu licu. Ili iz sviračevih usta ne bi visjela cigareta dobivena u trampu za ličenje. I oni se nikad ne bi mogli osvrnuti na sitnu pogrešku s nasmiješenim akordom priznanja. Ne onako kao on.

S vremenima na vrijeme, u podrumu bi se budila sa zvukom harmonike u ušima. Osjećala bi slatko peckanje pjenušca na jeziku.

Katkad je sjedila naslonjena na zid, čeznući da topli prst boje samo još jednom klizne niz njezin nos, ili da vidi teksturu tatinih ruku, nalik brusnom papiru.

Kad bi bar mogla ponovno živjeti u tako blaženu neznanju, sasvim nesvjesno osjećati takvu ljubav,

zabunom misleći da je to smijeh i kruh, premazan samo mirisom pekmeza.

Bilo je to najbolje doba njezina života.

Ali bio je tu i tepih od bombi.

Da ne bi bilo zabune.

Hrabra i vedra, trilogija sreće nastavit će se cijelo ljeto i u jesen. Onda će se naprasno okončati, jer je vedrina utabala put patnji.

Dolazila su teška vremena.

Poput povorke.

* * * Natuknica iz Dudena br. 1 * * *

Zufriedenheit - zadovoljstvo: dolazi od zadovoljan - koji uživa, raspoložen. Srodne riječi: sreća, radost; sretan, uspješan.

TRILOGIJA

Dok je Liesel radila, Rudyje trčao.

Pravio je krugove po Hubertovu trkalištu, trčao oko kvarta, i utrkivao se s gotovo svima od dna Ulice Himmel do trgovine Frau Diller, dajući im različite prednosti.

Nekoliko puta, dok je Liesel pomagala mami u kuhinji, Rosa bi pogledala kroz prozor i rekla: „Što li taj mali Saukerl sad smjera? Stalno trči tamo vani.“

Liesel bi se primakla prozoru. „Bar se nije ponovno obojio u crno.“

„Pa, i to je već nešto, ne?“

* * * RUDYJEVI RAZLOZI * * *

Sredinom kolovoza održavale su se igre Hitlerove mladeži i Rudy je odlučio pobijediti u četiri discipline: na 1500,400, 200 i, naravno, 100 metara. Sviđali su mu se njegovi novi voditelji Hitlerove mladeži i htio im je ugoditi, a htio je i svojem starom prijatelju, Franzu Deutscheru, pokazati jednu do dvije stvari.

„Četiri zlatne medalje”, reče on Liesel jednog poslijepodneva kad je istrčavala krugove s njim po Hubertovu trkalištu. „Kao Jesse Owens trideset i šeste.”

„Nisi valjda još opsjednut njime?”

Rudyjeva su se stopala rimovala s njegovim disanjem. „Zapravo i nisam, ali bilo bi lijepo, ne? Pokazao bih svim gadovima koji su rekli da sam lud. Vidjeli bi da ipak nisam tako glup.”

„Ali, možeš li zbilja pobijediti u četiri discipline?”

Usporili su i stali na kraju staze, a Rudy je stavio ruke na kukove. „Moram.”

Šest je tjedana trenirao, i kad je sredinom kolovoza osvanuo dan svečanosti, nebo je bilo vruće od sunca, i bez oblačka. Travu je pregazila Hitlerova mladež, roditelji i obilje smeđekošuljaških voditelja. Rudy Steiner bio je u vrhunskoj kondiciji.

„Pogledaj”, pokaza. „Eno Deutschera.”

Između grupica u gomili, plavokoso utjelovljenje standarda Hitlerove mladeži davalо je upute dvojici članova svojeg odredа. Oni su klimali i povremeno se razgibavali. Jedan je zaklanjao oči od sunca kao da salutira.

„Hoćeš mu se javiti?” upita Liesel.

„Ne, hvala. Poslije.”

Kad pobijedim.

Te riječi nisu izgovorene, ali nedvojbeno su bile prisutne, negdje između Rudyjevih plavih očiju i Deutscherovih savjetodavnih ruku.

Odrađeno je obvezatno stupanje oko igrališta. Himna. Heil Hitler. Tek tada su mogli početi.

Kad je Rudyjeva dobna skupina prozvana za 1500 m, Liesel mu je na tipično njemački način poželjela sreću.

„*Hals und Beinbruch, Saukerl.*“

Rekla mu je da slomi vrat i nogu.

Dječaci su se okupili na udaljenijem dijelu kružne staze. Neki su se razgibavali, drugi koncentrirali, a ostali su bili ondje zato što su morali.

Rudyjeva majka, Barbra, sjedila je s najmlađom djecom pokraj Liesel. Tanka je prostirka vrvjela klincima i iščupanom travom. „Vidite li Rudyja?“ upitala ih je. „On je prvi slijeva.“ Barbra Steiner bila je tip žene čija je kosa uvijek djelovala netom počešljano.

„Gdje?“ reče jedna od djevojčica. Vjerojatno Bettina, najmlađa. „Uopće ga ne vidim.“

„Onaj zadnji. Ne, ne tamo. *Tamo.*“

Još su bile u postupku identifikacije kad je starterov pištolj ispalio dim i zvuk. Mali Steineri otrčaše do ograde.

Prvi je krug vodila skupina od sedam dječaka. U drugom je spala na pet, a u sljedećem na četiri. Rudy je bio četvrti, u svim krugovima do posljednjega. Čovjek zdesna govorio je da drugi dečko najviše obećava. Bio je najviši. „Samo čekaj“, rekao je svojoj zbunjenoj ženi. „Na 200 metara od cilja izdvojiti će se.“ Čovjek je bio u krivu.

Golemi službenik u smeđoj košulji izvijesti skupinu da preostaje još samo jedan krug. On nipošto nije patio pod sustavom racioniranja. Viknuo je kad je vodeća grupa prešla crtu, no nije ubrzao drugi dječak, nego četvrti. I to 200 metara prije kraja.

Rudyje trčao.

Ni u jednom se trenutku nije osvrnuo.

Poput komada konopca povećavao je svoje vodstvo dok se svaka pomisao da bi netko drugi mogao pobijediti nije potpuno rasplinula. Nastavio je trčati stazom dok su se trojica trkača iza njega međusobno borila za ostatke. Na posljednjem dijelu staze nije bilo ničega osim plave kose i prostora, a kad je prešao ciljnu crtu, nije stao. Nije podigao ruke. Nije se čak ni savio, da se opusti. Samo je hodao još dvadesetak metara, i na kraju pogledao preko ramena da vidi kako drugi prelaze cilj.

Vraćajući se svojoj obitelji, prvo je sreo svoje voditelje, a zatim Franza Deutschera. Obojica klimnuše.

„Steineru.“

„Deutscheru.“

„Čini se da su se svi oni krugovi koje sam ti dao isplatili, ha?“

„Čini se.“

Nije se htio osmjehnuti dok ne pobijedi u sve četiri discipline.

* * ***STAVKA NA KOJU** * * *

ČEMO SE POSLIJE POZVATI

Rudy sad nije bio priznat samo kao dobar učenik.

Bio je i nadaren sportaš.

Liesel je trčala na 400 m. Završila je sedma, pa četvrtu u svojoj skupini na 200 m. Naprijed je vidjela samo križne ligamente i skakutave konjske repove djevojčica ispred sebe. U skoku udalj, više je uživala u pijesku oko svojih nogu nego u nekom dometu, a ni bacanje kugle nije joj bio najblistaviji trenutak. Ovaj je dan, uvidje, Rudyjev.

U finalu utrke na 400 metara, vodio je od početka do samoga kraja, a u trci na 200 metara pobijedio je za dlaku.

„Umorio si se?” upita ga Liesel. Već je bilo rano poslijepodne.

„Naravno da nisam.” Teško je disao i rastezao listove. „O čemu ti to govoriš, *Saumensch*? Kojeg ti vraga znaš?”

Kad su pozvane skupine za 100 m, polako se podigao na noge i slijedio trag adolescenata do staze.

Ovaj je put Liesel pošla za njim. „Hej, Rudy.” Povukla ga je za rukav majice. „Sretno.”

„Nisam umoran”, reče on.

„Znam.” Namignu joj.

Bio je umoran.

U svojoj je skupini Rudy usporio i završio drugi, i nakon deset minuta drugih utrka, pozvani su za finale. Dva druga dječaka izgledala su moćno, i Liesel je u želucu imala osjećaj da Rudy sad ne može pobijediti. Tommy Muller, koji je bio predzadnji u svojoj skupini, stajao je s njom uz ogradu.

„Pobijedit će”, obavijesti je.

„Znam.”

Ne, neće.

Kad su finalisti stigli na startnu crtu, Rudy pade na koljena i poče rukama kopati startne rupe.

Pročelavi smeđekošuljaš nije časio časa da mu priđe i naloži da prestane. Liesel je gledala odrasli prst kako pokazuje, i vidje kako prašina pada na zemlju dok je Rudy trljao ruke.

Kad su pozvani naprijed, Liesel čvršće stegnu ogradu. Jedan od dječaka krivo je startao; iz pištolja je dvaput opaljeno. Bio je to Rudy. Sudac ponovno popriča s njim, i dječak klimnu. Još jednom I ispada.

Kad su se drugi put postavili, Liesel je usredotočeno gledala, i prvih nekoliko sekunda nije

mogla vjerovati što vidi. Zabilježen je još jedan pogrešan start: isti sportaš koji je to učinio i prije. Ona je pred sobom stvorila savršenu utrku, u kojoj je Rudy zaostajao, ali uspio pobijediti u posljednjih deset metara. Ono što je zapravo vidjela, međutim, bila je Rudyjeva diskvalifikacija. Ispraćen je sa staze i ostavljen da onđe stoji, sam, dok su ostali dječaci pristupili.

Poredali su se i utrkivali.

Dječak hrđavo-smeđe kose i krupna koraka pobijedio je s barem pet metara razlike.

Rudy je ostao na mjestu.

Poslije, kad je dan okončan, a sunce nestalo iz Ulice Himmel, Liesel je sjedila s prijateljem na pločniku.

Razgovarali su o svemu ostalome, od lica Franza Deutschera nakon utrke na 1500 metara do toga kako je jedna od jedanaestogodišnjakinja imala histeričan ispad kad je izgubila u bacanju diska.

Prije no što su otisli svatko svojoj kući, Rudyjev se glas protegnu i podari Liesel istinu. Istinu koja joj je neko vrijeme sjedila na ramenu, ali nekoliko misli poslije, probila joj se do uha.

*** * * RUDYJEV GLAS * * ***
Učinio sam to namjerno.

Registriravši priznanje, Liesel postavi jedino raspoloživo pitanje. „Ali zašto, Rudy? Zašto si to učinio?”

Stajao je s rukom na boku i nije odgovarao. Ništa, samo znalački smiješak i polagan hod koji ga lijeno odvede doma. Nikad više nisu razgovarali o tome.

Što se Liesel tiče, često se pitala kakav bi bio Rudyjev odgovor da je ustrajala. Možda su tri medalje dokazale ono što je htio dokazati, ili se bojao da će izgubiti tu posljednju utrku. Na kraju, jedino

objašnjenje koje si je dopustila bio je unutarnji tinejdžerski glas.

„Zato što on nije Jesse Owens.“

Tek kad je ustala da ode, primijeti da pokraj nje leže tri medalje od imitacije zlata. Pokuca na vrata Steinerovih i pruži mu ih. „Zaboravio si ovo.“

„Ne, nisam.“ Zatvori vrata, a Liesel odnese medalje kući. Otišla je s njima u podrum i ispričala Maxu o svojem prijatelju Rudyju Steineru.

„Zbilja je glup“, zaključi.

„Očito“, složi se Max, ali sumnjam da se dao zavarati.

Potom su se oboje bacili na posao, Max na svoju bilježnicu, Liesel na *Nosača snova*. Bila je na drugom dijelu romana, gdje mladi svećenik propituje svoju vjeru nakon što upozna neobičnu i elegantnu ženu.

Kad je rastvorenu knjigu naopako odložila u krilo, Max je upita kada je misli pročitati.

„Za najviše nekoliko dana.“

„A onda nova?“

Kradljivica knjiga pogleda u podrumski strop.
„Možda, Max.“ Zatvori knjigu i nasloni se natrag.

„Budem li imala sreće.“

* * * SLJEDEĆ KNJIGA * * *

**Nije Dudenov rječnik i tezaurus,
što biste možda očekivali.**

Ne, rječnik dolazi na kraju ove male trilogije, a ovo je tek drugi nastavak. Ovo je dio u kojem Liesel dovršava *Nosača snova* i krade priču naslovljenu *Pjesma u tami*. Kao i obično, otuđila ju je iz gradonačelnikove kuće. Jedina je razlika što je sad u gornji dio grada otišla sama. Rudyja tog dana nije bilo. To je jutro obilovalo i suncem i pjenušavim oblacima.

Liesel je stajala u gradonačelnikovoj knjižnici s pohlepom u prstima i naslovima knjiga na usnama. Ovom se prilikom osjećala dovoljno ugodno da prođe rukama po policama - kratka repriza njezina izvornog posjeta toj sobi - i usput je šaptala mnoge naslove.

Pod višnjinim drvetom.

Deseti poručnik.

Tipično, mnogi su je naslovi dovodili u napast, ali nakon dobre minute ili dvije u sobi, odluči se za *Pjesmu u tami*, najvjerojatnije zato što je knjiga bila zelena, a ona još nije posjedovala knjigu te boje. Ugravirani natpis na naslovnici bio je bijel, a između naslova i imena autora nalazio se mali znak flaute. Spustila se s knjigom niz prozor, rekavši hvala pri odlasku.

Bez Rudyja je osjećala da joj nešto nedostaje, ali tog je jutra, zbog nekog razloga, kradljivica knjiga bila najsretnija sama. Otišla je svojim poslom i čitala knjigu pokraj rijeke Amper, dovoljno daleko od povremenog stožera Viktora Chemmela i nekadašnje bande Arthur Berga. Nitko nije došao, nitko je nije prekinuo, Liesel je pročitala četiri vrlo kratka poglavљa *Pjesme u tami*, i bila je sretna.

Bila je to ugoda i zadovoljstvo.

Dobre krađe.

Tjedan dana poslije, trilogija sreće dovršena je.

Posljednjih dana kolovoza stigao je dar, ili je, točnije, primjećen.

Bilo je kasno poslijepodne. Liesel je gledala Kristinu Müller kako preskače konop u Ulici Himmel.

Rudy Steiner je proklizao na bratovu biciklu i zaustavio se pred njom. „Imaš li malo vremena?” upita je.

Slegnula je ramenima. „Za što?”

„Mislim da bi bilo bolje da dođeš.” Bacio je bicikl i otišao doma po još jedan. Liesel je gledala kako se pedala ispred nje okreće.

Odvezli su se do Grande Strasse, gdje je Rudy stao i čekao.

„Onda“, upita Liesel, „što je?“

Rudy pokaže. „Pogledaj bolje.“

Postupno su se dovezli do boljeg položaja, iza plave smreke. Kroz bodljikave grane Liesel primijeti zatvoren prozor, a potom i predmet oslonjen o staklo.

„Je li to...?“

Rudy klimnu.

Dugo su raspravljali prije no što su se složili da to treba učiniti. Očito je ondje postavljena namjerno i, ako je zamka, vrijedilo je.

Između praškasto plavih grana, Liesel reče: „Kradljivica knjiga bi to učinila.“

Spusti bicikl, osmotri cestu i prijeđe dvorište. Sjene oblaka bile su ukopane u sumračnoj travi. Jesu li to bile rupe u koje je mogla upasti, ili mrlje dodatne tame u koje se mogla skriti? Mašta je odasla niz jednu od tih rupa, u zle pandže samoga gradonačelnika. Ako ništa drugo, te su joj misli odvratile pozornost i stigla je do prozora brže no što se nadala.

Bilo je to poput reprize *Zviždala*.

Živci su joj lizuckali dlanove.

Potočići znoja mreškali su joj se pod pazuhom.

Kad je podigla glavu, mogla je pročitati naslov.

Dudenov sveobuhvatni rječnik i tezaurus. Nakratko se okrenula Rudiju i ustima oblikovala riječ. *Rječnik*. On slegnu ramenima i raširi ruke.

Radila je metodično, gurnuvši prozor nagore, pitajući se kako bi sve ovo izgledalo iz kuće. Zamislila je prizor svoje kradljive ruke kako se pruža i podiže prozor, sve dok ne obori knjigu. Kao da se polako predavala, poput stabla koje pada.

Imam je.

Jedva da je bilo smetnje ili zvuka.

Knjiga se jednostavno nagnula prema njoj, i ona je uhvati slobodnom rukom. Čak je i zatvorila prozor, lijepo, lagano, a onda se okrenula i otišla natrag preko rupa od oblaka.

„Lijepo”, reče Rudy dok joj je dodavao bicikl.

„Hvala.”

Odvezli su se za ugao, gdje ih dostiže važnost toga dana. Liesel je znala. Ponovno onaj osjećaj, osjećaj da je netko gleda. U njoj je glas okretao pedale. Dva kruga.

Pogledaj prozor. Pogledaj prozor.

Moralu je.

Poput svrbeža koji traži nokat, osjeti silnu čežnju da stane.

Spustila je stopalo na tlo i okrenula se prema gradonačelnikovoj kući i prozoru knjižnice. I vidjela je. Naravno, trebala je biti svjesna da se to može dogoditi, ali nije mogla prikriti šok koji ju je obuzeo kad se osvjedočila da gradonačelnikova žena stoji iza stakla. Bila je prozirna, no bila je ondje. Paperjasta joj je kosa bila ista kao i uvijek, i pokazala je ranjene oči, usta i izraz lica.

Vrlo polako, podigla je ruku prema kradljivici knjiga na ulici. Nepomično mahanje.

U stanju šoka, Liesel ništa ne reče, ni Rudyju ni sebi. Samo se zaustavi pa i ona podiže ruku, da prizna nazočnost gradonačelnikove žene na prozoru.

* * * NATUKNICA IZ DUDENA BR. 2 * * *

Verzeihung - oprost:

**prestanak osjećaja bijesa, neprijateljstva ili
ogorčenosti. Srodne riječi: odrješenje, otpust,
milost.**

Putem kući stali su na mostu i proučili tešku, crnu knjigu. Rudy, listajući stranice, naiđe na pismo.

Podiže ga i polako pogleda kradljivicu knjiga. „Na njemu piše tvoje ime.“

Rijeka je tekla.

Liesel je primila papir.

Draga Liesel,

*znam da me smatraš jadnom i mrskom
(pogledaj tu riječ ako je ne znaš), ali moram ti reći
da nisam tako glupa da ne bih vidjela otiske tvojih
stopala u knjižnici. Kad sam primijetila da
nedostaje prva knjiga, pomislih da sam je
jednostavno zametnula, no onda sam, kad je svjetlo
palo pod određenim kutom, vidjela obrise stopala
na podu.*

To mi je izmamilo osmijeh.

*Bilo mije drago što si uzela ono što ti po pravdi
pripada. Zatim sam, pogrešno, pomislila da ćeš tu
stati.*

*Kad si se vratila, trebala sam se rasrditi, ali
nisam. Prošli put sam te čula, no odlučila sam te
ostaviti na miru. Uvijek uzmeš samo jednu knjigu, i
bit će potrebne tisuće posjeta dok sve ne nestanu.
Jedino se nadam da ćeš jednog dana pokucati na
ulazna vrata i ući u knjižnicu na civiliziraniji
način.*

***Još jednom, žao mi je što više nismo mogli
zadržati usluge tvoje udomiteljice.***

*Na kraju, nadam se da će ti ovaj rječnik i
tezaurus biti korisni dok čitaš svoje ukradene
knjige.*

Iskreno tvoja,

Ilsa Hermann

„Bolje da krenemo doma“, predloži Rudy, no Liesel
nije krenula. „Možeš li me pričekati deset minuta?“

„Naravno.“

Liesel se s mukom odvezla natrag do Grande Strasse 8 i sjela na poznati teren glavnoga ulaza.

Knjiga je bila kod Rudyja, no ona je držala pismo i trljala prste o presavijeni papir dok su joj stube oko nje postajale sve teže. Četiri je puta pokušala pokucati na zastrašujuću put vrata, ali nije se mogla natjerati da to učini. Jedva je uspjela nježno spustiti članke prstiju na toplinu drveta.

Ponovno je pronađe njezin brat.

Koljeno mu je lijepo zacjeljivalo, i s dna joj stuba reče: „Daj, Liesel, pokucaj.“

Kad je drugi put bježala, ubrzo je uočila Rudyjev udaljeni lik na mostu. Vjetar joj je šuštao kroz kosu. Stopala su joj plivala s pedalama.

Liesel Meminger bila je kriminalalka.

Ali ne zato što je ukrala šačicu knjiga kroz otvoreni prozor.

Trebala si pokucati, pomisli, i mada je osjećala popriličnu dozu krivnje, bio je tu i djetinjasti tračak smijeha.

Dok je vozila, pokuša si nešto reći.

Ne zaslužuješ da budeš ovako sretna, Liesel. Zbilja ne zaslužuješ.

Može li netko ukrasti sreću? Ili je i to još jedan unutarnji, paklenski ljudski trik?

Liesel ustuknu pred svojim mislima. Prijede most i reče Rudyju da se pozuri, i neka ne zaboravi knjigu.

Odvezli su se kući na hrđavim biciklima.

Odvezli su se dvije milje do doma, od ljeta do jeseni, iz tihe noći u glasan dah bombardiranja Münchena.

ZVUK SIRENA

Zahvaljujući maloj svoti novca koju je tijekom ljeta zaradio, Hans je donio doma rabljeni radio.

„Ovako ćemo”, reče, „čuti kad se spremaju zračni napadi i prije nego što se oglase sirene. Emitiraju zvuk kukavice i onda najave koja su područja ugrožena.”

Spustio ga je na kuhinjski stol i uključio. Pokušali su ga pokrenuti i u podrumu, radi Maxa, ali u zvučnicima su se čule samo smetnje i isprekidani glasovi.

U rujnu ga nisu čuli, jer su spavali.

Ili je radio već bio napola pokvaren, ili ga je odmah progutao jecajući zvuk sirena.

Ruka nježno gurnu Liesel u rame dok je spavala.

Za njom je došao tatin glas, preplašen.

„Liesel, probudi se. Moramo ići.”

U bunilu prekinuta sna, Liesel je jedva uspjela razlučiti obrise tatina lica. Jedino što se istinski vidjelo bio je njegov glas.

U hodniku su zastali.

„Čekajte”, reče Rosa.

Kroz mrak su jurnuli u podrum.

Svjetiljka je bila upaljena.

Max pomoli glavu iza kanti boje i zaštitnih prekrivača. Lice mu je bilo umorno, i nervozno gurnu palce u hlače. „Vrijeme da se krene, ha?”

Hans mu pride. „Da, vrijeme da se krene.” Stisne mu ruku i pljesnu ga po nadlaktici. „Vidimo se kad se vratimo, dobro?”

„Naravno.”

Rosa ga zagrli, kao i Liesel.

„Zbogom, Max.”

Tjednima prije toga već su raspravili bi li trebali svi zajedno ostati u njihovu podrumu, ili bi njih troje trebalo otići niz cestu, k obitelji imenom Fiedler. Upravo ih je Max uvjerio. „Rekli su da ovdje nije dovoljno duboko. Već sam vas doveo u dovoljno veliku opasnost.“

Hans klimnu. „Šteta što te ne možemo povesti. Sramota.“

„Tako je kako je.“

Vani su sirene zavijale na kuće, a ljudi su istrčavali, šepajući i uzmičući pri izlasku iz kuća. Noć je gledala. Neki su joj uzvraćali pogled pokušavajući pronaći limene avione dok su prolazili nebom.

Ulica Himmel pretvorila se u povorku isprepletenih ljudi koji su se hrvali sa svojim najdragocjenijim imetkom. U nekim je slučajevima to bilo dojenče. U drugima, hrpa fotografskih albuma ili drvena kutija. Liesel je nosila svoje knjige, između ruke i rebara. Frau Holtzapfel vukla je kovčeg, izbuljenih očiju i sitnih koraka, mučeći se po nogostupu.

Tata, koji je zaboravio sve - čak i harmoniku - jurnu prema njoj i izbavi kovčeg iz njezina stiska.

„Isuse, Marijo i Josipe, što imate unutra?“ upita je. „Nakovanj?“

Frau Holtzapfel je napredovala uz njega. „Samo nužno.“

* * *

Fiedleri su živjeli šest kuća niže. Bila je to četveročlana obitelj, svi s kosom boje žita i dobrim njemačkim očima. No, što je važnije, imali su lijep, dubok podrum. Dvadeset i dvoje ljudi natisknulo se u nj, uključujući obitelj Steiner, Frau Holtzapfel, Pfimkusa, jednog mladića i obitelj Jenson. U interesu uljuđena okružja, Rosa Huber-mann i Frau Holtzapfel držane su na rastojanju, iako neke stvari nadilaze sitne prepirke.

Jedna kugla svjetla njihala se sa stropa, a prostorija je bila vlažna i hladna. Iskrzani zidovi stršili su van i bockali ljudi u leđa dok su stajali i razgovarali. Odnekud proči prigušen zvuk sirene. Čuli su njegovu izobličenu verziju koja se nekako uspjela probiti unutra. Iako je to stvorilo popriličnu zabrinutost za kvalitetu skloništa, bar su čuli tri sirene koje će označiti kraj napada i sigurnost. Nisu trebali *Luftschutzwarte* - nadzornika za zračne napade.

Rudy ubrzo pronađe Liesel i stade pokraj nje. Kosa mu je stršila prema stropu. „Nije li ovo sjajno?”

Nije mogla suspregnuti dozu sarkazma. „Predivno.”

„Daj, Liesel, ne budi takva. Što je najgore što se može dogoditi, osim da nas sve spljošte ili sprže, ili što već bombe rade?”

Liesel se osvrnu oko sebe, procjenjujući lica. Počela je sastavljati popis najuplašenijih.

* * * **LISTA ZA ODSTREL** * * *

1. Frau Holtzapfel

2. G. Fiedler

3. Mladić

4. Rosa Hubermann

Oči Frau Holtzapfel bile su ukočeno razrogačene. Žičano joj se tijelo nagnulo naprijed, a usta su joj oblikovala krug. Herr Fiedler pronašao je zanimaciju u tome da ispituje ljude, katkad opetovano, kako se osjećaju. Mladić, Rolf Schultz, držao se povućeno u kutu, bešumno se obraćajući zraku oko sebe, prekoravajući ga. Ruke su mu bile zabetonirane u džepovima. Rosa se klatila naprijed-natrag, sasvim blago. „Liesel”, prošapta, „dođi.” Zagrlila je djevojčicu straga, stežući stisak. Pjevušila je neku pjesmu, ali tako tiho da je Liesel nije mogla razaznati. Note su joj se rađale u dahu i umirale na usnama. Pokraj njih, tata je

bio tih i nepomičan. U jednom je trenutku stavio svoju toplu ruku na Lieselinu hladnu lubanju. Preživjet ćeš, govorila je, i bila je u pravu.

Njima slijeva, Alex i Barbra Steiner stajali su sa svoje dvije mlađe kćeri, Bettinom i Emmom. Djevojčice su se prilijepile za majčinu desnu nogu. Najstariji dječak, Kurt, zurio je pred sebe u savršenom stavu Hitlerove mladeži držeći za ruku Karin koja je bila sićušna, čak i za svojih sedam godina. Anna-Marie, desetogodišnjakinja, poigravala se neravnom površinom betonskog zida.

S druge strane Steinera bili su Pfiffikus i obitelj Jenson.

Pfimkus se suzdržavao od zviždukanja.

Bradati g. Jenson čvrsto je zagrlio suprugu, a njihovo se dvoje djece prepuštalo tišini, pa je prekidalo. S vremena na vrijeme prepirali bi se, ali povukli bi se kad bi došlo do ruba prave svađe.

Poslije kojih desetak minuta, u podrumu je najuočljivija bila upravo neka vrsta nekretanja. Tijela su im bila sljubljena, i samo su njihova stopala mijenjala položaj ili pritisak. Nepomičnost im je bila prikovana na lica. Gledali su jedni druge i čekali.

* * * NATUKNICA IZ DUDENA BR. 3 * * *

Angst - strah:

neugodan, često jak osjećaj

izazvan slutnjom ili sviješću o opasnosti.

Srodne riječi: užas, jeza, panika, strava, bojazan.

Iz drugih su se skloništa proširile priče o pjevanju *Deutschland über Alles* ili o ljudima koji su se svađali u gadosti vlastita daha. Ništa se takva nije dogodilo u skloništu Fiedlerovih. Ondje su postojali samo strah i bojazan, i mrtva pjesma na kartonskim usnama Rose Hubermann.

Malo prije no što su sirene označile kraj, Alex Steiner - čovjek nepomična, drvenog lica – odmami djecu sa suprugine noge. Uspio je protegnuti ruku i dograbiti sinovu slobodnu šaku. Kurt, i dalje stočan i nepomična pogleda, nježno pojača stisak na sestrinoj ruci. Uskoro su svi u skloništu držali osobu pokraj sebe za ruku, i skupina Nijemaca spojila se u nepravilan krug. Hladne su se ruke topile među toplima, a u nekim se slučajevima prenosio i osjećaj tuđeg bila. Probio se kroz slojeve blijede, otvrđnule kože. Neki su zatvorili oči čekajući konačnu kob, ili se nadajući znaku da je napad napokon okončan.

Jesu li ti ljudi zaslužili nešto bolje?

Koliko je njih, opijeno mirisom Hitlerova pogleda, aktivno progonilo druge, ponavlјajući njegove rečenice, njegove odjeljke, njegov opus? Je li Rosa Hubermann bila odgovorna? Skrivačica Židova? Ili Hans? Jesu li svi oni zaslužili da umru? Djeca?

Odgovor na svako od ovih pitanja veoma me zanima, iako im ne smijem dopustiti da me zavedu. Znam samo da su me svi ti ljudi te noći osjetili, osim najmlađe djece. Bila sam naznaka. Bila sam savjet, moje su zamišljene noge ušle u kuhinju i otišle niz hodnik.

Kao što je čest slučaj s ljudima, dok sam čitala o njima u riječima kradljivice knjige, sažalijevala sam ih, iako ne onoliko koliko sam žalila one koje sam u to doba skupljala iz raznih logora. Nijemci u podrumima zasluživali su sažaljenje, ali bar su imali izgleda. Taj podrum nije bila pronađena. Nisu poslani na tuširanje. Tim je ljudima život još bio dostižan.

Minute su curile u nepravilnu krugu.

Liesel je držala Rudyjevu ruku, i maminu.

Samo ju je jedna pomisao rastuživala.

Max.

Kako bi Max preživio da bombe stignu u Ulicu Himmel?

Proučila je podrum Fiedlera oko sebe. Bio je mnogo čvršći i znatno dublji od onog u Ulici Himmel 33.

Tiko postavi tati pitanje.

Razmišljaš li i ti o njemu?

Registrirao on tiko pitanje ili ne, brzo je klimnuo djevojčici. Za nekoliko minuta uslijedile su tri sirene privremenog mira.

Ljudi u Ulici Himmel 45 potonuli su od olakšanja.

Neki su zažmirili pa ponovno otvorili oči.

Cigaretu je krenula u krug.

Baš kad se probila do usana Rudyja Steinera, otac mu je ote. „Ti ne, Jesse Owens.“

Djeca su grlila roditelje, i svima je trebalo malo dulje da istinski shvate da su živi, i da će ostati živi.

Tek su se tada njihova stopala popela uza stube, u kuhinju Herberta Fiedlera.

Vani je povorka ljudi tiko napredovala niz ulicu. Mnogi su podizali pogled i zahvaljivali Bogu na životima.

Kad su Hubermann stigli doma, otišli su ravno u podrum, ali činilo se da Maxa nema. Svjetiljka je bila mala i narančasta, pa ga nisu vidjeli, ni čuli odgovor.

„Max?“

„Nestao je.“

„Max, jesi li ovdje?“

„Ovdje sam.“

Isprva pomisliše da su riječi doprle iza zaštitnih prekrivača i kanta s bojom, ali Liesel ga je prva vidjela, pred njima. Soboslikarski materijal i tkanine kamuflirali su mu iscrpljeno lice. Sjedio je, izbezumljenih očiju i usana.

Kad su mu prišli, ponovno je progovorio.

„Nisam si mogao pomoći“, reče.

Odgovorila je Rosa. Čučnula je i pogledala ga. „O čemu ti to govoriš? Max?“

„Ja...“ Mučio se da odgovori. „Kad je sve bilo tiho, otišao sam gore u hodnik, a zavjesa u dnevnoj sobi bila je samo malčice otvorena... Vidio sam van. Gledao sam, samo nekoliko sekunda.“

Dvadeset i dva mjeseca nije video vanjski svijet.

Nije bilo bijesa ni prigovora.

Tata progovori.

„Kako je izgledalo?“

Max podiže glavu, s velikom tugom i čuđenjem.
„Vani su bile zvijezde“, reče. „Ispržile su mi oči.“

Njih četvoro.

Dvoje ljudi na nogama. Drugo je dvoje ostalo sjediti. Svi su te noći vidjeli jednu do dvije stvari.

Ovo je mjesto bilo pravi podrum. Ovo je bio pravi strah. Max se pribra i ustade kako bi otišao natrag, iza prekrivača. Poželi im laku noć, ali ne ode pod stube. S maminim dopuštenjem, Liesel je ostala uz njega do jutra, čitajući *Pjesmu u mraku*, dok je on skicirao i pisao u svoju bilježnicu.

S prozora u Ulici Himmel, zapisao je, zvijezde su mi zapalile oči.

KRADLJIVAC NEBA

Prvi napad, pokazalo se, uopće nije bio napad. Da su ljudi čekali da vide avione, prostajali bi ondje cijelu noć. To objašnjava činjenicu da se na radiju nije oglasila nikakva kukavica. *Molching Express* javljaо je da se neki operater za protuavionskim topom na promatračnici malo previše zanio. Zaklinjao se da je čuo buku aviona i video ih na obzoru. Razaslaо je vijest.

„Možda je to učinio namjerno”, istaknu Hans Hubermann. „Biste li vi htjeli sjediti za topom na promatračnici pucajući na avione koji nose bombe?”

I naravno, kako je Max nastavio čitati članak u podrumu, javljeno je da je taj čovjek bujne mašte smijenjen sa svoje izvorne dužnosti. Sudbina mu je, najvjerojatnije, bila služba negdje drugdje.

„Sretno mu bilo”, reče Max. Dok je prelazio na križaljku, činilo se da shvaća.

Sljedeći je napad bio pravi.

U noći 19. rujna kukavica je dozivala s radija i uslijedio je dubok, informativan glas. Molching je naveden kao moguća meta.

Ulica Himmel ponovno se pretvorila u povorku ljudi, i tata ponovno nije ponio harmoniku. Rosa ga podsjeti da je uzme, ali on odbije. „Prošli put je nisam uzeo”, objasni, „i preživjeli smo.” Rat je očito zamutio granicu između logike i praznovjerja.

Sablasna atmosfera slijedila ih je u podrum Fiedlerovih. „Mislim da je ovo noćas pravo”, reče g. Fielder, a djeca su brzo shvatila da im se roditelji ovaj put još više boje. Reagirajući na jedini način koji su znali, najmlađi počeše zavijati i plakati, a prostorija kao da se zaljuljala.

Čak su i iz podruma nejasno čuli ariju bombi. Tlak zraka potisnuo se dolje poput stropa, kao da želi zgnječiti zemlju. Odgrizen je komad molhinških praznih ulica.

Rosa je bjesomučno držala Lieselinu ruku.

Zvuk uplakane djece udarao je i tukao.

Čak je i Rudy stajao potpuno uspravno, glumeći nehajnost, napinjući se da odagna napetost. Ruke i laktovi borili su se za prostor. Neki su odrasli pokušali smiriti djecu. Drugi nisu uspijevali smiriti ni sebe.

„Stišajte to dijete!“ zagalami Frau Holtzapfel, ali njezina je rečenica bila tek još jedan nesretan glas u topлом kaosu skloništa. Prljave su se suze oslobođile iz dječjih očiju, a vonj noćnog daha, potpazušnog smrada i preduge nošene odjeće miješao se i krčkao u tom kotlu prepunom ljudi.

Iako su bile jedna uz drugu, Liesel je bila prisiljena viknuti. „Mama?“ Ponovno. „Mama, gnjećiš mi ruku!“

„Što?“

„Moja ruka!“

Rosa je pusti i, za utjehu, kako bi isključila podrumsku galamu, Liesel otvorila jednu od svojih knjiga i poče čitati. *Zviždač* je bio na vrhu i izgovarala je riječi naglas, da se koncentrira. Uvodni joj je odjeljak tupo odjekivao u ušima.

„Što si rekla?“ zagrmi mama, ali Liesel nije obraćala pozornost na nju. Bila je usredotočena na prvu stranicu.

Rudy primijeti da je okrenula drugu stranicu. Obrati pozornost na ono što je Liesel čitala, pa potapša brata i sestre govoreći im da učine isto. Hans Hubermann se približi i uzviknu, i uskoro je kroz nagurani podrum prokrvarila tišina. Do treće su stranice svi ušutjeli, osim Liesel.

Nije se usuđivala podići pogled, no osjećala je kako se njihove preplašene oči drže za nju dok je uvlačila riječi i izdisala ih. Glas je svirao melodiju u njoj. Ovo je, govorio je, tvoja harmonika.

Zvuk okretanja stranice prerezao ih je napola.

Liesel je čitala dalje.

Dijelila je priču najmanje dvadeset minuta. Najmlađu je djecu njezin glas umirio, a svi su ostali vidjeli slike zviždača kako bježi s mjesta zločina. Liesel nije. Kradljivica knjiga vidjela je samo mehaniku riječi - njihova tijela nasukana na papir, oborenata da bi ona gazila po njima. A tu negdje, u prazninama između točke i sljedećeg velikog slova, bio je i Max. Sjetila se

kako mu je čitala kad je bio bolestan. Je li u podrumu? pitala se. Ili ponovno kradomice pogledava nebo?

*** * * LIJEPA MISAO * * ***

**Jedna je krala knjige.
Drugi je ukrao nebo.**

Svi su čekali da se tlo zatrese.

To je i dalje bila nepromjenjiva činjenica, ali sad im je bar djevojčica s knjigom odvratila pozornost. Jedan je od mlađih dječačića razmišljao bi li ponovno zaplakao, ali Liesel u tom trenutku zasta-de i postupi poput tate, ili čak Rudyja. Namignu i nastavi.

Prekinuli su je tek kad su sirene ponovno procurile u podrum. „Sigurni smo”, reče g. Jenson.

„Pst!” izusti Frau Holtzapfel.

Liesel podiže pogled. „Do kraja poglavlja ima još samo dva odjeljka”, reče i nastavi čitati, bez fanfara ili ubrzanja. Samo riječi.

*** * * Natuknica iz Dudena br.4 * * ***

Wort - riječ:

**značenjska jedinica jezika / obećanje /
kratka napomena, izjava ili razgovor.**

Srodne riječi: izraz, govor, izjava.

Odrasli su, iz poštovanja, održavali tišinu, i Liesel dovrši prvo poglavlje *Zviždala*.

Na putu uza stube, djeca su projurila pokraj nje, ali mnogi od starijih - čak i Frau Holtzapfel, čak i Pfimkus - (kako prikladno, s obzirom na naslov koji je čitala) - zahvališe djevojčici na razbibrizi.

Učinili su to prolazeći pokraj nje i žureći se van iz kuće da vide je li Ulica Himmel pretrpjela kakvu štetu.

Ulica Himmel bila je nedirnuta.

Jedini znak rata bio je oblak prašine koji se selio s istoka na zapad. Zavirivao je kroz prozore, pokušavajući se uvući unutra, i dok se istodobno zgušnjavao i protezao, pretvorio je povorku ljudi u sablasti.

Više nije bilo ljudi na ulici.

Bili su tek glasine sa zavežljajima u rukama.

Doma je tata sve to ispričao Maxu. „Posvuda magla i pepeo - mislim da su nas prerano pustili van.“ Pogleda Rosu. „Da odem van? Da vidim trebaju li pomoć ondje gdje su pale bombe?“

Rosa nije bila zadržana. „Ne budi takav idiot“, reče. „Ugušit ćeš se od prašine. Ne, ne, *Saukerl*, ti ostaješ ovdje.“ Na pamet joj pade jedna misao. Sad vrlo ozbiljno pogleda Hansa. Zapravo, na licu joj se crtavao ponos. „Ostani ovdje i ispričaj mu za malu.“ Glas joj se pojačao, tek neznatno. „O knjizi.“

Max joj pokloni još više pažnje.

„*Zviždač*“, obavijesti ga Rosa. „Prvo poglavlje.“ Objasni mu što se to točno dogodilo u skloništu.

Dok je Liesel stajala u kutu podruma, Max ju je gledao i trljaо čeljust rukom. Osobno, mislim da je upravo u tom trenutku osmislio sljedeće djelo za svoju bilježnicu.

Beračku riječi.

Zamišljao je djevojčicu kako čita u skloništu. Zaciјelo ju je vidio kako doslovno dijeli riječi. Zaciјelo je, međutim, kako i uvijek, video i Hitlerovu sjenu. Vjerojatno je već čuo njegove korake kako se približavaju Ulici Himmel i podrumu.

Nakon poduze stanke, izgledao je spreman progovoriti, ali Liesel ga preteče.

„Jesi li večeras video nebo?“

„Nisam.“ Max pogleda zid i pokaže prstom. Svi su gledali riječi i sliku koju je na njemu naslikao prije više od godinu dana - uže i sunce koje se cijedi. „Večeras

samo ono nebo tamo", i nakon toga više ništa nije rečeno. Samo misli, ništa drugo.

Za Maxa, Hansa i Rosu ne bih mogla reći, ali znam da je Liesel Meminger razmišljala kako, padnu li ikad bombe na Ulicu Himmel, Max ne samo da bi imao manje izgleda za opstanak od ikoga drugoga, nego bi i umro sasvim sam.

PONUDA FRAU HOLTZAPFEL

Ujutro su pregledavali štetu. Nitko nije umro, ali dvije su stambene zgrade svedene na piramide krhotina, a u Rudyjevu omiljenom igralištu Hitlerove mladeži kao da je netko žlicom izdubio golemu zdjelu. Pola je grada stajalo oko njezina ruba. Ljudi su procjenjivali dubinu kako bi je usporedili sa svojim skloništima. Nekoliko je dječaka i djevojčica pljunulo unutra.

Rudy je stajao pokraj Liesel. „Čini se da to moraju ponovno pognojiti.“

Budući da sljedećih nekoliko tjedana nije bilo napada, život se gotovo vratio u normalu. Dva znakovita trenutka, međutim, tek će se dogoditi.

*** * * LISTOPADSKA DOGAĐANJA * * ***

- 1. Ruke Frau Holtzapfel.**
- 2. Povorka Židova.**

Bore su joj bile poput klevete. Glas joj je bio nalik udarcu štapom.

Zapravo je bila sreća što su s prozora dnevne sobe vidjeli da dolazi, jer su članci njezinih prstiju na vratima bili teški i odlučni. Mislili su ozbiljno.

Liesel začu jedine riječi kojih se pribojavala.

„Idi i otvori“, reče mama, a djevojčica, itekako svjesna što je dobro za nju, učini kako joj je naloženo.

„Je li ti mama doma?“ upita Frau Holtzapfel. Sazdana od pedesetogodišnje žice, stajala je na pragu i svako se malo osvrtala da promotri ulicu. „Je li ona krmača od tvoje mame danas ovdje?“

Liesel se okrenu i viknu.

* * * NATUKNICA IZ DUDENA BR. 5 * * *

**Gelegenheit - prilika:
mogućnost napredovanja ili napretka.
Srodne riječi: izgledi, šansa.**

Ubrzo je Rosa stajala iza nje. „Što ćeš *ti* ovdje? Sad bi mi pljunula i na kuhinjski pod?“

Frau Holtzapfel nije bila ni najmanje smetena. „Tako pozdravljaš *sve* koji ti dodu na vrata? Kakav *G'sindel*.“

Liesel je promatrala. Imala je nesreću da se našla u sendviču između njih dvije. Rosa je odvuće s puta. „Onda, hoćeš li mi reći zašto si došla ili nećeš?“

Frau Holtzapfel još jednom baci pogled na ulicu, pa natrag. „Imam prijedlog za tebe.“

Mama prebaci težinu. „Je li?“

„Ne, ne za tebe.“ Otpusti Rosu slegnuvši glasom i sad se usredotoči na Liesel. „Za tebe.“

„Zašto si onda tražila mene?“

„Pa, ako ništa drugo, trebam twoje *dopuštenje*.“

O, Marijo, pomisli Liesel, još mi samo to fali. Kojeg bi vraga Holtzapfelica mogla htjeti od mene?

„Svidjela mi se knjiga koju si čitala u skloništu.“

Ne. Nećeš je dobiti. U to je Liesel bila sigurna. „Da?“

„Nadala sam se da će čuti i ostatak u skloništu, ali čini se da smo zasad sigurni.“ Zabaci ramena i izravna žicu u leđima. „Pa bih htjela da dođeš k meni i čitaš mi je.“

„Zbilja si drska, Holtzapfelice.“ Rosa je vagala da li da pobjesni ili ne. „Ako misliš...“

„Prestat će ti pljuvati na vrata“, prekinu je ova. „I dat će ti svoje sljedovanje kave.“

Rosa odluči da neće bjesnjeti. „I malo brašna?“

„Što si ti, Židovka? Samo kavu. Možeš mijenjati kavu za brašno s nekim drugim.“

Odlučili su.

Svi osim djevojčice.

„Dobro, onda je dogovoren.“

„Mama?“

„Tiho, *Saumensch*. Idi po knjigu.“ Mama se ponovno okrenu prema Frau Holtzapfel. „Koji ti dani odgovaraju?“

„Ponedjeljak i petak, u četiri sata. I danas, odmah sad.“

Liesel je slijedila vojničke korake do susjedne kuće, prebivališta Frau Holtzapfel, koja je bila zrcalna slika kuće Hubermannovih. Možda tek malo veća.

Kad je sjela za kuhinjski stol, Frau Holtzapfel sjede ravno ispred nje, ali se okrenu prema prozoru.

„Čitaj“, reče.

„Drugo poglavlje?“

„Ne, nego osmo. Drugo poglavlje, naravno! Sad počni čitati, dok te nisam izbacila van.“

„Da, Frau Holtzapfel.“

„Pusti ti to da, Frau Holtzapfel. Samo otvorи knjigu. Nemamo cijeli dan.“

Bože blagi, pomisli Liesel. Ovo mi je kazna za sve one krađe. Napokon me sustigla.

Čitala je četrdeset i pet minuta, a kad je poglavlje dovršeno, na stol je položena vrećica kave.

„Hvala”, reče žena. „Dobra je to priča.” Okrenula se prema štednjaku i posvetila krumpirima. Ne osvrćući se, reče: „Još si tu, je li?”

Liesel to shvati kao znak da ode. „*Danke schon, Frau Holtzapfel.*” Kad je vidjela uokvirene slike dvojice mladića u vojnim uniformama, pokraj vrata je ubacila i Heil Hitler, ruke podignute prema kuhinji.

„Da.” Frau Holtzapfel bila je ponosna i uplašena. Dva sina u Rusiji. „Heil Hitler.” Stavila je vodu na vatru i čak našla pristojnosti da ode nekoliko koraka s Liesel do ulaznih vrata. „*Bis Morgen?*”

Sljedeći je dan bio petak. „Da, Frau Holtzapfel. Do sutra.”

Liesel je izračunala da je imala još četiri takva čitanja s Frau Holtzapfel prije nego što su Židovi provedeni kroz Molching.

Išli su u Dachau, koncentrirati se.

To su dva tjedna, zapisat će poslije u podrumu. Dva tjedna da se promijeni svijet, i četrnaest dana da ga se uništi.

DUGO PUTOVANJE DO DACHAUA

Neki su govorili da se pokvario kamion, ali osobno mogu posvjedočiti da to nije bio slučaj. Bila sam prisutna.

Zbilo se, međutim, nebo boje oceana, s bijelim kapicama oblaka.

I bilo je više od jednog vozila. Tri se kamiona baš ne pokvare svi odjednom.

Kad su vojnici stali da podijele hranu i cigarete te gurkaju svežanj Židova, jedan se zatvorenik srušio od

gladi i bolesti. Nemam pojma odakle je povorka putovala, ali vjerojatno pet kilometara od Molchinga, a do koncentracijskog logora u Dachauu bilo je još mnogo koraka.

Popela sam se kroz vjetrobran kamiona, pronašla preminuloga i iskočila sa stražnje strane. Duša mu je bila mršava. Brada mu je bila kugla na lancu. Stopala su mi glasno doskočila na šljunak iako nitko od vojnika i zatvorenika nije čuo ni zvuka. No svi su me mogli namirisati.

Sjećanje mi govori da je u stražnjem dijelu kamiona bilo mnogo želja. Unutarnji su me glasovi dozivali.

Zašto on, a ne ja?

Hvala Bogu da to *nisam* ja.

Vojnici su pak, s druge strane, bili zabavljeni drukčijom raspravom. Vođa zgnjeći cigaretu i postavi ostalima maglovito pitanje. „Kad smo zadnji put izveli ove štakore na svježi zrak?”

Njegov poručnik priguši kašalj. „Dobro bi im došlo, zar ne?”

„Onda, što kažete? Imamo malo vremena, je li?”

„Uvijek imamo vremena, gospodine.”

„A vrijeme je savršeno za povorku, ne čini li vam se?”

„Doista, gospodine.”

„Što onda čekate?”

Kad je buka doprla do Liesel, igrala je nogomet u Ulici Himmel. Dva su se dječaka borila za loptu na sredini igrališta, kadli sve stade. čak je i Tommy Müller čuo. „Što je to?” upita sa svojeg položaja na golu.

Svi se okrenuše prema zvuku teških stopala i postrojenih glasova koji su se približavali.

„Je li to krdo krava?” upita Rudy. „Ne može biti. To ne zvuči baš ovako, ne?”

Isprva polako, ulica djece hodala je prema magnetskom zvuku, gore, prema trgovini Frau Diller. S vremena na vrijeme, vika se pojačavala.

U visokom stanu tik iza ugla, u Minhenkoj ulici, stara je dama zloslutnoga glasa svima razotkrila točan izvor komešanja. Visoko gore, na prozoru, lice joj je izgledalo poput bijele zastave s vlažnim očima i otvorenim ustima. Imala je sijedu kosu. Oči su joj bile tamno, tamno plave. Glas joj je bio poput samoubojstva, sletio je sa zveketom pokraj Lieselinih nogu.

„*Die Juden*”, reče. „Židovi.”

* * * NATUKNICA IZ DUDENA BR.6 * * *

Elend - bijeda: velika patnja, nesreća i jad. Srodne riječi: tjeskoba, muka, očaj, nedrača, čemer.

Na ulici se pojavilo više ljudi, pokraj kojih je već progurana skupina Židova i drugih zločinaca. Možda su logori smrti čuvani kao tajna, ali ljudima se katkad pokazivala slava radnih logora poput Dachaua.

Daleko gore, s druge strane, Liesel spazi čovjeka s kolicima s bojom. S nelagodom je provlačio ruku kroz kosu.

„Tamo gore”, pokaže Rudyju. „Moj tata.”

Oboje su prešli prijeko i probili se gore, a Hans Hubermann isprva ih je pokušavao odvesti.

„Liesel”, reče. „Možda...”

Shvatio je, međutim, da je djevojčica odlučila ostati, a možda je to i trebala vidjeti. Na lahorastu jesenskom zraku stajao je s njom. Nije progovarao.

U Minhenkoj ulici, promatrali su.

Drugi su se okupljali oko i ispred njih.

Gledali su kako Židovi dolaze niz cestu poput kataloga boja. Kradljivica knjiga nije ih tako opisala, ali mogu vam reći da su bili upravo to, jer će mnogi od njih umrijeti. Svi će me od njih pozdraviti kao svoju

posljednju iskrenu prijateljicu, s kostima poput dima i dušama koje se vuku iza njih.

Kad su stigli, zvuk njihovih stopala pulsirao je ulicom. U izgladnjelim lubanjama, oči su im bile goleme. I prljavština. Prašina je na njima stvorila kalup. Dok su ih vojničke ruke gurale, noge su im teturale - nekoliko samovoljnih koraka prisilnog trka prije polagana povratka pothranjenu hodu.

Hans ih je gledao iznad glava gledateljstva koje se okupljalo. Sigurna sam da su mu oči bile srebrne i napete. Liesel je gledala kroz pukotine, ili preko ramena.

Napačena lica iscrpljenih muškaraca i žena protezala su se prema njima, moleći ne toliko pomoć - to su nadišli - nego objašnjenje. Samo nešto što bi obuzdalo ovu zbrku.

Stopala su im se jedva uspjevala odići od tla.

Davidove zvijezde bile su im prilijepljene za košulje, a jad je bio zakačen za njih, kao dodijeljen. „Ne zaboravi svoj jad...“ U nekim je slučajevima rastao na njima, poput loze.

Sa strane su napredovali i vojnici naređujući im da se požure i prestanu jadikovati. Neki od vojnika i sami su bili tek dječaci. Imali su Führera u očima.

Gledajući sve to, Liesel je bila sigurna da su to najjadnije žive duše. To je zapisala o njima. Upala su im se lica izdužila od mučenja. Glad ih je izjedala dok su hodali dalje, neki zureći u tlo kako bi izbjegli ljude sa strane ceste. Neki su molečivo gledali one koji su došli promatrati njihovo poniženje, taj uvod u njihovu smrt. Drugi su preklinjali da netko, bilo tko, iskoraci i uhvati ih u naručje.

Nitko to nije učinio.

Bilo da su gledali povorku s ponosom, drskošću ili stidom, nitko nije istupio i prekinuo je. Ne još.

S vremena na vrijeme, neki muškarac ili žena - ne, nisu to bili muškarci i žene, bili su Židovi - pronašao bi

u gomili Lieselino lice. Pozdravili bi je svojim porazom, a kradljivica knjiga mogla im je samo uvratiti pogled, jedan dugi, neizlječivi trenutak, prije no što su opet nestali. Mogla se samo nadati da su uspjeli pročitati dubinu tuge na njezinu licu, raspoznati da je iskrena, a ne prolazna.

Imam jednog od vas u svojem podrumu! poželi reći.
Zajedno smo napravili snjegovića! Dala sam mu trinaest darova kad je bio bolestan!

Liesel ne reče ništa.

Koja bi korist bila od toga?

Shvaćala je da je tim ljudima potpuno bezvrijedna.
Nije im bilo spasa, a ona će za nekoliko minuta vidjeti
što se događa onima koji im pokušaju pomoći.

U maloj rupi u povorci nalazio se čovjek, stariji od ostalih.

Nosio je bradu i poderanu odjeću.

Oči su mu bile boje agonije i, ma kako bez težine
bio, još je bio pretežak da bi ga vlastite noge nosile.

Nekoliko je puta pao.

Obraz mu se spljoštio na cesti.

Svaki je put vojnik stao iznad njega. „*Steh' auf,*
viknuo bi nadolje. „*Ustaj.*“

Čovjek bi se podigao na koljena i s mukom
uspravio. Hodao je dalje.

Svaki put kad bi dostigao kraj reda, ubrzo bi
izgubio zamah i ponovno posruuo na tlo. Bilo ih je još
iza njega - za puni kamion - i prijetili su da će ga
prestići i pregaziti.

Bilo je nepodnošljivo gledati bol u njegovim rukama
dok su se tresle u pokušaju da podignu tijelo. Još su
jednom popustile prije no što je ustao i napravio
sljedećih nekoliko koraka.

Bio je mrtav.

Taj je čovjek bio mrtav.

Dajte mu još samo pet minuta i nedvojbeno bi pao u njemački jarak i umro. Svi bi ga pustili, i svi bi gledali.

No onda, jedno ljudsko biće.

Hans Hubermann.

Sve se odigralo jako brzo.

Ruka, koja je čvrsto držala Lieselinu, pusti je da padne kad je čovjek s mukom prolazio pokraj njih.

Osjetila je kako joj je dlan pljesnuo o kuk.

Tata gurnu ruku u kolica s bojom i nešto izvuče. Probi se kroz ljude do ceste.

Židov je stajao pred njim, očekujući porugu, no vidje, zajedno sa svima ostalima, kako mu Hans Hubermann pruža ruku i nudi komad kruha, poput magije.

Kad je kruh prešao iz ruke u ruku, Židov kliznu na tlo. Pade na koljena i obgrli tatine potkoljenice.

Zakopa lice među njih i zahvali mu.

Liesel je promatrala.

Sa suzama u očima, vidjela je kako čovjek klizi naprijed, gurajući tatu unatrag, i plače mu u gležnjeve.

Drugi su Židovi prolazili i svi su promatrali ovo malo, izlišno čudo. Tekli su pokraj njih, poput ljudske rijeke. Tog će dana nekolicina doprijeti do oceana. Dobit će bijelu kapicu.

Jedan se vojnik probijao i uskoro našao na mjestu zločina. Prouči čovjeka na koljenima i tatu, a potom pogleda gomilu. Nakon još minute premišljanja, izvadi bić iz pojasa i započe.

Židov je dobio šest udaraca bićem. Po leđima, glavi i nogama. „Smeće! Svinjo!” Sad mu je kapala krv iz uha.

Onda je došao red na tatu.

Sad je nova ruka držala Lieselinu, i kad je s užasom bacila pogled na tu stranu, Rudy Steiner gutao je knedle dok su Hansa Hubermannu bićevali na ulici. Zvuk ju je tjerao na povraćanje, i očekivala je da će se

na tatinu tijelu otvoriti raspukline. Dobio je četiri udarca prije no što je i on pao na tlo.

Kad se postariji Židov posljednji put osovio na noge i krenuo dalje, nakratko se osvrnuo. Bacio je posljednji tužni pogled na čovjeka koji je sad i sam klečao, kojem su leđa plamnjela u četiri vatrene linije, kojeg su koljena boljela na cesti. Ako ništa drugo, starac će umrijeti kao ljudsko biće. Ili bar s mišlju da *jest* ljudsko biće.

Ja?

Nisam sigurna je li to baš dobra stvar.

Kad su se Liesel i Rudy probili i pomogli Hansu da ustane, okolo je bilo mnogo glasova. Riječi i sunce. Tako se toga sjećala. Svjetlo koje se ljeskalo na cesti, riječi poput valova koji joj se lome na leđima. Tek na odlasku primijetiše da kruh odbačeno leži na ulici.

Kad ga je Rudy pokušao podići, Židov u prolazu ote mu ga iz ruke, a još se dvojica pograbiše za nj dok su nastavljali svoj put za Dachau.

Srebrne su oči bile izudarane. Kolica su bila preokrenuta, i boja je tekla po ulici. Nazivali su ga ljubiteljem Židova. Drugi su šutjeli i pomagali mu da se vrati u sigurnost.

Hans Hubermann nagnuo se naprijed, ruku ispruženih uza zid kuće. Iznenada ga svlada ono što se upravo dogodilo.

Uslijedi jedna slika, brza i vruća.

Ulica Himmel 33, podrum.

Panične misli ukliještile su se u borbu njegova daha da uđe i izađe.

Oni će sada doći. Doći će.

O, Isuse, o, raspeti Isuse.

Pogleda djevojčicu i zažmiri.

„Jesi li ozlijeden, tata?“

Umjesto odgovora, dobila je pitanja.

„Gdje mi je bila pamet?” Oči mu se čvršće sklopiše i ponovno otvoří. Kombinezon mu se zgužvao. Na rukama je imao boje i krvi. I krušnih mrvica. Kako različito od onog kruha ljetos.

„Bože, Liesel, što sam to učinio?”

Da. Moram se složiti.

Što li je to tata učinio?

MIR

Malo nakon jedanaest sati iste večeri Max Vandenburg otišao je uz ulicu Himmel s kovčegom punim hrane i tople odjeće. U plućima mu je bio njemački zrak. Žute su zvijezde plamtjele. Kad je došao do trgovine Frau Diller, posljednji se put osvrnuo i pogledao broj trideset i tri. Nije video lik na kuhinjskom prozoru, ali ona je vidjela njega. Mahnula je, a on joj nije odmahnuo.

Liesel je još osjećala njegove usne na svojem čelu. I miris njegova oproštajnog daha.

„Nešto sam ti ostavio”, rekao je, „ali dobit ćeš to tek kad budeš spremna.”

Otišao je.

„Max?”

Ali nije se vratio.

Izašao je iz njezine sobe i bešumno zatvorio vrata.

Hodnik je mrmorio.

Otišao je.

Kad je došla u kuhinju, mama i tata stajali su zgrbljenih tijela i konzerviranih lica. Stajali su tako već trideset sekunda vječnosti.

* * * NATUKNICA IZ DUDENA BR. 7 * * *

Schweigen - tišina:
odsustvo zvuka ili šuma.
Srodne riječi: spokoj, mirnoća, mir.

Baš savršeno.
Mir.

Negdje blizu Miinchena jedan se njemački Židov probijao kroz tamu. Dogovoren je da će se naći s Hansom Hubermannom za četiri dana (ne odvedu li ga, jasno). Na mjestu daleko niz Amper, gdje se slomljeni most naginjao među drvećem i rijekom.

Stići će onamo, ali neće se zadržati dulje od nekoliko minuta.

Jedino što je tata našao kad je stigao četiri dana poslije, bila je poruka ispod kamena u podnožju stabla. Nije bila naslovljena ni na koga, i sadržavala je samo jednu rečenicu.

* * * POSLJEDNJE RIJEČI MAXA VANDENBURGA * * *

Učinili ste dovoljno.

Sad, više no ikad, Ulica Himmel 33 bila je mjesto tišine, i nije prošlo neopuženo da je Dudenov rječnik bio potpuno, skroz-naskroz u krivu, osobito u srodnim riječima. Tišina nije bila ni spokoj ni mirnoća, i nije bila mir.

IDIOT I MUŠKARCI U KAPUTIMA

Na noć povorke idiot je sjedio u kuhinji pijući gorke gutljaje Holtzapfeličine kave i žudeći za cigaretom. Čekao je da ga Gestapo, vojnici, policija - bilo tko - odvede, što je osjećao zaslужenim. Rosa mu je naredila da se vrati u krevet. Djevojčica se motala na vratima. Obje ih je poslao od sebe, i proveo sate do jutra s glavom u rukama, čekajući.

Ništa nije došlo.

Svaka je vremenska jedinica donosila sa sobom očekivani zvuk kucanja i prijetećih riječi.

Nisu došli.

Jedini je zvuk proizvodio on sam.

„Što li sam učinio?“ ponovno prošapta.

„Bože, uživao bih u cigaretii“, odgovori. Sve ih je potrošio.

Liesel je čula nekoliko puta ponovljene rečenice i mnogo joj je trebalo da ostane pokraj vrata. Rado bi ga bila utješila, ali nikad nije vidjela nikoga tako shrvanog. Te noći nije bilo utjehe. Max je otisao, krivicom Hansa Hubermannu.

Kuhinjski su ormarići imali oblik krivnje, a njegovi su dlanovi bili masni od sjećanja na ono što je učinio. *Sigurno* su znojni, pomisli Liesel, jer su njezine vlastite ruke bile mokre do zapešća.

* * *

U svojoj se sobi pomolila.

Sa šakama, koljenima i podlakticama na madracu.

„Molim Te, Bože, molim Te, daj da Max preživi.
Molim Te, Bože, molim...“

Njezina bolna koljena.

Njezina bolna stopala.

Kad se pojavilo prvo svjetlo, probudila se i vratila u kuhinju. Tata je spavao, glave paralelne s pločom stola, s malo sline u kutu usana. Sve je prožimao miris kave, a slika glupe ljubaznosti Hansa Hubermannia još je visjela u zraku. Bila je poput broja ili adrese. Ponovi je dovoljno puta, i ostat će.

Nije osjetio njezin prvi pokušaj da ga probudi, ali mu je drugo gurkanje u rame podiglo glavu u uzlaznom šoku.

„Jesu li došli?”

„Nisu, tata, to sam ja.”

Popio je do kraja ustajalu lokvu kave iz svoje šalice. Adamova mu se jabučica podizala i tonula.

„Dosad su već trebali doći. Zašto nisu došli, Liesel?”

Bila je to uvreda.

Dosad su već trebali doći i pretresti kuću, u potrazi za bilo kakvim dokazom naklonosti prema Židovima ili izdaje, ali činilo se daje Max otišao bez ikakva razloga. Mogao je spavati u podrumu, ili skicirati u svoju bilježnicu.

„Nisi mogao znati da neće doći, tata.”

„Trebao sam znati da ne smijem dati kruh onom čovjeku. Samo nisam razmišljao.”

„Tata, nisi učinio ništa loše.”

„Ne vjerujem.”

Ustao je i izašao kroz kuhinjska vrata, ostavivši ih odškrinutima. Još kao sol na ranu, jutro će biti divno.

* * *

Kad su prošla četiri dana, tata ode daleko uz rijeku Amper. Doneće natrag malu poruku i stavi je na kuhinjski stol.

Prošao je još jedan tjedan, a Hans Hubermann i dalje je čekao svoju kaznu. Posjekotine na njegovim leđima pretvarale su se u kraste, i većinu je vremena

provodio hodajući Molchingom. Frau Diller pljunula mu je pod noge. Držeći se zadane riječi, Frau Holtzapfel je prestala pljuvati na vrata Hubermannovih, ali eto prikladne zamjene. „Znala sam”, prokleta ga je trgovkinja. „Prljavi ljubitelju Židova.”

Nesvjesno je hodao dalje i Liesel bi ga često sustigla na mostu preko rijeke Amper. Ruke su mu se oslanjale na ogradu dok je gornjim dijelom tijela visio preko ruba. Djeca na biciklima jurila su pokraj njega, ili su trčala, glasno vičući i topčući stopalima po drvetu. Ništa ga od toga nije ni najmanje diralo.

* * * NATUKNICA IZ DUDENA BR. 8 * * *

Nachtrauern - žaljenje:

**tuga ispunjena čežnjom, razočaranjem ili gubitkom.
Srodne riječi: tugovanje, kajanje, žalovanje, žalost.**

„Vidiš li ga?” upitao ju je jednog poslijepodneva kad se nagnula s njim. „Ondje, u vodi?”

Rijeka nije tekla posebno brzo. U sporu je mreškanju Liesel mogla vidjeti obrise lica Maxa Vandenburga. Vidjela je njegovu perjastu kosu, i sve ostalo. „Običavao se boriti s Führerom u našem podrumu.”

„Isuse, Marijo i Josipe.” Tatine se ruke stegnuše oko drveta punog špranja. „Ja sam idiot.”

Ne, tata.

Samo si čovjek.

Riječi su joj došle više od godinu dana poslije, kad je pisala u podrumu, i poželje da ih se sjetila u tom trenutku.

„Glup sam”, reče Hans Hubermann svojoj pokćerkici. „I dobar. To me čini najvećim idiotom na svijetu. Stvar je u tome što želim da dođu po mene. Sve je bolje od ovog čekanja.”

Hans Hubermann trebao je opravdanje. Trebao je spoznaju da je Max Vandenburg napustio njegovu kuću s dobrim razlogom.

Napokon, nakon gotovo tri tjedna čekanja, pomisli daje kucnuo njegov čas.

Bilo je kasno.

Liesel se vraćala od Frau Holtzapfel kad je spazila dvojicu muškaraca u dugim, crnim kaputima i utrčala u kuću.

„Tata, tata!” Gotovo je pomela kuhinjski stol. „Tata, došli su!”

Mama je ušla prva. „Kakva je to dreka, *Saumensch*? Tko je došao?”

„Gestapo.”

„Hansie!”

Već je bio ondje, i izašao je iz kuće da ih pozdravi. Liesel mu se htjela pridružiti, ali Rosa je zadrži, i gledale su s prozora.

Tata se naslonio na dvorišna vrata. Vrpoljio se.

Mama pojača stisak na Lieselinim nadlakticama.

Muškarci prođoše pokraj njega.

Tata se osvrnu i pogleda u prozor, zabrinuto, a zatim izađe kroz vrata. Viknuo je za njima. „Hej! Ovdje sam. Mene trebate. Ovdje stanujem.”

Muškarci u kaputima na trenutak zastadoše i provjeriše svoje noteze. „Ne, ne”, rekoše mu. Glasovi su im bili duboki i puni. „Na nesreću, malo ste prestari za naše potrebe.”

Nastaviše hodati, ali nisu otišli daleko: stadoše na broju trideset i pet, pa prodoše kroz otvorena dvorišna vrata.

„Frau Steiner?” upitaše kad su se vrata otvorila.

„Da, tako je.”

„Došli smo porazgovarati s vama o nečemu.”

Muškarci u kaputima stajali su poput stupova u jaknama na pragu kuće Steinerovih, nalik kutiji cipela.
Zbog nekog su razloga došli po dječaka.
Muškarci u kaputima željeli su Rudyja.

OSMI DIO

Beračica riječi
u kojem se pojavljuju:
domino i tama - pomisao na nagog Rudyja -
kazna - žena čovjeka koji drži obećanja -
sakupljač - kruhojedi - svijeća medu drvećem -
skrivena bilježnica - i anarhistova kolekcija odijela

DOMINO I TAMA

Prema riječima Rudyjeve najmlađe sestre, u kuhinji su sjedila dva čudovišta. Glasovi su im metodično gnječili vrata dok je troje djece Steinerovih slagalo domino s druge strane. Preostalo troje, u blaženu neznanju, slušalo je radio u spavaćoj sobi. Rudy se nadao da to nema veze s onime što se prethodnog tjedna dogodilo u školi. Nešto što je odbio reći Liesel i o čemu nije govorio ni doma.

* * * **SIVO POSLIJEPODNE** * * *
MALI ŠKOLSKI URED

**Tri su dječaka stajala u redu. Ocjene i tijela detaljno
su im pregledani.**

Kad je okončana četvrta partija domina, Rudy je pločice počeo postavljati uspravno, u redove, stvarajući šare koje su vijugale po podu dnevne sobe. Po običaju, ostavio je i nekoliko praznina, za slučaj da se umiješa razorni prst brata ili sestre, što se obično i događalo.

„Mogu li ih srušiti, Rudy?”

„Ne.”

„A ja?”

„Ne. Svi ćemo zajedno.”

Napravio je tri zasebne formacije koje su vodile do istog tornja domina u sredini. Zajedno će gledati kako se sve što su tako pažljivo isplanirali ruši, i svi će se smiješiti od ljepote uništenja.

Glasovi iz kuhinje sad su postali glasniji, svaki se gurao na prethodni da bi ga se čulo. Razne su se rečenice borile za pozornost sve dok se jedna osoba, dotad tiha, nije ubacila među njih.

„Ne”, rekla je. Pa opet. „Ne.” čak i kad su se ostali ponovno latili svojih argumenata, isti ih je glas ponovno utišao, ali sad je dobio na snazi. „Molim vas”, preklinjala ih je Barbra Steiner. „Ne mog sinka.”

„Možemo li upaliti svijeću, Rudy?”

Njihov je otac to često s njima radio. Utrnuo bi svjetlo, i pod svjetlošću bi svijeća gledali pločice domina kako padaju. To je događaj nekako činilo velebnijim, većim spektaklom.

Noge su ga ionako boljele. „Samo da nađem šibicu.”

Prekidač za svjetlo bio je pokraj vrata.

Tiho mu je prišao s kutijom šibica u jednoj, a svijećom u drugoj ruci.

S druge strane, trojica muškaraca i jedna žena popeli su se do šarki. „Najbolji rezultati u razredu”, reče jedno od čudovišta. Kakve li dubine i suhoće! „Da ne spominjemo njegove sportske sposobnosti.” K vragu,

zašto je morao pobijediti na svim onim utrkama na svečanosti?

Deutscher.

Prokleti Franz Deutscher!

No onda je shvatio.

Za ovo nije bio kriv Franz Deutscher, nego on sam.

Htio je pokazati svojem bivšem mučitelju za što je sposoban, ali također se htio svima dokazati. Sad su svi bili u kuhinji.

Upalio je svijeću i utrnuo svjetlo.

„Spremni?”

„Čuo sam ja što se ondje događa.” Bio je to nezamjenjiv, poput hrasta jak glas njegova oca.

„Daj, Rudy, požuri se.”

„Da, ali pokušajte shvatiti, Herr Steiner, sve je ovo za veće dobro. Pomislite na mogućnosti koje bi se vašem sinu otvorile. To je zapravo povlastica.”

„Rudy, svijeća kaplje.”

Mahnuo im je da odu čekajući ponovno Alexa Steinera. Došao je.

„Povlastice? Poput trčanja bosih nogu kroz snijeg? Skakanja s desetmetarskih platformi u metar vode?”

Rudyjevo se uho prilijepilo za vrata. Vosak svijeće rastapao mu se po rukama.

„Glasine.” Suhi glas, dubok i trezven, imao je odgovor na sve. „Naša je škola jedna od najboljih koje su ikad osnovane. Bolja od svjetske klase. Stvaramo elitnu skupinu njemačkih građana...”

Rudy više nije mogao slušati.

Oguli vosak s ruke i povuče se od spleta svjetla koji je prodirao kroz rascjep u vratima. Kad je sjeo, plamen se ugasi. Previše kretanja. Dotekla je tama. Jedino raspoloživo svjetlo bila je bijela četverokutna šablonu u obliku kuhinjskih vrata.

Kresnu još jednu šibicu i ponovno upali svijeću.
Sladunjavi miris vatre i ugljika.

Rudy i njegove sestre kvrcnuli su svatko svoju pločicu domina i gledali kako padaju dok toranj u sredini nije oboren na koljena. Djevojčice su navijale.

Kurt, njihov stariji brat, uđe u sobu.

„Izgledaju poput mrtvih tijela“, reče.

„Što?“

Rudy se zapilji gore, u tamno lice, ali Kurt ne odgovori. Zamijetio je prepiranje iz kuhinje. „Što se to tamo unutra događa?“

Odgovori jedna od djevojčica. Najmlađa, Bettina. Imala je pet godina. „Tamo su dva čudovišta“, reče. „Došli su po Rudyja.“

Ponovno, ljudsko dijete. Toliko promućurnije.

Poslije, kad su muškarci u kaputima otišli, dvojica dječaka, jedan od sedamnaest, a drugi od četrnaest godina, smogli su snage da se suoče s kuhinjom.

Stajali su na vratima. Svetlo im je kažnjavalo oči.

Progovorio je Kurt. „Hoće li ga odvesti?“

Podlaktice njihove majke bile su položene na stol. Dlanovi su joj bili okrenuti nagore.

Alex Steiner podiže glavu.

Bila je teška.

Izraz mu je bio oštar i odlučan, netom isklesan.

Drvena je ruka otrla iverje njegovih šiški, i nekoliko je puta pokušao progovoriti.

„Tata?“

Ali Rudy nije krenuo prema ocu.

Sjeo je za kuhinjski stol i primio okrenut dlan svoje majke.

Alex i Barbra Steiner neće otkriti što je rečeno dok su pločice domina u salonu padale poput mrtvih tijela. Da je bar Rudy nastavio prislушкиvati iza vrata, još samo nekoliko minuta...

Narednih će si tjedana reći - zapravo, uvjeravati se - kako bi, da je te večeri čuo ostatak razgovora, mnogo prije ušao u kuhinju. „Ići ću”, rekao bi. „Molim vas, vodite me, spremam sam.”

Da se upleo, možda bi to sve promijenilo.

* * * **TRI MOGUĆNOSTI** * * *

- 1. Alexa Steinera ne bi snašla ista kazna kao i Hansa Hubermann.**
- 2. Rudy bi otišao u školu daleko od kuće.**
- 3. I možda bi, tek možda, ostao živ.**

Okrutna sudbina, međutim, nije dopustila Rudyju Steineru da u pravom trenutku uđe u kuhinju.

Vratio se sestrama i dominu.

Sjeo je.

Rudy Steiner ne ide nikamo.

POMISAO NA NAGOG RUDYJA

Bila je ondje jedna žena.

Stajala je u kutu.

Imala je najdeblju pletenicu koju je ikad vidio. Spuštala joj se niz leđa poput užeta i, s vremenom na vrijeme, kad bi je prebacila preko ramena, vrebala je s njezinih divovskih grudi poput odveć utovljena ljubimca. Zapravo, sve je na njoj bilo uvećano. Usne, noge. Opločeni zubi. Imala je krupan, izravan glas. Nema vremena za traćenje. „Komm”, naložila im je. „Dodite. Stanite ovamo.”

Liječnik je, kontrasta radi, bio nalik glodavcu koji čelavi. Bio je malen i okretan, koračao je školskim

uredom maničnim, pa ipak poslovnim pokretima i manirama. I bio je prehlađen.

Teško je bilo odrediti koji se od trojice dječaka više skanjivao skinuti odjeću kad im je to naređeno. Prvi je pogledavao jednu pa drugu osobu, od postarijeg učitelja, preko goleme medicinske sestre, do sićušnog liječnika. Srednji je gledao samo svoja stopala, a lijevi zahvaljivao na sreći što je u školskom uredu, a ne u mračnoj ulici. Medicinska sestra, odluči Rudy, bila je strašiteljica.

„Tko će prvi?” upitala je.

Odgovor je dao Herr Heckenstaller, nadzorni učitelj. Bio je više crno odijelo nego čovjek. Lice su mu bili brkovi. Proučavajući dječake, brzo doneše odluku.

„Schwarz.”

Nesretni Jirgen Schvarz s velikom je nelagodom otkopčao uniformu. Ostao je samo u cipelama i donjem rublju. Na njemačkom mu se licu nasukala zlosretna molba.

„I?” upita Herr Heckenstaller. „A cipele?”

Skinuo je obje cipele, obje čarape.

„*Und die Unterhosen*”, reče sestra. „I gaće.”

I Rudy i drugi dječak, Olaf Spiegel, već su se počeli razodijevati, ali nisu bili ni blizu opasnom položaju Jirgena Schwarza. Dječak se tresao. Bio je godinu dana mlađi od druge dvojice, ali viši. Kad su mu i gaće pale, bijedan i ponižen stajao je u malenu, hladnom uredu. Samopoštovanje mu je bilo oko gležnjeva.

Medicinska ga je sestra pozorno gledala, ruku presavijenih preko svojih razornih prsa.

Heckenstaller naredi drugoj dvojici da se pokrenu.

Liječnik se češao po glavi i kašljao. Prehlada ga je ubijala.

Tri su naga dječaka, svaki ponaosob, pregledana na hladnom podu.

Skupili su genitalije u ruke i drhtali poput budućnosti.

Između liječnikova kašljanja i soptanja, natjerali su ih da pokažu što mogu.

„Udahni.“ Šmrcaj.

„Izdahni.“ Drugi šmrcaj.

„Sad ispružite ruke.“ Kašalj. „Rekao sam, *ispružite ruke.*“ Jeziv napad kašlja.

Kao što to ljudi često rade, dječaci su se stalno pogledavali tražeći znak međusobnog suosjećanja. Nije ga bilo. Sva trojica ukloniše šake s penisa i ispružiše ruke. Rudy se nije osjećao kao pripadnik više rase.

„Polako uspijevamo“, izvještavala je medicinska sestra učitelja, „stvoriti novu budućnost. Bit će to nova klasa tjelesno i duševno naprednih Nijemaca. Klasa časnika.“

Na nesreću, njezinu je propovijed prekinuo liječnik koji se presavio napola i svom snagom kašljao na ostavljenu odjeću. Oci mu se napuniše suzama, a Rudy si nije mogao pomoći, morao si je postaviti pitanje.

Nova budućnost? Poput njega?

Mudro, nije to izrekao.

Pregled je završen, i uspio je izvesti svoj prvi nagi Heil Hitler. Na neki je perverzan način priznao da to nije nimalo loš osjećaj.

Lišeni dostojanstva, dječaci su dobili dopuštenje da se ponovno odjenu i čim su ispraćeni iz ureda, već su iza sebe čuli raspravu u svoju čast.

„Malo su stariji nego što je uobičajeno“, reče liječnik, „ali razmišljam o barem dvojici.“

Medicinska sestra se složi. „Prvi i treći.“

Tri su dječaka stajala vani.

Prvi i treći.

„Ti si bio prvi, Schwarz“, reče Rudy. Onda upita Olafa Spiegela. „Tko je bio treći?“

Spiegel počne računati. Je li mislila treći u vrsti, ili treći pregledani? To i nije bilo važno. Znao je što želi vjerovati. „To si bio ti, mislim.“

„Sranje, Spiegel, to si bio ti.“

* * * **MALO JAMSTVO** * * *

Muškarci u kaputima znali su tko je treći.

Dan poslije njihova posjeta Ulici Himmel, Rudy je sjedio na pragu s Liesel i prepričavao joj cijelu sagu, do najsitnijih pojedinosti. Predao se i priznao što se dogodilo onog dana kad je u školi pozvan iz razreda. Čak je bilo i malo smijeha na račun jezive medicinske sestre i izraza lica Jürgena Schwarza. Većim je dijelom, međutim, to bila priča o tjeskobi, pogotovo kad su došli do glasova u kuhinji i mrtvih tijela domina.

Danima Liesel nije mogla odagnati jednu pomisao iz glave.

Bio je to pregled trojice dječaka, ili, da bude iskrena, Rudyja.

Ležala bi u krevetu, nedostajao bi joj Max, pitala bi se gdje je, molila se da je živ, ali negdje u svemu tome bio je Rudy.

Blistao je u mraku, potpuno nag.

U toj je slici bilo mnogo straha, osobito u trenutku kad su ga prisili da pomakne ruke. Bilo je to, najblaže rečeno, uznemirujuće, ali zbog nekog razloga nije mogla prestati razmišljati o tome.

KAZNA

Na kartama za racioniranje nacističke Njemačke nije bilo rubrike za kaznu, ali svi su se morali izredati i u njoj. Nekima je to bila smrt u stranoj zemlji, za vrijeme rata. Drugima siromaštvo i krivnja kad je rat završio, a diljem Europe došlo do šest milijuna otkrića. Mnogi su zacijelo vidjeli da ih čeka kazna, no samo ju je mali postotak dočekao raširenih ruku. Jedan od tih bio je Hans Hubermann.

Ne pomažete Židovima na ulici.

Vaš podrum ne bi trebao skrivati Židova.

Isprva mu je kazna bila vlastita savjest. Progonilo ga je što je nesvjesno razotkrio Maxa Vandenburga. Liesel je vidjela kako mu to sjedi pokraj tanjura kad bi ignorirao večeru, ili kako stoji s njim na mostu preko Ampera. Više nije svirao harmoniku. Njegov je srebrnooki optimizam bio ranjen i nepokretan. To je već bilo dovoljno gadno, a to je bio tek početak.

Jedne srijede početkom studenoga, prava mu je kazna stigla u poštanski sandučić. Izvana je djelovalo kao dobra vijest.

* * * **PAPIR U KUHINJI** * * *

**Zadovoljstvo nam je obavijestiti vas
da je vaša molba za članstvo u NSDAP-u
napokon odobrena...**

„Nacistička stranka?” upita Rosa. „Mislila sam da te ne žele.”

„I nisu.”

Tata sjede i ponovno pročita pismo.

Nisu ga slali daleko od kuće zbog izdaje, ili pomaganja Židovima, ili ičega takvog. Hans Hubermann

je nagrađen, bar prema mišljenju nekih ljudi. Kako je to bilo moguće?

„Tu sigurno postoji još nešto.“

I jest.

U petak je stigla obavijest da će Hans Hubermann biti unovačen u njemačku vojsku. Član stranke bio bi sretan da ga uključe u ratni pohod, pisalo je u zaključku. Ako on to nije bio, sigurno će biti posljedica.

Liesel se upravo vratila s čitanja kod Frau Holtzapfel. Kuhinja je otežala od isparavanja juhe i praznih lica Hansa i Rose Hubermann. Tata je sjedio. Mama je stajala nad njim, dok je juha počela zagonijevati.

„Bože, ne šalji me u Rusiju, molim Te“, reče tata.

„Mama, juha gori.“

„Što?“

Liesel žurno prođe i maknu je sa štednjaka. „Juha.“ Kad ju je uspješno spasila, okrenu se i promotri svoje udomitelje. Lica poput napuštenih naselja. „Tata, što nije u redu?“

Dodao joj je pismo, i ruke su joj se počele tresti dok se probijala kroz nj. Riječi su bile snažno zabijene u papir.

* * * SADRŽAJ MAŠTANJA LIESEL MEMINGER * * *

**U kuhinji načetoj ratom, negdje oko štednjaka,
nalazi se slika samotnog, previše
upotrebljavano pisaćeg stroja.**

**Leži u udaljenoj, gotovo praznoj sobi. Tipke su
mu izblijedjele, a prazan list papira strpljivo čeka,
uspravan, u već zauzetom položaju. Lagano leluja na
lahoru s prozora. Stanka za kavu skoro je gotova.
Gomila papira, visine čovjeka, nehajno stoji pokraj
vrata. Sasvim bi lako mogla i pušiti.**

Istini za volju, Liesel je pisaci stroj vidjela tek poslije, kad je pisala. Pitala se koliko li je takvih pisama odaslano za kaznu njemačkim Hansima Hubermannima i Alexima Steinerima - onima koji su pomagali bespomoćnima i onima koji su se odbili odreći svoje djece.

Bio je to znak rastućeg očaja njemačke vojske.

Gubili su u Rusiji.

Bombardirali su im gradove.

Trebali su još ljudi, i načina novačenja, a u većini su slučajeva najgore moguće poslove dobivali najgori mogući ljudi.

Dok su joj oči letjele preko papira, kroz rupe od nabijenih slova, Liesel je mogla vidjeti drveni stol. Riječi poput *obvezatno* i *dužnost* zabijene su u stranicu. Pokrenula se slina. Bio je to nagon za povraćanjem. „Što je ovo?”

Tatin je odgovor bio tih. „Mislio sam da sam te naučio čitati, curo moja.” Nije govorio bijesno, ni sarkastično. Bio je to glas praznine, i pristajao mu je uz lice.

Liesel sad pogleda mamu.

Rosa je imala mali rascjep ispod desnog oka, i za minutu joj se kartonsko lice rasparalo. Ne po sredini, nego nadesno. Zavijalo joj je niz obraz u luku, završavajući na bradi.

* * * **20 MINUTA POSLIJE:** * * *

DJEVOJČICA U ULICI HIMEL

Podiže pogled. Progovara šapatom.

„Nebo je danas meko, Max.

Oblaci su tako meki i tužni, i...“

Odvraća pogled i prekriži ruke.

Razmišlja o tatinu odlasku u rat

i grabi jaknu s obje strane svojeg tijela.

,,I hladno je, Max. Tako je hladno..."

Pet dana poslije, kad je Liesel nastavila sa svojim uobičajenim gledanjem vremena, nije dobila priliku vidjeti nebo.

U susjednoj je kući Barbra Steiner sjedila na pragu, sa svojom uredno počešljanim kosom. Pušila je cigaretu i drhtala. Na putu onamo Liesel je zastala ugledavši Kurta. Izašao je i sjeo uz majku. Kad je bio vidio da je djevojčica stala, doviknuo joj.

„Dođi, Liesel. Rudy će uskoro izići.“

Nakon kratke stanke, nastavila je hodati prema pragu.

Barbra je pušila.

Nabor pepela klimao se na kraju cigarete. Kurt je uzeo, otresao pepeo, povuče dim i potom je vratio.

Kad je cigareta okončana, Rudyjeva majka podiže pogled. Provukla je ruku kroz uredne crte svoje kose.

„I naš tata ide“, reče Kurt.

Potom tišina.

Skupina djece udarala je loptu, gore kod trgovine Frau Diller.

„Kada dođu i zatraže jedno od tvoje djece“, objasni Barbra Steiner nikome određenome, „očekuje se da kažeš da.“

ŽENA ČOVJEKA KOJI DRŽI OBEĆANJA

*** * * PODRUM, DEVET SATI UJUTRO * * ***

Šest sati do oproštaja;

„Svirao sam harmoniku, Liesel. Tuđu.“

On zatvara oči:

„Oborilo ih je s nogu.“

Ne računajući čašu pjenušca prethodnoga ljeta, Hans Hubermann već cijelo desetljeće nije popio ni kap alkohola. Onda je došla večer prije odlaska na vježbu.

Popodne je s Alexom Steinerom otišao u Knoller i ostao ondje do kasno uvečer. Ne obazirući se na upozorenja supruga,oba su se muškarca napila do besvijesti. Nije pomagalo ni to što im je vlasnik Knollera, Dieter Westheimer, davao besplatna pića.

Po svemu sudeći, dok je još bio trijezan, Hansa su pozvali na pozornicu da zasvira harmoniku. Prikladno, odsvirao je zloglasnu Sumornu nedjelju - samoubilačku himnu iz Mađarske - pa premda je evocirao svu tugu po kojoj je pjesma bila glasovita, oborio ih je s nogu. Liesel je zamišljala taj prizor, i zvuk. Usta su bila puna, prazne pivske čaše prošarane pjenom. Mijeh uzdahnu, i pjesma okonča. Ljudi zapljeskaše. Pivom ispunjena usta ispratiše ga klicanjem natrag do šanka.

Kad su uspjeli pronaći put doma, Hans nije mogao ugurati ključ u bravu. Pa pokuca. I opet.

„Rosa!"

Bila su to pogrešna vrata.

Frau Holtzapfel nije bila ushićena.

„Schweine! Pogrešna kuća." Nabila je riječi kroz ključanicu. „Sljedeća kuća, glupi Saukerl."

„Hvala, Frau Holtzapfel."

„Znaš što možeš učiniti sa svojom hvalom, šupčino."

„Molim?"

„Samo idi doma."

„Hvala, Frau Holtzapfel."

„Nisam li ti upravo rekla što možeš učiniti sa svojom hvalom?"

„Jeste li?"

(Čudesno, što sve možete dokučiti iz razgovora u podrumu i sata čitanja u kuhinji gadne stare babe.)

„Samo se gubi, hajde!"

Kad je napokon stigao doma, tata nije otišao u krevet, nego u Lieselinu sobu. Pijano je stajao na vratima i gledao je kako spava. Probudila se i odmah pomislila da je to Max.

„Jesi li to ti?” upitala je.

„Ne”, reče on. Točno je znao što ona misli. „Tata je.”

Povukao se iz sobe, i čula je njegove korake kako se spuštaju u podrum.

U dnevnoj je sobi Rosa zaneseno hrkala.

Malo prije devet sati sljedećeg jutra Liesel je od Rose u kuhinji dobila naredbu. „Dodaj mi onu kantu.”

Napunila ju je hladnom vodom i otišla s njom u podrum. Liesel ju je slijedila, u uzaludnom pokušaju da je zaustavi. „Mama, ne možeš!”

„Ne mogu?” Nakratko se na stubama okrenula prema njoj. „Jesam li nešto propustila, *Saumensch*? Sad ti ovdje daješ naredbe?”

Obje su bile potpuno nepomične.

Djevojčica ne odgovori.

„Tako sam i mislila.”

Krenule su dalje i našle ga na leđima, na postelji od zaštitnih prekrivača. Smatrao je da ne zaslužuje Maxov madrac.

„A sada, da vidimo” - Rosa podiže kantu - „je li živ.”

„Isuse, Marijo i Josipe!”

Vodeni žig bio je ovalna oblika, od polovice prsa do glave. Kosa mu je bila slijepljena za jednu stranu, čak mu je i s trepavica kapalo. „Čemu to?”

„Stara pijanduro!”

„Isuse...”

Iz odjeće mu se čudno podizala para. Njegov je mamurluk bio vidljiv. Sezao mu je do ramena i sjedio ondje poput vreće mokrog cementa.

Rosa prebaci kantu iz lijeve u desnu ruku. „Sreća što ideš u rat”, reče. Podigla je prst u zrak i nije se bojala mahnuti njime. „Inače bih te ja vlastoručno ubila, to ti je jasno, ne?”

Tata obriše potoći vode s vrata. „Morala si to učiniti?”

„Jesam. Morala sam.” Krenula je uza stube. „Ne budeš li gore za pet minuta, dobit ćeš još jednu kantu.”

Ostavljena u podrumu s tatom, Liesel se zaokupila skupljanjem viška vode zaštitnim prekrivačima.

Tata progovori. Mokrom je rukom nagnao djevojčicu da prestane. Primio ju je za podlakticu. „Liesel?” Lice mu se zakačilo za nju. „Misliš li da je živ?”

Liesel sjede.

Prekriži noge.

Zaštitni joj je pokrivač smočio koljeno.

„Nadam se, tata.”

Ta joj se izjava činila glupom, tako očitom, ali baš i nije bilo mnogo drugih mogućnosti.

Kako bi ipak rekla nešto vrijedno, a i da im odvrati misli s Maxa, čučnula je i stavila prst u malu lokvu vode na podu. „*Guten Morgen, tata.*”

Hans joj, u znak odgovora, namignu.

No nije to bio uobičajen mig. Bio je teži, nespretniji. Postmaxovska verzija, mamurna verzija. Podigao se u sjedeći položaj i ispri povjedio joj o harmonici prethodne večeri, i o Frau Holtzapfel.

* * * **KUHINJA: JEDAN SAT POSLIJE PODNE** * * *

Dva sata do oproštaja: „Ne idi, tata. Molim te.”

Njezina se ruka, držeći žlicu, trese. „**Prvo smo izgubili Maxa.**

Ne mogu sad izgubiti i tebe.” U znak odgovora, mamurni muškarac ukapa laktove u stol i pokriva desno oko.

**„Sad si napola žena, Liesel.“ Najradije bi se
slomio,
ali odupre se. Nastavlja govoriti.
„Pazi na mamu, hoćeš?“
Djevojčica jedva primjetno klimnu, u znak
slaganja.
„Da, tata.“**

Napustio je Ulicu Himmel, s mamurlukom i u odijelu.

Alex Steiner nije otišao još četiri dana. Došao je sat vremena prije no što su trebali otići na postaju, i poželio Hansu sve najbolje. Cijela je obitelj Steiner došla. Svi su mu stisnuli ruku. Barbra ga je zagrlila i poljubila u oba obraza. „Vrati se živ.“

„Da, Barbra“, a način na koji je to rekao bio je pun pouzdanja. „Naravno da hoću.“ Čak se uspio i nasmijati. „To je samo rat, znaš. Već sam preživio jedan.“

Kad su isli Ulicom Himmel, žičana je žena iz susjedne kuće izašla i stala na pločnik.

„Doviđenja, Frau Holtzapfel. Moje isprike za ono sinoć.“

„Doviđenja, Hans, ti pijani *Saukerl*“, ali ponudi mu i tračak prijateljstva. „Brzo se vrati doma.“ „Da, Frau Holtzapfel. Hvala.“

Čak je nakratko prihvatile igru. „Znaš što možeš učiniti sa svojom hvalom.“

Na uglu je Frau Diller obrambeno gledala s prozora svoje trgovine, i Liesel primi tatu za ruku. Držala ju je duž cijele Minhenske ulice, sve do *Bahnhofa*. Vlak je već bio ondje.

Stali su na peron. Prvo ga je zagrlila Rosa. Bez riječi.

Glava joj je bila čvrsto zarivena u njegova prsa, potom se maknula.

A onda djevojčica.

„Tata?“

Ništa.

Ne idi, tata. Jednostavno ne idi. Neka dođu po tebe, ako ostaneš. Ali ne idi, molim te, ne idi.

„Tata?“

* * * **ŽELJEZNIČKA POSTAJA, * * ***
TRI SATA POSLIJEPODNE

**Nema više sati, ni minuta, do oproštaja:
on je grli. Toliko da nešto kaže, bilo što,
progovara preko njezina ramena. „Možeš li pripaziti
na moju harmoniku, Liesel? Odlučio sam da je neću
ponijeti.“**

**Sad pronalazi nešto što zbilja misli.
„I bude li još zračnih napada, nastavi čitati u
skloništu.“**

**Djevojčica osjeća stalne znakove svojih blago
rastućih grudi.**

**Bole u dodiru s dnom njegovih rebara.
„Da, tata.“ Milimetar od svojih očiju,
zuri u tkaninu njegova odijela. Progovara u njega.
„Hoćeš li nam nešto odsvirati kad se vratiš?“**

Hans Hubermann se nasmiješi svojoj kćeri, i vlak je bio spremjan za pokret. Pružio je ruku i nježno je primio za lice. „Obećavam“, reče, i uspe se u vagon.

Gledali su se dok je vlak odlazio.

Liesel i Rosa su mahnule.

Hans Hubermann postajao je sve manji i manji, a ruka mu sad nije držala ništa do praznog zraka.

Na peronu su ljudi nestajali oko njih, sve dok nije ostao nitko. Samo žena ormarske građe i trinaestogodišnja djevojčica.

* * *

Sljedećih nekoliko tjedana, dok su Hans Hubermann i Alex Steiner bili u svojim brzopoteznim logorima za uvježbavanje, Ulica Himmel bila je natečena. Rudy nije bio isti - nije govorio. Mama nije bila ista - nije psovala. I Liesel je osjećala posljedice. Nije bilo želje da ukrade knjigu, ma koliko se pokušavala uvjeriti da bi je to razvedrilo.

Nakon jedanaest dana odsustva Alexa Steinera, Rudy odluči da mu je dosta. Žurno prođe kroz kapiju i pokuca na Lieselina vrata.

„Kommst ?"

„Ja."

Nije marila kamo on to ide ili što je naumio, ali on nije htio ići bez nje. Otišli su niz Ulicu Himmel, pa duž Minhenske ulice i sasvim izvan Molchinga. Tek je nakon otprilike sat vremena Liesel postavila vitalno pitanje. Dotad je samo pogledavala Rudyjevo odlučno lice, ili proučavala njegove ukočene ruke i stegnute šake u džepovima.

„Kamo idemo?"

„Nije li to očito?"

Mučila se da održi korak s njim. „Pa, da budem iskrena, baš i nije."

„Idem ga naći."

„Svojeg tatu?"

„Da." Promislio je o tome. „Zapravo, ne. Mislim da će umjesto toga potražiti Führera."

Brži koraci. „Zašto?"

Rudy zastade. „Zato što ga želim ubiti." Čak se na mjestu i okrenuo, prema ostatku svijeta. „Jeste li čuli, gadovi?" viknu. „Želim ubiti Führera!"

Nastavili su hodati i prevalili još nekoliko milja. Tada Liesel osjeti potrebu da se okrene. „Uskoro će pasti mrak, Rudy."

Nastavio je hodati. „Pa što?"

„Ja idem natrag."

Rudy sad stade i pogleda je kao da ga izdaje. „Tako je, kradljivice knjiga. Ostavi me sad. Kladim se da bi, kad bi na kraju puta bila šugava knjiga, nastavila hodati. Je li?“

Neko vrijeme nijedno nije progovaralo, ali Liesel je uskoro smogla snage. „Misliš da si ti jedini, Saukerl?“ Okrenula se. „A ti si izgubio samo oca...“

„Što to znači?“

Liesel zastade na trenutak da prebroji.

Njezina mama. Njezin brat. Max Vandenburg. Hans Hubermann. Nikog više nema. A pravog oca nikad i nije imala.

„To znači“, reče ona, „da idem doma.“

Petnaest je minuta hodala sama, a čak i kad ju je Rudy dostigao, trkačkoga daha i znojnih obraza, više od sat vremena nisu progovorili ni riječi. Samo su zajedno išli doma, bolnih nogu i umornih srdaca.

Pjesma u tami imala je poglavljeno ‘Umorna srca’. Romantična se djevojka obećala jednome mladiću, no čini se da je on pobjegao s njezinom najboljom prijateljicom. Liesel je bila sigurna da je to jedanaesto poglavlje. Srce mi je tako umorno, rekla je djevojka. Sjedila je u kapelici, pišući dnevnik.

Ne, pomisli Liesel dok je hodala. Moje je srce umorno. Trinaestogodišnje se srce ne bi trebalo tako osjećati.

Kod su došli do ruba Molchinga, Liesel dobaci nekoliko riječi. Vidjela je Hubertovo trkalište.

„Sjećaš li se kad smo se ovdje utrkivali, Rudy?“

„Naravno. Baš sam i ja razmišljao o tome - kako smo oboje pali.“

„Rekao si da si prekriven govnom.“

„Bilo je to samo blato.“ Sad nije mogao suzdržati porugu. „Govnom sam bio prekriven u Hitlerovoj mlađeži. Počinješ brkati stvari, *Saumensch*.“

„Ništa ja ne brkam. Samo ti govorim što si rekao. Ono što netko kaže i ono što se dogodilo, to su obično različite stvari, Rudy, pogotovo kad je riječ o tebi.“

To je već bilo bolje.

Kad su ponovno prolazili Minhenskom ulicom, Rudy pogleda u izlog očeve krojačnice. Prije Alexova odlaska, on i Barbra raspravljali su bi li je, u njegovoj odsutnosti, ona trebala voditi. Odlučili su protiv toga jer je posao u posljednje vrijeme ionako slabo išao, a postojala je i barem djelomična prijetnja da će se članovi stranke na neki način nametnuti. Agitatorima posao nikad nije išao. Vojnička će im plaća morati dostajati.

Odijela su visjela sa šipke, a lutke su bile u svojim smiješnim pozama. „Mislim da se onoj svidaš“, reče Liesel nakon nekog vremena. Bio je to njezin način da mu kaže kako je vrijeme da krenu dalje.

U Ulici Himmel, Rosa Hubermann i Barbra Steiner stajale su zajedno na pločniku.

„O, Marijo“, reče Liesel. „Izgledaju li zabrinuto?“

„Izgledaju srdito.“

Kad su stigli, bilo je mnogo pitanja, uglavnom u stilu, „Gdje ste, dovraga, vas dvoje bili?“, ali bijes se ubrzo povukao pred olakšanjem.

Barbra je istjerivala odgovore. „Onda, Rudy?“

Liesel odgovori umjesto njega. „Ubijao je Führera“ reče, a Rudy je barem na trenutak, dovoljno dug da joj ugodi, izgledao iskreno sretan.

„Bok, Liesel.“

Nekoliko sati poslije, u dnevnoj se sobi začuo neki zvuk. Protezao se prema Liesel, koja je bila u krevetu. Probudila se i ostala nepomična razmišljajući o duhovima, tati, provalnicima i Maxu. Čuo se zvuk otvaranja i povlačenja, a potom uslijedi nejasna tišina. Tišina je uvijek bila najveće iskušenje.

Ne miči se.

Ta joj je misao mnogo puta pala na pamet, ali još uvjek nedovoljno.

* * *

Stopala su joj prekorila pod.

Zrak joj je dahtao uz rukave pidžame.

Hodala je mračnim hodnikom u smjeru tišine koja je nekoć bila bučna, prema tračku mjesecine koji je visio u dnevnoj sobi. Zastade osjećajući ogoljelost svojih gležnjeva i nožnih prstiju. Promatrala je.

Očima joj je trebalo dulje od očekivanoga da se prilagode, a kad jesu, nije mogla zanijekati činjenicu da je Rosa Hubermann sjedila na rubu kreveta s muževom harmonikom na prsima. Prsti su joj lebdjeli nad tipkama. Nije se pomicala. Čak se činilo da i ne diše.

Taj je prizor jurnuo prema djevojčici u hodniku.

* * * **NASLIKANI PRIZOR** * * *

Rosa s harmonikom.

Mjesecina na tami.

155 cm x instrument x tišina.

Liesel je ostala i promatrala.

Mnogo je minuta prokapalo. Žudnja kradljivice knjiga da čuje ton bila je iscrpljujuća, pa ipak nije dolazio. Tipke nisu pritisnute. Mijeh nije prodisao. Ondje su bile samo mjesecina, poput dugog pramena kose na zavjesi, i Rosa.

Harmonika joj je i dalje bila pričvršćena za prsa. Potonula joj je u krilo kad je sagnula glavu. Liesel je gledala. Znala je da će sljedećih nekoliko dana mama hodati s otiskom harmonike na tijelu. Bilo je tu i priznanje da u onome, čemu trenutačno svjedoči, ima velike ljepote, i ona odluči ne narušiti je.

Vrati se u krevet i usnu, uz prizor mame i tihe glazbe. Poslije, kad se probudila iz svojeg uobičajena sna i ponovno se odšuljala u hodnik, Rosa je još bila ondje, kao i harmonika.

Vukla ju je naprijed, poput sidra. Tijelo joj je tonulo. Djelovala je mrtvo.

Nipošto ne može disati u tom položaju, pomisli Liesel, ali, prilazeći, začu je.

Mama je ponovno hrkala.

Kome treba mijeh, pomisli, kad ima takva pluća?

Na koncu, kad se Liesel vratila u krevet, nije mogla izbiti iz glave sliku Rose Hubermann i harmonike. Oči kradljivice knjiga ostale su otvorene. Čekala je gušenja sna.

SAKUPLJAČ

Ni Hans Hubermann ni Alex Steiner nisu poslani u borbu. Alex je poslan u Austriju, u vojnu bolnicu nadomak Beča. S obzirom na njegovo umijeće šivanja, dobio je posao koji je barem sličio njegovu pozivu. Svaki su tjedan dolazila kola i kola uniformi, čarapa i košulja, a on bi popravljao ono što je trebalo popraviti, čak i ako se to moglo rabiti samo kao rublje za napaćene vojниke u Rusiji.

Hans je isprva, prilično ironično, poslan u Stuttgart, a poslije u Essen. Dobio je jedan od najnepoželjnijih položaja na domaćoj bojišnici. LSE.

* * * NUŽNO OBJAŠNJENJE * * *

LSE

*Luftwaffen Sondereinheit –
Posebna jedinica zračnih snaga*

Zadaća LSE-a bila je da ostane iznad zemlje tijekom zračnih napada i gasi požare, podupire zidove zgrada i spašava sve koji su zaglavili tijekom napada. Kako će Hans ubrzo otkriti, taj je akronim imao i drugu definiciju. Ljudi iz jedinice prvi će mu dan objasniti da to zapravo znači *Leichen Sammlereinheit* - Sakupljači mrtvih tijela.

Nakon dolaska Hans je mogao samo nagađati što su ti ljudi učinili da zasluže takav zadatak, a oni su se, sa svoje strane, pitali isto za njega. Njihov vođa, narednik Boris Schipper, otvoreno ga je i pitao. Kad je Hans ispričao o kruhu, Židovima i biču, narednik okrugla lica iskašlja kratki smijeh. „Imaš sreće što si živ.“ Oči su mu također bile okrugle, i stalno ih je brisao. Ili su bile umorne, ili su svrbjele, ili pune dima i prašine. „Zapamti samo da ovdje neprijatelj nije ispred tebe.“

Hans se baš spremao postaviti očito pitanje kad odzada dopre glas. Pripadao je mršavu licu mladog čovjeka s osmijehom poput podrugljiva cereka. Reinholdu Zuckeru. „U našem slučaju“, reče, „neprijatelj nije iza brda, ni u bilo kojem određenom smjeru. Posvuda je naokolo.“ Ponovno usmjeri pozornost na pismo koje je pisao. „Vidjet ćeš.“

U kaotičnom razdoblju od nekoliko mjeseci, Reinhold Zucker će poginuti. Ubit će ga sjedalo Hansa Hubermannia.

Kako je rat snažnije ulijetao u Njemačku, Hans će otkriti da mu sve smjene počinju na isti način. Ljudi bi se okupili u kamionu i dobili podatke o tome što je

pogodeno tijekom njihova odmora, što je najvjerojatnija sljedeća meta i tko s kime radi.

Čak i kad nisu trajali zračni napadi, bilo je mnogo posla. Vozili bi se kroz slomljene gradove i čistili. U kamionu bi sjedilo dvanaest pogrbljenih muškaraca, i svi bi se podizali i spuštali s raznim neravninama na cesti.

Od početka je bilo jasno da svatko ima svoje mjesto.

Mjesto Reinhilda Zuckera bilo je u sredini lijevoga reda.

Hans Hubermann bio je na samome kraju, kamo je dopiralo sunčeve svjetlo. Brzo je naučio čuvati se smeća koje bi odasvud moglo doletjeti u unutrašnjost kamiona. Hans je posebno ozbiljno shvaćao opuške cigareta, koji su još gorjeli dok bi fijukali pokraj njega.

* * * **CIJELO PISMO KUĆI** * * *

**Mojoj dragoj Rosi i Liesel,
ovdje je sve u redu.
Nadam se da ste obje dobro.
S ljubavlju, tata.**

Krajem studenoga prvi je put osjetio dimni okus pravog zračnog napada. Krhotine su zasule kamion, a uništena pročelja zgrada nagomilala su se u humke. Konstrukcije su se nakosile. Dimne bombe stajale su u zemlji poput šibica, ispunjavajući pluća grada.

Hans Hubermann bio je u četveročlanoj skupini. Stali su u vrstu. Sprijeda je bio narednik Boris Schipper, a ruke su mu nestajale u dimu. Iza njega bio je Kessler, pa Brunnenweg, pa Hubermann. Dok je narednik šmrkom polijevao vatru, druga su dvojica polijevala narednika, a Hubermann je, za svaki slučaj, polijevao svu trojicu.

Iz njih, jedna zgrada zastenja i posrnu.

Pala je licem nadolje, zaustavivši se nekoliko metara od njegovih peta. Beton je svježe zaudarao, a zid prašine nagrnu na njih.

„*Gott verdammt, Hubermann!*“ Jedan se glas s mukom probi kroz plamenove. Odmah su ga slijedila i tri muškarca. Grla su im bila puna čestica pepela. Čak i kad su zamakli za ugao, dalje od središta ruševine, izmaglica srušene zgrade pokušala ih je slijediti. Bila je bijela i topla, i došuljala se za njima.

Kad su zapali u privremenu sigurnost, uslijedi mnogo kašljanja i psovki. Narednik ponovi svoj prijašnji stav. „Prokletstvo, Hubermann.“ Protrljao je usnice da ih malo opusti. „Koji je to bio vrag?“

„Samo se srušila, neposredno iza nas.“

„To već znam. Pitanje je, kolika je bila? Zaciјelo je imala deset katova.“

„Ne, gospodine, samo dva, mislim.“

„Isuse.“ Napad kašlja. „Marijo i Josipe.“ Sad povuče smjesu znoja i prašine iz očnih duplja. „Tu nisi mogao mnogo učiniti.“

Jedan od muškaraca obrisa lice i reče: „Bar bih jednom htio biti prisutan kad pogode pivnicu, zaboga. Umirem za pivom.“

Svi se muškarci nasloniše.

Svi su ga mogli okusiti kako im gasi požare u grlima i ublažava dim. Bio je to divan san. I neostvariv. Svi su bili svjesni da pivo, koje bi plutalo ovim ulicama, uopće ne bi bilo pivo, nego nešto poput frapea ili zobene kaše.

Sva su četvorica muškaraca bila oblijepljena sivo-bijelim konglomeratom prašine. Kad su se sasvim uspravili, kako bi nastavili raditi, vidjele su im se samo male pukotine uniformi.

Narednik je otišao do Brunnenwega. Snažno mu je otresao prsa. Nekoliko pljuski. „Sad je već bolje. Imao si malo prašine ondje, prijatelju.“ Dok se Brunnenweg

smijao, narednik se okrenu svojem najsvežijem novaku.
„Ovaj put ti ideš prvi, Hubermann.“

Nekoliko su sati gasili požare i pronalazili sve što su mogli ne bi li uvjerili zgradu da ostane stajati. U nekim slučajevima, kad su strane bile oštećene, preostali su rubovi virili van poput laktova. To je bila jaka strana Hansa Hubermann. Počeo je gotovo uživati u pronalasku tinjajuće grede ili trošne betonske ploče da podupre te laktove kako bi im dao nešto na što će se osloniti.

Ruke su mu bile prepune špranja, a na zubima se nataložili ostaci krhotina. Obje su mu usne bile obložene vlažnom prašinom koja se skrutnula, a svaki džep, konac i skriveni nabor uniforme bio je pokriven filmom koji je ostavio prezasićeni zrak.

Najgori dio posla bili su ljudi.

Svako toliko neka je osoba ustrajno lutala po magli, uglavnom s jednom riječju na usnama. Uvijek su izvikivali ime.

Katkad je to ime bilo Wolfgang.

„Jeste li vidjeli mojeg "Wolfganga?"

Otisci njihovih ruku ostali bi mu na jakni.

„Stephanie!"

„Hansie!"

„Gustel! Gustel Stoboi!"

Kako se gustoća slijegala, prozivka imena šepala je raspuknutim ulicama završavajući katkad zagrljajem ispunjenim pepelom, ili klečećim urlikom boli. Sat za satom, gomilali su se poput slatkih i kiselih snova koji očekuju svoje ostvarenje.

Opasnosti su se stopile u jednu. Prašina, dim i olujni plamenovi. Oštećeni ljudi. Hans će, poput ostalih muškaraca u jedinici, morati usavršiti umijeće zaboravljanja.

„Kako si, Hubermann?” upita u jednom trenutku narednik. Oganj mu je bio za ramenom.
Hans klimnu, nesigurno, obojici.

Na pola smjene, jedan je starac bespomoćno teturao ulicama. Kad je završio podupiranje zgrade, Hans se okrenuo i zatekao ga za svojim leđima kako mirno čeka svoj red. Preko lica bila mu je ispisana krvava mrlja. Nestajala je negdje ispod grla i vrata. Imao je bijelu košulju s tamnocrvenim ovratnikom i držao je nogu kao da ne pripada njemu. „Možete li sad poduprijeti mene, mladiću?”

Hans ga podiže i odnese iz izmaglice.

* * * MALA, TUŽNA OPASKA * * *

**Posjetila sam tu gradsku uličicu
dok je čovjek još bio na rukama Hansa Hubermann-a.
Nebo je bilo sivkasto, poput bijelog konja.**

Tek kad ga je spustio na komad betonom prevučene trave, Hans primijeti.

„Što je?” upita jedan od ostalih muškaraca.

Hans je bio u stanju samo pokazati prstom.

„A.” Jedna ga ruka odvuće. „Navikni se, Hubermann.”

Ostatak smjene bacao se na zadatke. Pokušao je zanemariti udaljenu jeku ljudi koji dozivaju.

Poslije možda dva sata, izjurio je iz zgrade prije narednika i druge dvojice. Nije gledao tlo i spotaknuo se. Tek kad se ponovno osovio i vido da ostali utučeno gledaju prepreku, shvati.

Truplo je ležalo licem nadolje.

Omotano dekom prljavštine i prašine, držalo se za uši.

Bio je to dječak.

Od možda jedanaest ili dvanaest godina.

Nedaleko odatle, napredujući niz ulicu, pronašli su ženu koja je izvikivala ime Rudolf. Privukla su je četiri muškarca i susrela se s njima u maglici. Tijelo joj je bilo krhko i zgrbljeno od brige.

„Jeste li vidjeli mojeg sinčića?”

„Koliko mu je godina?” upita narednik.

„Dvanaest.”

Markus Zusak

O, Isuse. Raspeti Kriste.

Svi su to pomislili, ali narednik se nije mogao natjerati da joj kaže, ili pokaže put.

Dok se žena pokušavala progurati pokraj njih, Boris Schipper je zadrži. „Upravo smo došli iz te ulice”, uvjeroju je. „Nećete ga naći ondje.”

Pogrbljena žena još se držala za nadu. Zazva preko ramena, napola hodajući, napola trčeći. „Rudy!”

Hans Hubermann tada pomisli na drugog Rudyja. Verziju iz ulice Himmel. Molim te, zamoli u nebo koje nije video, samo da je Rudy dobro. Misli su mu prirodno prešle na Liesel i Rosu i Steinere, i Maxa.

Kad su se vratili k ostalim muškarcima, srušio se i legao na leđa.

„Kako je bilo dolje?” upita netko.

Tatina su pluća bila puna neba.

Nekoliko sati poslije, kad se oprao, pojeo i ispovraćao, pokuša napisati detaljno pismo kući. Nije mogao kontrolirati ruke, što ga prisili da skrati. Bude li se uspio natjerati, ostatak će im prenijeti riječima kad i ako se vrati doma.

Mojoj dragoj Rosi i Liesel, započe.

Trebalo mu je poprilično vremena da napiše tih pet riječi.

KRUHOJEDI

Bila je to duga, događajima ispunjena godina u Molchingu, i napokon se približavala kraju.

Liesel je posljednjih nekoliko mjeseci 1942. provela obuzeta mislima na one koje je zvala ‘trojicom očajnih ljudi’. Pitala se gdje su i što rade.

Jednog poslijepodneva izvuče harmoniku iz kutije i ulašti je krpom. Samo jednom, prije no što ju je sklonila, napravi korak koji mama nije mogla. Stavi prst na jednu od tipki i nježno napuha mijeh. Rosa je imala pravo. Soba je tako samo djelovala još praznije.

Kad god bi srela Rudyja, pitala bi ima li vijesti od oca. Katkad bi joj podrobno opisivao neko od pisama Alexa Steinera. U usporedbi s tim, jedno jedino pismo, koje je njezin tata poslao, bilo je pomalo razočaravajuće.

Max je, naravno, bio potpuno prepusten njezinoj maštici.

S velikim ga je optimizmom zamišljala kako sam hoda pustom cestom. S vremena na vrijeme maštala bi kako negdje prolazi kroz vrata sigurnosti, a osobna mu je karta dovoljna da zavara nadležnu osobu.

Trojica su se muškaraca posvuda pojavljivala.

Vidjela je tatu na prozoru u školi. Max je često sjedio s njom uz vatru. Alex Steiner dolazio je kad bi bila s Rudyjem, zureći u njih kad bi bacili bicikle na Minhenšku ulicu i zavirili u krojačnicu.

„Pogledaj ti ta odijela“, rekao bi joj Rudy, glave i šaka oslonjenih o staklo. „Sva propadaju.“

Začudo, jedna od Lieselinim omiljenih razbibriga bila je Frau Holtzapfel. Satovi čitanja sad su se proširili i na srijedu. Završile su vodom skraćenu verziju *Zviždala* i preše su na *Nosača snova*. Starica bi katkad napravila

čaj, ili dala Liesel malo juhe, neizmjerno bolje od mamine. Manje vodene.

Između listopada i prosinca prošla je još jedna povorka Židova, a još jedna će uslijediti. Kao i prethodnom prilikom, Liesel je izjurila na Minhensku ulicu, ovaj put da vidi je li Max Vandenburg među njima. Bila je rastrgana između očita poriva da ga vidi - da zna da je još živ - i da ga ne vidi, što bi moglo značiti mnogo stvari, pa čak i slobodu.

Sredinom prosinca, mala skupina Židova i drugih zločinaca ponovno je provedena kroz Minhensku ulicu, prema logoru Dachau. Povorka broj tri.

Rudy je promišljeno otišao niz Ulicu Himmel i vratio se s broja trideset i pet s vrećicom i dva bicikla.

„Jesi za, *Saumench*?“

* * * **SADRŽAJ RUDYJEVE VREĆICE * * ***

**Šest ustajalih komada kruha
prelomljenih na četvrtine.**

Odvezli su se ispred povorke, prema logoru Dachau, i stali na praznom dijelu ceste. Rudy doda Liesel vrećicu. „Uzmi šaku.“

„Nisam sigurna da je to dobra ideja.“

On tresnu malo kruha na njezin dlan. „Tvoj je tata mislio da jest.“

Kako se mogla suprotstaviti? To je bilo vrijedno bičevanja.

„Budemo li brzi, neće nas uhvatiti.“ Počeo je raspačavati kruh. „Zato se pokreni, *Saumensch*.“

Liesel si nije mogla pomoći. Na njezinu je licu lebdio tračak osmijeha dok su ona i Rudy Steiner, njezin najbolji priatelj, raspoređivali komade kruha po cesti. Kad su završili, uzeli su bicikle i skrili se među božićna drvca.

Cesta je bila hladna i ravna. Nije prošlo dugo do dolaska vojnika i Židova.

U sjeni stabala, Liesel je promatrala dječaka. Kako li su se stvari promijenile: od kradljivca voća do davatelja kruha. Njegova plava kosa, iako je tamnila, bila je poput svijeće. Čula je kako mu kruli u želucu - a davao je ljudima kruh.

Je li to bila Njemačka?

Je li to bila nacistička Njemačka?

Prvi vojnik nije video kruh - nije bio gladan - ali prvi ga je Židov video.

Hrapava mu ruka posegну dolje, podignu komad i u bunilu ga utrpa u usta.

Je li to Max? pomisli Liesel.

Nije dobro vidjela i pomaknula se da bi imala bolji pogled.

„Hej!“ Rudy je bio izvan sebe. „Ne miči se. Nađu li nas ovdje i povezu li nas s kruhom, gotovi smo.“

Liesel nastavi.

Još se Židova saginjalo i uzimalo kruh s ceste, a s ruba stabala kradljivica je knjiga proučavala svakog od njih ponaosob. Max Vandenburg nije bio ondje.

Olkšanje je bilo kratkotrajno.

Oko nje se sve uskomešalo baš kad je jedan od vojnika primijetio kako zatvorenik spušta ruku na cestu po komad kruha. Svima je naređeno da stanu. Cesta je pažljivo pregledana. Zatvorenici su žvakali što su brže i tiše mogli. Kolektivno su progutali knedlu.

Vojnik podignu nekoliko komada i prouči obje strane ceste. Zatvorenici također pogledaše.

„Tamo unutra!“

Jedan od vojnika grabio je preko ceste, prema djevojčici pokraj najbližih stabala. Zatim je video dječaka. Oboje potrčaše.

Odabrali su različite smjerove, pod gredama grana i visokim krovom drveća.

„Nemoj prestati trčati, Liesel!"

„A bicikli?"

„Scheiss drauf. Serem ti se na njih, koga briga!"

Trčali su, i nakon stotinjak metara, zgrbljeni se dah vojnika približio. Prišao joj je postrance, a ona je čekala ruku koja je prati.

Imala je sreće.

Sve što je dobila, bila je čizma u dupe i šaćica riječi.

„Samo ti trči dalje, mala, ne pripadaš ovamo!"

Trčala je i nije stala bar još kilometar i pol. Grane su joj rezale ruke. Češeri su joj se kotrljali pod nogama, a okus božićnih iglica zvonio joj je u plućima.

Prošlo je dobrih četrdeset i pet minuta dok se nije vratila, i Rudy je sjedio pokraj hrđavih bicikala.

Skupio je ono što je ostalo od kruha i žvakao je staru, tvrdu porciju.

„Rekao sam ti da se ne približavaš previše", rekao je.

Pokazala mu je stražnjicu. „Pozna li mi se otisak cipele?"

SKRIVENA BILJEŽNICA

Nekoliko dana prije Božića uslijedio je još jedan zračni napad, no ništa nije palo na Molching. Prema vijestima s radija, većina je bombi pala na neizgrađeno zemljiste.

Najvažnija je bila reakcija u skloništu Fiedlerovih. Kad je stiglo i posljednjih nekoliko mušterija, svi su se svečano smjestili i čekali.

Pogledali su je s iščekivanjem. Do njezinih je ušiju glasno dopro tatin glas. „Bude li još zračnih napada,

nastavi čitati u skloništu." Liesel je čekala. Morala je biti sigurna da to žele. Rudy progovori u ime svih. „Čitaj, *Saumensch*." Otvorila je knjigu, i ponovno su njezine riječi pronašle put do svih prisutnih u skloništu.

Doma je, kad su sirene dopustile da se vrate na površinu zemlje, Liesel sjedila s mamom u kuhinji.

U izrazu Rose Hubermann najistaknutija je bila briga, i nije prošlo mnogo, a ona je podigla nož i napustila prostoriju. „Dodi sa mnom."

Ode do dnevne sobe i maknu plahtu s ruba svojeg madracca. Sa strane je bio zašiveni raspor. Ako unaprijed niste znali da je ondje, gotovo i nije bilo izgleda da ga nađete. Rosa ga pažljivo razreza i gurnu ruku, a onda je pruži unutra gotovo do ramena. Kad je ponovno izašla van, držala je bilježnicu Maxa Vandenburga.

„Rekao je da ti to dam kad budeš spremna", reče. „Mislila sam, za tvoj rođendan. Onda sam to ubrzala na Božić." Rosa Hubermann stajala je, a na licu joj je bio čudan izraz. Nije bio satkan od ponosa. Možda je to bila gustoća, težina sjećanja. Rekla je: „Mislim da si oduvijek bila spremna, Liesel. Od trenutka kad si došla ovamo i grčevito se držala za dvorišna vrata, bila si predodređena da dobiješ ovo."

Knjiga pređe iz ruke u ruku.

Naslovница je izgledala ovako:

* * * **BERAČICA RIJEČI** * * *

Mala zbirk

misli

za Liesel Meminger.

Liesel ju je držala mekim rukama. Zurila je. „Hvala, mama."

Zagrlila ju je.

Osjeti i veliku žudnju da kaže Rosi Hubermann kako je voli. Šteta što to nije i rekla.

Htjela je pročitati knjigu u podrumu, za dobra, stara vremena, ali mama je razuvjeri. „Max se nije dolje razbolio bez razloga“, kazala je, „i mogu ti reći jedno, curo: neću dopustiti da se i ti razboliš.“

Čitala je u kuhinji.

Crvene i žute rupe na štednjaku.

Beračica riječi.

Probijala se kroz nebrojene skice, priče i slike s tekstom u oblačićima. Stvari poput Rudyja na postolju s tri zlatne medalje obješene oko vrata. Kosa boje limuna, pisalo je ispod. Pojavljivao se i snjegović, kao i popis trinaest darova, da i ne spominjemo zabilješke o nebrojenim noćima u podrumu, ili uz vatru.

Naravno, bilo je tu i mnogo misli, skica i snova povezanih sa Stuttgartom, Njemačkom i Führerom.

Bilo je i sjećanja na Maxovu obitelj. Na kraju ipak nije mogao odoljeti, i uključio ih je. Morao je.

Potom je došla 117. stranica.

Ondje se pojavila *Beračica riječi*.

Bila je to basna ili bajka. Liesel nije bila sigurna. čak ni danima poslije, kad je pogledala značenje oba izraza u *Dudenovu rječniku*, nije to uspjela razlučiti.

Na prethodnoj je stranici bila mala opaska.

* * * STRANICA 116 * * *

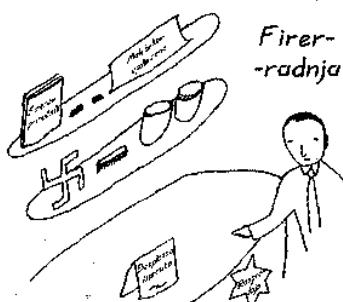
Liesel - ovu sam priču gotovo izbacio. Mislio sam da si prestara za takvu pripovijest, no možda to nitko nije. Pomislio sam na tebe, tvoje knjige i riječi, i ova mi je neobična priča pala na pamet. Nadam se da možeš u njoj pronaći nešto dobra.

Okrenula je stranicu.

Bio jednom jedan čudan, mali čovek. Odlučio je da u njegovom životu postoje tri važne stvari.

1. Pravice razdeljak na suprotnoj strani od svih drugih ljudi.
2. Pustiće čudan, mali brk.
3. Jednog dana će vladati svetom.

Taj mladić je veoma dugo lutao, mudrujući, planirajući i smisljavajući kako tačno da svet postane njegov. Onda jednog dana, iz čistog mira, sinulo mu je — savršeni plan. Video je jednu majku kako šeta s detetom. U jednom trenutku počela je da grdi dečačka, sve dok, napokon, nije zaplakao. Posle nekoliko trenutaka, počela je da mu govori veoma nežno, na što se on smirio pa čak i osmeħnuo.

Mladić je oduševio do žene i zagrljio je. „Reči!“ Iskezio se. „Molim?“

Međutim, odgovora nije bilo. Već je otisao.

Da, Firer je odlučio da će svetom zavladati uz pomoć reči. „Nikada neću pucati“, smislio je. „Neću morati.“ Ipak, nije žurio. Bar mu to priznajmo. On uopšte nije bio glup čovek. Prvi plan napada bio mu je da posadi reči u što više oblasti svoje otadžbine.

Sadio ih je i danju i noću, i gejjo ih.

Gledao ih je kako rastu, sve dok, napokon, velike tame reči nisu nikle po čitavoj Nemačkoj... Bila je to nacija odgajenih misli.

Dok su reči rasle, naš mladi Firer takođe je sadio semenje da stvori simbole, a i oni će uskoro procvasti. Onda je krenuo čas. Firer je bio spreman.

Pozvao je svoj narod ka svom slavnom srcu, prizivao ih svojim najlepšim, najružnijim rečima, pažljivo odabranim iz Šume. I ljudi su došli.

Svi su stavljeni na pokretnu traku i proterani kroz zakuktalu mašinu koja im je dala čitav život za deset minuta. Naključani su rečima. Vreme je nestalo i oni su sada znali sve što treba znati. Bili su hipnotisani.

Zatim su opremljeni simbolima, i svi su bili srećni.

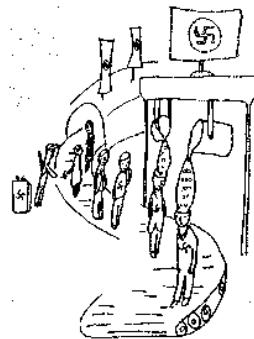
Uskoro je potražnja za ljudskim ružnim rečima i simbolima postala tako velika da su, kako su Šume raste, mnogi ljudi morali da ih održavaju. Neki su dobili posao da se penju na drveće i bacaju reči onima dole. Onda su njima klukali ostatak Flerovog naroda, a da ne spominjemo one koji su sami dolazili po još.

Ljudi koji su se penjali na drveće zvali su se tresači reči.

Najbolji među njima bili su oni koji su shvatili istinsku moć reči. To su bili oni koji su uspevali da se popnu najviše. Jedna takva tresačica reči bila je mala, mlčava devojčica. Bila je poznata kao najbolja tresačica reči u svom kraju, zato što je znala koliko bespomoćan čovek može biti BEZ reči.

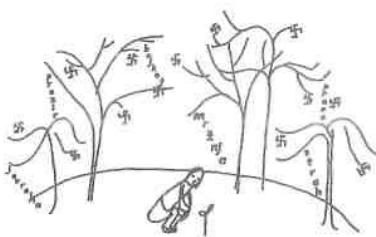

Zato je mogla da se popne više od svih. Posedovala je želju. Čeznula je za njima.

Jednog dana, međutim, upoznala je čoveka koga je njena otadžbina prezirala, mada je u njoj bio rođen. Postali su dobri drugovi, i kada se čovek razboleo, tresaćica reči je pustila da mu jedna suza padne na lice. Suza je bila napravljena od prijateljstva — jedne jedine reči — i osušila se i postala seme, a kada se devojčica sledeći put našla u šumi, posadila je to seme među drugim drvećem. Svakog dana ga je zalivala.

U početku nije bilo ničega, ali jednog popodneva, kada ga je obišla posle dana provedenog u trešenju reči, niklo je drveće. Dugo ga je posmatrala.

Drvo je raslo svakog dana, brže od svih ostalih, sve dok nije postalo najviše drvo u šumi. Svi su dolazili da ga gledaju. Svi su o njemu šaputali i čekali... Firera.

Pobesneo, smesta je naredio da se drvo poseče. Tada se tresaćica reči probila kroz gomilu. Pala je četvoronoške. „Molim vas“, rekla je, „ne smete da ga posečete.“

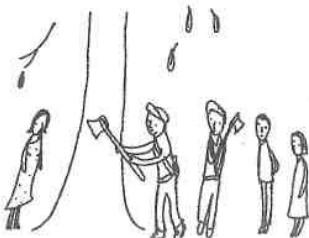
Firer, međutim, nije bio dirnut. Nije smeo da dozvoli izuzetke. Dok su tresaćicu reči odvraćali, okrenuo se svom prvom pomoćniku i naredio. „Sekiru, molicu.“

U tom trenutku, tresaćica reči se otrigla. Potričala je. Popela se na drvo i bez obzira na to što je Firer udarao sekicom po deblu, penjala se sve dok nije stigla do najviših grana. Glasovi i udarci sekire nastavili su slabo da se čuju. Oblaci su prolazili kao bela čudovista

sivih srca. Uplašena ali tirodglava, tresaćica reči je ostala tu. Čekala je da drvo padne.

Ali drvo se nije pomeralo.

Prošlo je mnogo sati, a Firerova sekira i dalje nije mogla ni da zagrebe deblo. Na izmaku snaga, naredio je jednom drugom čoveku da nastavi.

Prolazili su dani.

Prešli su u nedelje.

Stotinu devedeset šest vojnika nije moglo ništa da uradi drvetu tresaćice reči.

„Ali što ona jede?”, pitali su se ljudi.
„Kako spava?”

Ono što nisu znali, to je da su drugi tresaci reči dobacivali namirnice i da se devojčica spustala na niže grane da ih pokupi.

Padao je sneg. Padala je kiša. Godišnja doba su se smenjivala. Tresaćica reči nije silazila.

Kada je poslednji čovek sa sekirom odustao, viknuo joj je. „Tresaćice reči! Sada možeš da sičeš! Nema nikoga ko će pobediti ovo drvo!”

Tresaćica reči, koja je jedva razabirala čovekove rečenice, odgovorila je šapatom. Pružila ga je kroz granje. „Neka, hvala”, rekla je, jer je znala da samo ona drži drvo uspravno.

* * *

Niko nije znao koliko je vremena prošlo, ali jednog popodneva u grad
je stigao jedan novi čovek. Torba mu je delovala preteško za njega. Oči
su mu se vukle. Jedva je dizao noge od iscrpenosti. „Drvo“, upitao
je narod. „Gde je drvo?“

Gomila je pošla za njim, i kada je stigao,
oblaci su pokrivali najviše oblasti grana. Tresu-
ćica reči je čula ljudi kako viču da je novi čovek
sa sekirom došao da okonča njeno bđenje.

„Neće ona sici“, govorili su ljudi, „ni za
koga.“

Nisu znali ko je čovek sa sekirom, i nisu znali
da je nepokolebljiv.

Otvorio je torbu i izvadio nešto mnogo manje od sekire.
Ljudi su se nasmejali. Rekli su: „Ne možeš poseći drvo starim
čekićem!“

Mladić ih nije slušao. Samo je u torbi potražio eksere. Stavio je
tri eksere u usta i pokušao da zakuca četvrti u drvo. Prve grane su
sada bile izuzetno visoke i procenio je da mu treba četiri eksera za
ostonc, da bi do njih došao.

„Gle ove budale“, zagrmeo je jedan posma-
trač. „Niko nije mogao da ga poseče sekirom, a
ova budala misli da će uspeti sa...“

Zaćutao je.

Prvi ekser ušao je u drvo i učvrstio se posle
pet udaraca. Onda je ušao i drugi i mladić je
počeo da se penje.

Kad je zakucao četvrti ekser, imao je za šta i da se uhvatiti, pa je nastavio. Osetio je poriv da vikne dok je to radio, ali se predomislio.

Uspon kao da je trajao kilometrima. Bilo mu je potrebno mnogo sati da stigne do poslednjih grana, a kada je to učinio, zatekao je tresaćicu reči usnulu, u čebadima i oblacima.

Gledao ju je mnogo minuta.

Toplota sunca grejala je krov od oblaka.

Pružio je ruku i dodirnuo je i tresaćica reči se probudila.

Protrljala je oči i posle dugog proučavanja njegovog lica, progovorila je.

„Jesi li to stvarno ti?“

Jesam li sa tvog obraza, pomislila je, uzela seme?

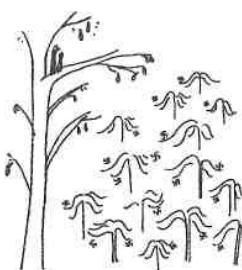
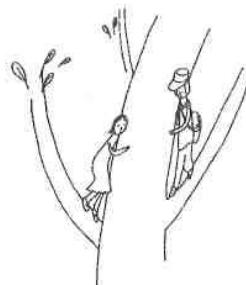
Covek je klimnuo glavom.

Srce mu je klecnulo i čvršeće se uhvatilo za grane. „Jesam.“

Zajedno su ostali na vrhu drveta. Čekali su da oblaci nestanu, i kada se to desilo, videli su ostatak šume.

„Ne prestaje da raste“, objasnila je.

„Ali ne prestaje ni ovo.“ Mlađić je pogledao granu koja je držala njegovu ruku. Bio je u pravu.

Pošto su se nagledali i napričali, sišli su.
Ostavili su gore čebad i ostatak hrane.

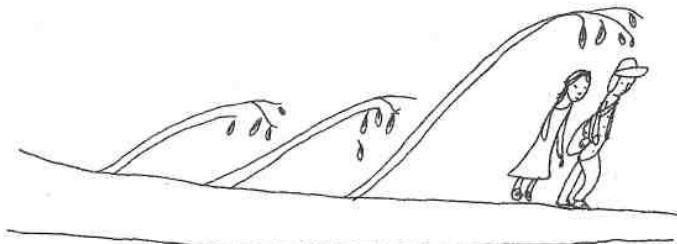
Ljudi nisu mogli da veruju što vide, i u trenutku kada su tresaćica reči i mlađić kročili na zemlju, drvo je konačno počelo da prikazuje tragove sekire. Modrice su

se pojavile. Posekotine su nastale u deblu i zemlja je počela da se trese.

„Pače!“, visnula je jedna mlada žena. „Drvo će pasti!“ Bila je u pravu. Drvo tresacice reči, u svim svojim kilometrima i kilometrima visine, počelo je da se nagnije. Štenalo je dok ga je zemlja privlačila. Svet se zatresao, i kada se sve napokon smirilo, drvo je ležalo usred šume. Nije moglo ni izbliza čitavu da je uništi, ali ako ništa drugo, kroz nju je usećena jedna staza drugačije boje.

Tresačica reči i mladić su se popeli na vodoravno deblo. Provukli su se kroz grane i počeli da hodaju. Kada su se osvrnuli, primetili su da je većina posmatrača počela da se vraća kućama. Tamo unutra. Napolju. U šumi.

Ali dok su hodali dalje, nekoliko puta su zastali, da oslušnu. Mislili su da čuju glasove i reči iza sebe, na drvetu tresacice reči.

Liesel je dugo sjedila za kuhinjskim stolom i pitala se gdje je Max Vandenburg, u onoj šumi vani. Svjetlo je polijegalo oko nje. Zaspala je. Mama ju je natjerala da ode u krevet i ona posluša, držeći Maxovu bilježnicu privijenu na grudi.

Tek je satima poslije, kad se probudila, stigao odgovor na njezino pitanje. „Naravno”, prošaptala je.

„Naravno da znam gdje je”, i ponovno je zaspala.

Sanjala je stablo.

ANARHISTOVA ZBIRKA ODIJELA

* * * **ULICA HIMMEL 35, 24. PROSINCA * * ***

**S obzirom na odsutnost obaju očeva
Steineri su pozvali Rosu i Trudi Hubermann, te
Liesel.**

**Kad su stigle, Rudy je još objašnjavao
podrijetlo svoje odjeće. Pogleda Liesel
i usta mu se rastvore, ali samo malo.**

Dani prije Božića 1942. padali su gusti i teški od snijega. Liesel je mnogo puta prošla *Beračku riječi*, od same priče do mnogobrojnih skica i komentara sa svake strane. Na Badnjak je donijela odluku vezanu za Rudyja. Kvragu i to što će predugo ostati vani.

Otišla je u susjednu kuću, malo prije mraka, i rekla mu da ima dar za njega. Za Božić.

Rudy baci pogled na njezine ruke, pa s obje strane stopala. „No, gdje je, dovraga?”

„Onda zaboravi.”

Ali Rudy je znao. Već ju je vidio takvu. Ljepljivih prstiju, s rizikom u očima. Dah krađe lebdio je posvuda

oko nje, i mogao ga je nanjušiti. „Taj dar”, zaključi on.
„Još ga nemaš, je li?”

„Nemam.”

„A nećeš ga ni kupiti.”

„Naravno da neću. Misliš da imam novca?” Snijeg je i dalje padao. Rub trave bio je pokriven ledom, nalik slomljenu staklu. „Imaš li ključ?” upita.

„Ključ od čega?” Ali Rudyju nije trebalo dugo da shvati. Otišao je u kuću i ubrzo se vratio.

Citirajući Viktora Chemmela, reče: „Vrijeme je za odlazak u kupnju.”

Svjetlo je brzo nestajalo i, izuzev crkve, cijela je Minhenska ulica za Božić bila zatvorena. Liesel je ubrzano hodala kako bi održala korak sa štrkljastim hodom svojeg susjeda. Stigli su do ciljanog izloga. **STEINER - SCHNEIDERMEISTER**. Na staklu je bila tanka prevlaka blata i prljavštine koje je prošlih tjedana nanio vjetar. Sa suprotne strane, lutke su stajale poput svjedoka. Bile su ozbiljne i smiješno elegantne. Bilo je teško otresti pomisao da sve gledaju.

Rudy gurnu ruku u džep.

Bila je Badnja večer.

Otac mu je bio u blizini Beča.

Nije mislio da bi mu zamjerio neovlašten ulazak u njegovu ljubljenu trgovinu. Okolnosti su to zahtijevale.

Vrata se glatko otvorile i oni uđoše. Rudyjev je prvi nagon bio da pritisne prekidač za svjetlo, ali struja je već bila isključena. „Sviće?”

Rudy je bio očajan. „Ja sam donio ključ. Uostalom, ovo je bila tvoja zamisao.”

Usred prepucavanja, Liesel se spotaknu o izbočinu na podu. Lutka poletje za njom. Zgrabila je Liesel za ruku i pala, u svojoj odjeći, na nju. „Miči to s mene!” Razbila se na četiri komada. Trup i glava, noge, te dvije

pojedinačne ruke. Kad se oslobodila, Liesel ustade i zahropta. „Isuse, Marijo.“

Rudy je našao jednu ruku i kucnuo njome Liesel po ramenu. Kad se okrenula, užasnuta, prijateljski ju je pružio. „Drago mi je.“

Nekoliko su se minuta polako kretali kroz uske prolaze trgovine. Rudy krenu prema pultu. Kad je pao preko prazne kutije, jauknu i opsova, a onda pronađe put natrag do ulaza. „Ovo je smiješno“, reče. „Pričekaj malo ovdje.“ Liesel je sjedila, s lutkinom rukom u šaci, dok se nije vratio s upaljenim fenjerom iz crkve.

Prsten svjetla okruživao mu je lice.

„Pa, gdje je taj dar kojim si se hvalila? Bolje da nije jedna od ovih čudnih lutaka.“

„Prinesi svjetlo.“

Kad je došao do krajnjeg lijevog dijela trgovine, Liesel uze fenjer u jednu ruku, a drugom pređe preko obješenih odijela. Izvuče jedno, ali brzo ga zamijeni drugim. „Ne, još je preveliko.“ Nakon još dva pokušaja, držala je mornarski plavo odijelo ispred Rudyja Steiner-a. „Izgleda li da je ovo otprilike tvoje veličine?“

Dok je Liesel sjedila u mraku, Rudyje isprobavao odijelo iza jedne od zavjesa. Vidio se mali krug svjetla i sjena kako se odijeva.

Kad se vratio, ispružio je ruku s fenjerom da bi ga Liesel vidjela. Oslobođeno zavjese, svjetlo je bilo poput stupa, i blistalo je na profinjenom odijelu. Također je osvjetljavalo prljavu košulju ispod njega, i Rudyjeve iznošene cipele.

„Onda?“ upita je.

Liesel ga nastavi proučavati. Obiđe ga i slegnu ramenima. „Nije loše.“

„Nije loše! Izgledam bolje od nije loše.“

„Cipele ti kvare dojam. I lice.“

Rudy spusti fenjer na stol i krenu prema njoj, glumeći bijes, i Liesel je morala priznati da ju je počela

hvatati nervoza. Kad je vidjela kako se spotiče i pada na nesretnu lutku, istodobno osjeti i olakšanje i razočaranje.

Na podu se Rudy nasmija.

Zatim zatvori oči, čvrsto ih stežući.

Liesel pojuri prema njemu. čučnula je nad njega.
Poljubi ga, Liesel, poljubi ga.

„Jesi li dobro, Rudy? Rudy?”

„Nedostaje mi”, reče dječak, sa strane, s poda.

„*Frohe Weinachten*”, odgovori Liesel. Pomogla mu je da ustane i poravnala mu odijelo. „Sretan Božić.”

DEVETI DIO

POSLJEDNJI LJUDSKI TUĐINAC

u kojem se pojavljuju:
sljedeće iskušenje - kartaš - snjegovi staljingrada -
vječno mladi brat - nesreća - gorki
okus pitanja - alat, čovjek koji krvari, medo -
slomljeni avion - i povratak kući

SLJEDEĆE ISKUŠENJE

Ovaj je put bilo kolača.

Ali bili su stari.

Bili su to kiflići, Kipferl, zaostali od Božića, i ležali su na stolu barem dva tjedna. Poput minijaturnih

potkova sa slojem šećera u prahu, oni na dnu primili su se za tanjur. Ostali su bili posloženi na njih tvoreći žilavi humak. Kad su joj se prsti stegnuli oko podboja prozora, već je osjećala njihov miris. Soba je imala okus šećera i tijesta, i tisuća stranica.

Nije bilo poruke, ali Liesel nije trebalo dugo da shvati kako je Ilsa Hermann ponovno bila u akciji, a nipošto nije namjeravala riskirati da kolači možda nisu za nju. Vratila se do prozora i odaslala šapat kroz rupu. Šaptu je bilo ime Rudy.

Tog su dana isli pješice jer je cesta bila odveć skliska za bicikle. Dječak je bio ispod prozora, čuao je stražu. Kad ga je zazvala, pojavilo se njegovo lice, i dala mu je tanjur. Nije ga trebalo dugo uvjeravati da ga uzme.

Napasao je oči na kolačima i postavio nekoliko pitanja.

„Još nešto? Malo mlijeka?"

„Što?"

„Mlijeko", ponovi on, ovaj put malo glasnije. Ako i jest prepoznao uvrijeđen ton Lieselina glasa, svakako to nije pokazivao.

Lice kradljivice knjiga ponovno se pojavilo nad njim. „Jesi li glup? Mogu li samo ukrasti knjigu?"

„Naravno. Samo kažem..."

Liesel krenu prema udaljenijoj polici, iza stola. Pronađe papir i olovku u najgornjoj ladici i napisa *Hvala*, pa ostavi poruku na vrhu.

S desne je strane jedna knjiga stršila poput kosti. Na njezinoj su bijedoj površini tamna slova naslova bila gotovo poput ožiljka. *Der Letzte Menschliche Fremde* - Posljednji ljudski tuđinac. Tiho je šaptala dok ju je uklanjala s police. Prospe se malo prašine.

Baš je bila na prozoru, na izlasku, kad se odškrinuše vrata knjižnice.

Koljeno joj je bilo podignuto, a ruka koja krade knjige balansirala je na prozorskom okviru. Kad se

okrenula prema šumu, vidjela je gradonačelnikovu ženu u potpuno novom kućnom ogrtaču i papučama. Na džepu na prsima ogrtača bio je izvezen kukasti križ. Propaganda je prodrla čak i u kupaonicu.

Gledale su jedna drugu.

Liesel pogleda prsa Ilse Hermann i podiže ruku.
„Heil Hitler.“

Baš se spremala otići kad joj nešto sinu.

Kolači.

Tjednima su bili ondje.

To znači da ih je gradonačelnik, ako se on služi knjižnicom, morao vidjeti. Sigurno je pitao zašto su ondje. Ili - i čim Liesel sinu ta misao, ispunij je neobičnim optimizmom - to možda uopće nije bila gradonačelnikova knjižnica, nego njezina. Ilse Hermann.

Nije znala zašto je to tako važno, ali uživala je u činjenici da soba puna knjiga pripada ženi. Upravo ju je ona prvi put uvela u knjižnicu i dala joj početni, čak doslovno, uvid u mogućnosti. Ovo je bilo bolje. Kao da se uklapalo.

Baš kad se spremala ponovno krenuti, podupre se i upita: „Ovo je vaša soba, je li?“

Gradonačelnikova se žena napela. „Nekoć sam ovdje čitala, sa sinom. Ali onda...“

Liesel rukom dotaknu zrak iza sebe. Vidjela je majku kako s dječačićem čita na podu pokazujući slike i riječi. Onda vidje rat na prozoru. „Znam.“

Izvana dopre usklik.

„Što si rekla?!“

Liesel progovori oštrim šapatom, preko ramena. „Tiho, Saukerl, i gledaj ulicu.“ Ilsi Herman je pak riječi uručila polako. „Znači, sve ove knjige...“

„Većinom su moje. Neke su suprugove, neke su bile sinove, kao što znaš.“

Sad Liesel osjeti nelagodu. Obrazi su joj počeli gorjeti. „Uvijek sam mislila da je to gradonačelnikova soba.“

„Zašto?” činilo se da to ženu zabavlja.

Liesel primijeti da i na prstima papuča ima kukaste križeve. „On je gradonačelnik. Mislila sam da mnogo čita.”

Gradonačelnikova žena stavi ruke u postrane džepove. „U posljednje si vrijeme ti ta koja se najviše služi ovom sobom.”

„Jeste li pročitali ovo?” Liesel podiže *Posljednjeg ljudskog tuđinca*.

Ilsa pobliže prouči naslov. „Jesam.”

„Je li dobra?”

„Nije loša.”

Tad osjeti nagon da ode, ali i neobičnu obvezu da ostane. Krenu govoriti, no imala je previše riječi na raspolaganju, i bile su prebrze. Nekoliko je puta pokušala posegnuti za njima, ali gradonačelnikova žena preuze inicijativu.

Vidjela je Rudyjevo lice na prozoru ili, da budemo precizniji, njegovu kao svijećom obasjanu kosu.

„Mislim da bi trebala krenuti”, reče. „On te čeka.”

Na putu prema kući jeli su. „Sigurna si da nije bilo ničeg drugog?” upita Rudy. „Sigurno je bilo.” „Imali smo sreće što smo se dokopali kolača.” Liesel prouči dar u Rudyjevim rukama. „Sad reci istinu. Jesi li pojeo koji prije nego što sam izašla?”

Rudy je bio ogorčen. „Hej, ovdje si ti kradljivica, a ne ja.”

„Ne zafrkavaj me, *Saukerl*, vidim ti šećer u kutu usta.” Paranoično, Rudy uze tanjur u jednu ruku, a drugom se obriše.

„Nisam pojeo nijedan, časna riječ.”

Pola je kolača nestalo prije nego što su došli do mosta, a ostalo su podijelili s Tommyjem Müllerom u Ulici Himmel.

Kad su završili s jelom, ostala je još samo jedna primisao, i Rudy je izgovori.

„Što ćemo, dovraga, učiniti s tanjurom?"

KARTAŠ

Otprilike u isto vrijeme dok su Liesel i Rudy jeli kolače, muškarci iz LSE-a odmarali su se igrajući karte u gradiću nedaleko od Essena. Upravo su okončali dugo putovanje iz Stuttgarta i kartali su za cigarete. Reinhold Zucker nije imao sreće.

„On vara, kunem se", promrmljao je. Bili su u šupi koja im je služila kao baraka, i Hans Hubermann upravo je dobio treću ruku zaredom. Zucker s gnušanjem baci svoje karte i počešlja masnu kosu s tri prljava nokta.

*** * * NEKOLIKO ČINJENICA O * * *** **REINHOLDU ZUCKERU**

**Imao je dvadeset i četiri godine. Kad bi dobio
ruk u na kartama, likovao je - prinio bi
uske cilindre duhana nosu i udahnuo.
„Miris pobjede", rekao bi. Aha, još nešto.
Umrijet će otvorenih usta.**

Za razliku od mladića sebi slijeva, Hans Hubermann nije likovao kad bi pobijedio. Čak je bio dovoljno velikodušan da svakome od kolega vrati po jednu cigaretu i pripali im je. Svi, osim Reinholda Zuckera, prihvatili su ponudu. On je pak zgrabio ponuđeno i bacio to natrag, na sredinu preokrenute

kutije. „Ne trebam twoju milostinju, starče.“ Ustao je i otišao.

„Što je njemu?“ upita narednik, ali nikome nije bilo dovoljno stalo da odgovori. Reinhold Zucker bio je samo dvadesetčetverogodišnji dječak koji ne bi znao odigrati karte ni da mu život ovisi o tome.

Da nije izgubio cigarete od Hansa Hubermannia, ne bi ga prezirao. Da ga nije prezirao, možda nekoliko tjedana poslije ne bi uzeo njegovo mjesto na prilično bezazlenoj cesti.

Jedno sjedalo, dva muškarca, kratka rasprava i ja.
Katkad me ubija kako ljudi umiru.

SNJEGOVI STALJINGRADA

Sredinom siječnja 1943. Ulica Himmel, taj tmurni prolaz, bila je uobičajeno mračna i bijedna. Liesel zatvori dvorišna vrata pa ode do vrata Frau Holtzapfel i pokuca. Odgovor ju je iznenadio.

Prva joj je pomisao bila da je taj čovjek sigurno njezin sin, ali nije izgledao ni kao jedan od braće na uokvirenim fotografijama pokraj vrata. Djelovao je kudikamo prestaro, iako je to bilo teško odrediti. Lice mu je bilo istočkano čekinjama, a oči su mu djelovale bolno i glasno. Povezana ruka ispala mu je iz rukava kaputa, a graške krvi probijale su kroz zavoj.

„Možda bi bilo bolje da dođeš poslije.“

Liesel se pokuša naviriti pokraj njega. Gotovo viknu Frau Holtzapfel, ali čovjek je sprijeći.

„Dijete“, reče. „Vrati se poslije. Doći će po tebe. Odakle si?“

Više od tri sata poslije, začu se kucanje na broju 33 u Ulici Himmel; pred njom je stajao onaj čovjek. Graške krvi prerasle su u šljive. „Sad je spremna za tebe.“

Vani, na pahuljastome sivom svjetlu, Liesel si nije mogla pomoći i upita čovjeka što mu se dogodilo s rukom. On ispuhnu zrak iz nosnica - jedan jedini slog - prije odgovora. „Staljingrad.“

„Oprostite?“ Gledao je u vjetar kad je govorio. „Nisam vas čula.“

Ponovno je odgovorio, ali glasnije, i ovaj je put dao cjelovit odgovor na pitanje. „Mojoj se ruci dogodio Staljingrad. Pogoden sam u rebra, i tri su mi prsta raznesena. Je li to odgovor na tvoje pitanje?“ Stavio je ozlijedenu ruku u džep i stresao se od prezira prema njemačkome vjetru. „Misliš da je ovdje hladno?“

Liesel dotaknu zid pokraj sebe. Nije mogla lagati.
„Da, naravno.“

Čovjek se nasmija. „Ovo nije hladnoća.“ Izvadio je cigaretu i stavio je u usta. Pokuša jednoruko upaliti šibicu. Po očajnome je vremenu to bilo teško i s objema rukama, a samo s jednom bilo je nemoguće. Ispustio je kutiju i opsovao.

Liesel je podignu.

Uzme njegovu cigaretu i stavi je u svoja usta. Ni ona je nije mogla upaliti.

„Moraš povući dim“, objasni čovjek. „Po ovome se vremenu hoće upaliti samo ako povučeš. Verstehst?“

Pokušala je još jednom pokušavajući se sjetiti kako je to tata činio. Ovaj put dim joj ispunil usta.

Pope joj se na zube i zagrebe je za grlo, ali suspregnula je kašalj.

„Izvrsno.“ Kad je uzeo cigaretu i povukao dim, pružio je svoju ozlijedenu ruku, ljevicu. „Michael Holtzapfel.“

„Liesel Meminger.“

„Ti dolaziš čitati mojog majci?“

U tom joj trenutku straga pride Rosa i Liesel osjeti šok iza sebe. „Michael?” upita Rosa. „Jesi li to ti?”

Michael Holtzapfel klimnu. „*Guten Tag*, Frau Hubermann, dugo se nismo vidjeli.”

„Izgledaš tako...”

„Staro?”

Rosa je još bila u šoku, ali pribrala se. „Hoćeš li ući? Vidim da si upoznao moju pokćerku...” Glas joj utihnu kad primijeti njegovu zakrvavljenu ruku.

„Moj brat je mrtav”, reče Michael Holtzapfel, a udarac ne bi zadao bolje ni iskoristivom šakom. Rosa zatetura. Naravno, rat je značio umiranje, ali čovjeku bi se uvijek zatreslo tlo pod nogama kad je to bio netko tko je nekoć živio i disao u blizini. Rosa je oba Holtzapfelićina sina gledala kako odrastaju.

Ostarjeli mladić nekako je, ne gubeći hrabrost, našao načina da nabroji što se dogodilo. „Kad su ga donijeli, bio sam u jednoj od zgrada kojom smo se koristili kao bolnicom. Bilo je to tjedan dana prije nego što sam trebao ići kući. Tri dana tog tjedna proveo sam sjedeći uz njega, prije nego što je umro...”

„Žao mi je.” Riječi kao da nisu dolazile s Rosinim usta. Te je večeri netko drugi stajao iza Liesel Meminger, ali ona se nije usuđivala pogledati tko.

„Molim vas.” Michael je zaustavi. „Nemojte više ništa reći. Mogu li odvesti djevojčicu na čitanje? Sumnjam da će je moja majka čuti, ali rekla je da dođe.”

„Da, odvedi je.”

Bili su na pola puta kad se Michael Holtzapfel pribrao i vratio. „Rosa?” Uslijedi trenutak čekanja dok mama nije ponovno jače otvorila vrata. „Čuo sam da je i vaš sin bio ondje. U Rusiji. Naletio sam na nekoga iz Molchinga, i on mi je to rekao. Ali siguran sam da ste to već znali.”

Rosa pokuša spriječiti njegov izlazak. Jurnula je van i primila ga za rukav. „Nisam. Jednog je dana otišao

odavde i nikad se nije vratio. Pokušali smo ga pronaći, ali onda se mnogo toga dogodilo, bilo je..."

Michael Holtzapfel bio je odlučan u namjeri da pobegne. Posljednje što je želio čuti bila je još jedna plačljiva priča. Polako se otrgnuvši, reče: „Koliko znam, još je živ." Pridružio se Liesel kod dvorišnih vrata, ali djevojčica nije krenula prema susjednoj kući. Gledala je Rosino lice.

Istovremeno se podizalo i padalo.

„Mama?"

Rosa podiže ruku. „Idi."

Liesel pričeka.

„Rekla sam da ideš."

Kad ga je dostigla, vojnik povratnik pokuša zapodjenuti razgovor. Zacijelo je zažalio svoju verbalnu pogrešku s Rosom i pokušavao ju je zakopati drugim rijećima. Podižući zamotanu ruku, reče: „Još ne uspijevam zaustaviti krvarenje." Liesel je zapravo bilo drago što ulazi u Holtzapfelinu kuhinju.

Što prije počne čitati, to bolje.

Frau Holtzapfel sjedila je s mokrim potocima žice na licu.

Sin joj je bio mrtav.

Ali to je bilo samo pola.

Nikad neće dozнати kako se to doista dogodilo, ali ja vam mogu reći da jedno od nas ovdje nedvojbeno zna. čini se da uviјek znam što se dogodilo u snijegu, pucnjavi i zbrci raznih ljudskih jezika.

Kad zamišljam kuhinju Frau Holtzapfel, prema rijećima kradljivice knjiga, ne vidim štednjak, ni kuhače, ni crpku za vodu, niti bilo što takva. Bar ne za početak. Vidim rusku zimu i snijeg što pada sa stropa, i sudbinu drugoga sina Frau Holtzapfel.

Zvao se Robert, i evo što mu se dogodilo.

* * * MALA RATNA PRIČA * * *

**Noge su mu raznesene u cjevanicama,
i umro je bratu pred očima u hladnoj,
smradom ispunjenoj bolnici.**

Bio je 5. siječnja 1943. u Rusiji, i tek još jedan ledeni dan. Vani, u gradu i snijegu, posvuda je bilo mrtvih Rusa i Nijemaca. Oni koji su preostali, pucali su u prazne stranice ispred sebe. Ispreplela su se tri jezika. Ruski, jezik metaka, njemački.

Dok sam se probijala između palih duša, jedan je čovjek govorio: „Svrbi me trbuh.“ Ponovio je to mnogo puta. Unatoč šoku, dopuzao je naprijed, do tamna, unakažena lika, koji je sjedio, cijedeći se na tlo. Kad je vojnik ranjena trbuha stigao, video je da je to Robert Holtzapfel. Ruke su mu bile prekrivene krvlju i gomilao je snijeg na dio malo iznad cjevanica, gdje mu je zadnja eksplozija raznijela noge. Vruće ruke i crveni urlik.

Iz tla se podizala para. Slika i smrad trulog snijega.

„Ja sam“, reče mu vojnik. „Pieter.“ Dovukao se nekoliko centimetara bliže.

„Pieter?“ upita Robert, glasa što iščezava. Zacijelo je osjetio moju blizinu.

Drugi put. „Pieter?“

Zbog nekog razloga ljudi na umoru uvijek postavljaju pitanja na koja znaju odgovore. Možda zato da mogu umrijeti kad su u pravu.

Svi glasovi iznenada su zazvučali isto.

Robert Holtzapfel srušio se nadesno, na hladno tlo koje je isparavalо.

Sigurna sam, očekivao je da će me susresti tamo i tada.

Nije.

Na nesreću mладога Nijemca, toga ga poslijepodneva nisam uzela. Prekoračila sam ga, s

drugim jadnim dušama u naručju, i vratila se natrag Rusima.

Putovala sam amo-tamo.

Raskomadani ljudi.

Nije to bila dječja igra, mogu vam reći.

Kao što je Michael rekao svojoj majci, tek sam nakon tri duga dana napokon došla po vojnika koji je ostavio stopala u Staljingradu. Došla sam, uveliko pozivana, u privremenu bolnicu, i lecnula se od smrada.

Čovjek zamotane ruke govorio je nijemom vojniku šokirana izraza da će preživjeti. „Uskoro ćeš ići kući”, uvjeravao ga je.

Da, kući, pomislih. Zauvijek.

„Čekat ću te”, nastavio je. „Trebao sam se vratiti krajem tjedna, ali pričekat ću.”

Usred bratove sljedeće rečenice, pokupila sam dušu Roberta Holtzapfela.

Obično se moram naprezati da vidim kroz strop kad sam unutra, ali s tom sam zgradom imala sreće. Mali je dio krova bio uništen, i vidjela sam ravno gore. Metar dalje, Michael Holtzapfel još je govorio. Pokušala sam ga ignorirati gledajući rupu iznad sebe. Nebo je bilo bijelo, ali ubrzano se pogoršavalo. Kao i uvijek, pretvaralo se u golem zaštitni prekrivač. Krv je krvarila kroza nj, u mrljama, oblaci su bili prljavi, poput otisaka stopala u snijegu koji se otapa.

Otisaka stopala? pitate.

Pa, pitam se čiji bi mogli biti.

U kuhinji Frau Holtzapfel, Liesel je čitala. Stranice su prolazile, nečujne, a što se mene tiče, kad mi ruski krajobraz izblijedi u očima, snijeg odbija prestati padati sa stropa. Prekrio je čajnik i stol. I ljudi imaju mrlje snijega po glavama i ramenima.

Brat drhti.

Žena plače.

A djevojčica i dalje čita, jer zato je ondje, i dobar je osjećaj biti od neke koristi poslije snjegova Staljingrada.

VJEĆNO MLADI BRAT

Liesel Meminger nedostajalo je nekoliko tjedana do četrnaestog rođendana.

Tata je još bio na putu.

Odradila je još tri sata čitanja sa shrvanom ženom. Mnoge je noći gledala Rosu kako sjedi s harmonikom i moli, brade naslonjene na mijeh.

Sad je vrijeme, pomisli. Obično bi je razveselila krađa, ali tog je dana to bilo vraćanje nečega.

Posegnula je pod krevet i izvukla tanjur. U kuhinji ga je oprala, što je brže mogla, i izišla. Bilo je lijepo hodati Molchingom. Zrak je bio oistar i ravan, poput *Watschena* sadističke učiteljice ili časne sestre. Njezine su cipele stvarale jedini zvuk na Minhenskoj ulici.

Kad je prešla rijeku, iza oblaka je stajala naznaka sunca.

U Grande Strasse 8 uspela se stubama, ostavila tanjur pred ulaznim vratima i pokucala, a kad su se vrata otvorila, djevojčica je već zamakla za ugao. Liesel se nije osvrtala, no znala je da bi, kad bi se okrenula, na dnu stubišta ponovno našla svojeg brata kojem je koljeno posve zacijelilo. Čak mu je mogla čuti i glas.

„Tako je već bolje, Liesel.“

* * *

S velikom je tugom ustvrdila da će njezin brat zauvijek imati šest godina, no kad se usredotočila na tu misao, natjerala se na osmijeh.

Zadržala se na mostu preko rijeke Amper, gdje je tata nekoć stajao naslonjen na ogradu.

Smiješila se i smiješila, a kad je sve izišlo, otišla je kući, i brat joj se više nikad nije popeo u san. Na mnogo će joj načina nedostajati, ali nikada joj ne bi moglo nedostajati njegove samrtne oči na podu vlaka, ni zvuk kašlja koji ubija.

Te je noći kradljivica knjiga ležala u krevetu, a dječak je došao tek neposredno prije nego što je sklopila oči. Bio je dio postave jer Liesel su uvijek posjećivali u toj sobi. Tata bi stajao i nazvao je napola ženom. Max bi u kutu pisao *Beračku riječi*. Rudy je bio gol, pokraj vrata. S vremena na vrijeme, njezina bi majka stajala na željezničkom peronu uz krevet. U daljini, u sobi koja se protezala poput mosta prema bezimenu gradu, njezin se brat Werner igrao u snijegu groblja.

Niz hodnik, poput metronoma njezinih vizija, Rosa je hrkala, a Liesel je ležala u okruženju, budna, prisjećajući se navoda iz najsvježije knjige.

* * * **POSLJEDNJI LJUDSKI TUĐINAC, * * ***
STRANICA 38

**Gradska je ulica bila prepuna ljudi,
ali tuđinac ne bi bio usamljeniji
ni da je bila prazna.**

Kad je došlo jutro, vizije su nestale i čula je tiho nizanje riječi iz dnevne sobe. Rosa je sjedila s harmonikom, u molitvi.

„Neka se vrate živi“, ponavljala je. „Molim Te, Bože, molim Te. Svi.“ Čak su si i bore oko njezinih očiju pružale ruke.

Harmonika ju je zacijelo boljela, ali ostala je tako.

Rosa nikad ne bi priznala Hansu te trenutke, ali Liesel je vjerovala da su te molitve pomogle tati da preživi nesreću LSE-a u Essenu. Ako i nisu pomogle, sigurno nisu štetile.

NESREĆA

Popodne je bilo iznenađujuće bistro i ljudi su se penjali u kamion. Hans Hubermann upravo je sjeo na dodijeljeno sjedište. Reinhold Zucker stajao je iznad njega.

„Miči se", reče. „*Bitte? Molim?*"

Zucker je bio zgrbljen pod krovom vozila. „Rekoh, miči se, *Arschloch.*" Masna džungla vlasti padala mu je na čelo. „Mijenjam mjesto s tobom."

Hans je bio zburnen. Stražnje je sjedište zacijelo bilo najneudobnije. Tu je propuh bio najgori, i bilo je najhladnije. „Zašto?"

„Je li to važno?" Zucker je gubio strpljenje. „Možda želim prvi sići da odem u sraonicu."

Hans brzo postade svjestan da ostatak jedinice već promatra tu bijednu svađu dvojice navodno odraslih muškaraca. Nije želio izgubiti, ali nije želio ni ispasti sitničav. Osim toga, upravo su se vraćali iz naporne smjene i nije imao snage za nastavak prepirke. Pognutih leđa ode prema praznu sjedištu na sredini kamiona.

„Zašto si popustio tom *Scheissekopfu?*" upita ga susjed.

Hans upali šibicu i ponudi mu dim. „Onaj propuh otraga - smeta mi za uši."

Maslinastozeleni je kamion išao prema logoru, udaljenom petnaestak kilometara. Brunnenweg je pričao

vic o francuskoj konobarici kad puknu prednja lijeva guma, a vozač izgubi kontrolu. Vozilo se više puta prevrnulo, ljudi su psovali tumbajući se po zraku i svjetlu, među smećem i duhanom. Vani se plavo nebo pretvorilo iz stropa u pod, dok su se hvatali za kakvo uporište.

Kad je prestalo, svi su bili nabijeni na desnu stjenku kamiona, lica zabitih u prljavu uniformu do sebe. Pitali su jedni druge za zdravlje sve dok jedan od muškaraca, Eddie Alma, nije počeo vikati:

„Skinite to kopile s mene!” Ponovio je to triput, brzo. Zurio je u oči Reinholda Zuckera koje nisu treptale.

* * * ŠTETA, ESSEN * * *

Šestorica s opeklinašima od cigareta.

Dvije slomljene ruke.

Nekoliko slomljenih prstiju.

Hans Hubermann - slomljena noga.

**Reinhold Zucker - slomljen vrat,
gotovo u ravnini s ušnim resicama.**

Izvlačili su jedni druge dok u kamionu nije ostalo samo truplo.

Vozač, Helmut Brohmann, sjedio je na tlu češkajući se po glavi. „Guma”, objasni. „Samo je prasnula.” Neki su sjedili oko njega i ponavljali da nije on kriv. Drugi su hodali okolo i pušili ispitujući jedni druge jesu li im ozljede dovoljno teške za otpust. Jedna se mala skupina skupila kod stražnjeg dijela kamiona i promatrala tijelo.

Pokraj stabla, na nozi Hansa Hubermann-a i dalje se otvarala tanka crta snažne boli. „To sam trebao biti ja”, reče.

„Molim?” doviknu narednik iz kamiona.

„Sjedio je na mojem mjestu.”

Helmut Brohmann došao je k sebi i ponovno se popeo u vozačku kabinu. Ležeći nauznak, pokuša upaliti motor, ali bez uspjeha. Poslali su po drugi kamion, kao i po kola hitne pomoći. Kola hitne pomoći nisu došla.

„Znate što to znači, ne?” reče Boris Schipper. Znali su.

Kad su nastavili put prema logoru, svi su se trudili ne gledati podrugljiv cerek na rastvorenim ustima Reinholda Zuckera. „Rekao sam vam da smo ga trebali okrenuti licem nadolje”, spomenu netko. Tu i tamo jednostavno bi se zaboravili i naslonili noge na tijelo. Kad su stigli, svi su nastojali izbjegći zadatak izvlačenja leša. Kad je i taj posao obavljen, Hans Hubermann je napravio nekoliko malih koraka prije no što mu se bol prolomi u nozi i sruši ga na pod.

Sat vremena poslije pregledao ga je liječnik i priopćio mu da je nogu nedvojbeno slomljena. Narednik je stajao pokraj njih, s prigušenim osmijehom. „No, Hubermann. Izgleda da si se izvukao, ne?” Tresao je svojom okruglom glavom, pušeći, i naveo popis onoga što će uslijediti. „Otići ćeš u bolnicu. Pitat će me što da radimo s tobom. Reći ću im da si sjajno obavio posao.” Otpuhnu dim. „Mislim da ću im reći i da više nisi za LSE, da bi te trebalo poslati natrag u München, u kakvu kancelariju ili da središ što već tamo treba srediti. Kako ti to zvuči?”

Hans nije mogao susagnuti osmijeh kroz bolnu grimasu: „Zvuči dobro, naredniče.”

Boris Schipper ugasi cigaretu. „Itekako zvuči dobro, dovraga. Sreća tvoja što mi se sviđaš, Hubermann. Sreća tvoja što si dobar čovjek, i darežljiv s cigaretama.”

U susjednoj su sobi pripravljali gips.

GORAK OKUS PITANJA

Sredinom veljače, jedva tjedan dana poslije Lieselina rođendana, ona i Rosa napokon su dobile podrobno pismo od Hansa Hubermannia. Dotrčala je od sandučića s pismom u ruci i pokazala ga mami. Rosa zatraži da ga pročita naglas, i nisu mogle susregnuti uzbuđenje kad je Liesel čitala o slomljenoj nozi. Toliko se zapanjila da je sljedeću rečenicu izgovorila potihom, samo za sebe.

„Što?” navaljivala je Rosa. „*Saumensch?*”

Liesel podiže pogled s pisma i gotovo viknu. Narednik je održao riječ. „Vraća se kući, mama. Tata se vraća kući!”

Zagrlile su se u kuhinji, zdrobivši pismo svojim tijelima. Slomljena noga svakako je bila povod za slavlje.

Kad je Liesel objavila novost susjedima, Barbra Steiner bila je ushićena. Trljala je djevojčičinu nadlakticu i pozvala ostale članove svoje obitelji. Okupljeno u kuhinji, kućanstvo Steinerovih bilo je osokoljeno viješću da se Hans Hubermann vraća kući. Rudy se smiješio i smijao, i Liesel je vidjela da se, ako ništa drugo, trudi. Osjećala je, međutim, i gorak okus pitanja u njegovim ustima.

Zašto on?

Zašto Hans Hubermann, a ne Alex Steiner?

Bilo je u tome nečega.

KUTIJA ZA ALAT, ČOVJEK KOJI KRVARI, JEDAN MEDVED

Otkako mu je otac prethodnoga listopada unovačen, Rudyjev se bijes lijepo taložio. Vijest o povratku Hansa Hubermannu baš mu je trebala da još malo naraste. Nije to rekao Liesel. Nije se žalio kako to nije pravedno. Odlučio je djelovati.

U tipični lopovski sat poslijepodnevnog sumraka nosio je metalnu kutiju duž Ulice Himmel.

*** * * RUDYJEVA KUTIJA ZA ALAT * * ***

**Bila je crvena, mjestimice oguljena,
duljine prevelike kutije za cipele.**

**U njoj je bilo sljedeće:
hrđavi džepni nožić, kom. 1
mala baterija, kom. 1
čekić, kom. 2**

(jedan srednje veličine, jedan mali)

ručnik, kom. 1

odvijač, kom. 3

(različitih veličina)

skijaška kapa, s prorezom samo za oči, kom. 1

čiste čarape, kom. 1

plišani medo, kom. 1

Liesel ga je vidjela s kuhinjskog prozora - njegove energične korake i odlučno lice, upravo kao onog dana kad je pošao tražiti oca. Stezao je dršku što je snažnije mogao, a pokreti su mu bili ukočeni od bijesa.

Kradljivica knjiga ispusti ručnik koji je držala i zamijeni ga jednom jedinom mišlju.

Ide u krađu.

Istrčala je da ga presretne.

„Rudy, kamo ideš?”

Rudy jednostavno nastavi hodati, govoreći kroz hladan zrak ispred sebe. Kod stambene zgrade Tommyja Mullera reče: „Znaš, Liesel, razmišljaš sam. Ti uopće nisi kradljivica”, i nije joj pružio priliku da odgovori. „Ta te žena pušta unutra. čak ti ostavlja i kekse, zaboga. To po meni nije krađa. Krađa je ono što radi vojska. Uzme ti oca, kao i meni.” Šutnuo je kamen, koji se glasno odbio od kapije. Ubrzao je korak. „Svi ti bogati nacisti, gore u Grande Strasse, Gelb Strasse, Heidestrasse.”

Liesel nije mogla misliti ni na što, osim kako održati korak. Već su prošli trgovinu Frau Diller i izbili na Minhensku ulicu. „Rudy....”

„Kakav je to uopće osjećaj?”

„Kakav je što osjećaj?”

„Kad uzmeš knjigu?”

U tom je trenutku odabrala ostati na mjestu. Ako želi odgovor, morat će se vratiti. I vratio se. „No?”

Ali ponovno odgovori Rudy, prije no što je Liesel stigla zinuti. „Dobar, ne? Ukrasti nešto što su ti oteli.”

Liesel se usredotoči na kutiju za alat pokušavajući ga usporiti. „Što imaš unutra?”

Nagnuo se i otvorio kutiju.

Sve je naizgled imalo smisla, osim plišanog mede.

Dok su hodali dalje, Rudy joj je podrobno tumačio čemu služi svaka pojedina alatka. Primjerice,

čekići su namijenjeni razbijanju prozora, a ručnik, kojim bi ih omotao, tome da priguši zvuk.

„A medo?”

Medo je pripadao Anni-Marie Steiner i nije bio veći od nekih Lieselinih knjiga. Krzno mu je bilo otrcano i istrošeno. Oči i uši su mu više puta prišivane, ali svejedno je izgledao simpatično.

„To je moja genijalna zamisao”, odgovori Rudy. „Ako neko dijete uđe dok sam unutra, dat ću mu medu da ga smirim.”

„A što namjeravaš ukrasti?”

Slegnuo je ramenima. „Novac, hranu, nakit. Sve čega se dočepam.” Zvučalo je jednostavno. Tek petnaest minuta poslije, promatrajući iznenadnu tišinu na Ruvdjevu licu, Liesel shvati da on ništa neće ukrasti. Predanost je iščezla, i mada je i dalje video zamišljenu slavu krađe, očigledno više nije u nju vjerovao. *Pokušavao* je vjerovati, a to nikad nije dobar znak. Vlastita mu se kriminalna veličina raspada u pred očima, a kako su im se koraci usporavali dok su promatrali kuće, Liesel osjeti čisto i tužno olakšanje.

Ulica Gelb.

Kuće su uglavnom bile mračne i goleme.

Rudy skinu cipele i uze ih u lijevu ruku. U desnoj je držao kutiju za alat.

Između oblaka video se Mjesec. Možda kilometar i pol svjetlosti.

„Što čekam?” upita on, ali Liesel ne odgovori. Rudy ponovno otvoru usta, ali ne izade ni riječ.

Odloži kutiju na tlo i sjede na nju.

čarape su mu postale hladne i mokre.

„Na sreću, u kutiji imaš drugi par”, natuknu Liesel i jasno vidje kako je, protiv volje, nastojao suspregnuti smijeh.

Rudy se pomaknuo i okrenuo u suprotnom smjeru, tako da je sad bilo mjesta i za Liesel. Kradljivica knjiga i njezin najbolji prijatelj sjedili su leđima okrenuti jedno drugome, nasred ulice, na crvenoj, mjestimice oguljenoj kutiji za alat. Dosta su dugo tako sjedili, gledajući svatko u svojem smjeru. Kad su ustali i krenuli kući, Rudy je promijenio čarape i ostavio one prijašnje na cesti.

Poklon Ulici Gelb, odlučio je.

* * * IZGOVORENA ISTINA RUDYJA STEINERA * * *

„Bolje mi ide ostavljanje stvari nego krađa.“

Nekoliko tjedana poslije, kutija za alat napokon je nečemu poslužila. Rudy je maknuo odvijače i čekiće, pa umjesto njih unutra pohranio dragocjenosti Steinerovih, za sljedeći zračni napad. Jedino što je ostalo u kutiji bio je plišani medo.

Devetog ožujka, kad su se sirene ponovno javile u Molchingu, Rudy je napustio kuću s kutijom za alat.

Dok su se Steineri žurili niz Ulicu Himmel, Michael Holtzapfel žustro je kucao po vratima Rose Hubermann. Kad su ona i Liesel izašle, iznio im je svoj problem. „Moja majka“, reče, a na zavoju su mu se vidjele krvave šljive „Ne želi izaći. Sjedi za kuhinjskim stolom.“

Tjedni su prolazili, no Frau Holtzapfel nije se ni počela oporavljati. Kad bi joj Liesel došla čitati, žena je većinu vremena zurila kroz prozor. Riječi su joj bile tihe, gotovo nepokretne. Sva brutalnost i prijekor nestali su joj s lica. Obično je Michael bio taj koji bi pozdravio Liesel, ili joj dao kavovinu i zahvalio joj. A sad ovo.

Rosa krenu u akciju.

Brzo se odgega kroz dvorišna vrata i stade na otvoreni ulaz. „Holtzapfel!“ Nije se čulo ništa do

sirena i Rose. „Holtzapfel, izlazi odatle, krmačo stara!“ Takt nikada nije bio jača strana Rose Hubermann.

„Ako ne izađeš, svi ćemo poginuti tu na ulici!“ Okrenu se i pogleda bespomoćne likove na stazi. Sirena je upravo prestala zavijati. „Što je sad?“

Michael slegnu ramenima, smeten, zbnjen. Liesel ispusti torbu punu knjiga i okrenu se prema

njemu. Víknula je uglaš sa sljedećom sirenom: „Mogu li ja ući?“ Ali nije čekala odgovor. Pretrča kratku stazu i progura se pokraj mame.

Frau Holtzapfel bila je nepomična, za stolom.

Što da kažem? pomisli Liesel. Kako da je natjeram da se pokrene?

Kad su sirene sljedeći put uzimale zrak, začu kako je Rosa zove. „Ostavi je, Liesel, moramo poći! Ako želi umrijeti, njezina stvar“, no onda se sirene ponovno oglasiše. Protegnule su se i nadvladale glas.

Sad su tu bile samo buka, djevojčica i žena od žice. „Frau Holtzapfel, molim vas!“

Kao i kad je razgovorala s Ilsom Hermann, onog dana kad je dobila kolače, na raspolaganju je imala mnoštvo riječi i rečenica. Razlika je bila u tome što su tu danas bile i bombe. Danas je stvar bila malo hitnija.

* * * MOGUĆNOSTI * * *

- „Frau Holtzapfel, moramo poći.“
- „Frau Holtzapfel, ako ostanemo, poginut ćemo.“
 - „Imate još jednog sina.“
 - „Svi vas čekaju.“
 - „Bombe će vam raznijeti glavu.“
- „Ako ne dođete, neću vam više dolaziti čitati, a to znači da ste ostali bez jedine prijateljice.“

Odlučila se za posljednju rečenicu izvikujući riječi kroz buku sirena. Rukama se zabila u stol.

Žena podiže pogled i donese odluku. Nije se pomakla.

Liesel ode. Povuće se od stola i istrči iz kuće.

* * *

Rosa je pridržavala dvorišna vrata, a zatim potrčaše prema broju četrdeset i pet. Michael Holtzapfel ostade nasukan u Ulici Himmel, nijem.

„Hajde!“ preklinjala ga je Rosa, no vojnik povratnik okljevao je. Baš se spremao vratiti u kuću kad ga nešto nagna da se okreće. Jedino mu se osakaćena ruka

držala za dvorišna vrata, i on je, pun srama, oslobođi i krenu za njima.

Svi su se nekoliko puta okretali, ali Frau Holtzapfel i dalje nije bilo.

Ulica je izgledala jako široko, a kad su sirene napokon isparile, posljednje troje ljudi iz Ulice Himmel ušlo je u podrum Fiedlerovih.

„Gdje ste tako dugo?” upita Rudy. Držao je kutiju s alatom.

Liesel spusti torbu punu knjiga na tlo i sjede na nju. „Pokušavali smo izvući Frau Holtzapfel.”

Rudy pogleda naokolo. „Gdje je?”

„Doma. U kuhinji.”

U udaljenu kutu skloništa, zgrbljen, drhturio je Michael. „Trebao sam ostati”, reče, „trebao sam ostati, trebao sam ostati...” Glas mu je bio gotovo nečujan, ali oči su mu bile glasnije no ikad. Bijesno su tukle u dupljama dok je stezao svoju povrijeđenu ruku i dok krv nije potpuno natopila zavoje.

Rosa ga je zaustavila.

„Molim te, Michael, nisi ti kriv.”

No mladić, kojem je na desnoj ruci ostalo tek nekoliko prstiju bio je neutješan. čučnuo je u Rosinim očima.

„Objasnite mi”, reče, „jer ne shvaćam.”

Pao je prema natrag i sjeo uza zid. „Objasnite mi, Rosa, kako može tamo sjediti, spremna da umre, dok ja još želim živjeti?” Krv se zgrušavala. „Zašto želim živjeti? Ne bih to smio željeti, ali želim.”

Mladić je dosta dugo nekontrolirano plakao, s Rosinom rukom na ramenu. Ostali su ih gledali. Nije mogao prestati čak ni kad su se podrumska vrata otvorila i zatvorila, a Frau Holtzapfel ušla u sklonište.

Njezin sin podiže pogled. Rosa se odmaknu.

Kad su se zagrlili, Michael se ispriča: „Mama, žao mi je, trebao sam ostati s tobom.”

Frau Holtzapfel nije ga čula. Samo je sjela uz sina i podigla njegovu povijenu ruku. „Opet krvariš“, reče, i onda su, kao i svi ostali, sjedili i čekali.

Liesel posegnu u torbu i prekopa po knjigama.

* * * **BOMBARDIRANJE MÜNCHENA, * * ***

9. i 10. OŽUJKA

Noć je bila duga uz bombe i čitanje.

**Usta su joj bila suha,
ali kradljivica knjiga svladala je
pedeset i četiri stranice.**

Većina je djece spavala, pa nisu čuli sirene za prestanak zračne opasnosti. Roditelji su ih probudili, ili su ih nosili uza stube, u svijet tame.

U daljini su gorjele vatre, a ja sam skupila malo više od dvjesto ubijenih duša.

Išla sam prema Molchingu po još jednu.

Ulica Himmel bila je prazna.

Sirene za prestanak uzbune odgađane su nekoliko sati, za slučaj nove opasnosti, i da bi se dim razišao u atmosferi.

Malu vatru i tračak dima nešto niže, nedaleko od rijeke Amper, primjetila je Bettina Steiner. Dizao se u nebo, a djevojčica je podigla prst. „Gle.“

Djevojčica je to možda prva spazila, ali Rudy je reagirao. Unatoč žurbi, nije popustio stisak na kutiji za alat dok je trčao prema dnu Ulice Himmel pa duž nekoliko sporednih cesta, sve do drveća. Sljedeća je bila Liesel (svoje je knjige ostavila Rosi, unatoč njezinim ustrajnim prosvjedima), a potom grupica ljudi iz nekoliko skloništa po putu.

„Rudy, čekaj!“

Rudy nije čekao.

Liesel bi samo tu i tamo ugledala kutiju za alat među stablima dok se probijao prema svjetlu na umoru i avionu u izmaglici. Dimio se na čistini uz rijeku. Pilot je tu pokušao sletjeti.

Nakon dvadesetak metara, Rudy stade.

Baš kad sam stigla, primijetila sam ga kako stoji ondje i pokušava doći do daha.

Ruke stabala raspršile su se po mraku.

Grančice i bodlje bile su porazbacane oko aviona kao potpala za vatru. S lijeve su se strane tri duboke opeklne usjekle u tlo. Neobuzdani otkucaji metala koji se hladio ubrzavali su minute i sekunde dok su stajali ondje, kako im se činilo, satima. Iza njih se okupljala sve veća gomila, a njihove su se rečenice i dah lijepili za Lieselina leđa.

„No", reče Rudy, „da bacimo pogled?"

Kroz preostala stabla probio se do mjesta gdje je tijelo aviona bilo pribijeno za zemlju. Nos mu je bio u vodi koja je tekla, a krila iskrivljeno odbačena straga.

Rudy je polako kružio, od repa prema desnoj strani.

„Ima stakla", reče. „Krhotine vjetrobrana su posvuda."

Tada ugleda tijelo.

Rudy Steiner nikada nije vidio tako blijedo lice.

„Ne prilazi, Liesel", ali Liesel je prišla.

Vidjela je jedva svjesno lice neprijateljskog pilota dok su visoka stabla promatrala, a rijeka tekla. Avion zakašlja još nekoliko puta, a glava u njemu nagnu se slijeva nadesno. Rekao je nešto što očigledno nisu razumjeli.

„Isuse, Marijo i Josipe", prošapta Rudy. „Živ je."

Kutija za alat tresnu o trup aviona i donese sa sobom zvuk drugih ljudskih glasova i koraka.

Sjaj vatre nestao je; jutro je bilo mirno i crno. Samo mu je dim bio na putu, no i on će se ubrzo izgubiti.

Zid stabala nije propuštao boju plamtećeg Miinchena. Dječakove su se oči već privikle ne samo na mrak nego i na lice pilota. Oči su mu bile poput mrlja od kave, a duboke su mu posjekline išarale obraze i bradu. Zgužvana mu je uniforma neuredno prekrivala prsa.

Unatoč Rudyjevu upozorenju, Liesel se još više približila, i jamčim vam da smo se upravo u tom trenutku prepoznale.

Poznajem te, pomislih.

Vlak i dječak koji kašlje. Snijeg i očajna djevojčica.

Porasla si, pomislih, ali prepoznajem te.

Nije ustuknula niti mi se pokušala oduprijeti, ali znam da joj je nešto govorilo da sam ondje. Je li osjetila miris mojeg daha? Je li čula proklete, kružne otkucaje mojeg srca, koje se okreće poput zločina u mojim smrtonosnim prsima? Ne znam, ali prepoznala me, pogledala me u oči i nije svrnula pogled.

Dok je nebo polako ugljenilo, rasvjetljavajući se, obje smo krenule dalje. Obje smo gledale kako dječak poseže u kutiju s alatom i prekapa među okvirima za slike, da bi izvukao malu, punjenu, žutu igračku.

Oprezno se popeo do umirućeg čovjeka.

Oprezno je smjestio nasmiješenog medu na pilotovo rame. Vrh plišanog uha doticao mu je grlo.

Umirući čovjek udahnu njegov miris. Progovori. Na engleskom reče: „Hvala.“ Pravocrtne su mu se rane otvorile dok je govorio, i kapljica krvi otkotura mu se koso niz vrat.

„Što?“ upitao Rudy. „Was hast dugesagt? Što si rekao?“

Nažalost, ja sam pretekla odgovor. Bilo je vrijeme, i posegnula sam u pilotsku kabinu. Polako sam izvukla dušu pilota iz njegove zgužvane uniforme i spasila ga iz

slupana aviona. Gomila se igrala tišinom dok sam se provlačila kroz nju. Progurala sam se i oslobođila.

Nebo se iznad mene pomračilo - samo posljednji trenutak tame - i kunem se da sam vidjela crni potpis u obliku kukastoga križa. Neuredno se klatio u visini.

„Heil Hitler“, rekoh, ali već sam bila duboko među drvećem. Iza mene, plišani se medo odmarao na ramenu trupla. Svićeća boje limuna stajala je ispod grana. Pilotova mi je duša bila u naručju.

Slobodno se može reći da, za svih godina Hitlerove vladavine, nitko nije tako odano služio Führeru kao ja. Ljudi nemaju srce poput mojeg. Ljudsko je srce pravac, moje je kružnica, a imam i beskrajnu sposobnost da budem u pravo vrijeme na pravome mjestu. Shodno tome, uvijek zatičem ljude u najboljem i najgorem izdanju. Vidim njihovu ružnoću i njihovu ljepotu, i pitam se kako ista stvar može biti i jedno i drugo. Pa ipak, na jednome im zavidim. Ljudi su, ako ništa drugo, dovoljno razumni da umru.

POVRATAK KUĆI

Bilo je to doba ljudi koji krvare, srušenih aviona i plišanih medvjedića, no prvo tromjesečje 1943. završit će pozitivno za kradljivicu knjiga.

Početkom travnja Hansu Hubermannu odrezan je gips do koljena i ukrcao se na vlak za München. Dobit će tjedan dana odmora i oporavka kod kuće prije no što se priključi redovima vojnih uredskih moljaca u gradu. Pomagat će oko papirologije pri raščišćavanju minhenskih tvornica, kuća, crkava I bolnica. Vrijeme će pokazati hoće li ga dopasti i poslovi popravka. To je ovisilo o njegovoj nozi I stanju grada.

Bio je mrak kad je stigao kući. Došao je dan kasnije od predviđenog jer je vlak kasnio zbog bojazni od zračnog napada. Stao je pred vrata broja 33 u Ulici Himmel i stegnuo dlan u šaku.

Četiri godine prije, Liesel Meminger su nagovorili da prođe kroz isti taj ulaz kad je prvi put došla. Max Vandenburg nekoć je stajao tu, dok mu se ključ usijecao u dlan. Sad je bio red na Hansu Hubermannu. Pokuca četiri puta, i kradljivica knjiga otvori mu vrata.

„Tata, tata.“

Izgovorila je to valjda sto puta dok ga je grlila u kuhinji i odbijala ga pustiti.

* * *

Poslije, nakon jela, sjedili su za kuhinjskim stolom dugo u noć, a Hans je sve ispričao svojoj ženi i Liesel Meminger. Rekao im je za LSE, ulice ispunjene dimom i jadne, izgubljene, tumarajuće duše. I za Reinholda Zuckera. Jadnog, glupog Reinholda Zuckera. Trajalo je satima.

U jedan sat ujutro, Liesel je otišla u krevet, a tata je došao sjesti uz nju, kao nekad. Nekoliko se puta probudila da provjeri je li još ondje, i nije je iznevjerio.

Noć je bila mirna.

Krevet joj je bio topao i mek od zadovoljstva.

Da, bilo je sjajno biti Liesel Meminger te noći, a spokoj, toplina i mekoća potrajat će još otprilike tri mjeseca.

No njezina priča traje šest.

DESETI DIO

KRADLJIVICA KNJIGA

u kojem se pojavljuju:
kraj svijeta - 98. dan - tvorac rata - put riječi
katatonična djevojčica -ispovijedi - crna knjižica
ilse hermann pokoji prsni koš aviona - i goruće
pahulje snijega

KRAJ SVIJETA **(Prvi dio)**

Ponovo vam nudim da krišom pogledate kraj.
Možda je to da bih ublažila kasniji udarac, ili da bih
sebe bolje pripremila za pripovedanje. Kišilo je po Ulici
Himmel kad je za Liesel Meminger nastupio kraj svijeta.

Nebo je curilo.

Poput slavine koju dijete svom snagom pokušava
zatvoriti, ali ne uspijeva baš sasvim. Ispočetka su kapi
bile hladne. Osjećala sam ih na rukama dok sam hodala
sredinom ulice od trgovine Frau Diller.

Čula sam ih iznad sebe.

Pogledala sam gore, kroz oblačno nebo, i vidjela
limene avione. Gledala sam kako im se utrobe otvaraju i
nehajno ispuštaju bombe. Nisu pogađale mete, naravno.
Često nisu pogađale mete.

* * * **MALA, TUŽNA NADA** * * *

Nitko nije želio bombardirati Ulicu Himmel.

Nitko ne bi bombardirao mjesto

nazvano po nebu, zar ne? Zar ne?

Bombe su se obrušile, i uskoro će se oblaci zapeći, a hladne kapi kiše pretvoriti u pepeo. Vruće pahulje snijega pljuštat će po tlu.

Ukratko, Ulicu Himmel sravnili su sa zemljom.

Kuće su odbačene s jedne strane ulice na drugu. Uokvirena slika vrlo ozbiljnog Führera razbijena je i razlupana na smrskanu podu. A ipak se smiješio, na svoj ozbiljan način. Znao je nešto što mi nismo znali. No ja sam znala nešto što *on* nije znao. Sve to vrijeme ljudi su spavalici.

Rudy Steiner je spavao. Mama i tata su spavalici. Frau Holtzapfel, Frau Diller. Tommy Müller. Svi su spavalici. Svi su umirali.

Samo je jedna osoba preživjela.

Preživjela je jer je sjedila u podrumu čitajući priču o vlastitu životu, ispravljajući pogreške. Prije je prostorija proglašena odveć niskom za sklonište, ali te je noći, 7. listopada, dostačala. Bombe propasti spuštale su se u galopu, a satima poslije, kad se čudna, neuredna tišina naselila u Molching, lokalna je jedinica LSE-a nešto začula. Odjek. Negdje dolje, djevojčica je udarala olovkom o kantu s bojom.

Svi stadoše, načuljenih ušiju i pognutih tijela, a kad su je ponovno začuli, počeše kopati.

*** * * STVARI KOJE SU PRELAZILE**

IZ RUKE U RUKU * * *

Cementni blokovi i crepovi.

**Komad zida s naslikanim suncem
koje se cijedi.**

**Harmonika tužna izgleda
koja je virila iz svoje dotrajale kutije.**

Sve su to izbacili iz jame.

Kad su uklonili još jedan komad zida, jedan od njih ugleda kosu kradljivice knjiga.

Čovjek je imao tako lijep osmijeh. Porađao je novorođenče. „Ne mogu vjerovati, živa je!”

Među ljudima, koji su se dovikivali i komešali, izbila je velika radost, ali ja nisam u potpunosti dijelila njihovo oduševljenje.

Maločas sam u jednoj ruci držala njezina tatu, a u drugoj mamu. Obje su duše bile tako mekane.

Malo dalje, njihova su tijela položili na tlo, zajedno s ostalima. Tatine su divne srebrne oči već počele hrđati, a mamine kartonske usne zauvijek su ostale poluotvorene, vjerojatno u obliku nedovršena hrkanja. Bogohuliti kao Njemci - Isuse, Marija i Josife.

Ruke spasilaca izvukle su Liesel, pa otresle prašinu i krhotine s njezine odjeće. „Djevojčice”, rekoše, „sirene su zakasnile. Sto si radila u podrumu? Kako si znala?”

Nisu primijetili da djevojčica u rukama i dalje drži knjigu. Vrisnula je odgovor. Zapanjujući krik živih.

„Tata!”

Drugi put. Lice joj se naboralo dok je dosizala viši, paničniji ton. „Tata, tata !”

Dodavali su je gore, jedan drugome, dok je vikala, jecala i plakala. Ako je i bila ozlijedena, nije to još znala jer se oslobođila stiska i tražila, i zvala, i još malo jecala.

I dalje je stezala knjigu. Očajnički se držala riječi koje su joj spasile život.

98. DAN

Prvih devedeset i sedam dana nakon povratku Hansa Hubermannu, u travnju 1943., sve je bilo u redu. Često je bio zamišljen kad bi se sjetio svojeg sina koji se borio kod Staljingrada, ali nadao se da nešto njegove sreće teče i sinovim venama.

Treće noći koju je proveo kod kuće svirao je harmoniku u kuhinji. Obećanje je obećanje. Bilo je glazbe, juhe i šala, i smijeha četrnaestogodišnje djevojčice.

„*Saumensch*”, upozori je mama, „ne smij se tako glasno. Njegove šale nisu *tako* smiješne. Osim toga, proste su...“

Nakon tjedan dana Hans se vratio u službu odlazeći svakog dana u grad, u jednu od vojnih kancelarija. Rekao je da ondje ima cigareta i hrane, a katkad bi donio kući malo keksa ili pekmeza. Bilo je kao u dobra stara vremena. Manja zračna uzbuna u svibnju. Heil Hitler tu i tamo, i sve je bilo u redu.

Do devedeset i osmoga dana.

*** * * MALA IZJAVA STARE ŽENE * * ***

U Minhenkoj je ulici rekla:

„Isuse, Marijo i Josipe,

da ih barem ne provode ovuda.

Te vražje Židove; oni donose nesreću.

Loš su znak. Kad god ih vidim,

znam da smo gotovi.“

Bila je to ista ona stara gospođa koja je najavila Židove kad ih je Liesel prvi put vidjela. Odozdo, s tla, lice joj je bilo nalik suhoj šljivi, samo bijelo poput

papira. Oči su joj bile venski tamnoplave. A njezina je prognoza bila točna.

Sredinom ljeta, Molchingu se ukazalo što mu se sprema. Ušli su u vidokrug kao i uvijek. Prvo klimava glava vojnika i puška koja bode zrak nad njim. Zatim otrcani lanac kloparajućih Židova.

Jedina je razlika bila što su ovaj put došli iz suprotnog smjera. Vodili su ih u susjedni grad Nebling, da Peru ulice, čiste i rade poslove koje je vojska odbila raditi. Kasno navečer, vratili su ih u logor, umorne i spore, potučene.

Liesel je ponovno potražila Maxa Vandenburga misleći kako je lako mogao završiti u logoru Dachau, a da nije u povorci sproveden kroz Molching. Nije ga bilo. Ne ovaj put.

No dajte im samo malo vremena jer će jednoga toplog popodneva u kolovozu Max itekako biti sproveden kroz grad, zajedno s ostalima. Za razliku od drugih, međutim, neće gledati u cestu. Neće nasumce gledati u Führerovu glavnu njemačku tribinu.

* * * **ČINJENICA O MAXU VANDERBURGU** * * *

**Po Minhenskoj će ulici tražiti lice djevojčice koja
krade knjige.**

Ovaj put, u srpnju, na, kako je poslije izračunala, devedeset i osmi dan od tatina povratka, Liesel je stajala i promatrala pokretnu hrpu tužnih Židova - tražeći Maxa. Ako ništa drugo to je bilo manje bolno nego da samo gleda.

Grozne li pomisli, napisat će u svojem podrumu u Ulici Himmel, ali znala je daje istinita. Bol koju je osjećala gledajući ih. A *njihova* bol? Bol cipela koje posrću, mučenja, zatvaranja vrata logora?

Prošli su dvaput u deset dana, a ubrzo zatim pokazalo se da je anonimna žena s licem nalik suhoj šljivi iz Minhenske ulice bila potpuno u pravu. Patnja je itekako stigla, pa ako su okrivljivali Židove kao upozorenje ili prolog, trebali su okriviti Führera i njegov pohod na Rusiju kao stvarni uzrok - jer kad se Ulica Himmel probudila poslije tog srpnja, pokazalo se da je vojnik koji se vratio mrtav. Visio je s jedne od greda u praonici rublja nedaleko od trgovine Frau Diller. Još jedno ljudsko klatno. Još jedna ura, zaustavljena.

Nemarni je vlasnik ostavio vrata otvorena.

* * * **24. SRPNJA, 6.03 UJUTRO** * * *

**Praonica je bila topla,
grede su bile čvrste,
a Michael Holtzapfel
skočio je sa stolca
kao sa stijene.**

Toliki su ljudi trčali za mnom u to doba, zazivajući moje ime, moleći da ih povedem sa sobom. Bio je tu i mali postotak onih koji su me pozivali nehajno i šaptali stegnutim glasom.

„Uzmi me“, govorili su, i ništa ih nije moglo zaustaviti. Bili su uplašeni, nedvojbeno, ali nisu se bojali mene. Bojali su se da ne zafrknu stvar pa da se moraju ponovno suočiti sami sa sobom, sa svijetom, i s takvima kao što ste vi.

Ništa nisam mogla učiniti.

Imali su previše različitih metoda, bili su vrlo snalažljivi - a kad bi to izveli odveć dobro, ma koji način odabrali, nisam bila u položaju da ih odbijem.

Michael Holtzapfel znao je što radi.

Ubio se jer je želio živjeti.

* * *

Dakako, toga dana uopće nisam vidjela Liesel Meminger. Kao što to obično biva, rekla sam sama sebi kako imam previše posla da bih ostala u Ulici Himmel i slušala krike. Dovoljno je loše kad me ljudi uhvate na djelu, pa sam kao i obično odlučila nestati, na suncu boje doručka.

Nisam čula detonaciju starčeva glasa kad je našao obješeno tijelo, ni zvuk stopala koja trče i usta koja zapanjeno zjape dok stižu drugi ljudi. Nisam čula kako je mršavko s brkovima promrmljao:

„Strašna šteta, prokleta šteta.

Nisam vidjela kako Frau Holtzapfel leži na Ulici Himmel, raširenih ruku, vrištećeg lica izobličena potpunim očajem. Ne, ništa od toga nisam znala sve dok se za nekoliko mjeseci nisam vratila I pročitala nešto s naslovom *Kradljivica knjiga*. Objašnjavalo mi je da, na kraju, Michaela Holtzapfela nije dotukla ni ranjena ruka ni neka druga rana, nego krivnja zbog toga što je ostao živ.

Neposredno prije njegove smrti, djevojčica je shvatila da uopće nije spavao, da mu je svaka noć bila poput otrova. često ga zamišljam kako leži budan, znojeći se u snježnim plahtama, ili kako mu se priviđaju odsječene noge njegova brata. Liesel je napisala da je katkad bila u napasti kazati mu za svojeg brata, kao što je rekla Maxu, ali činilo se da između dalekog kašlja i dvije raznesene noge postoji velika razlika. Kako utješiti nekoga tko je video takve stvari? Možete li mu reći da se Führer ponosi njime, da ga Führer voli zbog onoga što je učinio kod Staljingrada? Zar biste se uopće usudili? Jedino što možete učiniti jest prepustiti riječ njemu. Dvojba je, naravno, u tome što takve osobe svoje najvažnije riječi čuvaju za poslije, kad ljudi oko njih dopadne nesreća da ih nađu. Bilješka, rečenica, čak i pitanje, ili pismo, kao u Ulici Himmel u srpnju 1943.

* * * MICHAEL HOLTZAPFEL * * *

POSLJEDNJI POZDRAV

Draga mama,

Hoćeš li mi ikad moći oprostiti? Jednostavno više nisam mogao izdržati. Idem k Robertu. Baš me briga što vražji katolici kažu o tome. U raju zacijelo postoji mjesto za one koji su bili gdje sam ja bio. Zbog ovoga što sam učinio, možda bi mogla pomisliti da te ne volim, ali volim te.

Tvoj Michael

Hansa Hubermannu zamolili su da prenese vijest Frau Holtzapfel. Stajao je na njezinu pragu, i zacijelo mu je sve vidjela na licu. Dva sina u šest mjeseci.

Jutarnje mu je nebo blještalo iza leđa dok se žičana žena progurala pokraj njega. Trčala je jecajući prema mnoštvu na vrhu Ulice Himmel. Izgovorila je Michaelovo ime bar dvadesetak puta, ali Michael je već odgovorio. Prema kradljivici knjiga, Frau Holtzapfel gotovo je sat vremena grlila tijelo. Tada se vratila zasljepljujućem suncu Ulice Himmel i sjela. Više nije mogla hodati.

Ljudi su gledali iz daljine. Bilo je lakše iz daljine.

Hans Hubermann sjeo je s njom.

Stavio je ruku na njezinu kad je pala unatraške, na tvrdo tlo.

Pustio je da njezini krinci ispune ulicu.

Mnogo poslije, Hans je hodao uz nju, bolno brižan, kroz vrata njezina dvorišta i u kuću. I ma koliko se trudila da to vidim drukčije, ne uspijevam...

Kad zamišljam taj prizor očajne žene i visokog čovjeka srebrnih očiju, u kuhinji na broju 31 Ulice Himmel i dalje pada snijeg.

TVORAC RATA

Osjećao se miris svježe oblanjana lijesa. Crna odjeća. Golemi podočnjaci. Liesel je stajala na travi, kao i ostali. Tog je poslijepodneva čitala Frau Holtzapfel. *Nosača snova*, omiljenu knjigu svoje susjede. Sve u svemu, zbilja naporan dan.

*** * * 27. SRPNJA 1943. * * ***

**Michael Holtzapfel je pokopan, a kradljivica knjiga
čitala je ožalošćenima. Saveznici su bombardirali
Hamburg - što se toga tiče,
sreća da imam pomalo čarobne moći. Nitko drugi
ne bi mogao prenijeti gotovo 45.000 ljudi u tako
kratku vremenu. Ni za milijun ljudskih godina.**

Nijemci su tada već počeli istinski plaćati.
Führerova su pristava, mala koljena počela klecati.

Pa ipak, nešto mu moram priznati, tom Führeru.
Imao je željeznu volju.

Nije bilo popuštanja kad je riječ o ratovanju, niti se s istrebljivanjem i kažnjavanjem pošasti imalo posustalo. Premda je većina logora bila razasuta diljem Europe, nekoliko ih je još postojalo i u samoj Njemačkoj.

U tim su logorima ljude i dalje tjerali da rade i hodaju.

Max Vandenburg bio je jedan od tih Židova.

PUT RIJEĆI

Zbilo se to u gradiću, u srcu Hitlerova kraja.

Mlaz dodatne patnje lijepo je izlazio pod pritiskom, a mali je dio upravo stigao.

Židove su provodili kroz minhenska predgrađa, a jedna je tinejdžerka nekako učinila nešto nezamislivo: probila se kako bi hodala uz njih. Kad su je vojnici odvukli i bacili na tlo, ponovno je ustala. Nastavila je.

Jutro je bilo toplo.

Još jedan lijep dan za povorku.

Vojnici i Židovi prošli su kroz nekoliko gradića i sad su bili na ulazu u Molching. Možda je u logoru bilo više posla, ili su neki logoraši umrli. Kako bilo, nova pošiljka svježih, umornih Židova pješačila je prema Dachauu.

Kao i uvijek, Liesel otrča u Minhensku ulicu zajedno s uobičajenim, kao gravitacijom privučenim promatračima.

„Heil Hitler !“

Čula je prvog vojnika daleko niz ulicu i probijala se kroz gomilu prema njemu, ususret povorci. Glas ju je zaprepastio. Pretvorio je beskonačno nebo u strop tik nad svojom glavom, a riječi su se odbile i pale na tlo, među šepave noge Židova.

Njihove oči.

Gledali su ulicu koja se miče, jedan po jedan, a kad je Liesel našla dobro mjesto za promatranje, stala je i proučavala ih. Pregledavala je lice za licem, pokušavajući ih spojiti sa Židovom koji je napisao *Čovjeka koji stoji nad mnom i Berakcu rijeći*.

Kosa poput perja, pomislila je.

Ne, kosa poput tršća. Tako izgleda kad nije oprana. Traži kosu poput tršća, močvarne oči i igličastu bradu.

Bože, koliko ih je samo bilo. Toliko parova očiju koje umiru i stopala koja se vuku.

Liesel ih je pregledavala, no Maxa Vandenburga nije odalo prepoznavanje crta lica. Odao ga je način na koji se lice ponašalo - također je proučavalo gomilu. Koncentrirano i nepomično. Liesel zastade kad ugleda jedino lice koje je gledalo ravno u njemačke promatrače. Proučavalo ih je s takvom odlučnošću da su to ljudi oko kradljivice knjiga, s jedne i druge strane, primijetili i pokazivali na nj.

„Što on ima gledati?“ reče muški glas pokraj nje.

Kradljivica knjiga iskorači na cestu.

Nikad joj kretanje nije predstavljalo takav teret. Nikad srce nije bilo tako odlučno i veliko u njezinim mladenačkim grudima.

Iskoračila je i rekla, vrlo tiho: „Traži mene.“

Glas joj zamuknu, izgubi se negdje u njoj. Morala ga je ponovno pronaći - posegnuti duboko u sebe i ponovno naučiti govoriti, pa uzviknuti njegovo ime.

Max.

„Tu sam, Max!“

Glasnije.

„Max, tu sam!“

Čuo ju je.

* * * MAX VANDENBURG, KOLOVOZ 1943. * * *

Kosa poput tršća,

baš kako je Liesel i mislila, i močvarne oči šetale su od ramena do ramena, preko ostalih Židova.

Stigavši do nje, preklinjale su.

Tanka mu se brada cijedila niz lice,

a usta su mu podrhtavala dok je izgovarao riječ,

**ime, djevojčicu.
Liesel.**

Liesel se potpuno izdvoji iz gomile i ude u plimu Židova, prov-lačeći se između njih, sve dok ga lijevom rukom ne uhvati za nadlakticu. Njegovo lice pade na nju.

Posegnu za njom kad se spotaknula, i Židov, pokvareni Židov, pomogne joj da se uspravi. To je zahtijevalo svu njegovu snagu.

„Tu sam, Max”, ponovi ona, „tu sam.”

„Ne mogu vjerovati...” Riječi su kapale s usana Maxa Vandenburga. „Gle kako si narasla.” U očima mu je bila velika tuga. Natekle su od suza. „Liesel... Uhvatili su me prije nekoliko mjeseci.” Glas mu je bio osakaćen, ali vukao se prema njoj. „Na pola puta do Stuttgarta.”

Iznutra je rijeka Židova bila tmurni kaos ruku i nogu. Pohabanih uniformi. Vojnici je još nisu vidjeli, a Max je upozori. „Moraš me ostaviti, Liesel.” čak je pokuša odgurnuti, ali djevojčica je bila prejaka. Maxove je izgladnjene ruke nisu mogle pomaknuti, i nastavila je hodati, među prljavštinom, glađu i metežom.

Nakon dugog niza koraka, prvi je vojnik primijeti.

„Hej!” viknu. Pokaže na nju svojim bićem. „Hej, mala, što ti tu radiš? Makni se odande.”

Kad uopće nije obratila pozornost na njega, vojnik se posluži rukom da razdvoji masu ljudi.

Odgurnu ih u stranu i probi se. Nadvio se nad Liesel kadli ona, s mukom koračajući dalje, ugleda izraz davljenja na Maxovu licu. I prije ga je vidjela prestrašenog, ali nikad ovako.

Vojnik je odvede.

Ruke su mu surovo vukle njezinu odjeću.

Osjećala je kosti njegovih prstiju, zadebljanje svakog članka. Derali su joj kožu. „Rekoh, makni se odatile!” naredi joj, povuče je i baci na zid njemačkih

promatrača. Bilo je sve toplije. Sunce joj je pržilo lice. Djevojčica se bolno prostrla po tlu, ali sad je ponovno stajala. Oporavila se i čekala.

Ponovno je ušla.

Ovaj se put Liesel probila s leđa.

Naprijed je vidjela karakterističnu kosu poput tršća i ponovno je koračala prema njoj.

Ovaj put nije pružila ruku, zastala je. Negdje u njoj bile su duše riječi. Popele su se van i stale pokraj nje.

„Max”, reče. Okrenuo se i nakratko sklopio oči, a djevojčica je nastavila. „Bio jednom jedan neobičan, malen čovjek” reče. Ruke su joj slobodno visjele, ali prsti su joj bili stisnuti u šake. „No bila je tu i beračka riječi.”

Jedan od Židova na putu za Dachau prestade hodati.

Stajao je potpuno mirno dok su ostali tugaljivo vijugali oko njega ostavivši ga potpuno samog. Oči mu posrnuše, i bilo je tako jednostavno. Djevojčica je Židovu pružila riječi. Popele su se na njega.

Kad je sljedeći put progovorila, pitanja su joj se skotrljala s usana. Tople su se suze borile za mjesto u njezinim očima, a ona ih nije puštala van. Bolje je biti odlučna i ponosna. Neka riječi sve učine.

„Jesi li to zbilja ti? upita mladić”, reče Liesel.
„Jesam li s tvojeg obraza uzeo sjeme?”

Max Vandenburg i dalje je stajao.

Nije pao na koljena.

Ljudi, Židovi i oblaci stali su. Promatrali su.

Stojeći, Max prvo pogleda djevojčicu, a zatim ravno u nebo, široko, plavo i veličanstveno. Teške grede - trupci sunca - nasumično su, predivno, padale po cesti. Oblaci su krivili leđa da pogledaju iza sebe dok su se ponovno počinjali kretati. „Dan je tako divan”, rekao je, a glas mu je bio u komadićima. Krasan dan za umiranje. Krasan dan za ovakvu smrt.

Liesel dođe do njega. Imala je hrabrosti pružiti ruku i dotaknuti njegovo bradom zaraslo lice. „Jesi li to doista ti, Max?”

Tako divan njemački dan, i pozorna publika.

Dopustio je svojim ustima da joj poljube dlan. „Da, Liesel, ja sam”, držao je djevojčićinu ruku na svojem licu i plakao na njezine prste. Plakao je kad su vojnici došli, a grupica bezobraznih Židova stajala i promatrala.

Izbjevali su ga dok je stajao.

„Max”, plakala je djevojčica.

Onda tih, dok su je odvlačili:

Max.

Židovski šakač.

U sebi je sve rekla.

Maxi-taksi. Tako te nazvao onaj prijatelj u Stuttgartu kad si se tukao na ulici, sjećaš se? To si bio ti - dječak tvrdih šaka koji je rekao da će raspaliti smrt posred lica kada dođe po njega. Sjećaš se, Max?

Rekao si mi. Svega se sjećam...

Sjećaš se snjegovića, Max?

Sjećaš se?

U podrumu?

Sjećaš se bijelog oblaka sa sivim srcem?

Führer te i dalje katkad dolazi dolje potražiti. Nedostaješ mu. Svima nam nedostaješ.

Bič. Bič.

Bič je rastao iz vojnikove ruke. Pao je na Maxovo lice. Podsjekao mu je bradu i zasjekao grlo.

Max pade na tlo, a vojnik se sad okrenu prema djevojčici. Usta mu se otvorise. Imao je besprijekorne zube.

Iznenada joj bijesnu pred očima. Sjeti se dana kad je htjela da je Ilsa Hermann, ili barem pouzdana Rosa, ošamare, ali nijedna to nije htjela učiniti. Ovaj put joj očekivanja nisu iznevjerena.

Bič joj zasiječe ključnu kost i dohvati lopaticu.

„Liesel!”

Znala je tko je to.

Dok je vojnik zamahivao rukom, spazila je uznemirenog Rudyja Steinera u procjepima gomile.

Dozivao ju je. Vidjela je njegovo izmučeno lice i žutu kosu. „Liesel, makni se odatle!”

Kradljivica knjiga nije se maknula.

Zatvorila je oči i dočekala sljedeći plamteći mlaz, pa još jedan, sve dok joj tijelo nije palo na toplo tlo. Grijalo joj je obraz.

Još riječi, ovaj put vojnikovih.

„*Steh' auf.*”

Štedljiva rečenica nije bila upućena djevojčici, nego Židovu. Slijedila je razrada. „Diži se, šupčino prljava, kurvišu židovski, diži se, diži se...”

Max se pridignu. Samo još jedan sklek, Max. Samo još jedan sklek na hladnome podrumskom podu, Max.

Stopala su mu se pomakla.

Vukla su se, i išao je dalje.

Noge su mu posrtale, a dlanovima je brisao rane od biča. Kad je ponovno pokušao pogledom naći Liesel, vojničke su ga ruke zgrabile za okrvavljenia ramena i gurnule.

Dječak je stigao. Mršave su mu noge čučnule, i viknuo je ulijevo. „Tommy, dođi ovamo i pomozi mi. Moramo je podići. Tommy, *brže!*” Podigao je kradljivicu knjiga uhvativši je ispod pazuha.

„Liesel, hajde, moraš se maknuti s ceste.”

Kad je uspjela stati, promotrlila je šokirane Nijemce sleđenih lica, svježe izvađene iz paketa. Dopustila si je da se sruši pod njihove noge, ali samo na trenutak. Na mjestu gdje joj je lice zagreblo tlo bljesnula je iskra. Puls ga je preokrenuo, przeći ga s obje strane.

Daleko dolje niz ulicu, vidjela je kako hodaju zamagljene noge i pete posljednjeg Židova.

Lice joj je gorjelo, a u rukama i nogama osjećala je upornu bol - tupost koja je istodobno bila bolna i iscrpljujuća.

Ustade.

Nesigurno, počne hodati, a zatim trčati niz Minhensku ulicu, tragom posljednjih koraka Maxa Vandenburga.

„Liesel, što to radiš?!"

Izmakla je stisku Rudyjevih riječi i nije se obazirala na promatrače oko sebe. Većina ih je bila nijema. Kipovi s kucajućim srcima. Možda gledatelji pri kraju maratona. Liesel ponovno viknu, ali nije je čuo. Kosa joj je bila u očima. „Molim te, Max!"

Nakon tridesetak metara, baš kad se vojnik okrenuo, djevojčicu su oborili. Ruke je dograbiše odostrag i dječak iz susjedne kuće sruši je na tlo, na koljena. Primaо je njezine udarce kao da su darovi. Njezine je koščate ruke i laktove prihvaćao tek s ponekim kratkim jaukom. Prikupljaо je glasne, nespretnе mrlje sline i suza po svojem licu kao dragocjenosti. No najvažnije je bilo da ju je uspio svladati.

U Minhenskoj ulici, jedan dječak i jedna djevojčica isprepleli su se.

Izvijeni i neutješni na cesti.

Zajedno su promatrali kako ljudska bića nestaju. Gledali su kako se rastapaju, poput pokretnih tableteta, na vlažnom zraku.

ISPOVIJEDI

Kad su Židovi otišli, Rudy i Liesel raspetljali su se, a kradljivica knjiga nije progovarala. Nije bilo odgovora na Rudyjeva pitanja.

Liesel nije otišla ni kući. Tužno je otpješaćila do željezničke postaje i satima čekala tatu. Isprva je Rudy stajao uz nju, ali kako se Hans nije trebao vratiti još čitavih pola dana, otišao je po Rosu. Na povratku joj je rekao što se dogodilo pa Rosa nije ništa pitala kad je došla. Već je bila posložila slagalicu, i samo je stajala uz nju uvjerivši je na kraju da sjedne. Zajedno su čekale.

Kad je tata doznao, ispustio je torbe pa udario zrak na Bahnhofu.

Nitko od njih te večeri nije jeo. Tatini su prsti skrnavili harmoniku, koljući pjesmu za pjesmom, ma koliko se trudio. Ništa više nije funkcionalo.

Tri je dana kradljivica knjiga ostala u krevetu.

Svakog jutra i poslijepodneva, Rudy bi pokucao na vrata i pitao je li još bolesna. Djevojčica nije bila bolesna.

Četvrtog je dana Liesel došla na vrata svojeg susjeda i pitala bi li s njom otišao natrag do drveća gdje su prethodne godine dijelili kruh. „Trebala sam ti prije reći“, kazala je.

Prema obećanju, otišli su dobar komad puta prema Dachauu. Stajali su među stablima. Dugi oblici svjetla i sjene. Češeri su bili razbacani poput kolača.

Hvala ti, Rudy.

Na svemu. Što si mi pomogao da se dignem s ceste, što si me zaustavio...

Ništa od toga nije izgovorila.

Rukom se naslonila na oguljenu granu pokraj sebe.
„Rudy, ako ti nešto kažem, obećavaš li da nikome nećeš
reći ni riječ?“

„Naravno.“ Osjetio je ozbiljnost na njezinu licu i težinu u njezinu glasu. Naslonio se na drvo pokraj njezina. „Što?“

„Obećaj.“

„Već jesam.“

„Ponovno. Ne smiješ reći ni majci, ni bratu, ni Tommyju Mülleru. Nikome.“

„Obećavam.“

Naslonjen.

Pogleda uperena u tlo.

Nekoliko je puta pokušala pronaći pravo mjesto odakle bi počela čitajući rečenice pod svojim nogama, spajajući riječi s češerima i komadima slomljenih grana.

„Sjećaš li se kad sam se ono ozlijedila igrajući nogomet“, reče, „vani, na ulici?“

Trebalo joj je otprilike tri četvrt sata da objasni dva rata, harmoniku, židovskog šakača i podrum.

Nije zaboravila ni ono što se dogodilo samo nekoliko dana prije, u Minhenskoj ulici.

„Zato si pošla pogledati ih izbliza“, reče Rudy, „onog dana s kruhom. Da vidiš je li tamo.“

„Da.“

„Kriste raspeti.“

„Da.“

* * *

Stabla su bila visoka i trokutasta. Bila su tiha.

Liesel izvadi *Beračku riječi* iz torbe i pokaza Rudyju jednu stranicu. Na njoj je bio dječak s tri medalje oko grla.

„Kosa boje limuna“, pročita Rudy. Prsti mu dotaknuše riječi. „Pričala si mu o meni?“

Isprva Liesel nije mogla govoriti. Možda zbog iznenadne rogobatnosti ljubavi koju je osjetila prema

njemu. Ili ga je oduvijek voljela? Vjerojatno. Iako nije bila u stanju govoriti, željela je da je poljubi. Željela je da povuče njezinu ruku i privuče je k sebi. Nije važno gdje. U usta, u vrat, u obraz. Koža joj je bila prazna, u iščekivanju.

Mnogo godina prije, kad su se utrkivali na blatnom igralištu, Rudy je bio tek gomila na brzinu spojenih kostiju s iskrzanim, kamenim osmijehom. Toga popodneva, među stablima, bio je davatelj kruha i medvjedića. Bio je trostruki atletski prvak Hitlerove mlađeži. Bio je njezin najbolji prijatelj.

I bio je samo mjesec dana udaljen od smrti.

„Naravno da sam mu pričala o tebi“, reče Liesel.

Opraštala se, a da to uopće nije znala.

MALA CRNA KNJIGA ILSE HERMANN

Sredinom kolovoza mislila je da ide u Grande Strasse 8 po isti stari lijek.

Da se razvedri.

Tako je mislila.

Dan je bio znojan i vruć, ali za večer su predviđali pljusak. Pri kraju knjige *Posljednji ljudski tudinac* bio je citat. Liesel ga se sjetila prolazeći pokraj trgovine Frau Diller.

*** * * POSLJEDNJI LJUDSKI TUĐINAC, * * ***

STRANICA 2 1 1

Sunce pokreće Zemlju.

Vrti nas ukrug, miješa nas kao kašu.

U tom trenutku Liesel se sjetila tih riječi samo zato što je dan bio tako topao.

U Minhenkoj se ulici sjetila događaja prethodnoga tjedna. Vidjela je kako Židovi dolaze niz ulicu, u mlazu, njihove brojeve i patnju. Shvatila je da u njezinu citatu nedostaje jedna riječ.

Svijet je *ogavna* kaša, pomisli.

Tako ogavna da to ne mogu podnijeti.

* * *

Liesel je prešla most preko rijeke Amper. Voda je bila veličanstvena, smaragdna i bogata. Vidjela je kamenje na dnu i čula poznati pjev voda. Svijet nije zasluživao takvu rijeku.

Popela se uzbrdo do Grande Strasse. Kuće su bile dražesne i odbojne. Uživala je u blagoj боли u nogama i plućima. Hodaj žustrije, pomisli, i poče se uzdizati, poput čudovišta iz pijeska. Osjetila je miris trave iz te četvrti. Bio je svjež i slatkast, zelen, sa žutim vršci-ma. Prešla je preko dvorišta, nijednom se ne osvrćući, ni na tren paranoično ne zastavši.

Prozor.

Ruke na okviru, noge u škaricama.

Doskok stopala.

Knjige i stranice, mjesto sreće.

Izvukla je knjigu s police i sjela s njom na pod.

Je li ona kod kuće? pitala se, ali nije je bilo briga reže li Ilsa Hermann krumpire u kuhinji, ili stoji na pošti. Ili stoji, zapanjena i visoka, iznad nje proučavajući što djevojčica čita.

Djevojčicu jednostavno više nije bilo briga.

Dugo je sjedila i gledala.

Vidjela je kako joj je brat umro, s jednim okom otvorenim, a drugim još u snu. Oprostila se od svoje majke i zamišljala je kako usamljeno čeka vlak prema

kući, u zaborav. Žičana je žena legla, a njezin je krik putovao niz ulicu dok nije pao postrance, poput zakotrljana novčića koji je iscrpio zamah. Jedan se mladić objesio o konop od staljingradskog snijega. Gledala je pilota bombardera kako umire u čeličnom kovčegu. Vidjela je Židova, koji joj je dvaput dao najljepše stranice njezina života, kako stupa prema koncentracijskom logoru. Te su slike bile svijet koji se vrtio u njoj dok je sjedila među dražesnim knjigama manikiranih naslova. Svijet koji je ključao u njoj dok je gledala stranice, trbuha punih odlomaka i riječi.

Gadure, pomisli.

Predivne gadure.

Ne usrećujte me. Molim vas, ne ispunjavajte me, ne dajte da pomislim da iz ovoga može proizaći nešto dobra. Pogledajte moje modrice. Moju brazgotinu. Vidite li tu brazgotinu u meni? Vidite li kako vam raste pred očima, izjedajući me? Ničemu se više ne želim nadati. Ne želim se moliti da je Max živ i zdrav. Ni Alex Steiner.

Jer ih svijet ne zaslužuje.

Istrgala je stranicu iz knjige i poderala je.

Zatim poglavljje.

Uskoro su među njezinim nogama i oko nje ležali samo razbacani komadići riječi. Riječi. Zašto uopće moraju postojati? Bez njih svega ovoga ne bi bilo. Bez riječi, Führer ne bi bio ništa. Ne bi bilo teturavih logoraša, ne bismo trebali utjehu, ni svjetovne trikove da se osjećamo bolje.

Kakva korist od riječi?

Izreče to naglas, narančasto osvijetljenoj sobi.
„Kakva korist od riječi?”

Kradljivica knjiga ustade i oprezno ode do vrata knjižnice. Pružila su slabašan i neuvjerljiv otpor.

Prozračni je hodnik ogrezao u drvenoj praznini.
„Frau Hermann?”

Pitanje joj se vrati, pa ponovno jurnu prema ulaznim vratima. Doprlo je samo do pola puta te se nemoćno spustilo na par debelih podnica.

„Frau Hermann?“

Dozive je dočekala jedino tišina, no bila je u iskušenju pretražiti kuhinju, za Rudyja. Suzdržala se.

Ne bi bilo u redu krasti ženi koja joj je ostavila rječnik na prozoru. Osim toga, upravo je uništila jednu od njezinih knjiga, stranicu po stranicu, poglavlje po poglavlje. Već je učinila dovoljno štete.

Liesel se vrati u knjižnicu i otvori ladicu radnog stola. Sjede.

* * * **POSLJEDNJE PISMO** * * *

Draga gđo Hermann,

Kao što vidite, ponovno sam bila u vašoj knjižnici, i uništila sam Vam jednu knjigu. Bila sam tako ljuta i prestrašena da sam htjela ubiti riječi. Krala sam od Vas, a sad sam još i uništila Vaše vlasništvo. Žao mi je. Da bih se kaznila, mislim da će prestati dolaziti ovamo. No je li to uopće kazna? Volim i mrzim ovo mjesto jer je puno riječi.

Prijateljski ste se ponijeli prema meni iako sam Vas povrijedila, iako sam bila nesnosna (tu sam riječ našla u Vašem rječniku), i mislim da će Vas sada ostaviti na miru. Žao mi je zbog svega.

Hvala Vam još jednom.

Liesel Meminger

Ostavila je pismo na stolu i posljednji se put oprostila od sobe obišavši je tri puta i prelazeći rukama po naslovima. Ma koliko ih mrzila, nije mogla odoljeti. Komadići poderana papira bili su razbacani oko knjige pod naslovom *Pravila Tommyja Hoffmana*. Na lahoru s prozora nekoliko se razderanih djelića podizalo i spušтало.

Svjetlo je i dalje bilo narančasto, ali ne tako bogato kao prije. Osjetila je kako joj se dlanovi posljednji put stežu oko drvenog prozorskog okvira, posljednji joj se put želudac sjurio u dubinu, u nogama je posljednji put osjetila bol doskoka.

Kad je stigla do dna brda i prešla most, narančasto je svjetlo nestalo. Oblaci su sve brisali.

Hodajući niz Ulicu Himmel, osjeti prve kapi kiše. Više nikad neću vidjeti Ilsu Hermann, pomisli, no kradljivici knjiga bolje je išlo čitanje i uništavanje knjiga nego predviđanje.

* * * **TRI DANA POSLIJE** * * *

**Žena kuca na kuću broj trideset i tri,
i čeka da joj otvore.**

Liesel je bilo neobično što je vidi bez kućnog ogrtača. Ljetna joj je haljina bila žuta, s crvenim ukrasima. Na džepiću je bio cvijetak. Nije bilo kukastih križeva. Crne cipele. Nikad prije nije zamijetila potkoljenice Ilse Hermann. Imala je porculanske noge.

„Frau Hermann, žao mi je - zbog onoga što sam posljednji put učinila u knjižnici.“

Žena je ušutka. Posegну u torbu i izvuče crnu knjižicu. U njoj nije bilo priče, samo listovi s crtama.

„Mislila sam, ako više ne želiš čitati moje knjige, možda možeš napisati svoju. Tvoje je pismo bilo...“ Pruži joj knjižicu objema rukama. „Ide ti pisanje, u to nema sumnje. Dobro pišeš.“ Knjiga je bila teška, u mat koricama, kao *Slijeganje ramenima*. „I molim te“, posavjetova je Ilsa Hermann, „nemoj se kažnjavati, kao što si rekla da kaniš. Nemoj biti poput mene, Liesel.“

Djevojčica otvorila je knjigu i dotaknu papir. „*Danke schon*, Frau Hermann. Ako želite, skuhat ću vam kavu. Želite li ući? Sama sam kod kuće. Mama je u susjedstvu, kod Frau Holtzapfel.“

„Hoćemo li ući kroz prozor ili kroz vrata?"

Liesel pomisli da je to zacijelo najširi osmijeh koji si je Ilsa Hermann godinama dopustila. „Mislim da ćemo ući kroz vrata. Lakše je.

Sjele su u kuhinji.

Šalice za kavu i kruh s pekmezom. Teško su govorile, i Liesel je čula kako Ilsa Hermann guta, ali zbog nekog joj razloga nije bilo neugodno. Čak je bilo lijepo vidjeti kako žena lagano puše u kavu da je rashladi.

„Ako ikad nešto napišem do kraja", reče Liesel, „pokazat ću vam."

„To bi bilo lijepo."

Kad je gradonačelnikova supruga otišla, Liesel ju je gledala kako hoda Ulicom Himmel. Promatrала je njezinu žutu haljinu, crne cipele i porculanske noge.

Kod poštanskog sandučića Rudy upita: „Je li to bio tko mislim da jest?"

„Da."

„Šališ se."

„Donijela mi je dar."

Kako se pokazalo, Ilsa Hermann tog dana nije darovala Liesel samo knjigu. Dala joj je i razlog da provodi vrijeme u podrumu - svojem omiljenom mjestu, prvo s tatom, onda s Maxom. Dala joj je razlog da piše svoje vlastite riječi, da se prisjeti kako su joj riječi i podarile život.

„Nemoj se kažnjavati", ponovno je začu kako govori, ali doći će i kazna i patnja, a i sreća. Od pisanja.

Noću, kad su mama i tata spavali, Liesel se iskrala u podrum i upalila petrolejku. Prvi je sat samo gledala u olovku i papir. Prisilila se da se sjeti i, po svojem običaju, nije odvraćala pogled.

„Schreibe", reče si. „Piši."

Nakon više od dva sata, Liesel Meminger poče pisati, ne znajući kako će to izvesti. Kako je mogla znati da će netko jednom uzeti njezinu priču i nositi je posvuda sa sobom?

Nitko to ne očekuje.

Nitko to ne planira.

* * *

Jedna joj je mala kanta s bojom poslužila kao sjedalo, a druga, veća, kao stol, i Liesel pritisnu olovku na prvu stranicu. Na sredini napisa ovo:

* * * **KRADLJIVICA KNJIGA** * * *
pričica Liesel Meminger

PRSNI KOŠEVI AVIONA

Do treće joj je stranice utrnula ruka.

Riječi su tako teške, pomisli, no kako je noć protjecala, uspjela je dovršiti jedanaest stranica.

* * * **STRANICA 1.** * * *

Nastojim ne misliti na to, ali znam daje sve započelo s vlakom, snijegom i mojim bratom koji kašlje.

Tog sam dana ukrala prvu knjigu.

*Bio je to priručnik za kopanje grobova,
a ukrala sam ga na putu prema Ulici Himmel...*

Zaspala je tamo dolje, na postelji od zaštitnih prekrivača, s papirom koji se savijao na rubovima, na većoj kanti boje. Ujutro je nad njom stajala mama, s pitanjem u svojim klornatim očima.

„Liesel“, reče, „što, zaboga, radiš tu dolje?“

„Pišem, mama.“

„Isuse, Marijo i Josipe.“ Rosa odmaršira uza stube.
„Da si gore za pet minuta, ili ćeš dobiti svoje.
Verstehst?“

„Razumijem.“

Svake je noći Liesel silazila u podrum. Knjiga je stalno bila uz nju. Pisala je satima pokušavajući svake noći dovršiti deset stranica svojeg života. Toliko je toga trebalo uzeti u obzir, koliko stvari kojima je prijetila opasnost zaborava. Samo strpljivo, govorila si je, i kako je rasla hrpa papira, šaka kojom je pisala jačala je. Čak je prepisala *Beračku riječi* i *Čovjeka koji stoji nad mnom* te preslikala ilustracije ukazujući na to kako je *Mein Kampf* često krvario. Pojavile su se tu i prve skice koje je vidjela u Maxovoj bilježnici - da bi ispričala priču točno onako kako ju je zapamtila.

Katkad je pisala o onome što se događalo u podrumu dok je učila slova. Upravo je završila opis trenutka kad ju je tata ošamario na stubama crkve, i kako su zajedno odradili Heil Hitler. Podigavši pogled, vidjela je Hansa Hubermannu kako sprema harmoniku. Svirao je čitavih pola sata dok je Liesel pisala.

* * * **STRANICA 42.** * * *

*Tata je večeras sjedio sa mnom. Donio je
harmoniku i sjeo nedaleko od mjesta gdje je obično
sjedio Max. Često mu, dok svira, gledam prste i lice.
Harmonika diše.
Na njegovim su obrazima bore.*

Izgledaju kao da su nacrtane i zbog nekog mi razloga, kad ih vidim, dođe da plačem. Nije to zbog tuge ili ponosa.

Jednostavno, sviđa mi se kako se pomicu i mijenjaju.

*Katkad pomislim da je moj tata harmonika.
Kad me gleda, smije se i diše, i čujem note.*

Nakon deset noći pisanja, München je ponovno bombardiran. Liesel je došla do 102. stranice I spavala je u podrumu. Nije čula kukavicu ni sirene, držala je knjigu u snu kad ju je otac došao probuditi. „Liesel, dođi.“ Ponijela je Kradljivici knjiga i sve svoje druge knjige, pa su skupa otišli po Frau Holtzapfel.

* * * STRANICA 175. * * *

Niz rijeku Amper plutala je knjiga.

*Dječak je skočio, uhvatio je i držao desnom rukom.
Cerio se. Stajao je do pasa u ledenoj, prosinačkoj
vodi.*

„Može pusa, Saumensch?“ reče.

Do sljedećeg je zračnog napada, 2. listopada, završila. Samo je dvadesetak stranica ostalo prazno I kradljivica knjiga već je počela čitati što je napisala. Knjiga je bila podijeljena na deset dijelova, a svaki je dobio naslov po knjizi ili priči, i opisivao je kako su one utjecale na njezin život.

Često se pitam na kojoj je stranici bila kad sam došla niz Ulicu Himmel, po kiši koja je lila kao iz slavine, pet noći poslije. Pitam se što je čitala kad je prva bomba pala iz prsnog koša aviona.

Osobno, volim je zamišljati kako nakratko gleda u zid, u Maxov oblak nalik konopu, sunce koje se cijedi i likove koji idu prema njemu. Zatim gleda svoje agonične pokušaje pisanja riječi bojom. Vidim Führera kako silazi

podrumskim stubama, s vezanim boksačkim rukavicama koje mu nehajno vise oko vrata. A kradljivica knjiga čita, pa ponovno i ponovno iščitava svoju posljednju rečenicu, satima.

* * * **KRADLJIVICA KNJIGA - ZADNJI REDAK** * * *

*Mrzila sam riječi
i voljela ih, i nadam se da sam im bila na čast.*

Vani je svijet zviždao. Kiša je bila umrljana.

KRAJ SVIJETA
(Drugi dio)

Gotovo sve riječi sada polako blijede. Crna se knjiga raspada pod teretom mojih putovanja. Zato I pripovijedam ovu priču. Što smo ono rekli? Ponovi nešto dovoljno puta i nikad to nećeš zaboraviti. Osim toga, ja vam mogu reći što se dogodilo nakon onoga gdje prestaju riječi kradljivice knjiga, I kako sam uopće došla do njezine priče. Ovako.

Zamislite da hodate Ulicom Himmel po mraku. Kosa vam postaje vlažna, a tlak zraka na rubu je drastične promjene. Prva bomba pogaća stambenu zgradu Tommyja Müllera. Lice mu se nevino trza u snu, a ja klečim pokraj njegova kreveta. Zatim njegova sestra. Kristinina stopala vire ispod pokrivača. Odgovaraju otiscima stopala na igri školice, dolje na ulici. Njezini nožni prstići. Majka im spava možda metar dalje. Četiri izobličene cigarete leže u njezinoj pepeljari, a strop bez

krova crven je poput užarene ploče. Ulica Himmel je u plamenu...

Sirene počinju zavijati.

„Sad je kasno”, prošaptah, „za tu vježbicu”, jer svi su nasamareni, i to više puta. Kao prvo,

saveznici su inscenirali zračni napad na München kako bi napali Stuttgart. Zatim je deset aviona zaostalo. Dali su upozorenje, kako da ne. U Molching je stiglo s bombama.

* * * PROZIVKA ULICA * * *

**Minhenska, Ellenberg, Johannson, Himmel.
Glavna ulica + još tri, u siromašnom dijelu grada.**

Za samo nekoliko minuta sve su one nestale.

Crkva je srušena.

Zemlja je uništena na mjestu gdje je Max Vandenburg ostao stajati.

Na broju 31 u Ulici Himmel, Frau Holtzapfel kao da me čekala u kuhinji. Pred njom je stajala razbijena šalica, a u svojem posljednjem svjesnom trenutku, njezino lice kao da se pitalo gdje sam, dovraga, tako dugo.

Frau Diller je, naprotiv, čvrsto spavala. Njezina su blindirana stakla bila razmrskana pokraj kreveta. Trgovina joj je sravnjena sa zemljom, pult je odletio na drugi kraj ulice, a uokvirena je Hitlerova slika skinuta sa zida i baćena na pod. Čovjek je nesumnjivo napadnut i isprebijan na mrtvo ime. Na izlasku sam stala na njega.

Fiedlerovi su bili organizirani, svi u krevetu, svi pokriveni. Pfifnkus je bio prekriven do nosa.

Kod Steinera sam provukla prste kroz Barbrinu divnu, počešljanu kosu, skinula ozbiljan izgled s

Kurtova usnula lica, te sam, jednu po jednu, poljubila malene za laku noć.

Zatim Rudy.

O, raspeti Kriste, Rudy...

Ležao je u krevetu s jednom od svojih sestara. Vjerojatno ga je ritnula, ili se izborila za veći dio kreveta, jer je bio na samom rubu, s rukom prebačenom preko nje. Dječak je spavao. Njegova kao svijećom obasjana kosa zapalila je krevet; podigla sam i njegovu i Bettininu dušu, još zamotane u pokrivač. Ako ništa drugo, umrli su brzo i bili su na topлом. Mladić iz aviona, pomislih. Mladić s medom. Gdje je Rudyjeva utjeha? Tko je njega tješio kad mu je tepih života izvučen ispod uspavanih nogu?

Jedino ja.

A meni vam baš ne ide to rješenje, osobito kad su mi ruke hladne, a krevet topao. Nježno sam ga nosila niz slomljenu ulicu, s jednim slanim okom i teška, mrtvačkog srca. U njegovom sam se slučaju malo više potrudila. Nakratko sam promotrla sadržaj njegove duše i vidjela crno obojena dječaka kako zaziva Jesseja Owensa dok protrčava kroz zamišljenu vrpcu na cilju. Vidjela sam ga kako stoji do kukova u hladnoj vodi, loveći knjigu, vidjela sam dječaka koji leži u krevetu i zamišlja kakav bi okus imao poljubac njegove veličanstvene susjede. Nekako me dirne, taj dečko. Svaki put. To mu je jedini nedostatak. Lomi mi srce. Tjera me na plač.

I, na kraju, Hubermann.

Hans.

Tata.

Uspravio se u krevetu, i vidjela sam srebro kroz njegove kapke. Duša mu je sjela. Došla mi je ususret. Takve duše - najbolje - uvijek to čine. Ustanu i kažu:

„Znam tko si, i spreman sam. Naravno da ne želim poći, ali idem.“ Te su duše uvijek lagane jer ih je veći dio potrošen. Veći dio već je pronašao put do drugih mjesta. Ovu je dušu odašiljao dah harmonike, čudan okus šampanjca ljeti i umijeće održavanja obećanja. Ležao mi je u rukama i odmarao se. Pluća su mu žudjela za posljednjom cigaretom, a nešto ga je silnom, magnetskom snagom vuklo prema podrumu, prema djevojčici, njegovoj kćeri, koja je dolje pisala knjigu čijem se čitanju, jednog dana, nadao.

Liesel.

To mu je duša šapnula dok sam ga nosila. Ali u toj kući nije bilo Liesel. Barem ne za mene.

Za mene je tu bila samo Rosa i, da, doista mislim da sam je pokupila usred hrkanja jer su joj usta bila otvorena, a njezine su se papirnato ružičaste usnice još micale. Da me vidjela, sigurna sam da bi mi rekla *Saumensch*, no ne bih se uvrijedila. Pročitavši Kradljivicu knjiga, otkrila sam da se svima tako obraćala. *Saukerl. Saumensch.* Osobito onima koje je voljela. Elastična joj je kosa bila raspuštena. Povlačila se po jastuku, a njezino tijelo, nalik ormaru, podizalo se s otkucajima srca. Da ne bi bilo zabune, ta je žena imala srce. Veće nego što su ljudi mislili. U njemu je bilo mnogo toga, naslagano na kilometre skrivenih polica. Ne zaboravite da je ona bila žena s instrumentom priljubljenim uz tijelo u dugoj, mjesecinom osvijetljenoj noći. Hranila je Židova, bez ikakvih pitanja, već prve njegove noći u Molchingu. Pružala je ruku, duboko u madrac, da adolescentici uruči bilježnicu.

* * * POSLJEDNJA SREĆA * * *

Išla sam od ulice do ulice,
i vratila se po još jednog čovjeka,
imenom Schultz, na dno Ulice Himmel.

Nije mogao izdržati u kući koja se urušila, i baš sam nosila njegovu dušu po Ulici Himmel kad sam primijetila pripadnike LSE-a kako viču i smiju se.

U gorju krhotina bila je mala dolina.

Užareno je nebo bilo crveno, i okretalo se. Mrvice papra počele su se kovitlati, i obuze me znatiželja. Da, znam da sam vam to rekla na početku. Moja me znatiželja obično dovede do toga da prisustvujem nekom ljudskom kriku, čega se grozim, ali moram reći da mi je ovaj put, iako mi je to slomilo srce, bilo i ostalo dragو što sam bila ondje.

* * *

Istina, kad su je izvukli, počela je ridati i zazivati Hansa Hubermannia. Pripadnici LSE-a pokušali su je zadržati u svojim prašnjavim rukama, ali kradljivica knjiga uspjela im se oteti. Ljudska bića u očaju to su, izgleda, često u stanju učiniti.

Nije znala kamo trči jer Ulica Himmel više nije postojala. Sve je bilo novo i apokaliptično. Zašto je nebo bilo crveno? Kako je moguće da pada snijeg? I zašto joj pahulje prže ruke?

Liesel uspori do teturava hoda i usredotoči se na prizor pred sobom.

Gdje je trgovina Frau Diller? pomisli. Gdje je...

Još je malo tumarala dok je čovjek koji ju je našao nije uzeo za ruku i nastavio govoriti. „Samo si u šoku, mala moja. To je samo šok, bit ćeš dobro.“

„Što se dogodilo?“ upita Liesel. „Je li ovo još uvijek Ulica Himmel?“

„Jest.“ čovjek je imao razočarane oči. Što li je sve video ovih nekoliko proteklih godina? „Ovo je Himmel. Bombardirali su vas, mala moja. *Es tut mir leid, Schatzi.* Žao mi je, dušo.“

Djevojčicina su usta lutala dalje iako joj se tijelo smirilo. Zaboravila je svoje prijašnje dozivanje Hansa Hubermannia. To je bilo prije mnogo godina -

bombardiranje ima takav učinak. Rekla je: „Moramo po mojeg tatu, moju mamu. Moramo izvući Maxa iz podruma. Ako nije tamo, onda je u hodniku, gleda kroz prozor. Katkad to radi za vrijeme uzbune - znate, nema baš mnogo prilike gledati nebo. Moram mu reći kakvo je sada vrijeme. Nikad mi neće povjerovati...“

Tijelo joj se u tom trenutku presavilo i pripadnik LSE uhvati je i posjednu. „Sklonit ćemo je za trenutak“, reče svojem naredniku. Kradljivica knjiga pogleda što je to teško i bolno u njezinoj ruci.

Knjiga.

Riječi. Prsti su joj krvarili, kao i kad je stigla ovamo.

Pripadnik LSE-a pomogne joj da ustane i povede je. Jedna je kuhača gorjela. Prošao je čovjek s polomljenom kutijom od harmonike i Liesel unutra ugleda instrument. Vidjela je njegove bijele zube i crne tipke između njih. Nasmiješili su joj se i vratili je u stvarnost. Bombardirali su nas, pomisli, a zatim se okrenu čovjeku pokraj sebe i reče: „To je harmonika mojeg tate.“ Ponovno. „To je harmonika mojeg tate.“

„Bez brige, malena, na sigurnom si, samo još malo.“

Ali Liesel nije išla dalje.

Gledala je kamo čovjek odnosi harmoniku i pošla za njim. Dok je crveno nebo i dalje lilo divan pepeo, zaustavi visokog pripadnika LSE-a i reče: „Ja ću to ponijeti, ako želite - pripada mojem tati.“ Nježno je uze iz čovjekovih ruku i krene je odnositi. Tad spazi prvo tijelo.

Kutija s harmonikom ispadne joj iz ruku.

Zvuk eksplozije.

Frau Holtzapfel ležala je na zemlji, raskrečena poput škara.

* * * SLJEDEĆI DESETAK SEKUNDA * * *

U ŽIVOTU LIESEL MEMINGER

Okreće se na peti i gleda dokle joj pogled seže niz ovaj uništeni kanal koji je nekoć bio Ulica Himmel. Vidi dva čovjeka kako nose tijelo i kreće za njima.

Kad je ugledala ostale, Liesel počne kašljati. Čula je kako jedan od ljudi govori ostalima da su jedno tijelo našli u komadima, na stablu javora.

Razderane pidžame i rastrgana lica. Prvo je vidjela dječakovu kosu.

Rudy?

* * *

Sad nije samo ustima oblikovala riječ. „Rudy?”

Ležao je, žute kose i zatvorenih očiju, i kradljivica knjiga potrči prema njemu i pade. Ispusti crnu knjigu. „Rudy”, zajeca, „probudi se...” Zgrabi ga za košulju i lagano ga, u nevjericu, zatrese. „Rudy, probudi se” i sad, dok se nebo i dalje zagrijavalо i lilo pepeo, Liesel je držala Rudyja Steinera za košulju. „Rudy, molim te.” Suze su joj se borile s licem. „Rudy, probudi se, molim te. Kvragu, probudi se, volim te. Daj, Rudy, daj, Jesse Owens, zar ne znaš da te volim, probudi se, probudi se, probudi se...”

Ali ništa nije marilo.

Krhotine su se samo gomilale. Betonska brda s crvenim vršcima. Predivna, uplakana djevojčica koja trese mrtvaca.

„Daj, Jesse Owens...” Ali dječak se nije budio.

U nevjericu, Liesel zabije glavu u Rudyjeve grudi. Držala je njegovo mlohavo tijelo pokušavajući ga spriječiti da padne unatrag, sve dok ga nije morala vratiti na izmrcvareno tlo. Učinila je to nježno.

Polako, polako.

„Zaboga, Rudy...”

Liesel se nagnu i pogleda njegovo beživotno lice, pa poljubi svojeg najboljeg prijatelja, Rudyja Steinera, nježno i iskreno u usta. Okus mu je bio prašnjav i sladak. Poput žaljenja u sjenama stabala i u sjaju anarhistove zbirke odijela. Ljubila ga je dugo i nježno, a kad se odmaknula, dodirnu mu usne prstima. Nagnu se još jednom, drhtavih ruku i mesnatih usana, ovaj put izgubivši kontrolu i pogrešno procijenivši. Zubi su im se sudarili u razorenom svijetu Ulice Himmel.

Nije se oprostila. Nije mogla, i nakon još nekoliko minuta uz njega uspjela se otrgnuti od tla. Zapanjuje me što su sve ljudska bića u stanju, čak i kad im potoci teku niz lice, a oni teturaju dalje, kašlju, traže i nalaze.

* * * **SLJEDEĆE OTKRIĆE** * * *

**Tijela mame i tate,
isprepletena na šljunčanoj plahti Ulice Himmel.**

Liesel nije potrčala, ni zakoračila, niti se uopće pomakla. Oči su joj krstarile po ljudskim bićima, pa zamagljeno zastale kad je zamijetila visokog muškarca i nisku ženu, ormarske građe. To je moja mama. To je moj tata. Riječi su se zalijepile za nju.

„Ne miču se“, tiho reče. „Ne miču se.“

Bude li dovoljno dugo stajala mirno, možda će se *oni* pokrenuti, no ostali su nepokretni, baš kao i Liesel. U tom sam trenutku shvatila da nema cipele na nogama. Čudno, baš to primijetiti u tom trenutku. Možda sam pokušavala izbjegći njezino lice, jer je kradljivica knjiga doista bila u nepopravljivu kaosu.

Napravila je jedan korak i nije htjela dalje, ali je ipak nastavila. Polako, Liesel dođe do mame i tate I sjede, između njih. Primila je mamu za ruku i rekla joj: „Sjećaš li se kad sam došla, mama? Držala sam se za dvorišna vrata i plakala. Sjećaš se što si toga dana rekla svima na ulici?“ Glas joj zadrhta. „Rekla si 'Što vi šupci

gledate'?" Uze maminu ruku i dotaknu joj zglavak.
„Mama, znam da ti... Svidjelo mi se kad si došla u školu
i rekla mi da se Max probudio. Znaš li da sam te vidjela
s tatinom harmonikom?" Pojača stisak na ruci koja se
krutila. „Došla sam i gledala; bila si divna. Kvragu, bila
si predivna, mama."

* * * PODULJE IZBJEGAVANJE * * *

**Tata. Nije htjela,
i nije mogla, pogledati tatu.
Ne još. Ne sad.**

Tata je bio čovjek sa srebrnim, a ne mrtvim očima.
Tata je bio harmonika!
Ali mijeh mu je bio sasvim prazan.
Ništa nije ulazilo, ni izlazilo.

Počela se ljudjati naprijed-natrag. Rezak, tih, prljav
ton zastao joj je negdje u ustima dok se napokon nije
bila u stanju okrenuti.

Tati.

U tom si trenutku više nisam mogla pomoći. Obišla
sam je, da je bolje pogledam, i od trenutka kad sam
ponovno vidjela njezinu lice, bilo mi je jasno da je njega
najviše voljela. Njezin je izraz milovao čovjekovo lice.
Slijedio je boru niz njegov obraz. On je sjedio s njom u
praonici i naučio je smotati cigaretu. On je dao kruh
mrtvu čovjeku u Minhenskoj ulici i rekao djevojčici da
nastavi čitati u skloništu. Da nije, možda te noći ne bi
pisala u podrumu.

Tata - harmonikaš - i Ulica Himmel.

Jedno nije moglo postojati bez drugoga, jer su za
Liesel oboje predstavljali dom. Da, za Liesel Meminger,
Hans Hubermann bio je baš to.

Okrenu se i obrati pripadniku LSE-a.

„Molim vas”, reče, „harmoniku mojeg tate. Možete li mi je donijeti?”

Nakon nekoliko minuta zbrke stariji čovjek doneše dotrajalu kutiju, i Liesel je otvorila. Izvadi ranjeni instrument i položi ga pokraj tatina tijela. „Evo, tata.”

I mogu vam se zakleti, jer je to nešto što sam vidjela mnogo godina poslije - viziju u duši kradljivice knjiga osobno - da je, klečeći pokraj njega, vidjela Hansa Hubermanna kako ustaje i svira harmoniku. Ustao je i stavio je na brdo slomljenih kuća. Srebrnih očiju. S cigaretom koja mu je visjela iz usta. Čak je i pogriješio, pa se nasmijao, u znak priznanja. Mijeh je disao, a visoki je čovjek posljednji put svirao za Liesel Meminger, dok su nebo polako vadili iz peći.

Sviraj dalje, tata.

Tata prestade.

Ispustio je harmoniku, a srebrne su mu oči nastavile hrđati. Ostalo je samo tijelo, na tlu, i Liesel ga podiže i zagrli. Plakala je na ramenu Hansa Hubermannia.

„Zbogom, tata, spasio si me. Naučio si me čitati. Nitko ne svira kao ti, nikad više neću piti šampanjac. Nitko ne svira kao ti.”

Njezine su ga ruke držale. Poljubi ga u rame - nije više mogla podnijeti pogled na njegovo lice – i ponovno ga položi na tlo.

Kradljivica knjiga plakala je sve dok je nisu nježno odveli.

Poslije su se sjetili harmonike, ali nitko nije primijetio knjigu.

Bilo je mnogo posla i *Kradljivicu knjiga* nekoliko su puta nagazili, kao i svu ostalu kramu, da bi je na kraju, ni ne pogledavši je, bacili na kamion za odvoz smeća. Neposredno prije no što je kamion krenuo, brzo sam se popela i uzela je u ruku...

Sreća da sam bila tamo.

A opet, koga ja to zavaravam? Većinu mjesta posjetim barem jednom, a 1943. bila sam više-manje posvuda.

EPILOG

POSLJEDNJA BOJA

u kojem se pojavljuju:
smrt i liesel - nekoliko drvenih suza - max - i
prenositeljica

SMRT I LIESEL

Mnogo je godina otad prošlo, ali još ima mnogo posla. Svijet je tvornica, časna riječ. Sunce ga pokreće, ljudi upravljuju njime. A ja ostajem. Ja ih odnosim.

Što se tiče ostatka priče, neću okolišati, jer sam umorna, silno umorna, pa će vam ispričati što brže mogu.

* * * **ČINJENICA ZA KRAJ** * * *
Trebala bih vam reći
da je kradljivica knjiga
umrla tek jučer.

Liesel Meminger doživjela je duboku starost, daleko od Molchinga i smrti Ulice Himmel.

Umrla je u predgrađu Sydneyja. Kućni broj četrdeset i pet - isti kao i broj kuće Fiedlerovih - a nebo je bilo u najboljem plavom popodnevnom izdanju. Duša joj je sjedila uspravno, kao i njezinu ocu.

Posljednje što je vidjela bilo je troje djece, unučad, muž, i dug popis života koji su se isprepleli s njezinim. Među njima su, upaljeni kao svjetiljke, bili Hans i Rosa Hubermann, njezin brat, i dječak čija je kosa zauvijek ostala boje limuna.

Ali bilo je i nekoliko drugih vizija.

Pođite sa mnom i ispri povijedat će vam priču.

Pokazat će vam nešto.

DRVO POSLJEPODNE

Kad su raščistili Ulicu Himmel, Liesel Meminger nije imala kamo. O njoj su govorili kao o djevojčici s harmonikom, odveli su je na policiju, a tamo su bili na mukama što bi s njom.

Sjedila je na vrlo tvrdu stolcu. Harmonika ju je gledala kroz rupu na kutiji.

Tek nakon tri sata u policijskoj se postaji pojавio gradonačelnik sa svojom suprugom paperjaste kose. „Kažu da je jedna djevojčica iz ulice Himmel“, reče gospođa, „preživjela.“

Policajac pokaza prstom.

Ilsa Hermann ponudila se da joj ponese harmoniku, ali Liesel ju je držala čvrsto u ruci dok su silazili niza stube policijske postaje. Nekoliko blokova

dalje, u Minhenkoj ulici, jasna je linija razgraničavala bombardirane od sretnika.

Gradonačelnik je vozio.

Ilsa je sjedila s njom odostraga.

Djevojčica joj je dopustila da je drži za ruku, na kutiji za harmoniku, koja je ležala između njih.

Bilo bi lako ništa ne reći, ali Liesel je na svoju nesreću reagirala upravo suprotno. Sjedila je u divnoj gostinjskoj sobi gradonačelnikove kuće i nije prestajala govoriti - sama sa sobom - dugo u noć. Vrlo je malo jela. Uopće se nije prala.

Četiri je dana nosila ostatke Ulice Himmel po sagovima i podnicama kuće na broju osam u Grande Strasse. Mnogo je spavala i nije sanjala, i uglavnom joj je bilo žao što se probudila. Kad je spavala, sve je nestajalo.

Na dan pogreba, još se nije oprala, pa ju je Ilsa Hermann pristojno upitala bi li to željela učiniti.

Prije bi joj samo pokazala kupaonicu i dala joj ručnik.

Ljudi koji su bili na misi za Hansa i Rosu Hubermann uvijek su govorili o djevojčici u lijepoj haljini i sa slojem prljavštine iz Ulice Himmel. Čula se i glasina da je poslije tog dana potpuno odjevena ušla u rijeku Amper i rekla nešto vrlo čudno.

Nešto o poljupcu.

Nešto o *Saumenschu*.

Koliko se puta morala oprostiti?

Nakon toga uslijedili su tjedni i mjeseci, i mnogo rata. U trenucima najveće tuge sjetila bi se svojih knjiga, osobito onih pisanih za nju i one koja joj je spasila život. Jednog je jutra, ponovno u šoku, čak otišla u Ulicu Himmel, da ih potraži, ali više nije bilo ničega. Nije bilo oporavka od onog što se dogodilo. Za to će trebati desetljeća. Za to će trebati dug život.

Za obitelj Steiner održana su dva obreda. Prvi odmah nakon pogreba. Drugi čim je Alex Steiner došao kući, kad je dobio dopust nakon bombardiranja.

Otkako ga je vijest sustigla, Alex je propao.

„Kriste raspeti“, rekao je, „da sam barem pustio Rudyja da ode u onu školu.“

Spasiš nekoga.

Ubiješ ga.

Kako je mogao znati?

Istinski je znao samo da bi dao sve da je te noći bio u Ulici Himmel, pa da je preživio Rudy, a ne on.

To je rekao Liesel na stubama kuće u Grande Strasse 8 kamo se požurio kad je čuo da je živa.

Toga dana, na stubama, Alex Steiner prepiljen je nadvoje.

Liesel mu je rekla da je poljubila Rudyjeve usnice. Bilo joj je neugodno, ali mislila je kako bi mu možda bilo drago da to zna. Na licu su mu se pojavile drvene suze i hrastov osmijeh. Nebo koje sam vidjela Lieselinim očima bilo je sivo i sjajno. Srebrno poslijepodne.

MAX

Kad je rat završio, a Hitler se predao u moje ruke, Alex Steiner ponovno je počeo raditi u svojoj krojačkoj radionici. Nije ništa zarađivao, ali svaki je dan ondje ubio nekoliko sati, a Liesel mu je često pravila društvo. Mnoge su dane proveli zajedno, često hodajući do Dachaua nakon što je oslobođen, a onda ih Amerikanci ne bi pustili unutra.

Napokon, u listopadu 1945., u radionicu je ušao čovjek močvarnih očiju, kose poput perja i svježe obrijana lica. Prišao je pultu. „Je li ovdje osoba koja se zove Liesel Meminger?”

„Jest, otraga”, reče Alex. Nadao se, ali htio je biti siguran. „Smijem li upitati tko je traži?”

Liesel je došla. Zagrlili su se i plakali, i pali na pod.

PRENOSITELJICA

Da, štošta sam vidjela na ovom svijetu. Nazočim najvećim katastrofama i radim za najgore zločince.

Ali ima i drugih trenutaka.

Ima mnoštvo priča (šačica, kako prije natuknuh) kojima dopuštam da mi odvrate misli dok radim, baš kao i bojama. Nalazim ih na najnesretnijim, najnevjerljivatnjim mjestima, i trudim se zapamtiti ih dok obavljam svoj posao. *Kradljivica knjiga* takva je priča.

Kad sam otputovala u Sydney i odvela Liesel, napokon sam mogla učiniti nešto na što sam dugo čekala. Spustila sam je, i hodale smo Avenijom Anzac, pokraj nogometnog igrališta, a ja sam izvukla prašnjavu knjigu iz džepa.

Starica je bila zapanjena. Uzela ju je u ruku i rekla: „Je li to zbilja...?”

Klimnuh.

S velikim je uzbudjenjem otvorila *Kradljivicu knjiga* i okretala stranice. „Ne mogu vjerovati...” Iako je tekst izbjlijedio, uspijevala je pročitati svoje riječi. Prsti njezine

duše dodirivali su priču, tako davno napisanu u podrumu, u Ulici Himmel.

Sjede na rub pločnika, a ja joj se pridružih.

„Jeste li je pročitali?” upita, ali nije me pogledala. Oči su joj bile prikovane za riječi.

Klimnuh. „Mnogo puta.”

„Jeste li je razumjeli?”

U tom je trenutku nastupila vrlo duga stanka.

Prošlo je nekoliko automobila, u oba smjera. Vozači su bili Hitleri, Hubermann, Maxovi, ubojice, Dilleri i Steineri...

Mnogo sam toga željela reći kradljivici knjiga, o ljepoti i okrutnosti. Ali što sam joj ja mogla reći o tim stvarima, što ona već nije znala? Htjela sam joj objasniti kako neprestano precjenjujem I podcjenjujem ljudski rod - da ga rijetko kad jednostavno *procjenjujem*. Htjela sam je pitati kako ista stvar može biti i tako ružna i tako veličanstvena, a riječi tako proklete i genijalne.

Ništa od toga, međutim, nije mi izišlo iz usta.

Uspjela sam se samo okrenuti prema Liesel Meminger i kazati joj jedinu istinu koju doista znam. Rekla sam je kradljivici knjiga, a sada je govorim i vama.

* * * **POSLJEDNJA OPASKA** * * *

VAŠE PRIPOVJEDAČICE

Ljudi proganjaju mene.

Zahvale

Započeo bih zahvalom Anni McFarlane (toploj i upućenoj) te Erin Clarke (na njezinoj dalekovidnosti, ljubaznosti i uvijek pravom savjetu u pravom trenutku). Posebno hvala i Bri Tunnicliffe, što me podnosila i trudila se vjerovati mojim rokovima za preinake. Velik

sam dužnik Trudy White, zbog njezine uljudnosti i nadarenosti. Čast mi je to na ovim stranicama imam njezina umjetnička djela. Ova knjiga ne bi bila moguća bez sljedećih osoba: Cate Paterson, Nikki Christer, Jo Jarrah, Anyez Lindop, Jane Novak, Fione Inglis i Catherine Dravton. Hvala vam što ste uložile svoje dragocjeno vrijeme u mene i ovu pripovijest. Zahvalan sam više nego što to mogu izraziti. Hvala i Sydneyskom židovskom muzeju, Australskom ratnom muzeju, Doris Seider u židovskom muzeju u Münchenu, Andreusu Heusleru u Gradskom arhivu München i Rebecci Biehler (na podacima o sezonskom ponašanju stabala jabuka). Zahvalan sam Dominiki Zusak, Kingi Kovacs i Andrewu Jansonu na silnom ohrabrvanju i snošljivosti. I, napokon, posebno hvala Lisi i Helmutu Zusaku - na pričama u koje nam je teško povjerovati, smijehu, na tome što su mi pokazali i drugu stranu.

Bilješka o piscu

Rođen je u Sydneyju 1975. godine. Sve njegove knjige (*The Underdog, Fighting Ruben Wolfe, Getting the Girl, I Am the Messenger* i *Kradljivica knjiga*) prevodene su na strane jezike i nagradivane uglednim književnim nagradama priskrbljujući svojem autoru naziv jednog od

najinovativnijih i najpoetičnijih mladih romanopisaca engleskoga govornog područja.

Zusak je dobitnik nagrada: CBCBook Of the Year Award (2003.), NSWPremiers Literary Award (2003.), Ethel Turner Prize, Printz Honor (2006.)...

za vas: *BABA*